

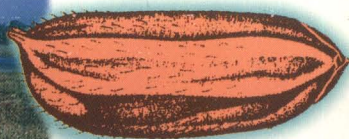
ญี่ปุ่น-ไทย-อุษาคเนย์

ชาลววิทย์ เกษตรศิริ ฮายะโอะ ฟุกุย

บรรณาธิการ

Japanese Scholarships on Thailand and Southeast Asia

Edited by Charnvit Kasetsiri Hayao Fukui

เสียน สุโขทัยหรืออยุธยา / กงหมายโบราณ ลาว - อีสาน /
แหล่งกำเนิดข้าวเอเชีย / ไทย - ญี่ปุ่นกับชาวจีน สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

ญี่ปุ่น-ไทย-อุษาคเนย์

JAPANESE SCHOLARSHIPS ON THAILAND AND
SOUTHEAST ASIA

ญี่ปุ่น-ไทย-อุษาคเนย์
JAPANESE SCHOLARSHIPS ON THAILAND AND
SOUTHEAST ASIA

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
ฮายะโอะ ฟูกุย
บรรณาธิการ

Edited by
Charnvit Kasetsiri
Hayao Fukui

โครงการ Core University ธรรมศาสตร์-เกียวโต
ร่วมกับ
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

Thammasat-Kyoto Core University Program
and
The Foundation for the Promotion of Social Sciences
and Humanities Textbooks Project

ญี่ปุ่น-ไทย-อุษาคเนย์
ชาวนิวทีย์ เกษตรศิริ
ฮายะโอะ ฟูกุย
บรรณาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ 1 มกราคม 2541
จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย โครงการ Core University ธรรมศาสตร์-เกียวโต
ร่วมกับ
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ISBN 974-89608-9-7

แบบปกโดย
นายสันติ อิศรพันธุ์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
413/38 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700
โทร. 424-5768 แฟกซ์ 433-8713

สำนักพิมพ์อาซาฮี
Asahi, Osaka, Japan

พิมพ์ที่
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Printed by
Printing House of Thammasat University,
Bangkok, Thailand.

1998

รายนามคณะกรรมการโครงการ Core University

นวนิติ	เศรษฐบุตร์	ประธาน
ขจิต	จิตตเสวี	รองประธาน
เอนก	เหล่าธรรมทัศน์	กรรมการ
สุมิตร	ปิติพัฒน์	กรรมการ
เมธี	ครองแก้ว	กรรมการ
ยุพา	คลังสุวรรณ	กรรมการ
ยุพิน	โกคจิตติยุกต์	กรรมการ
ดาราศรี	ดาวเรือง	กรรมการ
สมเกียรติ	วันทะนะ	กรรมการ
สุศิริ	พรสวัสดิภักดี	กรรมการ
แดงอ่อน	มันใจตน	กรรมการ
เบ็ญจา	จิรภัทรพิมล	กรรมการ
ไชยวัฒน์	คำชู	กรรมการ
อัคนี	อรัญยกานนท์	กรรมการและเลขานุการ
สิริวรรณ	ไวยธำรงค์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คำแถลง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ด้วยความร่วมมือแรงร่วมใจกันเองเป็นส่วนบุคคล ในหมู่ผู้มีความรักในการกิจบริหารการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เมื่อเริ่มดำเนินงาน โครงการตำรามีฐานะเป็นหน่วยงานหนึ่งของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ก่อนที่จะมีฐานะเป็นมูลนิธิฯ เมื่อต้นปี พ.ศ. 2521 ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือด้านทุนทรัพย์จากมูลนิธิร็อกกี้ เฟลเลอร์ เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินงานขั้นต้น เป้าหมายเบื้องต้นของมูลนิธิโครงการตำราฯ ก็คือ ส่งเสริมให้มีตำราภาษาไทยที่มีคุณภาพเฉพาะในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ต่างก็เห็นพ้องต้องกันในระยะนั้นว่าคุณภาพหนังสือตำราไทยระดับอุดมศึกษาแขนงวิชาดังกล่าวยังไม่สูงพอ ถ้าส่งเสริมให้มีหนังสือเช่นนี้เพิ่มขึ้นย่อมมีส่วนช่วยยกระดับมาตรฐานการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยโดยปริยาย อีกทั้งยังอาจช่วยการสร้างสรรค์ปัญญาความคิดริเริ่ม และความเข้าใจอันถูกต้องในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองโดยรวม

พร้อมกันนี้มูลนิธิโครงการตำราฯ ก็มีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะทำหน้าที่เป็นที่ชุมนุมผลงานเขียนของนักวิชาการต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถาบัน เพื่อให้ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพได้เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ออกไปโดยทั่วถึงในหมู่ผู้สอน ผู้เรียน และผู้สนใจงานวิชาการ การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการตำราฯ มุ่งขยายความเข้าใจและความร่วมมือของบรรดานักวิชาการออกไปในวงกว้างยิ่ง ๆ ขึ้นด้วยไม่ว่าจะเป็นด้านการกำหนดนโยบายสร้างตำรา การเขียน การแปล และการใช้ตำรานั้น ๆ ซึ่งจะเป็นเครื่องส่งเสริมและกระชับความสัมพันธ์อันพึงปรารถนาตลอดจนความเข้าใจอันดีต่อกันในวงวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง

นโยบายพื้นฐานของมูลนิธิโครงการตำราฯ คือ ส่งเสริมและเร่งรัดให้มีการจัดพิมพ์หนังสือตำราทุกประเภท ทั้งที่เป็นงานแปลโดยตรง งานแปลเรียบเรียงงานถอดความ งานรวบรวม งานแต่งและงานวิจัย ในช่วงแรก ๆ เราได้เน้นส่งเสริมงานแปลเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็ได้ส่งเสริมให้มีการจัดพิมพ์ตำราประเภทอื่น ๆ ด้วย นับแต่ได้ก่อตั้งโครงการตำราฯ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยความร่วมมืออย่างดียิ่งของนักวิชาการหลายสถาบัน สามารถส่งเสริม-กลั่นกรอง-ตรวจสอบ และจัดพิมพ์หนังสือตำราภาษาไทยระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพตามเป้าหมาย เจตนารมณ์ และนโยบาย ได้ครบทุกประเภทและมีเนื้อหาครอบคลุมสาขาวิชาต่าง ๆ ถึง 8 สาขาดังต่อไปนี้คือ (1) สาขาวิชาภูมิศาสตร์ (2) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (3) สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ (4) สาขาวิชารัฐศาสตร์ (5) สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (6) สาขาวิชาปรัชญา (7) สาขาวิชาจิตวิทยา (8) สาขาวิชาภาษาและวรรณคดี นอกจากนี้เรายังมีโครงการผลิตตำราสาขาวิชาอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย เช่น สาขาวิชาศิลปะ ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นตอนดำเนินงาน และยังได้ขยายงานให้มีการแต่งตำราเป็น “ชุด” ซึ่งมีเนื้อหาความคาบเกี่ยวระหว่างหลายสาขาวิชา เช่น “ชุดชีวิตและงาน” ของบุคคลที่น่าสนใจ ดังที่ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วบางเล่ม

ปัจจุบันมูลนิธิโครงการตำราฯ ยังคงมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะขยายงานของเราต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะประสบอุปสรรคนานัปการ โดยเฉพาะอุปสรรคด้านทุนรอน เพราะกิจการของเราไม่ใช่กิจการแสวงหากำไร หากมุ่งประสงค์ให้นักศึกษาและประชาชนได้มีโอกาสซื้อหาหนังสือตำราฯ ในราคาที่ย่อมเยาพอสมควร

คณะกรรมการทุกสาขาวิชาของมูลนิธิโครงการตำราฯ ยินดีน้อมรับคำแนะนำและคำวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อ่านทุกท่าน และปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้ท่านผู้อ่านทุกท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในมูลนิธิโครงการตำราฯ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนแนะนำอยู่ห่าง ๆ ช่วยแต่ง แปล เรียบเรียง หรือ รวบรวมตำราสาขาวิชาต่าง ๆ ให้เรา หรือเข้ามาร่วมบริหารงานร่วมกับเรา

เสน่ห์ จามริก

ประธานคณะกรรมการบริหาร

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

**รายนามคณะกรรมการบริหาร
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**

นายเสน่ห์	จามริก	ประธาน
นางเพ็ชรี	สุมิตร	รองประธาน
นางสาวกุสุมา	สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายธเนศ	อาภรณ์สุวรรณ	กรรมการ
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	กรรมการ
นายสุลักษณ์	ศิวัักษ์	กรรมการ
นายวิทยา	สุจิตธนาภิรักษ์	กรรมการ
นายเกริกเกียรติ	พิพัฒน์เสรีธรรม	กรรมการ
นายอุทัย	ดุลยเกษม	กรรมการ
นางสุวรรณา	สถาอนันท์	กรรมการ
นางปรีดา	เฉลิมเผ่า กอนันตกุล	กรรมการ
นางสาวศุภลักษณ์	เลิศแก้วศรี	กรรมการและเหรัญญิก
นายชาญวิทย์	เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นายทรงยศ	แววหงษ์	กรรมการและผู้จัดการ

สารบัญ

	หน้า
คำนำของบรรณาธิการ	(13)
สมมุติฐานเบื้องต้นเสียน (暹) คือสุโขทัย กับเสียน (暹) คืออยุธยา โดยศึกษาวิเคราะห์ จากศิลาจารึกหลักที่ 11	1
อิชิอิ โยเนะโอะ เขียน อาทร พึ่งธรรมสาร แปล	
กฎหมายโบราณของลาวกับอีสานของไทย	27
โยชิการ่า โทชิฮารุ เขียน อาทร พึ่งธรรมสาร แปล	
แหล่งกำเนิดและการแพร่กระจายของข้าวที่ปลูกในทวีปเอเชีย	75
วาตาเบะ ทาดาโยะ เขียน สมศรี พิทยากร แปล	
สัมพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นกับชาวจีนในประเทศไทย สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง	111
เออิจิ มุราชิม่า เขียน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และ เออิจิ มุราชิม่า แปล	

Contents

	Page
Foreword	(13)
Preliminary Hypothesis on Sien (暹) as Sukhothai and Sien (暹) as Ayudhya <i>Ishii Yoneo</i>	1
Ancient Law of Laos and Isan <i>Yoshikawa Toshiharū</i>	27
Origin and Dispersal of Cultivated Rice in Southeast Asia <i>Watabe Tadayo</i>	75
Chinese Political Activities in Thailand during World War II <i>Eiji Murashima</i>	111

คำนำของบรรณาธิการ

หนังสือเล่มนี้เป็นผลงานของนักวิชาการญี่ปุ่นที่เฝ้าศึกษาสังคมไทยและ “อุษาคเนย์หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” มาเป็นระยะเวลาานานปี ชื่อของศาสตราจารย์อิชิอิ โยเนะโอะ นักประวัติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต ซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่งอธิการบดี Kanda University of International Relations นั้น เกือบจะไม่ต้องการคำแนะนำใด ๆ สำหรับผู้ที่อยู่ในวงการไทยศึกษา งานเขียนทางวิชาการมากมายหลายชิ้นของท่าน ทั้งในภาษาญี่ปุ่น ภาษาไทย และภาษาอังกฤษเป็นที่ยอมรับกันในวงวิชาการสากล บทความของโยเนะโอะ “สมมุติฐานเบื้องต้นเสียนคือสุโขทัย กับเสียนคืออยุธยา” ที่นำมารวมไว้ในหนังสือเล่มนี้ คงจะก่อให้เกิดการถกเถียงในวงการประวัติศาสตร์ไทยไม่น้อยทั้งนี้โดยสืบเนื่องจากการปฏิเสธกันในวงการประวัติศาสตร์ว่า เสียนนั้นหาใช่สุโขทัยไม่ และก็มีผู้เสนอว่าคือสุพรรณบุรีหรือแม่ไก่เพชรบุรีแทน การเสนอของท่านว่าแท้จริงแล้วเสียนน่าจะเป็นอยุธยาเสียมากกว่าก็คงทำให้ต้องมีการ “ชำระ” ประวัติศาสตร์ไทยกันอีก

งานเขียนเรื่อง “กฎหมายโบราณของลาวกับอีสานของไทย” โดยศาสตราจารย์โยชิฮารุ ทาชิฮารุ ซึ่งทำงานอย่างใกล้ชิดกับอิชิอิ โยเนะโอะ และสังคมไทยมาตลอด (ทั้งสองท่านร่วมกันเขียนงานชิ้นใหญ่ *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี* มาแล้วเมื่อ 2530) บทความชิ้นนี้คงจะช่วยให้เห็นกฎหมายโบราณในเชิงเปรียบเทียบลาวกับอีสานได้เป็นอย่างดี และงานเรื่อง “แหล่งกำเนิดฯ” ของวาทาเบะ ทาดาโอะ คงจะช่วยให้เราเห็นภาพในลักษณะมหภาคของทวีปเอเชียได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น หนังสือรวมบทความเล่มนี้ปิดท้ายด้วยงานของเออิจิ มูราซึมา “สัมพันธ์มิตรไทย-ญี่ปุ่นกับชาวจีนในประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง” ซึ่งเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์สังคมใกล้ตัวเราเข้ามาหน่อย เออิจิ

มูราชิมา เป็นนักวิชาการญี่ปุ่นรุ่นใหม่ที่มีผลงานออกมาสม่ำเสมอทั้งในภาษาญี่ปุ่นและทั้งที่แปลเป็นไทย

หนังสือรวมบทความเล่มนี้เป็นผลของความร่วมมืออันยาวนานของนักวิชาการไทยและ ญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการร่วมมือที่เรียกว่า Thammasat-Kyoto Core University Program ที่มีหน่วยงานหลักทั้ง 4 คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกียวโต (โดยมี Center for Southeast Asian Studies เป็นตัวแทน) กับหน่วยราชการของทั้ง 2 ประเทศ คือ สภาวิจัยแห่งชาติ (The National Research Council of Thailand) และ The Japan Society for Promotion of Sciences (JSPS) ทำหน้าที่ประสานงานให้เกิดการวิจัยค้นคว้า ประชุม สัมมนา และจัดพิมพ์เผยแพร่งานวิชาการของทั้งสองประเทศ และในบางครั้งก็ดึงนักวิชาการจาก “อุซาคเนย์” ด้วยกันเข้ามาร่วม

หนังสือรวมบทความเล่มนี้จะสำเร็จลงไม่ได้ หากปราศจากการทำงานของกลุ่มอาจารย์นักแปลไม่ว่าจะเป็น รศ. อาทร พึงธรรมสาร, สมศรี พิทยากร, รศ. นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ รวมทั้ง ดร. ศุภมาสพานิชศักดิ์พัฒนา จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ช่วยตรวจแก้คำศัพท์ทางเทคนิคในบทความเรื่อง “ข้าว” บรรณาธิการทั้งสองขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้ด้วย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะป็นน้ำหยดหนึ่งที่หล่นลงมา สร้างความชุ่มชื้นให้กับความเจริญเติบโตทางสติปัญญาของทั้งสังคมไทย-ญี่ปุ่น และสังคมมนุษยชาติโดยรวม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ฮายะโอะ ฟุกุย

มหาวิทยาลัยเกียวโต

กันยายน 2540

สมมุติฐานเบื้องต้นเสียน (暹) คือสุโขทัย
กับเสียน (暹) คืออยุธยา
โดยศึกษาวิเคราะห์จากศิลาจารึกหลักที่ 11

โดย
อิทธิ โยเนะโอะ *

แปลโดย
อาทร ฟุ้งธรรมสาร **

ความเบื้องต้น

นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า สมัยสุโขทัยนั้นก่อตั้งในคริสต์ศตวรรษที่ 13 กลางศตวรรษที่ 14 ได้มีการก่อตั้งสมัยอยุธยาที่มีความยืนยาวและรุ่งเรืองเกือบ 5 ศตวรรษ สมัยนี้สิ้นสุดลงด้วยการถูกพม่ารุกราน จากนั้นก็เป็นสมัยกรุงธนบุรี ต่อมาก็คือสมัยรัตนโกสินทร์ที่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ตำราวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่ใช้ตามโรงเรียนในประเทศไทยก็สอนประวัติศาสตร์ไทยในแนวนี้ แต่อย่างไรก็ตามประวัติศาสตร์ไทยในช่วงแรกๆ โดยเฉพาะระหว่างศตวรรษที่ 13 ถึง 15 นั้น ยังเป็นเรื่องราวที่มีการสันนิษฐานกันมาก ด้วยเหตุนี้ จนถึงเมื่อเร็วๆ นี้ ยังมีผู้เสนอแนวคิดใหม่ๆ อยู่เป็นประจำ “การก่อกำเนิดของอยุธยากับประวัติศาสตร์เสียนในศตวรรษที่ 14 และ 15”¹ (*The Rise of Ayudhya and a History of Siam in the 14th and 15th Centuries*) ของ ดร.ชาณูวิทย์ เกษตรศิริ กับงานวิจารณ์ขนาดยาว² ของ ดร.ไมเคิลวิกเคอรี (Michael Vickery) เกี่ยวกับหนังสือของ ดร.ชาณูวิทย์เล่มนี้ และ “สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา”³ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในปี 1983 หลังการเสียชีวิตของผู้แต่งที่ชื่อจิตร ภูมิศักดิ์ นั้นก็เป็นงานตัวแทนในขำนี้ งานวิจัยที่ทำเสร็จเมื่อเร็วๆ นี้ของศาสตราจารย์ยามาโมโตะ ทะฉิโร ที่ใช้ “ต้าเตอหนานห่ายจื่อ” (大德南海志) บันทึกทะเลใต้ ข้อมูลที่นำมาใช้ได้ไม่นานก่อนหน้านั้น ก็เป็นงานเขียนที่ปฏิเสธทฤษฎีที่ว่า “เสียน (暹) คือสุโขทัย” ที่เป็นทฤษฎีที่เป็นที่

---

* อดีตผู้อำนวยการสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยเกียวโต ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอธิการบดี Kanda University of International Relations

** รองศาสตราจารย์ประจำ ภาควิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ยอมรับตั้งแต่ Pelliot⁴ เป็นต้นมานั้น ก็เป็นงานเขียนอันสำคัญที่ทำให้เห็นถึงข้อที่น่าสงสัยของทฤษฎีที่ว่า “เสียน (遜) คือสุโขทัย”⁵

อุปสรรคอย่างหนึ่งต่อการพัฒนาการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ช่วงต้นๆ ของไทยคือ การขาดแคลนหลักฐานข้อมูลร่วมสมัยเดียวกันนั่นเอง ในกรณีเกี่ยวกับสุโขทัย สามารถใช้หลักฐานข้อมูลที่ปรากฏในศิลาจารึก 30 กว่ำหลัก⁶ ประกอบการศึกษาค้นคว้าได้ แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับอยุธยาตอนต้นๆ นั้น จะเป็นพงศาวดารที่กระท่อนกระเทือนและที่เก่าแก่ที่สุดก็ยังไม่พบข้อมูลที่มีการย้อนไปถึงศตวรรษที่ 16⁷ “กฎหมายตราสามดวง” ที่รวบรวมขึ้นในต้นศตวรรษที่ 19 นั้น อาจมีข้อมูลศตวรรษที่ 14 และ 15 รวมอยู่ด้วย แต่ข้อมูลยุคแรกๆ ที่อยู่ใน “กฎหมายตราสามดวง” นั้น ถ้ายิ่งขาดการวิเคราะห์และชำระแล้ว ประโยชน์ที่จะนำมาใช้ก็ยังคงมีความจำกัดอยู่⁸ เพราะฉะนั้น เพื่อที่จะพัฒนาการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์อาณาจักรไทยภายใต้ข้อจำกัดทางด้านข้อมูลหลักฐานเช่นนี้ ก็ต้องใช้ความพยายามในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่อย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกันก็ต้องศึกษาตรวจสอบเปรียบเทียบกับมิติทางประวัติศาสตร์ และสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ด้านกายภาพอย่างละเอียดถี่ถ้วน⁹ หากไม่ผ่านขั้นตอนเหล่านี้ จะสันนิษฐานซ้ำๆ ซากๆ กันก็ครั้ง โดยอาศัยข้อมูลที่มีจำกัด อีกทั้งขาดการวิเคราะห์แล้ว ผลของการศึกษาก็คงมีขอบเขตจำกัดเจอแต่ทางตัน

งานวิจัยของผู้เขียนเรื่องนี้เป็นการศึกษาขั้นทดลอง เพื่อพิสูจน์ความเป็นไปได้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยช่วงต้นๆ ในมิติทางภูมิศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลจากศิลาจารึกหลักที่ 11 โดยเปรียบเทียบแล้วยังมีคนใช้ข้อมูลหลักนี้ไม่ค่อยมากนัก ผู้เขียนมีความประสงค์จะให้งานเขียนเรื่องนี้ช่วยนำมุมมองใหม่มาสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในอนาคต

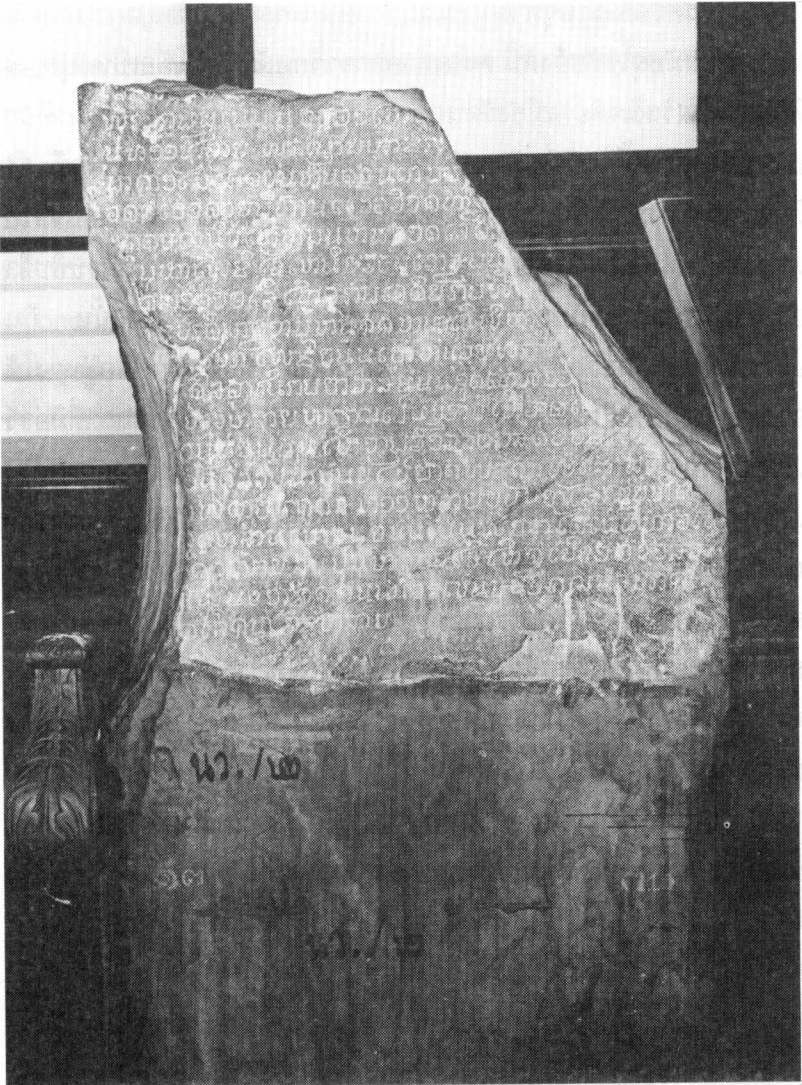
ศิลาจารึกหลักที่ 11

ศิลาจารึกหลักที่ 11 นี้เป็นศิลาจารึกอักษรไทยที่ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าแห่งเมืองสุโขทัย ได้ทรงไปพบบนเขากบที่ปากน้ำโพ อันเป็นสถานที่ที่แม่น้ำปิงกับแม่น้ำน่านไหลจากทางเหนือของไทยมาบรรจบกัน พระองค์ท่านทรงพบหลักศิลาจารึกนี้ในปี ค.ศ. 1921 และได้ย้ายศิลาจารึกนี้มาไว้ที่กรุงเทพฯ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ห้องหนังสือโบราณในหอสมุดแห่งชาติ¹⁰

“ศิลาจารึกหลักที่ 11” นี้ เป็นศิลาจารึกที่มีการจารึกอักษรไว้ 2 ด้าน เราไม่ทราบปีที่มีการจารึกหลักที่ 11 นี้ แต่ดูจากเนื้อหาแล้ว คิดว่าแต่ละหน้าจารึกในเวลาที่แตกต่างกันไม่มากนัก นายเซเดส์ (Coedès) เห็นว่าเป็นหลักศิลาจารึกที่สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1419¹¹ ส่วนกลุ่ม ดร.ประเสริฐ ณ นคร นั้นกลับสันนิษฐานว่า เป็นหลักศิลาจารึกที่สร้างขึ้นก่อนหน้าปี 1419 กว่าครึ่งศตวรรษ คือในปี ค.ศ. 1350¹² อันเป็นปีที่ตรงกับรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 กษัตริย์องค์ที่ 6 ของสมัยสุโขทัย ทั้งนี้เป็นการสันนิษฐานจากการศึกษาที่อาศัยผลการศึกษาค้นคว้าหลังจากการสันนิษฐานของนายเซเดส์ หากเราเห็นด้วยกับการสันนิษฐานของ ดร.ประเสริฐ ณ นคร แล้วก็หมายความว่า เวลาที่ทำศิลาจารึกหลักที่ 11 นี้ สมัยอยุธยาที่อยู่ทางใต้ของสุโขทัยได้ถูกก่อตั้งขึ้นแล้ว และตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 กษัตริย์ผู้ทรงก่อตั้งสมัยอยุธยา

ข้อมูลที่นำมาประกอบการเขียนงานชิ้นนี้ ส่วนใหญ่จะใช้ข้อมูลด้านที่ 2 ของศิลาจารึกหลักที่ 11 นี้ ข้อความในด้านที่ 2 ของศิลาจารึกหลักนี้มีทั้งหมด 29 บรรทัด แต่ 3 บรรทัดแรกนั้นเลื่อนลงจนอ่านไม่ออกแล้ว แต่ละบรรทัดตั้งแต่บรรทัดที่ 4 ถึงบรรทัดที่ 9 ก็อ่านได้บรรทัดละ 2-3 คำ เท่านั้น ส่วนบรรทัดที่ 10 ถึงบรรทัดที่ 29 คือบรรทัดสุดท้ายนั้น ยังมีข้อความที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่า ผู้เขียนข้อความในด้านที่ 2 ของศิลาจารึกหลักที่ 11 นี้คือ

ด้านที่ 1 ของศิลาจารึกหลักที่ 11
(ภาพจากห้องหนังสือโบราณ หอสมุดแห่งชาติ)

มหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามุนี (Mahāthera Srisraddhārājaculāmuni) มหาเถรสมัยสุโขทัยองค์นี้ คงได้ทำศิลาจารึกหลักนี้ไว้ เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่มีการก่อสร้างเจดีย์ที่เมืองรัตนกูดานคร (Ratanakutanagara) ที่อยู่เชิงเขาภบแห่งนี้¹³ เรื่องราวที่ผู้เขียนให้ความสนใจนั้นอยู่บรรทัดที่ 14 ถึงบรรทัดที่ 23 ซึ่งเป็นการบันทึกเส้นทางที่มหาเถรองค์นี้ไปจาริกแสวงบุญ (นมัสการพุทธสถาน) ในพุทธสถาน ตามข้อมูลนี้จะพบว่า อาณาบริเวณที่มหาเถรองค์นี้เดินทางผ่านเพื่อไปแสวงบุญนั้น กินบริเวณตั้งแต่อุตรดิตถ์ที่อยู่ทางเหนือไปจนถึงแหลมมลายูที่อยู่ทางใต้ อาณาบริเวณที่อยู่ในต่างประเทศนั้น ไปถึงอินเดียและศรีลังกาที่มีอ่าวเบงกอลคั่นระหว่างกลาง และอาจเป็นไปได้ว่า เส้นทางนั้นนอกจากเป็นเส้นทางจาริกแสวงบุญของมหาเถรองค์นี้แล้ว ยังเป็นเส้นทางการค้าขายระหว่างประเทศในสมัยนั้นด้วย การศึกษาเส้นทางจาริกแสวงบุญสายนี้ จะมีความสำคัญอย่างมหาศาล ช่วยให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโลกภายนอกในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 อีกทั้งทราบความสัมพันธ์ของสุโขทัยกับอยุธยา และสถานภาพทางอำนาจการเมืองของ 2 แห่งนี้ด้วย

ก่อนจะเข้าสู่เนื้อหาหลักของงานเขียนชิ้นนี้ จะขอคัดข้อความบางตอนจากบรรทัดที่ 14 ถึง 16 มาศึกษาและวิเคราะห์ ข้อความเดิมมีดังนี้

(14).....พระมหาธาตุคลาดยงฟ้างแพลร์พุนตากชย(ง).....

(15).....(ร) อดถึงดงที่โปรสขางนครพนนกลิงคราสปาตลิลุ(ตร)

(16).....บุรน์ครตรีโຈลมนนทลामลราชรอดถึงลงกาท(ป)...

(1) “ฟ้าง” ในที่นี้สันนิษฐานว่าเป็นเมืองฟ้างของอำเภอฟิชัยที่อยู่ทางใต้ของอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ปัจจุบัน **แพลร์** คือ **แพร์ พุน** คง

จะเป็นลำพูน **ตาก** คือ ตากเก่าที่อยู่ห่างจากอำเภอเมืองตากปัจจุบันไปทางเหนือ 25 กิโลเมตร คำที่ต่อจาก **ชย(ง)** นั้น ถ้าดูจากความสัมพันธ์หน้าหลังแล้ว ตัวที่ขาดหายไปน่าจะเป็น “ตง” เข้าใจว่าเป็น เชียงตง ที่เป็นท่าเทียบเรือแห่งหนึ่งตามลุ่มแม่น้ำปิง ปกติคนที่นั่งเรือมาตามแม่น้ำปิงที่จะไปเมืองเมาะตะมะ เมืองท่าที่อยู่อ่าวเบงกอล มักจะขึ้นบกที่ท่านี้แล้วขี่ช้างไปทางตะวันตก ลูเนต เดอ ลาจอนแควร์ (Lunet de Lajonquière) ที่ท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางในไทยในต้นศตวรรษนี้พร้อมกับหลุยส์ ฟินอต (Louis Finot) ก็ขึ้นจากเรือที่นี่ แล้วจัดหาคาราวานช้างไปยังแม่น้ำจิง (Gyaing)¹⁴

ข้อความที่ว่าเมื่อถึงปากปล่องช้าง (**อดเถิงคตที่โปรสขาง**) หมายถึงธรรมเนียมที่จะปล่อยช้างที่ไม่จำเป็นแล้วไว้ในป่า นั่นคือ ช้างก่อนลงเรือที่แม่น้ำจิง (Gyaing) คือหลังจากออกจากตากมาทางแม่สอดจากนั้นก็ผ่านเมียวดี (Myawadi) เขาคาระเค (Kawkareik) มาที่ซอนโด (Kyondo) แล้วค่อยไปเมาะตะมะ สมัยนั้นถือว่าการปล่อยช้างที่ไม่ใช้แล้วเข้าป่านั้นเป็นบุญคุณอันใหญ่หลวง ในศิลาจารึกหลักที่ 2 ก็ปรากฏข้อความเดียวกันนี้เช่นกัน¹⁵ **นครพนน** นั่นคือเมืองเมาะตะมะ (Martaban) ชื่อสถานที่นี้มีอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 5 ด้วย¹⁶ ก่อนที่จะถูกทำลายโดยการโจมตีของกษัตริย์ตะเบงชเวตี้แห่งราชวงศ์ตองอูในปี ค.ศ. 1540 นั้น เมืองเมาะตะมะนี้เป็นเมืองท่าอันสำคัญแห่งหนึ่งในอ่าวเบงกอลของรามัญประเทศ (Rāmannadesa = พะโค) คำว่านครที่นำหน้าพนนนั้น หมายความว่าเมืองนั้นเป็นอำเภอเมืองหรือเมืองที่เป็นเมืองเอก

เส้นทางที่ต่อจากเมาะตะมะก็เป็นการเดินทางโดยทางเรือ “กลิงคราล” นั่นคือ อาณาจักรกลิงกะในโอริสสา (Orissa) ที่เยื้องไปทางเหนือเล็กน้อยของอีกฟากหนึ่งของอ่าวเบงกอล อาณาจักรกลิงกะแห่งนี้ ก่อนถูกอิทธิพลของอิสลามเข้าครอบงำนั้น เคยเป็นแหล่งรุ่งเรืองของ

ด้านที่ 2 ของศิลาจารึกหลักที่ 11
 (ภาพจากห้องหนังสือโบราณ หอสมุดแห่งชาติ)

ศาสนาพุทธ ศาสนาหรือลัทธิพระชินะ (Jainism) และศาสนาฮินดู มาก่อน **ปาดลิว(ตร)** คือคำไทยที่เพี้ยนมาจาก Pataliputra คือนครหลวงของประเทศมคธในสมัยโบราณ มหาเถระที่ไปถึงประเทศกิงกะแล้วก็คงเดินทางโดยทางบก หรือไม่กี่ทางเรือไปยังแม่น้ำคงคา เพื่อไปเมืองเก่าแก่ในอินเดียที่มีความเกี่ยวพันกับศาสนาพุทธ **บุนคร** ที่เป็นชื่อสถานที่ต่อมานั้น เนื่องจากชื่อเฉพาะก่อนหน้านั้นขาดหายไป ก็เลยเดาไม่ถูกว่าตรงกับที่ไหน คงจะเป็นเมืองชายทะเลแห่งใดแห่งหนึ่งแถวชายฝั่ง โคโรมานเดล (Coromandel) ส่วนคำว่า **ตรีโจลมณฑล** นั้น นายเซเดส์เห็นว่าเป็นการเอาคำว่านครก่อนหน้าคำนี้ต่อเข้าด้วยกันเป็นนครตรี แต่ดร. ประเสริฐ ฐ นคร เห็นว่าน่าจะเป็น ตรี โจลมณฑล (Tri Collamandala) และเป็นกลุ่มเมืองชายทะเล 3 เมืองในชายฝั่งโคโรมานเดล (Coromandel) **มลลราช** นั้น นายเซเดส์เห็นที่น่าจะอ่านว่า Mallarat แปลว่าประเทศของชาว Malla ส่วนนักวิชาการอย่างเช่น ดร. ประเสริฐ ฐ นคร คิดว่าน่าจะมีคำอ่านอีกอย่างหนึ่งโดยเติมเสียงสระ a ตัวหนึ่ง และอ่านว่า Malalarat ก็เป็นไปได้ คงเป็นประเทศมัลลาร์ในชายทะเลมาลาบาร์ที่อยู่ในรัฐเกลลาลาปัจจุบัน

มหาเถระศรีศรัทธาฯ หลังจากเดินทางผ่านสถานที่ต่างๆ ตามที่กล่าวมานี้แล้ว ก็ไปถึงอนูราชปุระ เมืองหลวงศรีลังกาสภมัยันที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางของท่าน¹⁷ ในครั้งนั้น

เส้นทางซากลับประเทศไทยหลังจำพรรษาอยู่ที่ศรีลังกาได้ 10 ปีของมหาเถระศรีศรัทธาฯ นั้น ปรากฏในข้อความบรรทัดที่ 19 เป็นต้นไป โดยจะวิเคราะห์จากสถานที่เป็นหลักเช่นกัน ข้อความเต็มมีว่าดังนี้

(19) ....โสตผลสลิบเขามมาละदनาวสรีเพื่อเลือกเอาคนฝูงตี.....

(20) ..ลิตลทีบรอดพระพุทธสรีอารไมตรีเพชบุรีราชบุรี น.....

- (21) ..สอโยทยาสรีรามเทพนครทิสอรพีรภูณาสตรงบาตาล
พระ....
- (22) .เดจทานก่ทีนนวน พล์แต่ก่พระเจดีพระสรี(ร)दनธาตุ
โดพนน...ร
- (23) (อ)ยหาสิบเจดร์दनภูณานครไทวกก่พงครองอกพระเจดี.....

(2) “หลังจากนั้นก็ข้ามทะเลมาถึงตะนาวศรี(คนาวสรี) ...จากนั้นก็ผ่านเพชรบุรี (เพชบุรี) ราชบุรี (ราชบุรี) นครชัยศรี? มาถึงอยุธยาศรีเทพนคร (อโยทยาสรีรามเทพนคร) จากนั้นก็ก่อสร้างเจดีย์รัตนภูณานครที่เมืองก่งครองอก”

สถานที่ที่มหาเถรศรีศรัทธาฯ ชื่นบกขานั่งเรือมาจากศรีลังกานั้น ไม่ใช่เมืองเกาะตะมะที่ท่าลงเรือตอนขาไป แต่เป็นตะนาวศรีเมืองท่าเรือที่ห่างจากเกาะตะมะลงไปทางคาบสมุทรมมาเลย์ตั้ง 500 กิโลเมตร ตะนาวศรีอยู่ห่างลงไปทางใต้ราว 70 กิโลเมตร ของเมืองมะริด มะริดตั้งอยู่แถวบริเวณปากแม่น้ำตะนาวศรีที่ไหลออกสู่อ่าวเบงกอล ตะนาวศรีอยู่ริมแม่น้ำตะนาวศรีที่ไหลลงทางใต้ก่อนไหลย้อนขึ้นทางเหนือไปออกอ่าวเบงกอลที่มะริด ทั้งตะนาวศรีกับมะริดนั้นมีความเกี่ยวพันและใกล้ชิดกันมาก ฉะนั้นตะนาวศรีในที่นี้อาจหมายถึงทั้งมะริดด้วยก็เป็นได้

เส้นทางที่ออกจากแถวมะริดกับตะนาวศรีมาทางตะวันออกผ่านช่องเขามอดวง (Mawdaung Pass) ของเทือกเขาคาบสมุทรมมาเลย์มาออกที่อ่าวไทยนั้น เป็นเส้นทางหลักที่ใช้กันบ่อยตั้งแต่สมัยโบราณมาจนถึงใกล้ๆ สมัยใหม่นี้ นายคลอด เซเบเรต์ (Claude Cébéret) ทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้บันทึกไว้ในอนุทินว่า ในปลายปี ค.ศ. 1687 ได้ผ่านเข้าออกเส้นทางนี้ โดยมีการบันทึกไว้ในอนุทินว่า ในวันที่ 20 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1687 คณะของเซเบเรต์ (Cébéret) ได้ชี้ข้างออกจาก

เพชรบุรีเลียบชายฝั่งอ่าวไทยลงไปทางใต้ ผ่านปราณบุรีจนถึงกุยบุรี จากนั้นก็ไปทางตะวันตก ผ่านช่องเขามอดวง ช้ามคาบสมุทรมาเลย์ และไปถึงตะนาวศรีในวันที่ 30 ของเดือนธันวาคม จากนั้นก็ลงจากข้างไปลงเรือและไปถึงมะริดในเย็นวันขึ้นปีใหม่ของปี ค.ศ. 1688¹⁸

การเดินทางของมหาเถรศรีศรัทธาที่ปรากฏในศิลาจารึกมีการผ่านราชบุรี ซึ่งแตกต่างจากกรณีของนายเซเบเรต์ (Cébéret) นั้น เข้าใจว่าตอนทำศิลาจารึกในศตวรรษที่ 14 มีการนั่งเรือทวนน้ำแม่กลองไปที่ราชบุรี อันเป็นวิธีการเดินทางที่ใช้กันทั่วไปในสมัยนั้น และคิดว่าจากราชบุรีก็ไปนครชัยศรี จากนั้นก็ไปออกที่สุพรรณบุรี ต่อจากนั้นคงจะไปที่อยู่ชยา จากอยุธยา นั่งเรือแล่นทวนแม่น้ำเจ้าพระยาไปที่ปากน้ำโพอันเป็นที่รวมของแม่น้ำปิงและน่าน และไปก่อสร้างพระเจดีย์ที่เขากบในปากน้ำโพก็ได้ และคิดว่าจากที่นั่น มหาเถรศรีศรัทธาก็นั่งเรือแล่นทวนแม่น้ำน่านไปยังพิษณุโลก จากพิษณุโลกก็เดินทางบกไปทางทิศตะวันตก และกลับสู่สุโขทัย กษัตริย์โรซราชา (Rocaraja)¹⁹ (สันนิษฐานว่าเป็นพ่อขุนรามคำแหง) ที่ขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ. 1256-7 ในสมัยสุโขทัย ตอนเสด็จไปอัญเชิญ Sihalapatima พระพุทธรูปศรีลังกาที่นครศรีธรรมราชนั้น ได้ใช้เส้นทางแม่น้ำน่านตอนเสด็จทางชลมารค ตอนเสด็จกลับสุโขทัยไม่ได้ใช้แม่น้ำปิง แต่ไปใช้แม่น้ำน่านนั้น เพราะมีหลักฐานปรากฏในชินกาลมาลี (Jinakālamāli)²⁰ หนังสือประวัติศาสตร์ที่เขียนเป็นภาษาบาลีในช่วงแรกของศตวรรษที่ 16 เหตุผลที่เรือที่แล่นทวนแม่น้ำเจ้าพระยานิยมใช้แม่น้ำน่านแทนแม่น้ำปิงเวลาไปสุโขทัยนั้น คงเป็นเพราะเปรียบเทียบกับแม่น้ำปิงแล้ว แม่น้ำน่านมีน้ำมากกว่าสามารถแล่นเรือได้ตลอดปีก็เป็นได้

ในที่นี้มีสิ่งที่น่าสนใจคือ สถานที่ที่ชื่อว่า “อโยทยาสรีรามเทพนคร” ซึ่งก็คืออโยทยา แต่ตามประวัติศาสตร์ที่เข้าใจกันคือ เป็นอยุธยาเก่าที่มีอยู่แล้วก่อนมีการก่อตั้งสมัยอยุธยาในปี ค.ศ. 1351 (พ.ศ. 1894)

คำว่าอโยทยานั้น เป็นสถานที่ที่มีประวัติความเป็นมาจาก Ayodhya ที่เป็นราชธานีของแคว้นโกศล (Kosala) ที่เป็น 1 ใน 16 แคว้นในอินเดียโบราณตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ตามตำนานเป็นเมืองที่สร้างโดยมनु ปฐมกษัตริย์ของอินเดีย เทพนครคือ นครของเทพ กษัตริย์ที่ทรงปกครองเมือง (นคร) นี้ก็จะมีคำนำหน้าว่ารามมา ดังนั้นเมืองนี้จึงมีชื่อว่า อโยทยารามเทพนคร คือมีความหมายว่า อโยทยา นครแห่งเทพที่ปกครองโดยกษัตริย์รามมา

ในที่นี้อาจจะชี้ให้เห็นถึงประเด็นอันสำคัญประเด็นหนึ่ง ที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากนักวิจัยก่อนหน้านี้ นั่นคือข้อเท็จจริงที่ว่า คำว่า “อโยทยา” นั้น ไม่ได้ปรากฏในศิลาจารึกร่วมสมัย ศิลาจารึก 33 หลักของสุโขทัยที่สามารถใช้เป็นข้อมูลในปัจจุบันนั้น ไม่ปรากฏชื่อสถานที่ที่ชื่อว่า “อโยทยา” เลยแม้แต่ทีเดียว ผู้เชี่ยวชาญเรื่องศิลาจารึกอย่างเช่น ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร มีความเห็นว่าอาจเป็นเพราะสมัยนั้นยังไม่มีคำเรียกว่า อโยทยา สันนิษฐานว่าสมัยนั้นไม่ใช่คำว่า อโยทยา แต่เป็นคำว่าอโยทยาสรีรามเทพนคร ที่ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 11²¹

อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ นักประวัติศาสตร์ไทยได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญที่ต้องแยกประวัติศาสตร์อโยทยา ออกเป็นตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงเสียกรุงเพราะถูกทหารพม่าโจมตีในปี ค.ศ. 1569 (พ.ศ. 2112) ตอนหนึ่งกับประวัติศาสตร์ที่ถูกพม่ายึดครอง 15 ปี และหลังจากพระนเรศวร กอบกู้เอกราชอีกตอนหนึ่ง อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เห็นว่า “อโยทยา ตอนแรก” ที่อยู่ในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1569 (พ.ศ. 2112) นั้น อำนาจการปกครองกระจายไม่รวมศูนย์ จึงควรแยกศึกษาจาก “อโยทยาตอนหลัง” ที่มีอำนาจที่รวมศูนย์เป็นอย่างมาก²² ด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้ ท่านจึงใช้คำว่า “ศรีรามเทพนคร” ใน *ศรีรามเทพนคร: รวบรวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อโยทยาตอนต้น* ที่ท่านร่วมจัดทำกับอาจารย์อุดม พัทธิมะ²³

อาจารย์นิธิมีความเห็นว่า “ระบบศักดินา” ที่เป็นการปฏิรูปการปกครองที่เริ่มโดยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก็เป็นจังหวะการเปลี่ยนแปลงจาก “ศรีรามเทพนคร” ที่มีการกระจายอำนาจมาเป็น “อยุธยา” ที่มีการรวมศูนย์อำนาจมากขึ้นนั่นเอง อยุธยาก่อนถูกทหารพม่าโจมตีจนกรุงแตกในปี ค.ศ. 1569 (พ.ศ. 2112) กับอยุธยาหลังพระนเรศวร กอบกู้เอกราชนั้น มีคุณลักษณะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง อาจารย์นิธิยังมีความเห็นเพิ่มเติมว่า คำว่า “อยุธยา” ก็เป็นชื่อประเทศที่ใช้เพื่อย้ำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของโฉมหน้าของชาติบ้านเมือง ความคิดเห็นของอาจารย์นิธิ เท่ากับเป็นการปฏิเสธตำราประวัติศาสตร์ที่แต่งหลังศตวรรษที่ 18 ที่ส่วนใหญ่เห็นว่าอยุธยาเป็นชื่อเรียกมาตั้งแต่ก่อตั้งโดยอาศัยข้อมูลทางพงศาวดารนั้นโดยสิ้นเชิง²⁴

เส้นทางคมนาคมไทย - ศรีลังกาที่ผ่านอ่าวเบงกอล

จากข้อมูลในศิลาจารึกหลักที่ 11 ที่เราศึกษามานี้ ทำให้เราทราบว่า ในศตวรรษที่ 14 หรือก่อนหน้านั้น ระหว่างภาคกลางของไทยปัจจุบันกับอินเดียและศรีลังกามีการใช้เส้นทางคมนาคมทางทะเล โดยออกทะเลที่เมืองมะละแหม่งและมะริด มหาเถรศรีศรีทธาฯ ที่เป็นพระชั้นผู้ใหญ่ก็ใช้เส้นทางนี้ในการจาริกแสวงบุญ ในที่นี้จะขอเพิ่มเติมอีกเล็กน้อยว่า ในด้านที่ 4 ของศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงซึ่งเป็นศิลาจารึกเก่าแก่ที่สุดที่ทำในปี ค.ศ. 1292 (พ.ศ. 1835) นั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับอาณาเขตนั้น ก็มีข้อความที่ซ้ำซ้อนกับด้านที่ 2 ของศิลาจารึกหลักที่ 11 ที่เราเพิ่งศึกษามานี้ด้วย จะขอกล่าวถึงเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับอาณาบริเวณทางตะวันตกกับทางใต้ที่มีส่วนเกี่ยวกับงานเขียนนี้โดยตรง ในส่วนที่เป็นอาณาเขตทางตะวันตกมีดังนี้

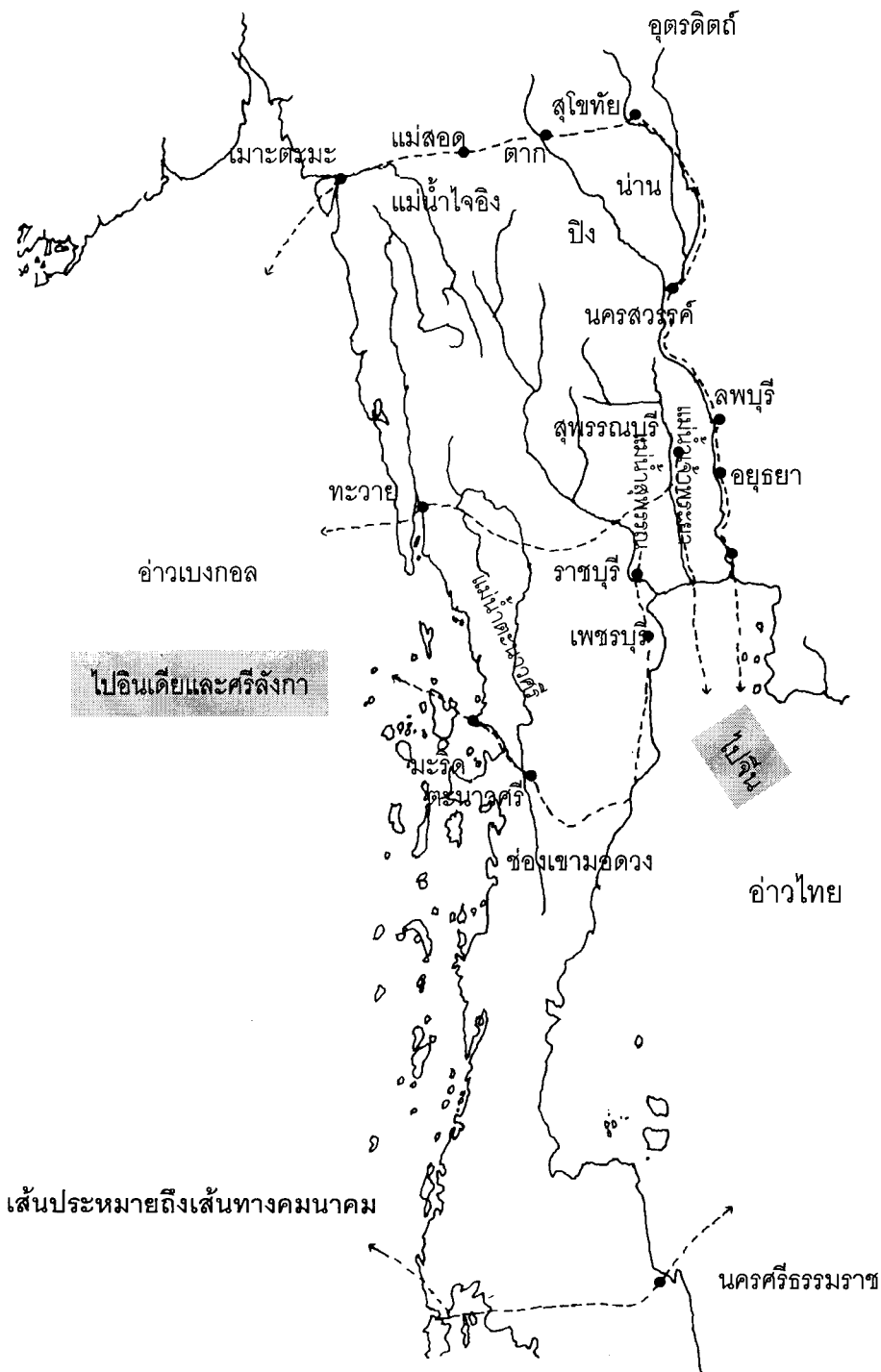
“ฉอดเมือง...น(พาน) = Martaban หงสาพิต = Peguu (พะโค)
จากนั้นก็ติดกับทะเลสมุทรหาเปนแดน”

ส่วนอาณาเขตทางใต้มีดังนี้

“คนีทพระบาง แพรกภูสพรรณูภม²⁵ ราชูปรี เพช ู(ปรี)
ร ีศธรรมมราชและฝงทะเล สุมทร”

“จอด” คือแม่สอดที่เป็นเมืองชายแดนไทย-พม่าปัจจุบัน เป็นเมืองชายแดนอันสำคัญที่จากสุโขทัยไปยังเมาะตะมะต้องผ่านเมืองนี้ “คนีท” เป็นเมืองที่อยู่ริมแม่น้ำปิง อยู่ทางใต้ของเมืองกำแพงเพชรปัจจุบัน “พระบาง” คือนครสวรรค์ที่แม่น้ำปิง แม่น้ำน่านไหลมาบรรจบกัน “แพรก” คือชัยนาทเก่า “ภูสพรรณูภม” เป็นอีกชื่อหนึ่งของสุพรรณบุรี “ีศธรรมมราช” คือนครศรีธรรมราช เมืองเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ด้านอ่าวไทยในคาบสมุทรมลายู (แหลมมาเลย์) เมาะตะมะ มะริด หรือไม้กัตะนาวศรี กับนครศรีธรรมราช ทั้ง 3 เมืองเป็นทางออกทะเลที่คนไทยจะไปอินเดียและศรีลังกาต้องผ่าน และในทางกลับกัน คนอินเดีย คนสิงหล (คนลังกา) จะมาไทยก็ต้องผ่านเมืองใดเมืองหนึ่ง²⁶ เกี่ยวกับนครศรีธรรมราชนั้น ในหนังสือชื่อชินกาลมาลี (Jinakalamāli) ที่กล่าวมาแล้ว ก็ได้มีบันทึกเกี่ยวกับทูตของกษัตริย์สุโขทัยไปอัญเชิญพระพุทธรูปที่นครศรีธรรมราช นอกจากนั้นในศิลาจารึกหลักที่ 1 ยังมีการพูดถึงเรื่องการสร้างวัดอรุณญิกนอกเมืองสุโขทัย เพื่อถวายแด่พระมหาเถระที่นิมนต์มาจากนครศรีธรรมราช²⁷ จากหลักฐานศิลาจารึกที่กล่าวอ้างอิงมานี้ทำให้เราทราบว่า นครศรีธรรมราชก็เช่นเดียวกับเมาะตะมะ มะริด ตะนาวศรี ต่างก็เป็นจุดเชื่อมของเส้นทางคมนาคมของไทยกับศรีลังกาที่เป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธในคริสต์ศตวรรษที่ 14 และ 15 ส่วนคำว่าสมุทรกับฝั่งทะเลสมุทรมัน ก็หมายถึง อ่าวเบงกอลนั่นเอง

แผนที่นี้เป็นการแสดงศูนย์กลางการเมืองการปกครองของไทยในสมัยนั้น และความสัมพันธ์กับเส้นทางคมนาคมในอ่าวเบงกอล โดยจัดทำจากข้อมูลในศิลาจารึกหลักที่ 11 และหลักที่ 1 ถ้าดูจากความสัมพันธ์ของการค้าระหว่างประเทศกับอำนาจการปกครองจากแผนที่นี้

ไผ่อินเดียและศรีลังกา

ไผ่จีน

เส้นประหมายถึงเส้นทางคมนาคม

นครศรีธรรมราช

อ่าวเบงกอล
อ่าวไทย
นครศรีธรรมราช
นครสวรรค์
สุโขทัย
ตาก
แม่สอด
แม่เฒ่าใจอิง
น่าน
บึง
นครสวรรค์
ลพบุรี
อยุธยา
ราชบุรี
เพชรบุรี
พะวาย
ตะนาวศรี
ช่องเขาอดวง
แม่จันทระวงศ์

ก็จะพบว่า สุโขทัย อโยธยา (อยุธยา) สุพรรณบุรี และลพบุรีนั้น ต่างก็มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เราจะมาดูความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยกับอ่าวเบงกอลก่อน เส้นคมนาคมจากสุโขทัย ฉอด (แม่สอด) แม่น้ำไฉอิง (Gyain) แล้วไปยังเกาะตะมะนั้น เป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักสายหนึ่งที่ใช้ในการไปมาหาสู่ระหว่างไทยกับอินเดียและศรีลังกา ในต้นศตวรรษที่ 20 มีการพูดกันซ้ำซากว่า เสียนคือสุโขทัยที่ปรากฏในข้อมูลประเทศจีนนั้น เทาที่ดูจากแผนที่นี้ก็น่าจะเห็นว่ามันเป็นไปได้ยากถ้าสุโขทัยจะติดต่อกับประเทศจีนทางทะเลโดยไม่ต้องเกี่ยวพันกับศูนย์อำนาจการเมืองที่อยู่ช่วงกลางของแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งนี้เพราะว่าไม่ว่าจะลงใต้โดยใช้เส้นทางชัชนาทล่องมาตามแม่น้ำสุพรรณก็ตาม หรือลงมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาก็ตาม ถ้าไม่ผ่านสุพรรณบุรี อโยธยา (อยุธยา) หรือลพบุรีเพื่อออกอ่าวไทยนั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เส้นทางคมนาคมทางบกระหว่างสุโขทัยกับประเทศจีนก็มีปัญหาเช่นกัน แม้ดูจากข้อมูลระยะหลังก็จะพบว่า การค้าจากจีนที่ใช้คาราวานลาเป็นพาหนะขนสินค้าไปมาระหว่างไทยกับจีนนั้น อย่างมากก็ทำกันแถวล้านนาที่เป็นศูนย์กลางของเชียงใหม่ ไม่น่าจะมาแถวสุโขทัยได้²⁸ พิจารณาเฉพาะจากข้อมูลในศิลาจารึกแล้ว ในความหมายหนึ่ง สุโขทัยเป็นแหล่งการค้าขายแห่งหนึ่งของการค้าขายภูมิภาคอ่าวเบงกอล โดยมีเกาะตะมะเป็นเมืองท่าด่านนอกในการลำเลียงสินค้า ในจุดนี้ถ้าเปรียบเทียบกันแล้วอยุธยา สุพรรณบุรี หรือเพชรบุรีที่สามารถผ่านอ่าวไทยแล้วไปค้าขายกับจีนโดยตรงนั้น ถือว่ามีสภาพการณ์ที่แตกต่างจากสุโขทัยโดยสิ้นเชิงกรณีอยุธยานั้นล่องตามเจ้าพระยาก็ออกสู่มหาสมุทรได้โดยไม่ยากสำหรับคนจีนที่นั่งเรือทวนแม่น้ำเจ้าพระยานั้น เมืองท่าเรือแห่งแรกที่เจอคืออยุธยา ในทศวรรษที่ 30 ของคริสต์ศตวรรษที่ 16 ก็มีกลุ่มชนชาวจีนที่อพยพมาอาศัยอยู่ที่อยุธยาแล้ว²⁹ สุพรรณบุรีที่เกือบมีที่ตั้งอยู่ระดับเส้นรุ้งเดียวกับอยุธยานั้นก็เช่นกัน ล่องลงแม่น้ำสุพรรณก็สามารถ

ออกมหาสมุทรได้โดยง่าย ในกรณีของเพชรบุรีที่อยู่ติดกับทะเลก็มีลักษณะเดียวกัน ดูจากความหมายนี้ งานวิจัยของศาสตราจารย์ยามาโมโตะเรื่อง “เสียนคืออยุธยา” ที่ได้มีการพูดถึงตอนต้นๆ ของงานเขียนเรื่องนี้ เมื่อเทียบกับ “เสียนคือสุโขทัย” ที่เกือบจะกลายเป็นสมมุติฐานที่เป็นที่แน่นอนแล้วในปัจจุบันนั้น ก็ต้องบอกว่าสมมุติฐานของศาสตราจารย์ยามาโมโตะที่ว่า “เสียนคืออยุธยา” นั้นดูจะมีน้ำหนักมากกว่าอย่างไรก็ตาม ในอนาคตหากมีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง “สุโขทัย” กับประเทศจีนในสมัยนั้นแล้ว ก็อยากจะย้ำถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาแง่มุมทางคมนาคมสมัยนั้นด้วย ว่ามีส่วนหนุนเนื่องความสัมพันธ์กันอย่างไร

พร้อมกับการศึกษาความสัมพันธ์ไทย-จีน สมัยนั้นในมิติทางภูมิศาสตร์แล้ว ก็อยากจะชี้ให้เห็นว่า การประเมินความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของสุพรรณบุรีก็เป็นหัวข้อในการศึกษาที่สำคัญเช่นกัน ในข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจีนเรียกสุพรรณบุรีว่า ชูเหมินปาง = 蘇門邦 (ในภาษาจีนกลาง) นั้น เราไม่มีความเห็นเป็นอย่างอื่น พุจิวาร่า ริอิชิโร่ เคยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสุพรรณบุรีในฐานะอำนาจการเมืองท้องถิ่นโดยประมวลข้อมูลจาก “ต้าหมิงสี่อู่ = 大明實錄 (บันทึกเรื่องจริงของราชวงศ์หมิง) ว่าในปี ค.ศ. 1349 (พ.ศ. 1892) ได้มีการนำเอาคำว่า เสียน = 暹 (สยาม) ไปรวมกับคำว่า หลอฟู = 羅斛 (ละโว้) กลายเป็นคำว่า เสียนหลอฟู = 暹羅斛 และขณะเดียวกับที่มีการส่งเครื่องบรรณาการไปยังราชสำนักหมิงเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1371 (พ.ศ. 1914) ซึ่งตรงกับปีที่ 4 แห่งรัชสมัยหงอู่ = 洪武 จนถึง ค.ศ. 1398 (พ.ศ. 1941) นั้น กษัตริย์สุพรรณบุรีได้ส่งเครื่องบรรณาการที่เป็นไม้ฟางและกฤษณาไปให้ราชสำนักหมิงโดยตรง โดยใช้พระนามตัวเองว่าโอรสเสียนหลอฟู = 暹羅斛王世子 หรือมกุฎราชกุมารเสียนหลอฟู = 暹羅斛王嗣子 หรือแม้กระทั่งใช้พระนามว่ากษัตริย์เสียนหลอฟูชูเหมินปาง = 暹羅斛

蘇門邦王 (กษัตริย์สุพรรณบุรีเลียนหลอพู)³⁰

ส่วนเส้นทางที่ทางสุพรรณบุรีใช้เดินทางไปยังประเทศจีนนั้น ก็อย่างที่พูดมาแล้ว สามารถล่องแม่น้ำสุพรรณบุรีออกสู่อ่าวไทยไปยังประเทศจีน โดยเป็นเอกเทศจากอโยธยาที่อยู่ด้านตะวันออกได้ และอย่างที่เรารู้ได้เห็นมาแล้วว่า ในเวลาเดียวกันที่สามารถลงใต้สู่อ่าวไทยอย่างเสรีแล้ว ยังมีเส้นทางคมนาคมที่ผ่านเพชรบุรี ราชบุรีไปยังมะริด และตะนาวศรีด้วยเช่นกัน ตามความเข้าใจของผู้เขียนแล้ว สุพรรณบุรียังมีเส้นทางเชื่อมโยงติดต่อกับเมืองทวายที่ต่อมาได้กลายเป็นเมืองท่าอันสำคัญในอ่าวเบงกอลด้วย แม้จะไม่ได้มีการบันทึกเรื่องนี้ไว้ในศิลาจารึกก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้น สุพรรณบุรียังสามารถใช้เส้นทางคมนาคมผ่านกาญจนบุรีและแควน้อยไปมาะตะมะอันเป็นเส้นทางการค้าขายสมัยโบราณ ถ้าพิจารณาจากประเด็นเหล่านี้ เราก็ต้องบอกว่าสุพรรณบุรีมีอำนาจการเมืองที่มีเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ที่ดีกว่าอโยธยาเสียด้วยซ้ำ ในพงศาวดารได้เขียนไว้ว่ากษัตริย์จากสายสุพรรณบุรีสามารถควบคุมสายลพบุรีและเป็นใหญ่ที่อยู่ธยา (อโยธยา) อำนาจการเมืองของสุพรรณบุรีที่ก่อตัวขึ้นโดยมีภูมิหลังและข้อได้เปรียบทางภูมิศาสตร์นั้น เป็นเรื่องที่น่าจะมีการศึกษาเพิ่มเติมมากกว่านี้³¹

ภาคสรุป

ในศตวรรษที่ 16 พ่อค้าวาณิชชาวตะวันตกที่ประสงค์จะมาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ต่างเข้าใจกันว่าเมืองท่าเรือต่างๆ ในอ่าวเบงกอล ตะวันออกและที่อยู่ใต้พะโคนั้น เป็นที่ดินของเสียน (ไทย) ในต้นศตวรรษที่ 16 โทมัส พิแรสที่อยู่ในมะละกาได้เขียนไว้ใน*อาณาจักรเสียน "Regno de Siam"* ว่ามีเมืองท่าเรือ 3 เมือง อยู่พะโค³² (Da bamda de Peguu) (คืออ่าวเบงกอล- หมายเหตุ, โดยผู้เขียน) เขาเล่าว่าท่าเรือที่อยู่ใกล้กับพะโคกับ Martamane ที่สุดคือ Tenaçarj ถัดไปก็เป็น Juncalom ถัดไปอีกคือ Terrām กับ Quedaa Quedaa เป็นท่าเรือของประเทศ Quedaa ที่ส่งเครื่องบรรณาการให้แก่เสียน³³ Martamane คือนครพานที่ปรากฏในศิลาจารึก ซึ่งก็คือเกาะตะมะ คงจะเป็นส่วนหนึ่งของพะโค (Peguu) เกาะตะมะที่อยู่ภายใต้การควบคุมของชาวมอญนั้น เป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่ยุทธยากับตองอูของพม่า (ประวัติศาสตร์ไทยเรียกหงสาวดี) แย่งชิงการครอบครองเพื่อเป็นใหญ่ในการค้าขายในอ่าวเบงกอล สำหรับคนไทยแล้วเกาะตะมะเป็นท่าเรือด่านนอกอันสำคัญที่อยู่อ่าวเบงกอล ความสำคัญนี้สืบต่อมาอีกเป็นเวลาอันยาวนาน Tenaçarj นั้นแน่นอนคือตะนาวศรี (दनาวस्रीในศิลาจารึก) ส่วน Juncalom นั้นคือเกาะภูเก็ต ซึ่งเป็นทางเข้าแห่งหนึ่งสำหรับผู้เดินทางจากอ่าวเบงกอลที่จะมานครศรีธรรมราช เมืองสำคัญที่อยู่ทางด้านตะวันออกของคาบสมุทรมาเลย์ Terrām นั้นคือตรงอยู่ใต้ภูเก็ตเล็กน้อย ผ่านแม่น้ำตรังที่นี้ไปออกที่นครศรีธรรมราชนั้น เป็นเส้นทางคมนาคมที่ใช้กันมากมาแต่โบราณกาล³⁴

พวกชาวอาหรับที่มีบทบาทในการค้าขายในบริเวณอ่าวเบงกอล ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 และ 16 นั้น ได้ให้ความสำคัญกับเกาะตะมะที่อยู่ใต้การปกครองของอาณาจักรพะโคของคนมอญ เพราะเห็นว่าเป็นจุดหมายปลายทางของเส้นทางเดินเรือจากชายฝั่งอินเดียที่อยู่ตะวันตก

ของอ่าวเบงกอล ตลอดจนเรือที่ออกจากศรีลังกาที่อยู่ทางใต้เมื่อมาถึง
เกาะตะมะแล้ว ผู้โดยสารก็สามารถมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้
พวกอาหรับเหล่านี้มีความเข้าใจว่าเมืองต่างๆ ที่อยู่ใต้ตะนาวศรีลงมา
ทางฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายนั้น ทั้งหมดเป็นของ Barr al-
Siam หรือ Mul al-Siam กล่าวคือเป็นของเสียน³⁵ โดยเฉพาะเมือง
ตะนาวศรีซึ่งเป็นเมืองที่สามารถนั่งเรือทวนแม่น้ำตะนาวศรีมาจากเมือง
มะริดนั้น เป็นจุดเริ่มที่จะมายังเมืองอยุธยา (Shahr-i Naw) ได้³⁶

สิ่งที่อยากจะตั้งข้อสังเกตในที่นี้ก็คือ ประวัติศาสตร์อาหรับใน
ศตวรรษที่ 15 และ 16 นั้น ไม่ได้บอกว่าเมืองชายทะเลต่างๆ แถวฝั่ง
ตะวันออกของคาบสมุทรมมาเลย์ซึ่งก็คือที่อยู่ในอ่าวไทยนั้นเป็นของเสียน
หากเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งในแถบชายทะเลของอาณาจักรจีนที่ภาษาอาหรับ
เรียกว่า 'Sin หรือ Mā l-'Sin³⁷ นักเดินเรือชาวอาหรับจากตะวันตกที่
มาถึงดินแดนส่วนใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น มีความเข้าใจว่า
เมืองชายทะเลแถวเกาะตะมะขึ้นไปซึ่งอยู่ส่วนล่างของพม่านั้นคือ พะโค
ที่ได้มะริดลงไปนั้นคือ อยุธยา และเมื่อข้ามแหลมมาเลย์ไปฝั่งตะวันออก
แล้วก็ยังเป็นดินแดนของประเทศจีน

จากการศึกษามานี้ เมื่อมองภาพประวัติศาสตร์ไทยในสมัยแรกๆ
แล้ว เราคงจะสามารถขีดเส้นทางภูมิศาสตร์ออกมาเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

1. สุโขทัยเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์การค้าชายอ่าวเบงกอล โดยมี
เมืองเกาะตะมะเป็นท่าเรือด่านนอก
2. เกาะตะมะอยู่ภายใต้การปกครองของพะโคที่เป็นของชาวมอญ
และเพื่อรักษาสถานภาพที่เป็นส่วนหนึ่งของศูนย์การค้าชายอ่าวเบงกอล
สุโขทัยต้องรักษาความสัมพันธ์อันดีกับพะโคไว้³⁸
3. หากสุโขทัยมีการติดต่อกับประเทศจีน ก็น่าจะเป็นการไปมา
หาสู่กันโดยเส้นทางคมนาคมทางทะเล ในกรณีนี้อำนาจการเมืองที่อยู่
ช่วงล่างของเจ้าพระยา ก็จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับ³⁹

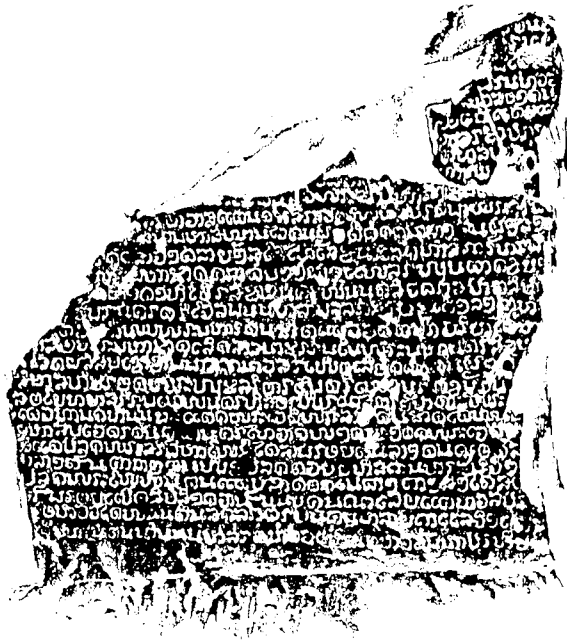
4. อยูรยาก็เป็นส่วนหนึ่งของศูนย์การค้าชายอ่าวเบงกอลเช่นเดียวกับสุโขทัย โดยมีมะริดกับตะนาวศรีเป็นท่าเรือลำเลียงสินค้าค้านอก

5. อยูรยาสามารถติดต่อค้าขายกับประเทศจีนโดยตรง โดยล่องแม่น้ำเจ้าพระยามาออกอ่าวไทยและขึ้นเหนือไปจีน

6. การที่อยูรยาเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างศูนย์การค้าชายอ่าวเบงกอลกับเส้นทางค้าขายแถบทะเลจีนใต้นั้น ทำให้ทำเลของอยูรยามีฐานะเป็นคนกลางทางการค้าที่ได้เปรียบมาก

7. สุพรรณบุรีก็เช่นเดียวกัน มีบทบาทมากมายในช่วงแรกๆ ของประวัติศาสตร์ไทย ด้วยมีข้อได้เปรียบทางภูมิศาสตร์เช่นเดียวกับอยูรยา ที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างศูนย์การค้าชายรอบๆ อ่าวเบงกอลกับเส้นทางการค้าขายแถบทะเลจีนใต้

งานเขียนชิ้นนี้เป็นผลการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยช่วงต้นๆ โดยพิจารณาจากเงื่อนโซทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นวิธีการที่ยังไม่ค่อยได้รับความสนใจมาก่อน งานเขียนนี้ถือเป็นการวิจัยขั้นทดลองเพื่อพัฒนาข้อมูลศึกษาในมิติของเทศะคือทางภูมิศาสตร์ ผู้เขียนหวังว่าคงได้รับการชี้แนะจากนักวิชาการที่เป็นบุพพจารย์ทั้งหลาย เพื่อผู้เขียนจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ที่มา : คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, สำนัก
 นายกรัฐมนตรี, *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1* เป็นจารึกกรุงสุโขทัย ที่ได้พบก่อน พ.ศ.
 2463. กรุงเทพฯ, 1978. หน้า 13.

หมายเหตุ : การถอดคำอ่านของชื่อสถานที่โดย G. Coedès ที่อยู่ในหน้า 146-147
 (กรุงเทพฯ 1924) นั้น อยู่ใน [ ] ซึ่งอ่านแตกต่างจากของ ดร.ประเสริฐ ณ นคร กับ
 Griswold

(14) fan blè rabun ták jya(n)

(15) nagara phann kalingarás patalipu (tra)

(16) pura nagara tricolamandala mallaraja [malalaraja] röt thon lankad(pa)

(18)

(19) tanavasri

(20) puriraja [bejpuri rajapur]

(21) ayodya sriramadevanagara

(23) ratanakutanagara [ratanakutanagara]

เชิงอรรถ

- ¹ Charnvit Kasetsiri, *The Rise of Ayudhya, A History of Siam in the Fourteenth and Fifteen Centuries*. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1976.
- ² Michael Vickery, "Review Article, A New Tamnan about Ayudhaya", *Journal of the Siam Society*, Vol. 67, Pt. 2. 1979. pp. 123-186.
- ³ จิตร ภูมิศักดิ์, *สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อนสมัยศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: ไหมงาม, 1983.
- ⁴ Paul Pelliot, "Deux itinéraires de Chine en Inde à la fin du VIIIe Siècle", *B.E.F.E.O.* IV. Hanoi, 1904. p. 235. : สุนิมโด้ นาโอจิโร่ *ประเด็นเกี่ยวกับการสร้างชาติสยาม ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา I* โตเกียว: Nihon gakujutsu shinkokai. (สถาบันพัฒนาวิชาการแห่งญี่ปุ่น) 1956. หน้า 527-578.
- ⁵ Yamamoto Tatsuro, "Thailand as it is referred to in the Da-de Nan-hai zhi (大德南海志) at the beginning of the fourteenth century". *Journal of East-West Maritime Relations*, Vol. 1. The Middle Eastern Culture Center in Japan, 1989. pp. 47-58.
- ⁶ ดร.ชนนีศิลาจารึกสมัยสุโขทัยนั้นโปรดดู Yoneo Ishii, et al. (eds.), *A Glossarial Index of the Sukhothai Inscriptions*. Bangkok: Amarin Publication, 1989.
- ⁷ ดร.ประเสริฐ ณ นคร, "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ พลิก" *งานจารึกและประวัติศาสตร์ของ ดร. ประเสริฐ ณ นคร*. กรุงเทพฯ, 1983. หน้า 170-172.
- ⁸ ตามคริสต์ศักราช คือระหว่างกลางศตวรรษที่ 14 ถึงต้นศตวรรษที่ 19.
- ⁹ วิกเคอร์ได้ย้าถึงประเด็นนี้ในงานวิจารณ์ในข้ออ้างอิงที่ 2
- ¹⁰ ศิลาจารึกหลักนี้เรียกว่า ศิลาจารึกเขากบ หรือศิลาจารึกวัดเขากบตามสถานที่ที่พบ ส่วนข้อความและคำอธิบายนั้นโปรดดู G.Coedès, *Recueil des inscriptions du Siam. Première partie : Inscriptions de*

Sukhodaya. Bangkok: Bibliothèque Nationale Vajira ĩana. Service Archéologique [cremation volume], 1924. pp. 145-149 ; กรมศิลปากร, *ประชุมศิลปจารึกภาคที่ 1: จารึกกรุงสุโขทัย*. กรุงเทพฯ 1957. หน้า 175-179; คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. สำนักนายกรัฐมนตรี. *ประชุมศิลปจารึกภาคที่ 1 เป็นจารึกกรุงสุโขทัยที่ได้พบก่อน พ.ศ. 2463*. กรุงเทพฯ, 1978. หน้า 135-139; กรมศิลปากร, *จารึกสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ; กรมศิลปากร. 1983. หน้า 182-193. ในงานศึกษาหลักศิลาจารึกนี้มีงานศึกษาทางด้านศิลปจารึกและประวัติศาสตร์ของ ดร.ประเสริฐ ณ นคร และ A. B. Griswold, กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์, 1992. หน้า 405-414.

¹¹ Coedès, 1924 : 145

¹² ดร.ประเสริฐ ณ นคร และ A. B. Griswold, 1992 : 404

¹³ ดร.ประเสริฐ ณ นคร และ A. B. Griswold, 1992 : 405

¹⁴ “Du Meping au Gyaing,” E. Lunet de Lajonquière, *Le Siam et les Siamois*. Paris: Armand Colin, 1906. pp. 156-235.

¹⁵ บรรทัดที่ 18 หน้า 2 ศิลปจารึกหลักที่ 2 คณะกรรมการพิจารณาและ..... 1978 : 45.

¹⁶ บรรทัดที่ 24 หน้า 2 ศิลปจารึกหลักที่ 5 คณะกรรมการพิจารณาและ..... 1978 : 94.

¹⁷ รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพของศรีลังกาลัทธิมหาเถรศรีศรัทธาไปเขียนนั้น อยู่ในฟุตโน้ตในหน้าที่ 126-128 ของวิทยานิพนธ์ของ A. B. Griswold กับ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ที่พิมพ์อยู่ในหน้าที่ 21-152 ใน *J.S.S. Volume 60, Part 1* (January 1972) บทความที่อ้างอิงถึงเพื่อเขียนงานวิจัยชิ้นนี้มีการสลับหน้ากัน

¹⁸ Michel Jacq-Hergoualc'h, *Etude historique et critique du Journal du Voyage de Siam de Claude Cébérét Envoye extraordinaire du Roi en 1687 et 1688*. Paris: L' Harmattan, 1992. pp. 143-154.

¹⁹ คีอกษัตริย์รามคำแหง N. A. Jayawickrama, *The Sheaf of Garlands of the Epochs of the Conqueror*. London: Luzac, 1968. p. 121 n.2.

- ²⁰ “Nānādiya...yava Siridhainmanagaram sampapuni.” A. P. Buddha-datta Mahathera (ed.), *Jinakālamālinī*. London: Luzac & Co., 1962. p. 87.
- ²¹ สถานที่ที่ชื่อว่า โอโยทยานัน ยังปรากฏในปี ค.ศ. 1563 ซึ่งอยู่ในช่วงทรงครองราชย์ของพระมหาจักรพรรดิระหว่าง ค.ศ. 1549 ถึง 1569 ด้วย ดร.ประเสริฐ ณ นคร และ A. B. Griswold, 1992 : 790, 793, 793 n.6. เท่าที่เรารายในปัจจุบันคำว่า “อโยธยา” เป็นคำที่ใช้กันครั้งแรกใน “พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ” ที่สันนิษฐานว่าแต่งในปี ค.ศ. 1680 คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. สำนักนายกรัฐมนตรี, *ประชุมจดหมายเหตุสมัยอโยธยา ภาค 1*. กรุงเทพฯ, 1967. หน้า 93.
- ²² ในงานเขียนที่เน้นให้เห็นถึงลักษณะการปกครองแบบกระจายอำนาจในช่วงแรกของสมัยอโยธยานัน ยังมีงานเขียนของ สุนทร ชูตินธรานนท์ “‘Mandala,’ ‘Segmentary State’ and Politics of Centralization in Medieval Ayudhya”, *J.S.S. Vol. 78, pt. 1*. pp. 89-100.
- ²³ อาคม พัตถิยะ กับ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ศรีรามเทพนคร. [ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ]* กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา, 1984.
- ²⁴ อาคม และ นิธิ 1984 : 5.
- ²⁵ ไม่ทราบที่ตั้งที่แน่ชัด เข้าใจว่าอยู่แถวสุพรรณบุรี
- ²⁶ ระหว่างเกาะตะมะกับมะริดนั้น ในหลักฐานประวัติศาสตร์ของอาหรับก็ปรากฏชื่อเมืองทวาย โดยเขียนว่า Tawahi (G. R. Tibbetts, *A study of the Arabic texts containing material on South-East Asia*. Leiden & London: E. J. Brill. 1979. p. 235.)
- ²⁷ วัดอรุณญิกคงเป็นชื่อที่ตั้งตามชื่ออรุณวาสี กรมป่าไม้ของศรีลังกาในสมัยนั้น
- ²⁸ เกี่ยวกับเรื่องนี้ในส่วนที่ หม่าฮวนเขียนไว้ในหมวดสยามในหนังสือ “อังกุษาเซ่งหล่าน” (พากฟ้าแดนสมุทร) ที่มีการพูดถึงเมืองซังสุ่ย (เข้าใจว่าคือ ลพบุรี หรือไม่วัง สุโขทัย) ซึ่งติดต่อกับด้านหลังของขุนนานและเป็นแหล่งการพาณิชย์กับอโยธยานัน ยังเป็นข้อมูลที่ต้องมีการพิสูจน์อีกที ในที่นี้เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่าเป็นข้อมูลที่ยังมีปัญหอยู่

- ²⁹ ในหมวดที่ 1 ของหนังสือชื่อ “ท้ายหยี” (เล่าเรื่องทะเลใต้) เล่มที่ 1 ของ ฮวางซง ได้เขียนไว้ว่า “ยังมีสถานที่แห่งหนึ่งนามนายกาย เป็นที่พำนักของชาวจีนอพยพ”
- ³⁰ พุจิวรา ริอิชิโร “งานศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เกียวโต: โฮโซดง, 1986) หน้า 27-30.
- ³¹ เกี่ยวกับสมมุติฐานที่ว่า อยุธยาในช่วงแรกนั้นเป็นสมัยแห่งการแย่งชิงความเป็นใหญ่ระหว่างกษัตริย์สายอุทองและสายสุพรรณบุรีนั้น นายมานพได้แสดงข้อสงสัยในเรื่องนี้ (ดู มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, “ราชวงศ์อุทอง ราชวงศ์สุพรรณภูมิ, ความจริงหรือมายาภาพ”), *วารสารอักษรศาสตร์*, มหาวิทยาลัยศิลปากร, เล่มที่ 11 หมายเลขที่ 2 (2531 = 1988), หน้า 81-97.
- ³² อิคูตะ ชิเงรุ และคณะแปลอธิบาย “บันทึกประเทศตะวันออกของโทเมพิเรส” (เล่มที่ห้าในชุดยุคทองทะเลครั้งใหญ่) (โตเกียว: สำนักพิมพ์อิวานามิโชเทน, 1966) หน้า 212.
- ³³ เพิ่งอ้าง p. 215. Armando Cortesao, *The Suma Oriental of Tome Pirès*. vol. II. London: Hakluyt Society, 1944. p. 386.
- ³⁴ Paul Wheatley. *The golden Khersonese*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1961. p. 197.
- ³⁵ G.R. Tibbetts. *A study of the Arabic texts containing material on South-East Asia*. London: E. J. Brill, 1979. p. 233.
- ³⁶ Tibbetts, 1979 : 236.
- ³⁷ Tibbetts, 1979 : 241.
- ³⁸ นี่เป็นสาเหตุหนึ่งในการแย่งชิงความเป็นใหญ่ระหว่างอยุธยากับราชวงศ์ตองอูของพม่า
- ³⁹ เครื่องปั้นดินเผาที่เผาในเตาเผาแถวสุโขทัยกับสวรรคโลกที่ส่งออกนอกประเทศนั้น ทั้งหมดน่าจะต้องผ่านอยุธยา ซึ่งสามารถเห็นได้จากการศึกษาทางโบราณคดีทางน้ำที่มีการพัฒนาเป็นอย่างมากในระยะหลัง โดยศึกษาจากข้าวของที่จมไปพร้อมกับเรือในอ่าวไทย

กฎหมายโบราณของลาวกับอีสานของไทย*

โดย
โยชิกาวา โทชิฮารุ**

แปลโดย
อาทร ฟุ้งธรรมสาร***

กล่าวนำ

ประชาชนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในอีสานและภาคเหนือของไทย กับประชาชนที่อาศัยอยู่ในประเทศลาวนั้น มีภาษา ชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อทางศาสนาที่ร่วมกันหรือ คล้ายคลึงกัน ประชาชนเหล่านี้สมัยก่อนเรียกว่าชนชาติลาว และ ชนชาตินี้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชนชาติสยามที่อาศัยอยู่ในภาค กลางของไทย ชนชาติไทยใหญ่ในพม่าและไทยลื้อที่อาศัยอยู่ในสิบสอง ปันนาของมณฑลยูนนานในสาธารณรัฐประชาชนจีนที่มีชื่อเรียกรวม ๆ กันว่าชนชาติไทย ทว่าพิจารณาจากความแตกต่างทางด้านภาษาและ วัฒนธรรมแล้ว ยังสามารถแบ่งชนชาติลาวออกเป็นชนชาติลาวตะวันออก ที่อาศัยอยู่ในประเทศลาวและในอีสานของไทย กล่าวคือที่อยู่ตาม ลุ่มแม่น้ำโขง กับชนชาติลาวตะวันตกที่อยู่ภาคเหนือของไทย ชนชาติ ลาวภาคตะวันออกที่อาศัยอยู่ใน “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน ลาว” ซึ่งเป็นประเทศที่ยังมีคำว่า “ลาว” หลงเหลืออยู่นั้นมีแค่ประมาณ 2 ล้านคน ใน 3.5 ล้านคน คือกว่าครึ่งหนึ่งของลาวเท่านั้น ดังนั้น ชนชาติลาวที่อาศัยอยู่ในอีสานของไทย ซึ่งเทียบจำนวนแล้วมีถึงเศษ หนึ่งส่วนสามของ 45 ล้านคน ที่เป็นประชากรไทย (ตัวเลขปี 1981) นั้น จำนวนดังกล่าวควรจะต้องถือเป็นกระแสหลักของชนชาติลาวภาค ตะวันออกนี้

เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมลาวที่อยู่ในความสนใจของ ผู้เขียนนั้น ได้มีการพูดถึงค่อนข้างละเอียดใน “ระบบการปกครอง ตามธรรมเนียมปฏิบัติของลาว” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบการปกครอง ตามธรรมเนียมปฏิบัติในเล่มที่ 7 ของหนังสือชุดชื่อ “Tonan Aja Rekishi To Bunka” (ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ที่ตีพิมพ์ในปี 1977 (ดูหน้า 63-97) แล้ว ในงานเขียนชิ้นนี้ เป็นการศึกษาค้นลักษณะพิเศษเกี่ยวกับตัวบทกฎหมายในประมวล กฎหมายกับระบบการปกครองและระบบสังคมของชนชาติลาว

1. หลักฐานข้อมูลที่ใช้ประกอบการเขียนบทความนี้

ชนชาติลาวที่อาศัยอยู่ในอีสานของไทยและที่อาศัยอยู่ในประเทศลาวนั้น นอกจากมีการบันทึกพระไตรปิฎกลงในใบลานและสมุดข่อยเพื่อเป็นการเผยแพร่และเก็บรักษาแล้ว งานวรรณคดีและตำนานก็เผยแพร่และเก็บรักษาด้วยวิธีเดียวกันนี้ หลักฐานเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเก็บรักษาอยู่ตามวัดวาอารามต่าง ๆ และหนังสือประมวลกฎหมายที่ว่าด้วย การเมืองการปกครองและบรรทัดฐานของสังคม ก็ปะปนอยู่ในหลักฐานเหล่านี้เช่นกัน แต่ยังไม่ทราบว่าที่มีการตกทอดถึงปัจจุบันนั้นมีจำนวนมากเท่าไร อีกทั้งยังไม่ได้มีการสำรวจเพื่อให้ทราบจำนวนที่หลงเหลืออยู่ มีเพียงส่วนเล็กน้อยที่มีการแปลเป็นภาษาไทยและภาษาลาวปัจจุบัน และนำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าได้

งานเขียนเรื่องนี้ได้ใช้หลักฐานข้อมูล 4 ชนิด ที่ทำได้ ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายโบราณลาวเพื่อศึกษาบรรทัดฐานทางสังคม ระบบสังคมกับการเมืองการปกครองในอดีตของประเทศลาว ประมวลกฎหมาย 4 ชนิดประกอบด้วย

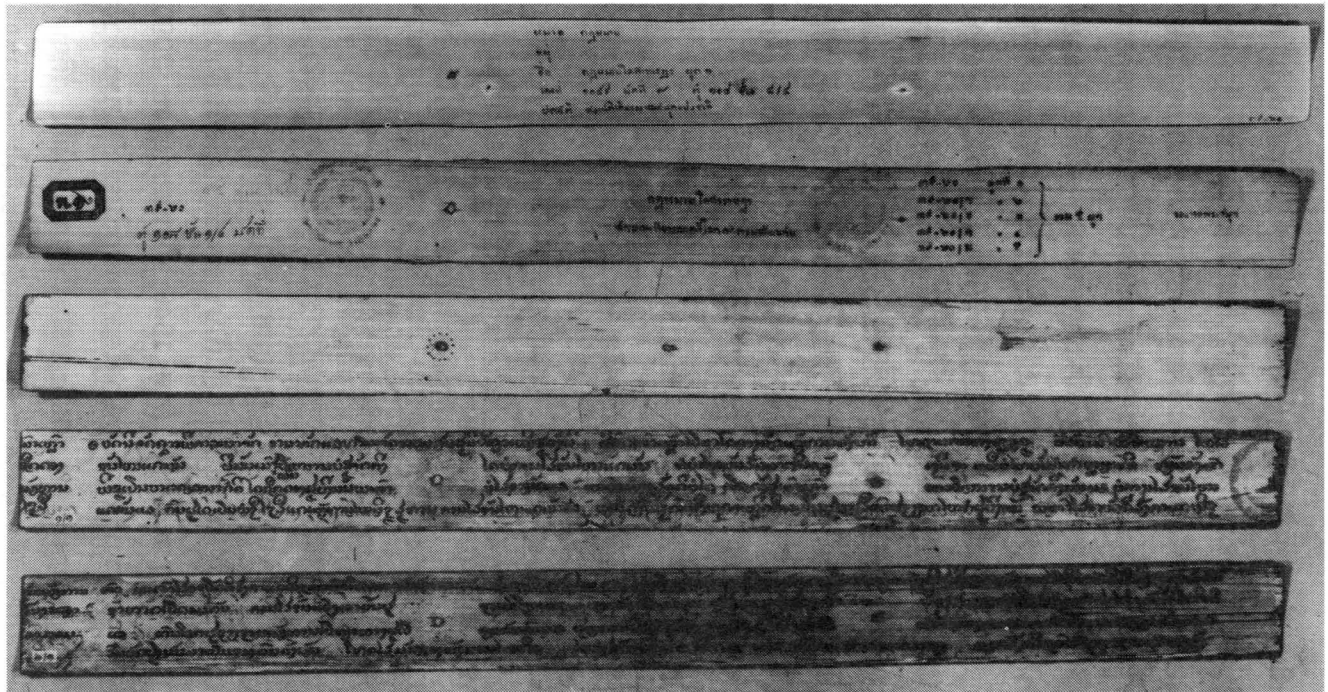
- 1) **คัมภีร์พระธรรมศาสตร์บุฮาน** (กฎหมายเก่าของลาว) กวมวรรณคดีลาว 2499 (1956) (จะเรียกย่อ ๆ ว่า คัมภีร์ฯ ตอนอ้างอิง)

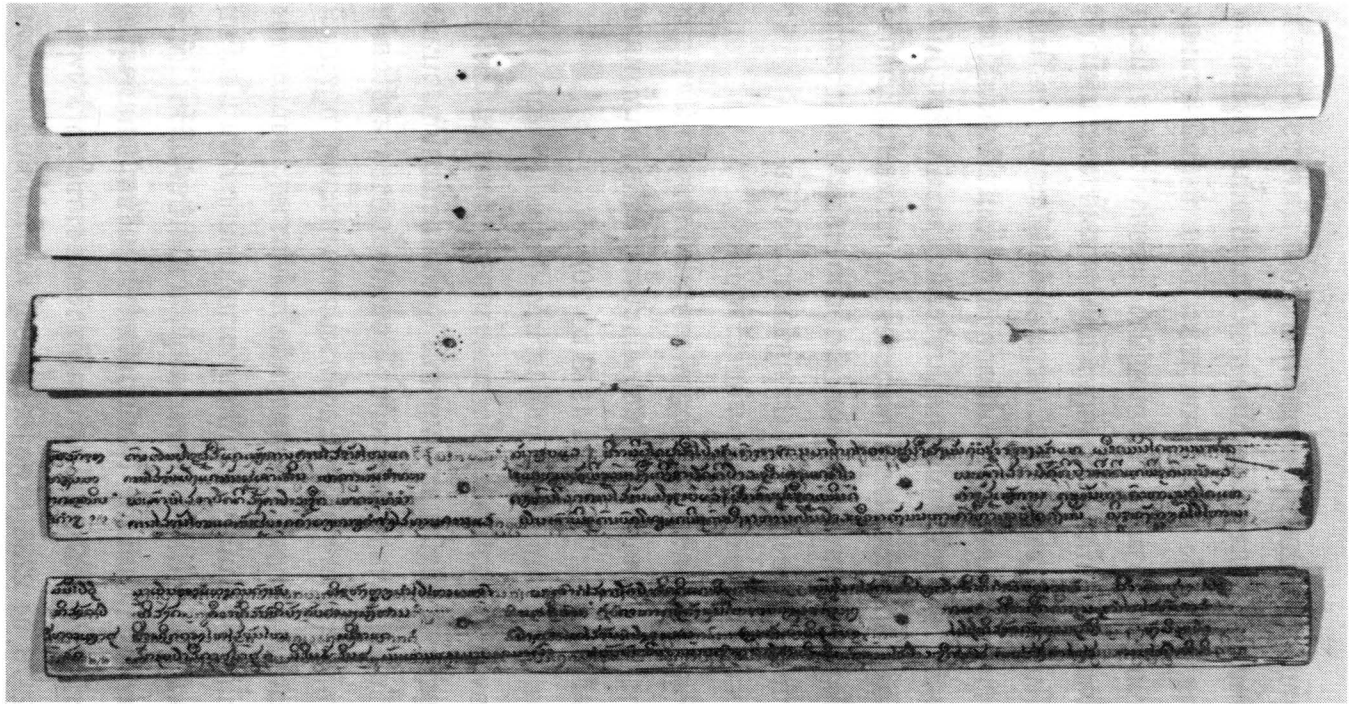
* งานเขียนชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของ “การศึกษากฎหมายโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ที่วิจัยร่วมกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติชาติพันธุ์วิทยา (Kokuritsu Minzokugaku Hakubutsukan) ในปี ค.ศ. 1982 โดยมีศาสตราจารย์ อิชิติ โยเนะโอะเป็นประธาน

** ศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยโอซาก้าต่างประเทศศึกษา นักวิจัยรับเชิญจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติชาติพันธุ์วิทยาของประเทศญี่ปุ่นในช่วงทำวิจัยชิ้นนี้

*** รองศาสตราจารย์ประจำ ภาควิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ต้นฉบับภาษาลาวกฎหมายโคसारาชฎร์ ผูก 1 บางส่วนตั้งแต่หน้าเปิดใบลาน (สำเนาภาพจากไมโครฟิล์ม ซึ่งปัจจุบันได้รับการเก็บรักษาไว้ที่ห้องหนังสือภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ)

ต้นฉบับภาษาลาว กฎหมายโคสาราชฎีร์ ผูก 2 เมื่อพลิกใบลาน (การจารลงใบลานจารไว้ทั้งสองด้าน)

ระหว่างพุทธศักราช 2063 ถึงพุทธศักราช 2093 (ค.ศ. 1520-1550) และช่วงที่พระเจ้าไชยเชษฐาทรงปกครองล้านนาไทยนั้น อยู่ระหว่าง พุทธศักราช 2077 ถึง 2094 (ค.ศ. 1534-1551) ข้อสันนิษฐานของ ถิ่น รัตติกง จึงมีความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ถิ่นว่า กฎหมายโคสธาราษฎร์เป็นประมวลกฎหมายที่นำจากหลวงพระบางมายัง เชียงใหม่ในกลางศตวรรษที่ 16 (ตามคตติคริสต์ศักราช) แต่ก็ไม่มี หลักฐานว่ากฎหมายโคสธาราษฎร์นี้ได้ตกอยู่ที่เชียงใหม่ อีกทั้งไม่มีใคร ให้ข้อเท็จจริงนี้ได้ หรือตามความเป็นจริงแล้วน่าจะเป็นได้ว่า เป็นการนำมาจากหลวงพระบางตรงมาที่พระราชวังในกรุงเทพฯ เลยมากกว่า

เกี่ยวกับช่วงเวลาที่ยกกฎหมายนี้ อยากรจะอธิบายว่า ประการ แรก ตอนกลาง ๆ ของเล่มที่ 2 ปรากฏข้อความดังนี้คือ

เจ้าศุภมหากษัตริย์สมเด็จพระบรมพิตรพระโพธิราชาเจ้า มีพระราช อาญาตั้งราชศาสตร์อันเป็นราชประเพณีไว้เพื่อให้คนทั้งหลาย ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ (ถิ่น 1973 b : 20)

ต่อจากที่อ้างมานี้ก็จะเริ่มด้วยมาตรา 1 ทุกมาตราไป ซึ่งต่าง กับบทบัญญัติก่อนหน้านี้ และกฎหมายทั้ง 3 เล่มนี้ส่วนแรกกับส่วนหลัง ก็บัญญัติขึ้นในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ส่วนหลังนั้นประกาศใช้ในสมัย พระเจ้าโพธิสาราษฎร์ ดูจากปีที่พระองค์ทรงปกครองประเทศ กฎหมายนี้ ก็น่าจะตราในศตวรรษที่ 16 (ตามคตติคริสต์ศักราช) ส่วนแรกของ กฎหมายนี้ก็คงต้องสันนิษฐานว่าเป็นกฎหมายที่เก่าแก่ว่านั้น เมื่อเทียบ กับส่วนหลังแล้วยังไม่ค่อยเป็นหมวดหมู่ ส่วนที่เป็นคัมภีร์ฯ (ที่ใช้ ประกอบการทำวิจัยเล่มนี้) เชื่อกันว่าจัดทำขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระสุริย- วังศาธรรมิกราษฎร์ กษัตริย์เวียงจันทน์ที่ทรงครองราชย์ระหว่างพุทธ- ศักราช 2176 ถึง 2238 (ค.ศ. 1633-1695) คัมภีร์เล่มนี้เป็นการลำดับ

แต่ละมาตราตามศีล 5 ในศาสนาพุทธ มีการเพิ่มกฎหมายไทยเข้าไป
หมวดหนึ่ง อีกทั้งเป็นกฎหมายที่ได้รับอิทธิพลจากคำในภาษาไทยด้วย
แสดงว่าเป็นกฎหมายที่มีการชำระมาแล้ว

3. นิติปรัชญากับภาคปฏิบัติ

คำว่ากฎหมายโคसारาชฎร์ที่เป็นประมวลกฎหมายที่กำลังพูดถึงนี้
ประกอบด้วยคำว่ากฎหมาย คำว่าราชฎร์ ก็คือ ราชฎร (มาจากคำ
สันสกฤตว่า Rastra) แต่คำว่า โคสา (จากคำสันสกฤตว่า Gosā) นั้น
ไม่ทราบความหมาย ดูเหมือนจะเป็นชื่อประเทศหรือสถานที่อะไรสัก
อย่าง แต่ไม่ทราบหมายถึงที่ไหน อย่างไรก็ตามจากข้อความที่ว่า

“ด้วยพระราชอำนาจของพระยาเจ้า ตั้งอาญาไว้ดังนี้
ผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษมากน้อยหนักเบาตามบรรดา
ศักดิ์ของผู้นั้น” (ถิน 1973 b : 26)

กฎหมายโคसारาชฎร์น่าจะเป็นกฎหมายที่ประกาศใช้โดยพระยา
เจ้าให้เป็นกฎหมายของอาณาจักรชวาในหลวงพระบาง

ในหน้าแรกก่อนเข้าสู่ตัวบทกฎหมายของประมวลกฎหมายโคสา-
ราชฎร์ชุดนี้ ปรากฏข้อความหนึ่งว่า

(ลักษณะพิจารณาคติโลกคติธรรมเทียบกัน) (ถิน 1973 a : 1)

พิจารณาจากข้อความนี้สามารถตีความได้ว่า ให้พิจารณาคติโลก
โดยยึดถือคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งเป็นความหมายเดียวกับ
“พิจารณาในอาณาจักรและธรรมจักรเทียบกัน”

ที่ปรากฏในประชุมฯ (ประชุมกฎหมายไทยโบราณภาคที่ 1 ว่าด้วย
ธรรมศาสตร์ปกรณ์ กฎหมายพิจารณาอาณาจักรและธรรมจักรเทียมกัน)
กฎหมายบ้านเมืองสะท้อนพุทธบัญญัติฝ่ายสงฆ์และมีการประกาศ
ให้ทราบว่ามี การพิจารณาความโดยยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์
นั่นก็คือ มินติปรัชญาที่อิงกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนานั้นเอง

ในประมวลกฎหมายโคสธาราษฎร์นี้ มีคติความอยู่หลายคติที่เป็น
การยกตัวอย่างการพิจารณาความของฆราวาสนั้น มีการนำเอาการ
ตัดสินความของพระพุทธองค์ในคดีของสงฆ์มาประยุกต์ใช้ เช่น

“คนหนึ่งตากผ้าไว้แล้วลืมเก็บ คนอีกผู้หนึ่งกลัวผ้าจะ
เสียหาย จึงเก็บเอามาไว้ เจ้าของผ้ามาถามว่าผ้าถูกตากไว้
ที่นี่ใครเอาไป ผู้เก็บบอกว่าข้าเป็นคนเก็บแล้ว เจ้าของผ้า
ก็รับเอาไป ดังนี้ผู้เก็บผ้าไม่มีโทษ เหตุว่ามันไม่ได้ตั้งใจจะ
ขโมยและมันก็เอามาคืนให้เจ้าของแต่โดยดี เทียบได้ดัง
ภิกษุองค์หนึ่ง ตากผ้าไว้กลางแดดที่หนึ่ง ภิกษุอีกองค์หนึ่ง
กลัวเสียหายจึงเก็บเอามาไว้ เจ้าของผ้าถามว่าผ้าถูกตากไว้
ที่นี่ใครเอาไป ผู้เก็บบอกว่าข้าเก็บไว้แล้ว เจ้าของผ้าว่าดีแล้ว
ไม่เป็นไร แล้วนำความไปทูลถามพระพุทธเจ้า ตอบว่า
หาอาบัติมิได้ เหตุว่าเก็บโดยไม่มีเจตจิต เช่นเดียวกับพระ
ภิกษุองค์หนึ่งเห็นผ้าพัดปลิวมาตกอยู่ผืนหนึ่งจึงเก็บไว้โดย
ไม่รู้ว่า เป็นของใคร พระพุทธเจ้าเทศนาว่าหาอาบัติมิได้
เหตุว่าเจตจิตอันตั้งใจจะขโมยไม่มี (ถิ่น 1973 a : 7-8)

การพิจารณาคดีความโดยนำคดีความของฝ่ายสงฆ์มาประยุกต์ใช้
เพื่อความถูกต้องของกรณีพิพาทของฝ่ายฆราวาสนั้น ยังปรากฏในการ
พิจารณาความในกฎหมายประชุมฯ และคัมภีร์ฯ ด้วยเช่นกัน แต่ก็ไม่ได้

หมายความว่าจะใช้เกณฑ์การวินิจฉัยคดีของฝ่ายสงฆ์ประกอบทุกกรณีไป มีเฉพาะกรณีแรก ๆ เท่านั้น ทั้งนี้และทั้งนั้น ตามหลักแล้วพิจารณาคดีให้สอดคล้องกับคติความฝ่ายสงฆ์มีความเหมาะสมก็จริง แต่ตามความจริงแล้วจะพิจารณาคดีความฝ่ายฆราวาสให้เป็นไปตามคติความของฝ่ายสงฆ์ทุกกรณีนั้น เป็นสิ่งที่มีความยากลำบากอยู่เหมือนกัน ดังนั้นจึงปรากฏข้อความว่า

“ให้พากันไปหาจำบ้านจำเมืองที่พระยาเจ้าได้แต่งตั้งไว้เพื่อให้พิจารณาลงโทษตามควรแก่กรณี” (ถิน 2530 b : 24)

กิติ หรือข้อความที่ว่า

“ผิวว่าไพร่ไม่ผิด แต่เจ้าเมืองให้จับตัวมัดไว้เช่นนี้ เมื่อไพร่มากล่าวอุทธรณ์ต่อพระยาเจ้าสอบสวนให้ได้ความจริง ความผิดตกแก่เจ้าเมืองและเจ้าขุนให้ไหมเงิน 200” (ถิน 1973 b : 28)

กิติ แสดงว่าไม่ได้มีการนำเอาการพิจารณาของฝ่ายสงฆ์มาประยุกต์ใช้เสมอไป ข้อความที่อ้างมา 2 ตอนนี้ นอกจากแสดงว่า มิได้มีการนำเอาคติความของฝ่ายสงฆ์มาประยุกต์ทุกกรณีไปแล้ว ยังเป็นการบอกถึงลักษณะการปกครองด้วยว่ามีพระยาเจ้าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ภายใต้พระราชอำนาจก็มีเมืองที่ปกครองโดย จำบ้าน จำเมือง เจ้าเมือง เจ้าขุน⁽¹⁾ ตามลำดับ และต่างก็เป็นผู้พิพากษาในดินแดนที่ตนปกครอง

¹ เจ้าเมืองยังใช้ในความหมายผู้ว่าในลาว

อยู่ แต่หากพิจารณาคดีความไม่เป็นธรรม คนที่มีฐานะอย่างไร
ในปกครองก็สามารถถวายฎีการ้องเรียนถึงพระยาเจ้าได้โดยตรง เมื่อ
ถึงตอนนั้นแม้เป็นเจ้าเมืองหากมีความผิดก็จะถูกลงโทษเช่นกัน นอกจากนี้
นั้นดูเหมือนยังมีทนายความ⁽²⁾ ที่ช่วยทำหน้าที่ว่าความให้ฝ่ายหนึ่งฝ่าย
ใดเวลามีการพิจารณาคดีความด้วย (ถิ่น 1973 c : 10) แต่ในที่นี้เรา
ไม่ทราบความเกี่ยวพันระหว่างผู้พิพากษากับทนายความและพระยาเจ้า
กับเจ้าเมืองว่ามีลักษณะเช่นใด

เกี่ยวกับผู้มีหน้าที่ในการพิจารณาคดีความนั้นยังปรากฏข้อความว่า

“ท้าวพญา อำนวย อำนวย ขุนพัน ขุนร้อย ก็มีฐานะเป็น
ผู้พิพากษาด้วย” (ถิ่น 1973 c : 52)

ส่วนสถานที่ที่ใช้พิจารณาคดีความนั้นคือ กวนหลวง (ถิ่น 1973
c : 20)

บรรทัดฐานการพิจารณาคดีดลีนนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท
ใหญ่ ๆ คือ อคติ (จากคำบาลี Agati) และสุคติ (จากคำบาลี Sukkati)
(ถิ่น 1973 c : 52-53) ในกรณีของอคตินั้นยังแบ่งย่อยเป็น 5 ประเภท
คือ

- 1) ภัยาคติ ตัดสินให้คนมียศศักดิ์ชั้นะ คือลำเอียงเพราะกลัว
- 2) ฉันทาคติ ตัดสินด้วยความรักและความชัง
- 3) โมหาคติ ตัดสินด้วยความสะเพร่า
- 4) โลภาคติ ตัดสินให้คนให้สินบนชนะ
- 5) โทสาคติ ตัดสินให้คนที่เราเคืองแค้นเป็นฝ่ายแพ้

---

² ปัจจุบันทั้งไทยและลาวมีการใช้คำว่าทนายความ เข้าใจว่ามาจากท่านบวกับ
ทนายความ

เกี่ยวกับบรรทัดฐานในการพิจารณาตัดสินนั้น ทั้งเล่มที่ 1 และ เล่มที่ 3 ปรากฏเรื่องเล่าดังต่อไปนี้ “ยังมีงูเห่าตัวหนึ่งอยู่ในรูของมัน มีเสือตัวหนึ่งไปนอนทับตรงปากรูงูเห่าตัวนั้น งูจึงออกมางัดเสื่อ มี ฤๅษีคนหนึ่งเดินโคจรไปพบเสื่อถูกงัดกำลังจะตาย จึงเป่าคาถาดับพิษงู จนเสื่อฟื้นคืนมาตามเดิม เสือกลับจะกินฤๅษีโดยกล่าวหาว่า ฤๅษีมาแย่ง ที่นอนมัน มันกล่าวงูจะกินเจ้าฤๅษีละ ทั้งสองจึงพากันไปหาว่าให้ช่วย พิจารณาตัดสิน ว่าคิดว่าหากว่ากูตัดสินไม่ให้เสือกิน ต่อไปภายหน้า เสือมันเอาฤๅษีไปกิน กูจะรู้ได้อย่างไร มันจึงตัดสินให้เสือกินฤๅษีนั้น ว่า ตัดสินดังนี้เรียกว่า ภยาคติแล

ทั้ง 2 จึงพากันไปหาเร่งขอให้เร่งช่วยตัดสิน แร้งหวังจะได้ กินซากศพฤๅษีที่เหลือจากเสื่อ จึงตัดสินให้เสือกินฤๅษีนั้น แร้งตัดสิน ดังนี้ชื่อว่า โลกาคติแล

ทั้ง 2 จึงพากันไปหาเทวดาองค์หนึ่งให้ช่วยพิจารณาตัดสินให้ เทวดาคิดว่าคนนี้อยู่ในร่มไม้ ย่อมหักเอากิ่งไปปักและทำที่รองนั่ง ทำให้ใบไม้เสียหายหมด เสื่ออยู่ไกลๆ จักมาไกลไม่ได้แล คิดเช่นนี้แล้ว จึงตัดสินใจให้เสือกินเจ้าฤๅษีนั้น เทวดาตัดสินเช่นนี้ชื่อว่า ฉันทาคติแล

ทั้ง 2 จึงพากันไปหาลิง ให้ลิงตัดสินในการพิจารณา ลิงคิดในใจ ว่าเมื่อก่อนปู่กูไปพบชายผู้หนึ่งตกอยู่ในหลุมถาง ปู่กูจึงช่วยเอาขึ้นมาได้ ต่อมาชายผู้นั้นก็ไปฆ่าปู่กู ดังนั้นลิงจึงตัดสินให้เสือกินฤๅษีนั้นเสีย การ ตัดสินของลิงชื่อว่า โมหาคติแล

ทั้ง 2 พากันไปหารุกขเทวดาให้ช่วยพิจารณาตัดสิน เทวดาเคย โกรธคนทั้งหลายที่มาอาศัยร่มไม้แล้วตัดฟันต้นไม้เสีย จึงตัดสินให้เสือกินฤๅษี เทวดาตัดสินเพราะความโกรธ เนื่องจากความผิดอันมีมาก่อน เช่นนี้เรียกว่า โทสาคติแล

ทั้ง 2 จึงพากันไปหากระต่ายให้ช่วยพิจารณาตัดสิน กระต่ายรู้ว่า เจ้าฤๅษีมีบุญคุณต่อเสื่อ กระต่ายจึงถามหาหลักฐานคือที่นอนของเสื่อ

ที่เลือกกล่าวหาว่าฤๅษีแย่งเอา นั่น เลือดตอบว่าที่นอนกุ่มยังมีอยู่เป็นที่นอนสบายมาก กระต่ายกล่าวว่า จงพาเราไปดูก่อนเถิด เพื่อจะได้เห็นกับตาเราว่าอะไรถูกอะไรผิดแล้วเราจึงจะตัดสินให้ได้ เมื่อไปถึงแล้วเลือดก็นอนยังที่มันเคยนอน เจ้าฤๅษีก็ไปยืนอยู่ที่ท่านเคยยืนอยู่ ทันใดนั้นงูเห่าก็ออกมาจกเอาเลือดตายไปนั้นแล กระต่ายจึงกล่าวกับฤๅษีว่า เลือดนี้มันเป็นผู้ธรรม เจ้ากุ่มอย่าทำคุณแก่มันเลย กระต่ายตัดสินเช่นนี้เรียกว่า สุกคติ⁽¹⁾

ในกฎหมายโคสาราษฎร์นั้นมีข้อความเตือนผู้มีหน้าที่พิจารณาตัดสินว่าดังนี้

“ท้าวพญาและอำมาตย์ ขุนพัน ขุนร้อย ผู้ใดได้พิจารณาตัดสินความท่านผิดด้วยมือคตติง 5 ประการที่กล่าวนี้ จะตกนครและถูกไฟไหม้ 500 ชาติ” (ถิ่น 1973 c : 52)

หมายความว่า ควรถือความชอบธรรมเป็นใหญ่มิเช่นนั้นตายแล้วต้องตกนรก และต้องถูกทรมานสารพัดอย่าง

เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าเป็นการยึดหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสิน แต่จากสภาพความเป็นจริงนั้น ผู้มีหน้าที่พิพากษาคัดสินนั้นก็ยังคงหลีกเลี่ยงเงื่อนไขบางประการในการพิจารณาคัดสิน ดังที่เห็นได้จากข้อความต่อไปนี้

ขุนพิจารณาคัดสินความไม่ชอบพึงละเว้นเสีย มี 6 ประการ

- 1) พิจารณาคัดสินด้วยอำนาจวาสนาแห่งตน
- 2) พิจารณาคัดสินเป็นการเบียดเบียน ช่มเหง บังคับเอาเข้าของ

¹ เรียบเรียงจากหน้า 52-57 ของกฎหมายฯ เล่มที่ 1 และหน้า 52-55 ของกฎหมายฯ เล่มที่ 3 ลำดับของเรื่องนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจากของเดิมเล็กน้อย

ลูกเมียท่าน

- 3) พิจารณาตัดสินเวลากลางคืน
- 4) พิจารณาตัดสินอย่างลับ ๆ
- 5) พิจารณาตัดสินผิดไปจากความในพระธรรมศาสตร์อันมีพระราชอาญาตราขึ้นไว้
- 6) ผู้หญิงพิจารณาตัดสินความผู้ชาย (ถิ่น 1973 b : 9)

ส่วนบุคคลผู้ควรเชื่อถือใช้เป็นพยานหลักฐานได้มี 6 ประเภทคือ

- 1) นักบวชผู้ตั้งมั่นอยู่ในทำนองคลองธรรม
- 2) คนที่มีจิตใจซื่อสัตย์
- 3) คนที่มีลูกหลายคน
- 4) คนที่รู้จักทำไรไถนา ค้าขายเลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม
- 5) คนที่มีเมตตาธรรมไม่ทำร้ายสัตว์
- 6) คนที่รู้จักกาลเทศะ (ถิ่น 1973 b : 9-10)

นอกจากนั้นมีบุคคลจำพวกหนึ่งที่ยังบางครั้งก็ใช้เป็นพยานที่เชื่อถือได้ บางครั้งก็ใช้ไม่ได้ ซึ่งมีอยู่หลายประเภทคือ

“ผู้หญิง คนชรา เด็กน้อย ผู้ชอบเล่นหมากรุกเล่นสกา ผู้ชอบดื่มเหล้า ผู้ใจบาป ผู้มีความโลภความหลงมาก ผู้หลงใหลอยู่กับการร้องรำทำเพลง ผู้เชื่อคำคนอื่น ผู้หญิงที่ชอบพูดหยาบซ่าตำท้อผู้อื่น ผู้ที่ตีใจเมื่อเห็นคนอื่นได้รับเคราะห์ร้าย” (ถิ่น 1973 b : 10-11)

ส่วนบุคคลที่ใช้เป็นพยานไม่ได้เลยมีอยู่ 2 ประเภทคือ

- 1) ผู้หญิงหรือเด็กที่ชอบพูดเท็จ ชอบฝ่าฝืนคำตักเตือนของญาติพี่น้องและมิตรสหาย
- 2) ผู้เป็นศัตรูไม่รู้จักบุญคุณ (ถิ่น 1973 c : 11)

ในกฎหมายโคสธาราษฎร์นี้มีเรื่องเล่าที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญ
ของพยานหลักฐานอยู่เรื่องหนึ่ง

“ยังมีชายโง่ 4 คน คิดจะได้สตรีโฉมงามที่มาเยือน
เป็นเมีย สตรีผู้นั้นมีวันเดือนปีเกิดบ่งบอกว่าต้องได้ชายโง่
เป็นคู่ ชายโง่ทั้ง 4 ต่างเสนอว่าตัวเองเป็นคนโง่ สตรี
ผู้นั้นมีอาจแยกแยะได้ว่าใครคือชายโง่ จึงไปปรึกษาพระยา
พระยาจึงให้ชายแต่ละคนเล่าถึงความโง่ของตัวเอง

ชายคนที่ 1 เล่าว่า วันหนึ่งชายชู้ของเมียมาขอ
ค้างที่บ้าน พอดตกตอนดึก เมียข้าทำอุบายว่าปวดท้อง
ขอไฟให้เถอะ พอข้าเอาไฟให้มัน ๆ ก็ลลอบไปทางกระได
เอาไฟไว้ที่นั่น ตัวมันเองแอบขึ้นมากับชู้มัน ให้ชู้มันกระทำ
ชำเรา เมียมันไม่พุด ต่อมามันกล่าวกับข้าว่า อ้ายโง่ ข้า
จึงได้รู้ว่ามันกระทำชำเราเมียข้า เหตุนี้ข้าจึงว่าข้าเป็นคน
โง่แล

ชายคนที่ 2 เล่าถึงเรื่องความโง่ของตนว่า เมีย
ข้าเล่นชู้แต่ข้าไม่รู้เรื่อง เขาพาเมียข้าไปดอนเข้ากล้า แล้ว
แกล้งไปขึ้นต้นไม้ตะโกนลงมาให้ข้าได้ยินว่า ทำไมข้าจึงพา
เมียไปนอนด้วยกันยังที่ตกกกล้า แล้วเข้าไปกระทำชำเราเมีย
ข้า ข้าก็เข้าใจว่าเขาขึ้นไม้ไปดูข้าชำเราเมียข้า ข้าจึงเป็น
คนโง่นั้นแล

คนที่ 3 เล่าถึงความโง่ของตนว่า ข้าเป็นหนุ่มอยู่
คนอื่นเรียกให้ข้าไปกินเหล้าด้วย แต่ข้าไม่ไป เพราะข้าอายุ
สาว ๆ ข้าจึงเป็นคนโง่

ชายคนที่ 4 กลับเล่าถึงความโง่ของตนว่า วันหนึ่ง
ข้าไปป่าเอาหอกไปด้วยเล่มหนึ่ง ข้าหกล้มปลายหอกแทง
ถูกแขนของข้า แขนของข้ายังมีแผลอยู่จนบัดนี้

พระยาตัดสินว่า สามคนแรกนั้นกล่าวหาอลอย ๆ ไม่มีพยานหลักฐานใด ๆ เลย ส่วนคนที่สี่นี้มีแผลเป็นที่แขนของเขาเป็นหลักฐานควรเอามันเป็นพัวได้ ตัดสินเช่นนี้ยุติธรรม (สุดติ) แล้ว⁽¹⁾ (ถิ่น 1973 b : 5-7)

เรื่องเล่าที่เน้นเรื่องพยานหลักฐานนั้น นอกจากที่ยกตัวอย่างมาแล้ว ยังมีตัวอย่างคดีอีก 3 ตัวอย่าง แต่ขอละไว้ในที่นี้

4. การลงโทษ

4.1 อัตราค่าปรับ

การนำเอาทางธรรมมาประยุกต์ใช้กับทางโลกนั้น นอกจากนำไปประยุกต์ใช้กับนิติปรัชญาแล้ว ยังนำไปประยุกต์ใช้ตอนลงโทษคดีความทางโลกด้วยเช่น

ผิคนผู้หนึ่งไปอยู่ที่สังัดคือที่ลับตาผู้อื่นกับเมียท่านเพียง 2 คน แม้แต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม
ผิว่าถึงกับเสพเมถุนกันให้ใส่ขันโดยใส่ขันค่าคอก
ผิว่าเพียงถูกต้องเนื้อตัวให้ใส่ขันไหม
ผิว่าเพียงแค่พุดจากกันเท่านั้น ให้ใส่ขันแปง

ซึ่งเทียบได้กับภิกษุองค์หนึ่งไปอยู่ที่สังัดกับผู้หญิง ถ้าหากมีอุบาสกหรืออุบาสิกาผู้ใดผู้หนึ่งอันถือศีลห้า ศิลแปดไปเห็นเข้าแล้วนำมาบอกกล่าว ให้เชื่อตามคำบอกกล่าวนั้น ถ้าผิดถึงชั้นปาราชิกให้ปรับโทษเป็นปาราชิก ถ้าทำผิดชั้นปาจิตติยก็ปรับโทษเป็นปาจิตติย (ถิ่น 1973 a : 4)

การลงโทษสงฆ์ท่านองนี้ ได้มีการพุดไว้ในพระไตรปิฎกเช่นกันว่า

---

¹ เป็นสำนวนที่มีการเรียบเรียงใหม่เล็กน้อย (ผู้แปล)

10. ...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...
 ...

ทั้งสองภาพนี้แสดงภาษาลาวที่จารลงทั้งสองด้านของใบลาน ซึ่งจะปรากฏเช่นนี้ไปจนจบเล่ม

ถ้าภิกษุอยู่กับสตรีตามลำพังและประพฤติดีในกาม
อุบาสก อุบาสิกามาพบเข้าก็จะปรับเป็นปาราชิก สังฆา-
ทิเสส หรือปาจิตตีย์ เมื่อภิกษุยอมรับว่าได้เสพเมถุน ก็
จะถูกปรับให้เป็นปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ แล้ว
แต่ความเหมาะสม (หนังสืออนุสรณ์สดุดีผลงานของดร.
ทากาคุสุ 1970 : หน้า 317-318)

จากข้อความที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า กรณีการเสพเมถุนของภิกษุ
กับสตรีนั้นเป็นการนำเรื่องเล่ามาจากพระไตรปิฎก ส่วนทางโลกนั้น
มีการลงโทษ 3 ประเภทคือ ชนค่าค่อ ชนโหมและชนแปง แล้วแต่กรณี
คำว่าชนในชนค่าค่อ นั้น เป็นหน่วยเงินตราลาวโบราณ โหมหมายถึง
ปรับ แปงคือชดใช้ (ความหมายในภาษาลาว มีความแตกต่างจาก
คำไทยเล็กน้อย) และเมื่อเทียบกับฝ่ายบรรพชิตแล้ว

ชนค่าค่อเทียบได้กับปาราชิก (จากบาลี parajika)

ชนโหมเทียบได้กับสังฆาทิเสส (จากบาลี sang-
hadisesa)

ชนแปงเทียบได้กับปาจิตตีย์ (จากบาลี pacittiya)⁽¹⁾

ความผิดทางอาณาจักรนั้นเรียกว่า โทษ (จากคำว่าโทษาในภาษา
บาลี) ส่วนความผิดทางธรรมจักรนั้นเรียกว่า อาบัติ จากคำว่า Apatti

---

¹ คำที่ต่อจากคำว่า *khan paeng* ในหน้า 161-162 ของพจนานุกรมลาว
(*Watchananukom Phasa Lao*) *Kasuang Sukasthikan* พ.ศ. 2505 นั้น
มีคำว่า *Khan somma = thukkot* (จากคำบาลี *dukkata* แปลว่า พุทธิกรรม
ชั่วร้าย) แต่คำนี้ไม่ปรากฏในหมวดค่าปรับหรือบทลงโทษในกฎหมายโคสธาราษฎร์
ทั้งถิ่นและสมหมายต่างถอดตัวอักษรผิด ถอดคำ *khan* ชัษ เป็น *khap* (ชับ)
ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชที่มีเฉพาะในภาษาลาวแต่ไม่มีในภาษาไทยมีลักษณะคล้าย
บ ก็เลยถอดชัษ (ชน) เป็นชับไปเลยก็เป็นได้

ในภาษาบาลี (ถีน 1973 a : 1)

การจะปรับให้เสียชั้นค่าคอ ชั้นใหม่หรือชั้นแปงนั้น จะปรับตามบรรดาศักดิ์ ผู้ใดมีบรรดาศักดิ์สูงก็จะถูกปรับในอัตราที่สูงไปด้วย ผู้มีบรรดาศักดิ์ต่ำก็จะปรับในอัตราต่ำ โดยปรับตามโทษทัณฑ์และจำนวนในตารางที่ 1 และที่ 2

บรรดาศักดิ์ที่ลำดับตั้งแต่เชื้อพระวงศ์จนถึงทินชาตินั้น ยังแสดงถึงสถานภาพในองค์กรบริหารด้วย โดยดูได้จากอัตราค่าปรับเมื่อต้องความผิดแต่ละอย่างเช่น

“ราชาจกทำมิจฉาจารกับเมียท่าน ให้ทำโทษเป็นเงินพันทกเป็นชั้นค่าคอ (ถีน 1973 a : 13)

ตัวเลขที่ถูกปรับนั้นไม่ได้ระบุหน่วยไว้ บางกรณีก็ใช้หน่วยเป็นบาท บางกรณีก็ใช้หน่วยเป็นเบี้ย ในบางคดีความนั้น อัตราค่าปรับตามบรรดาศักดิ์ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ซึ่งมีไม่กี่คดีความ ส่วนใหญ่จะเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เป็นการปรับตามอัตราค่าปรับต่าง ๆ โดยไม่ได้ระบุสถานภาพ กรณีเช่นนี้คงหมายความว่าเมื่อถูกปรับแล้วเป็นอันสิ้นสุดคดีความ เช่น

“พิว่าลักมะพร้าวหรือตาล ถ้าได้ของคืนให้ใช้หนึ่งเท่า ผิดได้ของคืนให้ไหมสองบาท” (ถีน 1973 a : 45)

ตารางที่ 1

	ชั้นค่าค่อ	ชั้นไหม	ชั้นแปง
1. ราชสกุล	1,600	800	400
2. หัวหมื่น, หัวแสน	1,200	600	300
3. หัวพัน, หัวร้อย	500	400	200
4. กมกว้าน, นายบ้าน	400	200	100
5. ไน (Nai), หินชาติ	200	100	5 บาท

ค่าปรับแบ่งเป็น 3 ส่วน 2 ส่วน ให้ผู้เสียหาย 1 ส่วนเข้าราชการ

หมายเหตุ : ชั้นค่าค่อในข้อ 2 เป็น 1,200 เขียนไว้ในกฎหมายฯ เป็นตัวอักษรว่าพันสอง เข้าใจว่าหมายถึง 1,200 มากกว่า 1,002 ภาษาไทยปัจจุบันก็ชอบอ่าน 1,200 ว่าพันสอง โดยละคำว่าร้อยออก ชั้นค่าค่อในข้อ 3 ที่ถูกนั้น คิดว่าน่าจะเป็น 800 ไม่ใช่ 500 Nai ในข้อ 5 นั้น คิดว่าน่าจะเป็น Phai (ไพร่) หินชาตินั้นคิดว่าหมายถึง ทาส หรือคนใช้ ตารางที่ 1 นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับข้อมูลในหน้า 86 ในประชุมฯ

ตารางที่ 2⁽¹⁾

	ชั้นค่าคอก	ชั้นใหม่	ชั้นแปง
1. ราชสกุล, หัวศึก	1,600	-	-
2. หัวแสนในนา	1,200	600	300
3. หัวหมื่นในนา	700	400	200
4. หัวแสนนอกนา	700	400	200
5. หัวหมื่นนอกนา, ผู้โหวาท	600	300	150
6. ขุนกวาน, นายม้า	600	300	150
7. นายขาว นายไพร่, ผู้มียศ (?)	600	200	150
8. ไพร่, ชาวเมือง, อาคันตุกะ	400	200	100

(ค่าปรับจะแบ่งเท่า ๆ กันออกเป็น 3 ส่วน 1 ส่วนเข้าราชโกศ 1 ส่วนให้แก่ผู้เสียหาย อีก 1 ส่วนให้ผู้วินิจฉัย)

¹ ในนากับนอกนาในข้อ 2-5 นั้น เข้าใจว่าหมายถึง ในและนอกเขตนครหลวง ผู้โหวาท (Phuophat) เป็นตำแหน่งคล้ายเลขา ในประชุมกฎหมายฯ สามารถรวบรวมเป็นตารางที่ 1 และที่ 2 ที่มีความแตกต่างกันเล็กน้อยนั้น เข้าใจว่าเกิดจากการที่มีการนำด้วยทฎฎหมาย 2 ฉบับมารวมเข้าด้วยกัน

4.2 บทการลงทัณฑ์

“มาตรา 1 โพรลักข้างมาไปแต่ได้ของคืน ให้ทำโทษปรับค่าคอ หากไม่มีเงินจะเสียค่าปรับให้จำคุกแทนเท่าจำนวนเงินค่าปรับ หากลักหมูไม่ได้ของคืนให้ปรับ 100 ไร่ 1 ตัว และแทนตัวลักไป 1 ตัว ลักเบ็ดปรับครึ่ง 5 บาท ไร่ 1 ตัว แทน 1 ตัว ลักไก่ปรับ 2 บาท ไร่ 1 ตัว แทน 1 ตัว ลักนกปรับ 5 บาท ไร่ 1 ตัว แทน 1 ตัว...” (ถิ่น 1973 b : 55)

จากตัวบทกฎหมายที่ยกมานี้ ดูเหมือนว่าในกรณีที่ไม่มีปัญญาเสียค่าปรับก็จะต้องถูกจำคุกแทน และนอกจากเป็นการลงโทษให้คืนของและชดใช้อีกแล้วยังถูกปรับ ทั้งนี้คงมีวัตถุประสงค์ให้เช็ดหลาบเพื่อป้องกันไม่ให้ก่อคดีซ้ำสองอีก

บางกรณีก็จะมีโทษให้จำคุกตั้งแต่แรกเช่น

“ในกรณีผู้มีสติปัญญาทำเงินปลอมไปซื้อของ ให้จำคุก 350 วัน ผู้สมรู้ร่วมคิดมีโทษจำคุก 177 วัน ของที่ซื้อนั้นให้ส่งคืนเจ้าของ และให้ใช้จำนวนเงินที่ซื้อให้แก่เจ้าของด้วย ...” (ถิ่น 1973 b : 70)

อย่างไรก็ตาม กรณีแบบนี้จะมีน้อยมาก ส่วนการลงทัณฑ์นั้นจะมีหลายอย่าง มีตั้งแต่ลงลัก ตัดแขนขา แหว่งตามร่างกาย ตัดหัว ฟังทั้งเป็น ถ่วงน้ำ เป็นต้น มีตั้งแต่ทำให้ร่างกายบางส่วนต้องได้รับบาดเจ็บจนถึงประหารชีวิต แต่นอกจากครุโทษ ใน 3 กรณีต่อไปนี้แล้ว ส่วนใหญ่ก็เป็นแค่เขียนตีด้วยแส้เท่านั้น สามคดีอุกฉกรรจ์นี้คือ

“ผิว่าคนผู้ใดทำเงินค่าหลอกเอาค่าของท่าน มันผิดอาญา ควรฆ่าเสีย ชำระดูแลให้รีบของมาใส่ราชโกศ ให้ท้าวพระยาใช้เป็นคนหาหญ้าช้าง” (ถิ่น 1973 a : 25)

“ถามมันครั้งแรกมันให้การเข้ากับฝ่ายหนึ่ง ต่อมากลับให้การเข้ากับอีกฝ่ายหนึ่งเช่นนี้ มันยอมเป็นผู้หาสติมิได้ เปรียบประดุมมีผีร้ายมาสิงอยู่ในตัวมัน ฉะนั้นจึงไม่ควรเชื่อถือถ้อยคำของมัน มันเป็นคนหลายล้นพูดจา กลับกลอก ควรตัดลิ้นมันเสีย หากมันไม่ยอม ก็ให้รับโทษอย่างหนึ่ง กับให้ค่าทำขวัญ (ขันแปง) อีกอย่างหนึ่ง” (ถิ่น 1973 c : 15)

“อันหนึ่ง ฆ่าชาวเจ้าสังฆะ หรือฆ่าพ่อแม่พี่น้อง ให้มีโทษหนักเป็นสามประเภท ประเภทที่หนึ่งให้ฆ่าเสีย ประเภทที่สองให้ตัดตีนสิ้นมือเสีย และประเภทที่สามให้เอาไปขายต่างบ้านต่างเมืองเสียแล” (ถิ่น 1973 a : 42)

5. บรรดาศักดิ์

5.1 ช้อย

เกี่ยวกับเรื่องบรรดาศักดิ์นั้น เข้าใจว่าในตารางที่ 1 และที่ 2 ในหมวดอัตราค่าปรับที่มีหัวศึก หัวแสน หัวหมื่น หัวพัน หัวร้อย กมกวาน (khum kwan) ขุนกวาน (khun kwan) นายบ้าน นายม้า และพวกโอวาท เป็นต้นั้น ยังเป็นบรรดาศักดิ์ระดับต่าง ๆ ในการบริหารด้วย ที่ใช้ตัวเลขเป็นหัวแสน หัวหมื่น หัวพัน หัวร้อยนั้น เดิมเข้าใจว่าเป็นหัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชาหมวดหมู่ต่าง ๆ ในกองทหาร

โดยแสดงจำนวนพลที่อยู่ใต้บังคับบัญชาก็ได้⁽¹⁾ ส่วนกมก่วน ขุนก่วน นายบ้าน นายม้า และโอวาทนั้น เข้าใจว่าเป็นตำแหน่งและสถานภาพที่สำคัญ ๆ ในวังและในระบบขุนนาง (ราชการ)⁽²⁾ และแถวล่างสุดในตารางที่เป็นโน (นาย?) (ตัวนี้คงจะเป็นไพร่) หินชาติ (Hinasat) ไพร่ (phai) ชาวเมือง (sao-muang) และอาคันตุกะ (akhantuka) นั้น ดูเหมือนจะหมายถึงประชาชนทั่ว ๆ ไป แต่ในกฎหมายโคสาราษฎร์ก็มีการพูดถึงตำแหน่งย่อยย่อย ๆ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไม่ปรากฏในตารางที่ 1 และที่ 2 ที่ยกมานี้

ข้อที่มีการพูดถึงในกฎหมายโคสาราษฎร์แบ่งออกเป็น 5 ประเภท

1. ข้อหยิ่งที่เกิดแต่ในเรือนตนเรียกอันโตชาติ ถ้าแม่เป็นข้อย ด้วยไม่เรียกอันโตชาติ
2. เอาเข้าของไถ่มาเป็นข้อย เรียกทะนะคิตตา (Thanakitta)
3. มามอบตัวเป็นข้อยเพราะไม่อาจชดใช้หนี้สินได้เรียก สามัง-คละสะพะอุคคโต (Samangkhalasaphaukhato)
4. ท้าวพระยาลักฆ่ามันจึงมอบตัวเป็นข้อยแลกเปลี่ยนกับชีวิต
5. ป่วยเป็นโรคร้ายจนจะตายจึงมอบตัวเป็นข้อย เพราะเขาช่วยรักษาจนหายรอดชีวิตมาได้เรียก สามังละพะอะอุคคโต (Samanglaphanauppakhato)

---

¹ ยศทหารและตำรวจในลาวและไทยในปัจจุบัน ยังมีการใช้ตำแหน่งระดับนายพัน และนายร้อยอยู่

² เมื่อเทียบตำแหน่งเหล่านี้กับที่ปรากฏในคัมภีร์ฯ แล้ว ในกรณีของกฎหมายฯ นั้น ไม่ซับซ้อนมากนัก อันเป็นตำแหน่งที่ใกล้เคียงกับตำแหน่งต่าง ๆ สมัยฟ้ารุ่งมปฐมกษัตริย์ของลาว ซึ่งก็หมายความว่ากฎหมายนั้นตราไว้เก่าแก่มาก

“ส่วนชาวบ้านชาวเมืองทั้งหลายที่เกิดในเมือง ก็ได้ชื่อว่าช้อยสามัญอีกจำพวกหนึ่ง เหตุเพราะว่าพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นเจ้าของช้อยพวกนี้ เป็นผู้ดูแลป้องกันไม่ให้เจ้าเมืองอื่นมารบจับตัวไป” (ถิ่น 1973 b : 12-13)

นอกจากนั้น ผู้ใต้การปกครองที่อาศัยอยู่ในเมืองนั้น ก็มีศักดิ์เป็นช้อยเช่นกัน และผู้มีสถานภาพตรงข้ามกับช้อยนั้น คือ ไท ซึ่งดูได้จากข้อความต่อไปนี้

“อนึ่ง ช้อยรักเมียเจ้าควรฆ่าเสีย หากไม่ฆ่าให้ขายเสีย ผิดว่าเจ้ารักเมียช้อย ให้ปล่อยผ้าเป็นไทเทอญ” (ถิ่น 1973 a : 9)

“ชายคนหนึ่งจัดให้ช้อยหญิงกับช้อยชายของตนในเรือนเดียวกันเป็นผ้าเมียกัน แล้วประกาศให้คนทั้งหลายรู้ไว้ด้วย ต่อมาชายผู้เป็นเจ้าของช้อยทั้งสองนี้ เกิดรักช้อยหญิงและจะเอาเป็นเมียตน ช้อยหญิงไม่ยอม มันร้องขึ้นก็ตี มันเล่าให้ผ้ามันฟังก็ตี เห็นเหลือกำลังจะตัดทานได้ มันจึงนำเรื่องไปฟ้องร้อง ขอพึ่งอาชญาบ้านเมือง ดังนี้ให้ทั้งสองคนผ้าเมียพ้นจากช้อยของชายผู้นั้น หากมันติดใจจะเอาโทษเจ้ามัน ก็ให้มันเป็นไทแก้ตัว ให้เจ้าขุนจัดให้เป็นไปตามนี้ หากช้อยหญิงยินยอมนอนกับเจ้ามัน ให้ผ้ามันเป็นไทแต่ผู้เดียว มันจะอยู่ที่ใดก็แล้วแต่ใจมัน” (ถิ่น 1973 c : 37-38)

ผู้มีสถานภาพเป็นช้อย หากเมียถูกเจ้าแย่งไป เมื่อมีการร้องเรียนเกิดขึ้น ทั้งผ้าและเมียก็จะได้เป็นไท แต่ถ้าเมียเลือกอยู่กับเจ้า ผ้าจะได้รับการปลดปล่อยเป็นไท และมีอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยให้หลุดพ้นจากสภาพช้อยคือ “หนีไปต่างเมือง” (ถิ่น 1973 b : 37)

แต่อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าช้อยชอบหลบหนีเป็นประจำ ในกฎหมายฯ จึงมีบทบัญญัติลงโทษในกรณีช้อยหลบหนีด้วย เช่น

“หากไม่รักษาช้อยไว้ให้ดี หรือได้ผูกไว้กับเสาเรือนแล้วยังหลุดหนีไป ให้คนเฝ้าใช้ช้อย 2 คน หากลักพาเอาช้อยท่านเจ้าช้อยติดตามไปได้ตัวช้อยที่ถูกลักพา ให้ไหม 200 กับให้คืนตัวช้อยด้วย หากไม่ยอมคืนช้อยแต่โดยดี ต้องแย่งชิงเอาและฆ่าเจ้าช้อยด้วย ให้ลงโทษปรับค่าคอ (ชั้นค่าคอ)” (ถิน 1973 b : 34-35)

“เจ้าบ้านเจ้าเมืองที่ให้ช้อยที่หลบหนีพักที่บ้านแม่ด้วยความไม่รู้ก็มีความผิด และไปใช้แรงงานช้อยที่หลบหนีมากก็ต้องใช้ค่าแรงงานให้แก่เจ้าช้อยด้วย” (ถิน 1973 b : 38)

“หากเจ้าเรือนที่ช้อยหลบหนีมาอาศัยอยู่แจ้งเรื่องให้เจ้าช้อยทราบ ควรให้เจ้าเรือนที่เลี้ยงดูมันคิดเอาค่าเลี้ยงดูจากช้อยผู้นั้นเป็นวัน ๆ ไป” (ถิน 1973 b : 39)

“และหากช้อยหนีไปอยู่ในเรือนของเจ้าขุน ให้ชาวบ้านชาวเมืองที่รู้บอกเล่าให้เจ้าช้อยทราบภายใน 3 วัน ถ้าไม่บอกเล่าให้ทราบภายใน 3 วัน ภายหลังเจ้าช้อยสืบทราบว่าจะช้อยของตนหนีไปอยู่กับผู้ใด ให้รับค่าทำขวัญ (ชั้นแปง) แก่ผู้นั้น ค่าแรงช้อยให้คิดเอาผู้หญิงวันละซีกผู้ชายวันละเสี้ยว” (ถิน 1973 c : 28)

“หากช้อยหนีไปพึ่งผู้อื่น ให้เจ้าเรือนแจ้งแก่เจ้าช้อยภายใน 3 วัน ให้เจ้าช้อยเอาเงิน 2 บาท ไปขอขมาเจ้าเรือน แล้ว

ให้เจ้าเรือนคืนช้อยแก่เจ้ามันไป แต่หากปล่อยให้ช้อยหนีไป เจ้าเรือนต้องใช้ช้อยเป็น 2 คน หากช้อยตาย ให้ใช้ช้อย 1 คน แก่เจ้าของเดิม” (ถิน 1973 c : 29)

“ช้อยคนลูกเต้าผู้ใดคบค้ากันเป็นโจร เทียวปล้นเรือนท่าน หรือเผาบ้านเผาเมืองเรือนท่านเพื่อเอาเข้าของเงินทองท่าน เมื่อรู้ว่าเป็นผู้ใด ให้ชุนกวาน พ่อแม่ หรือเจ้านายมันให้เอาตัวมันมาให้ได้ หากเอามาไม่ได้ ให้ทำโทษค่าคอก (ขันค่าคอก) เจ้านายมัน” (ถิน 1973 b : 48)

ในกฎหมายดูเหมือนว่าจะปกป้องเจ้านายช้อย แต่ถ้าช้อยกระทำผิด และเอาโทษกับช้อยไม่ได้ เจ้านายช้อยก็ต้องรับผิดชอบแทน

ในกรณีที่ช้อยแต่งงานกับคนที่มีสถานภาพอื่น ก็มีข้อกำหนดว่า ด้วยผู้มีสิทธิครอบครองบุตรที่เกิดจากคู่สมรสดังนี้ “มิว่าช้อยท้าวพระยากิติ ไปสู่ไพร่ มีลูกหญิงกิติ ลูกชายกิติ ก็คนให้เอาไว้กับแม่ผู้เป็นไพร่ เหตุว่าไพร่เมืองนี้หากเป็นของพระยาโดยแท้” (ถิน 1973 a : 54)

มีการกำหนดว่าลูกต้องอยู่กับแม่ แต่ไม่มีการระบุชัดว่า ลูกนั้นจะมีสถานภาพเช่นใด แต่มีกำหนดไว้ว่า “ลูกที่เกิดกับพ่อเป็นช้อย แม่เป็นไพร่ ให้มีสถานภาพเป็นไพร่ และพ่อเป็นไพร่ แม่เป็นช้อยให้มีสถานภาพเป็นช้อย” (ถิน 1973 b : 12-22)

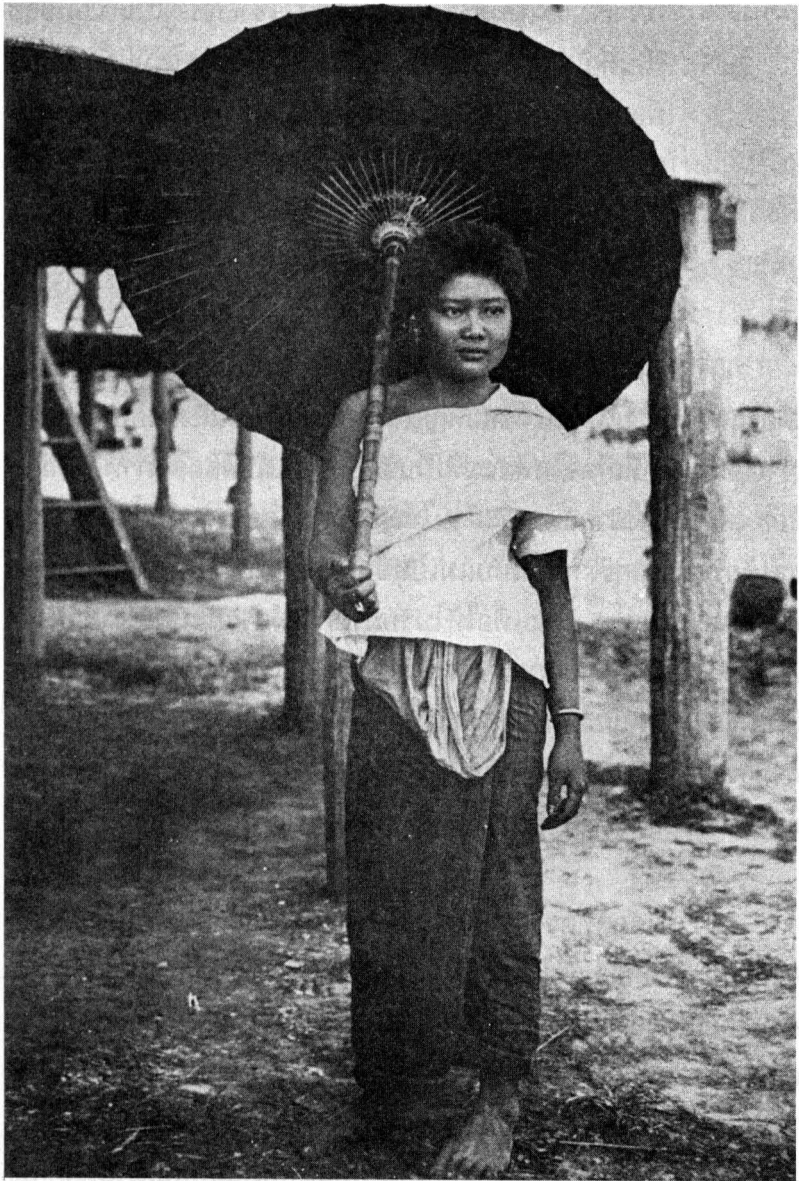
ที่ยกมานี้แสดงว่าลูกให้ไปใช้สถานภาพฝ่ายแม่

“ผู้ชายใดก็ตามมาได้ช้อยท่านเป็นเมีย เมื่อจะหย่าจากเมีย ไปอยู่บ้านเดิมของตน จะต้องเสียเงินค่าทำขวัญ (ขันแปง) 100 ให้แก่เจ้าของช้อยหญิง เมียหากมีลูกหญิงชายด้วยกัน จะนำไปด้วยไม่ได้” (ถิน 1973 c : 37)

“เจ้าเรือนผู้ชายรักช้อยหญิงของเมียตน มีลูกด้วยกันให้ลูกเป็นไท” (ถิน 1973 c : 39)

ภาพเก่าที่พบในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ไม่ทราบที่มาและปีพุทธศักราช

ภาพเก่าที่พบในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ไม่ทราบที่มาและปีพุทธศักราช

“เจ้าเรือนผู้เป็นพ่อมีช้อยเป็นชาย เจ้าเรือนผู้เป็นเมียมีช้อยเป็นหญิง เจ้าเรือดกลงกันจัดให้ช้อยของตนเป็นพ่อเมียกัน มีลูกออกมาเป็นชายและหญิง เมื่อเจ้าเรือนหย่าร้างกันให้แบ่งลูกชายหญิงเหล่านี้เป็นคนละครึ่ง แต่ถ้าฝ่ายช้อยชายช้อยหญิงสมัคเป็นพ่อเมียกันให้เจ้าเรือนแบ่งให้แก่ฝ่ายเมียทั้งหมด ฝ่ายชายอย่ากล่าวถึงเลย” (ถิ่น 1973 c : 40)

ถ้าสรุปสถานภาพและสิทธิต่าง ๆ ของช้อยแล้วจะเห็นได้ว่า ไม่เพียงแต่ช้อยชายเท่านั้น ช้อยหญิงก็เป็นสมบัติ เป็นสิ่งครอบครองของเจ้าเรือน เด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่เป็นช้อย กับแม่ที่มีสถานภาพอื่นที่มีใช้ช้อย ให้เป็นของฝ่ายแม่ และส่วนใหญ่จะสืบทอดบรรดาศักดิ์ของฝ่ายแม่ แต่เด็กที่เกิดจากเจ้าเรือนกับแม่เป็นช้อย จะให้เป็นไทนั้น เพราะพ่อมีสถานภาพเป็นไท และเพื่อให้ไปรับมรดกของตระกูลนั่นเอง เวลาพ่อเมียเกิดหย่าร้างกัน สมบัติเดิมที่เป็นของฝ่ายชายให้เป็นของฝ่ายชายที่เป็นของฝ่ายหญิงให้เป็นของฝ่ายหญิง หากมีเข้าของอันเกิดจากการหามาร่วมกันให้แบ่งครึ่ง (ถิ่น 1973 a : 23-24) แต่ถ้าสมบัตินั้นเป็นตัวพ่อเมียช้อยและลูก ๆ ของช้อยก็ให้ตกแก่เมีย

5.2 ไพร่

บรรดาศักดิ์ที่ตรงข้ามกับช้อยคือไท ที่ได้รับการประกันเรื่องเสรีภาพ นอกจากช้อยกับไทแล้วยังมีอีกบรรดาศักดิ์หนึ่งชื่อว่าไพร่ ไพร่นั้นยังมีชื่อเรียกอย่างอื่นว่าลูกขุน ซึ่งเป็นบรรดาศักดิ์ที่บอกทั้งสถานภาพและตำแหน่ง

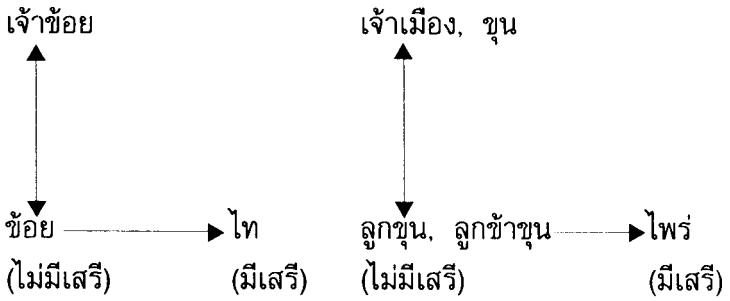
“อนึ่ง ไพร่ก็ดี ลูกขุนก็ดี อุปสมบทเป็นภิกษุแล้วสึกออกมาจะกลับไปอยู่กับขุนที่เคยเลี้ยงดูพวกเขาหรือไม่เป็นสิทธิเสรีภาพของพวกเขา” (ถิ่น 1973 b : 11)

“เจ้าเมือง เจ้าขุน หากใช้ให้ไพร่ทำงานเกินกำลังของตน จะถูกลงโทษชั้นค่าคอ” (ถิ่น 1973 b : 27-28)

“เจ้าบ้านเจ้าเมืองผู้ใด พระยาเจ้าแต่งตั้งให้ไปกินเมือง ไทหนก็ตาม พาลูกข้าและขุนของตนไปด้วย ภายหลังได้ ละทิ้งเมืองไป ทิ้งลูกข้าขุนของตนไว้โดยมิได้ฝากกับเจ้าเมือง คนใหม่ พวกนี้เคยได้ที่ดินทำไร่นาโดยไม่ต้องเสียค่า อะไรทั้งสิ้น หากเกิน 3 ปี ให้พวกนี้เป็นไพร่ แต่ถ้าหากได้ ฝากฝังไว้ให้ลงโทษไหม สามชั่วเจ้าเมืองยังไม่เอาตัวไป และยังฝากฝังต่อไป ก็ให้เอาตัวเป็นไพร่ และให้ขาด จากความเป็นลูก เป็นข้า เป็นขุนของเจ้าเมืองคนเดิมเสีย” (ถิ่น 1973 b : 31-32)

“อนึ่ง ลูกก็ดี ข้าก็ดี ขุนก็ดี หนีไปอาศัยอยู่กับไพร่ เจ้ามัน ก็รู้เห็นอยู่ แต่ไม่ได้ทักท้วงว่ากล่าวแต่อย่างใด หากได้อยู่ ด้วยกันถึงสามชั่วเจ้าเมืองก็ดี สามชั่วเจ้าแผ่นดินก็ดี ให้ ผู้นั้นเป็นไพร่ เว้นไว้แต่มาขอเอากลับไป” (ถิ่น 1973 b : 31-32)

ในต้วบทกฎหมายไม่ได้พูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างไพร่กับช้อย แต่พอจะอธิบายได้ว่า ไพร่เป็นสถานภาพที่ปลดปล่อยออกมาจากผู้ที่ เป็น ลูกขุน ลูกข้าขุน ที่รับใช้เจ้าเมืองกับพวกขุน ในกรณีของช้อย เมื่อได้รับการปลดปล่อยแล้วจะมีสถานภาพเป็นไท และอาจบอกได้ว่าลูกขุน ลูก ข้าขุนเมื่อได้รับการปลดปล่อยแล้วก็จะ เป็นไพร่มีอิสระเสรีเช่นกัน ตามแผนภูมิจำนวนความสัมพันธ์ต่อไปนี้

กรณีของช้อยนั้นจะมีลักษณะคล้ายเป็นบ่าวไพร่ส่วนบุคคล ส่วนลูกขุนนั้นเข้าใจว่าทำงานให้ฝ่ายปกครองเป็นการส่งส่วย ฉะนั้นช้อยแม้ได้รับการปลดปล่อยแล้วไม่ได้กลายเป็นไพร่ เช่นเดียวกับที่พวกลูกขุนและลูกข้าขุนเมื่อปลดปล่อยแล้วก็ไม่ได้เป็นโท ในกฎหมายฯ ไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนและอัตราส่วนของโทกับไพร่ อีกทั้งไม่ได้พูดถึงข้อแตกต่างด้านสิทธิและหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบรรดาคักดีนี้ ลำพังแต่ข้อมูลในกฎหมายโคสาราษฎร์จึงยังไม่ทราบรายละเอียดนี้

6. สิทธิการครอบครอง

ความหมายของคำว่าสิทธิในการครอบครองก็คือ สิ่งของที่อยู่ใน การครอบครองของเราถูกขโมยหรือตัวเราถูกทำร้าย ผู้กระทำผิดที่ ละเมิดต่อสิทธิการครอบครองของเราจะต้องถูกลงโทษ ของในครอบ ครองของส่วนบุคคลนั้น มีพวกที่ดิน สิ่งก่อสร้าง น้ำหนองที่เป็น อสังหาริมทรัพย์ ช้อยที่เป็นมนุษย์ ช้าง ม้า วัว ควาย เป็ด ไก่ หมู หมา แมว ที่เป็นสัตว์เลี้ยง จอบ เสียม คราด ดาบ หอก ที่เป็นเครื่องมือ เครื่องมือ ต้นข้าว มะพร้าว ตาล อ้อย น้ำเต้า แตงกวา หมากร ส้ม และ ปลูก ปลาที่เพาะเลี้ยงไว้เป็นต้น

ในส่วนที่เป็นที่ดินนั้นมีบทบัญญัติไว้ดังนี้

“คนผู้ใดซึ่งเอาที่ดินของบ้านเมืองก็ดี ไร่นาของท่านก็ดี โดยเอาหลักของตนไปปักแทน เมื่อสอบสวนได้ความเป็น สัตย์จริง ให้ใส่ขันค้ำคอแก่มัน เหตุว่าแผ่นดินเป็นของมีค่า มากนั่นเอง เทียบดังภิกษุองค์หนึ่ง ไปชิงเอาที่ดินวัดวา อารามอื่นนั้นแล ภิกษุทั้งหลายนำความไปไหว้พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าปรับโทษปาราชิกแล ทางโลกควรใส่ขันค้ำ คอแล” (ถีน 1973 a : 6)

นอกจากนั้นยังปรากฏบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิการครอบครองที่ดิน ดังนี้

“ผู้ใดปักหลักเขตแดนล่วงล้ำเข้าไปในเนื้อไร่ที่นาของท่าน เมื่อสอบสวนเป็นความจริง ให้ลงโทษปรับ 200 เพราะ แผ่นดินว่างเปล่ามีอยู่อีกมากมายตั้ง 2 แสน 6 หมื่นโยค” (ถีน 1973 c : 25)

ทั้งสองกรณีที่ปรากฏในกฎหมายโคसारชฎร์เดียวกันนี้คล้ายมีความขัดแย้งกัน เหตุผลก็คงเป็นดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เป็นการนำเอา บทบัญญัติที่ตราขึ้นต่างกาลต่างวาระมาประมวลเข้าด้วยกันนั่นเอง กรณีแรกเกี่ยวกับสิทธิการครอบครองที่ดินนั้น ได้นำเอาพุทธปรัชญา มาประยุกต์ใช้ กรณีหลังที่สะท้อนถึงเรื่องที่เกิดขึ้นจริง คำว่าโยคที่กล่าว ถึงในกรณีหลังนี้ 1 โยคเท่ากับ 16 กิโลเมตร 260,000 โยค จะมีความหมายเป็นอุปมาอุปไมยว่ากว้างใหญ่ไพศาล แต่ทว่าบทบัญญัติที่ เกี่ยวกับสิทธิการครอบครองที่ดินก็มีบทบัญญัติแค่ 2 แห่งนี้เท่านั้น บท บัญญัติที่เกี่ยวกับสังหาริมทรัพย์มีมากกว่ามากมายนั้น อาจเป็นเพราะ สมัยก่อนที่ดินว่างเปล่ามีมาก ทั่วทุกหนทุกแห่ง ที่ต้องเกิดเป็นคดีจึงมี

การแย่งชิงนั้นมีน้อยมากก็เป็นได้ แต่นอกจากบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิ การครอบครองที่ดินแล้ว ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับตึก และน้ำหนองด้วย ดังนี้ “ฉิวาไปลักสระ หนอง ที่งวดงาอากรให้ไหม 50” (ถิ่น 1973 a : 25)

นอกจากตึกแล้ว สระ หนองก็ยังได้รับการคุ้มครอง ในกรณี ของสระหนองนั้น คิดว่าสิทธิการครอบครองนั้นก็เพื่อให้คลุมไปถึงปลา กุ้งในหนองเพื่อไม่ให้เกิดการแย่งชิงเป็นคดีโจรกรรมมากกว่า ที่เกี่ยวเนื่องกับสระหนอง ยังมีบทบัญญัติเกี่ยวกับทรัพยากรในสระหนองไว้ดังนี้

“ที่เลี้ยงปู เลี้ยงปลาของไพร่ผู้ใด หากเจ้าหมื่น เจ้าพัน เจ้า บ้าน เจ้าเมือง ใช้อำนาจลงจับโดยพลการ เจ้าของมา อุทธรณ์พระยาเจ้าให้สอบสวนได้ความจริงแล้ว ให้ลงโทษ ปรับสองร้อยเงิน ที่เลี้ยงปู เลี้ยงปลา หนองน้ำควรเป็น รายได้ภาษีอากรของเจ้าเมือง หากไพร่ผู้ใดจับเอาโดย พลการ ให้ไหม 5 บาทเงิน ฉิวาไพร่ไม่รู้ว่า เป็นของเจ้าเมือง ได้ลงจับเอาสัตว์เพียงผู้เดียว และเพียงครั้งเดียวเพื่อจะ เอาไปกินกับข้าวมือเช้าหรือมือเย็นเท่านั้น อย่าเอาความ ผิดเลย หนองน้ำที่เลี้ยงปลาของเจ้าบ้านเจ้าเมือง ที่อยู่ข้าง หนทางที่ได้ทำเครื่องหมายบอกไว้ก็ดี ไม่ได้ทำไว้ก็ดี หาก เจ้าขุนออกตรวจการผ่านมา ได้ลงจับเอามาเป็นอาหารข้าว มือหนึ่ง ๆ ดังนี้ไม่มีความผิด แต่ถ้าใช้อำนาจบังคับ ผู้รักษาหนองน้ำนั้นลงจับเอาโดยพลการ ผู้รักษาหนองน้ำ มาอุทธรณ์พระยาเจ้า เมื่อสอบสวนแล้วให้ลงโทษปรับ ไหมสองร้อยเงิน ปลาที่จับได้ให้ขายเป็นเงินเท่าใด ให้มอบ แก่ผู้รักษาหนองน้ำนั้น หากเอาซ่อนเอาแหทานไปใช้ก็ให้ คินแก่เจ้าของโดยดี หากบิดพลิ้วไม่คินให้ ถ้าของเขา เสียหาย ให้ใช้ของไหมสองเท่า...” ถิ่น 1973 b : 32-34)

บทบัญญัติที่เกี่ยวกับที่ดินและไร่นาที่ใช้เพาะปลูกข้าวอันเป็นอาหารหลักนั้น ก็มีแค่ 2 แห่ง ที่ยกมาแล้ว ส่วนบทบัญญัติเกี่ยวกับการแย่งชิงข้าวในนานั้นมีดังนี้

“พิวบ้างอาจถอนต้นข้าวของท่าน ถ้าเป็นข้าวปลูกใหม่ให้ใช้ 3 บกชักเลี้ยว พิวว่าวัวควายกินข้าวท่าน ไม่มาหาท่าน ภายใน 3 วัน ให้ใช้ 9 เท้า” (ถิ่น 1973 a : 25)

“พิวว่าวัวควายเข้าไปกินของในไร่นาก็ดี ให้เจ้าของสวนไร่นาจับผูกไว้ ถ้าหากเจ้าของวัวควายรู้แล้วแต่ไม่มาเอาไป วัวควายนั้นตายอย่าเอาผิดแก่เจ้าของสวนไร่นา ถ้าเจ้าของสวนไร่นาไม่แจ้งให้เจ้าบ้านรู้ ให้เจ้าของสวนไร่นาใช้วัวควายนั้น แต่ถ้าเจ้าของสวนไร่นาพินวัวควายตายในสวนหรือไร่นาของตน ไม่ควรให้เจ้าของสวนไร่นาใช้ค่าวัวควายนั้น และให้เจ้าของวัวควายใช้ค่าของสวนไร่นาที่เสียหายไป” (ถิ่น 1973 a : 3)

“ถ้าหากผูกวัวควายท่านไว้แล้วเอาช้อนเสียไม่บอกให้เจ้าของวัวควายรู้ เจ้าของไปถามก็อำไว้เสีย ภายหลังเจ้าของรู้ให้ใช้หนึ่งตัว กับคืนตัวที่ช้อนไว้ให้เจ้าของไป หากเอาวัวควายท่านไปฆ่ากิน ให้ใช้สองเท้า พิวว่าหมู หมา เบ็ด ไก่ เข้าสวนก็ดี ไร่นาก็ดี ให้แจ้งแก่เจ้าของ พิวว่าบอกถึง 3 ครั้งแล้ว เจ้าของยังไม่มารับคืน เมื่อเจ้าสวนเจ้านาฆ่าตาย ให้เจ้าสวนเจ้านากินถองหนึ่ง เจ้าของกินถองหนึ่ง ถ้าไปตีของท่านตาย ให้เจ้าสวนเจ้านาใช้ ส่วนตัวที่ตายให้เอากินสำหรับของที่หมูกิน ให้เจ้าของหมูใช้” (ถิ่น 1973 a : 33-34)

จากบทบัญญัติที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่าเป็นการให้การคุ้มครองพืชผล
ให้แก่เจ้าของไร่นา ใครลักผลไม้นั้นมีบทลงโทษดังนี้

“ฉิวาลักหมากลักพลูอันไม่ใช่ของแพง ให้ไหม 5 บาท” (ถิน
1973 a : 45)

“ฉิวาลักมะพร้าวหรือตาล ถ้าได้ของคืนให้ใช้หนึ่งเท่า ฉิ
ไม่ได้ของคืนให้ไหม 2 บาท” (ถิน 1973 a : 45)

“อนึ่ง ขุนผู้ใดเข้าไปในสวนคนอื่น เก็บลูกหมากรากไม้
โดยพลการ ให้ปรับไหม 5 บาท” (ถิน 1973 b : 15)

ส่วนในกรณีปลูกคร่อมที่คนอื่นนั้น ก็มีบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องนี้
โดยตรงเช่นกัน

“อันหนึ่ง ปลูกเครื่องพืชวากคร่อมที่ของกัน เป็นต้นว่า
หมากพร้าวลานตาลแล เมื่อเจ้าดินมาชิงเอาครวตกลูก
ให้แบ่งเป็นสามส่วน ให้แก่ผู้ปลูกสองส่วน ให้แก่เจ้าดิน
ส่วนหนึ่งเถิด” (ถิน 1973 a : 38)

บทบัญญัติเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าในสมัยนั้นมีการถือครองที่ดินกัน

“ฉิวาดัดตันพริกตันพลูของท่านเสียหาย ให้ไหม 50 ฉิวา
ดัดตันมะพร้าว ต้นตาลของท่านเสียหาย ให้ไหม 1000
ฉิบังอาจตัดไม้ของท่าน หรือบอกให้ทำก็ดี ให้ไหม 50 ฉิวา
มันผู้หนึ่ง บังอาจตีเฉลียวอันท่านทำไว้เป็นเครื่องหมายของ
นาหรือเรือนก็ดี ให้ไหม 30 บังอาจชูดเอาน้ำในนาของ
ท่านที่ไม่ควรชูด ให้ไหม 80” (ถิน 1973 a : 19-20)

ที่กล่าวมานี้เป็นกรณลงโทษผู้ที่ลวงล้าที่ดินและทำลายทรัพย์สิน
ของผู้อื่น ในกรณีลักขโมยสัตว์เลี้ยง และอุปกรณ์นั้น โทษจะสูงตาม
มูลค่าเช่น

“ช้าง ม้า	ถ้าได้คืน ปรับชั้นค่าคอก (หากไม่ มีเงินจะเสียค่าปรับให้จำคุกแทน เท่าจำนวนเงินค่าปรับ)
หมู หมา เฝ้าบ้าน	ปรับ 100
นก หมา แมวมงคล	ปรับ 5 บาท
เปิด แมว	ปรับ 2.5 บาท
ไก่	ปรับ 2 บาท
เรือ	ชั้น 200 (ไม่มีเงินจ่ายให้ทำงาน แทน)
แห ดาบ	ปรับ 100
จอบ เสียม คราด หอก	ได้ของคืนปรับ 2 บาท ไม่ได้ ของคืนให้ชดใช้”

(ถิ่น 1973 b : 55-57)

ในกฎหมายโคสธาราษฎร์นั้น ก็มีบทบัญญัติที่ไม่เอาผิดกับพฤติกรรม
ที่น่าจะถือเป็นโจรกรรมอยู่เหมือนกัน เช่น

“พริก พลู พอนำไปใส่แกง หรือเคี้ยวกับหมาก ก็อย่าเอา
โทษ แม้จะลักน้ำเต้า หรือฟักแพงแดงเถาต่าง ๆ ก็ดี
หากนำไปทำกับข้าวกินพอมือเข้าหรือมือเย็น ก็อย่าได้
ทำโทษปรับโทษกันเลย เว้นแต่เอาไปจำนวนมาก หรือเอา
ไปซื้อขายกันจึงทำโทษปรับ 6 เบี้ยเงิน (ถิ่น 1973 b : 57)

บทบัญญัตินี้แสดงว่าในสมัยนั้นผู้คนมีความโอบอ้อมอารีมาก
เอาของเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปทานกันนั้นเขาไม่ถือสา

ในกรณีขโมย ไก่ หมา แมว ที่เป็นสัตว์เลี้ยงตัวเล็ก ๆ ก็ไม่ค่อย
เป็นปัญหา แต่ถ้าขโมยวัวควายที่เป็นสัตว์ตัวใหญ่ ๆ ที่มีการเลี้ยงกัน
ทั่วไปก็จะมีบทลงโทษต่าง ๆ ที่หนักมากเช่น

“การขโมยวัว ควาย จะถูกปรับเป็นสองเท่า ให้ที่หลบซ่อน
แก่โจรขโมยวัวควาย ครอบครองวัวควายที่ขโมยมา หรือ
ฆ่าวัวควายที่ขโมยมาเป็นอาหารจะได้รับโทษฐานเดียวกัน”
(ถิ่น 1973 a : 37-38)

นอกจากบทลงโทษเกี่ยวกับโจรกรรมแล้ว ก็ยังมีบทบัญญัติบางข้อ
คล้ายเป็นการเตือนเจ้าของให้ระมัดระวัง และเรียกร้องให้ผู้คนคอยเป็น
หูเป็นตา มากกว่าลงโทษอย่างหนักเพื่อไม่ให้เกิดซ้ำและเพื่อไม่ให้เป็น
เยี่ยงอย่าง เช่น

“หากโจรลักวัวควายไป เจ้าของติดตามรอยไปพบซากมากิน
ใกล้บ้านผู้ใดก็ดี ถ้าอยู่ห่างบ้าน 200 วา ให้เจ้าบ้านนั้นใช้
5 บาทเงิน หากห่าง 300 วา ให้เจ้าบ้านนั้นใช้ค่าครึ่ง 5
บาทเงิน ถ้าเกินกว่านั้นไป เจ้าบ้านไม่ต้องมีโทษเลย แต่ถ้า
เจ้าบ้านรู้จักตัวโจรผู้ลัก ให้ปรับ 200 บาทเงิน” (ถิ่น 1973
b : 52)

กรณีนี้ขโมยแล้วจับได้ ให้ใช้ 2 เท่า ถ้าเอาไปไกลก็มีการลดโทษ
ไกลออกไปอีกก็ไม่มีเอาโทษ

ในกรณีของวัวควายนั้น ยังมีบทลงโทษเจ้าของวัวควายที่ไม่ได้
ดูแลวัวควายให้ตายนั่นคนตาย

“คิดว่าควายหลุดจากแหล่งไปชนท่านตาย ให้เอาควายตัวนั้นขาย เอาเงินแบ่งสองส่วน ให้แก่เจ้าของควายส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งให้แก่ (ญาติ) ผู้ถูกชนตาย และกรณีไปไล่จับวัวควายที่หลุดจากแหล่ง ทำให้วัวควายไปชนคนตาย เจ้าของต้องชดใช้ค่าเสียหายเช่นกัน” (ถิ่น 1973 a : 25)

บทบัญญัติเหล่านี้แสดงว่า สังหาริมทรัพย์โดยเฉพาะที่เป็นวัวควายซึ่งนอกจากใช้ทำไร่ไถนาแล้ว ยังฆ่ากินเป็นอาหารได้นั้น เป็นสัตว์เลี้ยงอันสำคัญ ถึงกับมีบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องนี้โดยเฉพาะที่ค่อนข้างละเอียด

7. การกู้ยืม

สิ่งของที่กู้ยืมได้นั้นมี เงินทอง ช้อย ช้าง ม้า เรือ เป็นต้น กรณีของเงินทองก็จะเป็นรูปของเงินกู้ ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้คืนดังนี้

“หากสองคนพัวเมียยังไม่มีจะใช้ ให้ยึดตัวมาขาย แล้วนำมาใช้หนี้” (ถิ่น 1973 c : 27)

“ถ้าหนี้เกิดจากการพนัน กรณีไม่สามารถใช้หนี้ทั้งหมด ถ้าไม่มีช้อยคนจะเอามาขายใช้ ให้ยึดตัวขายเอาค่าหัวใช้แก่ท่าน โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน เอามาใช้ให้เจ้าหนี้ 2 ส่วน ตามหนี้มากหนึ้น้อย ถ้ามันยังมีลูกเมียช้อยคน อย่าเพิ่งยึดตัวเขา ให้เขาหาใช้ก่อน ถ้าหามาใช้ไม่ได้ ให้เอาช้อยคน ลูกเมียเขามาใช้” (ถิ่น 1973 c : 27)

กรณีการใช้หนี้นั้น หากลำพังแต่ตัวไม่สามารถใช้หนี้ได้ เมียก็ต้องรับผิดชอบด้วย แต่ถ้าวรุมกันยังใช้หนี้ไม่หมด ให้เอาลูกหนีไปขาย

เงินยังไม่พออีกให้เอาเมียไปขาย เอาเงินมาใช้หนี้สินที่ก่อขึ้น ลูกหนี้และเมียที่ขายใช้หนี้ก็จะมีฐานะเป็นทาสติดหนี้กลายเป็นข้อไป

ในการกู้ยืมนั้นเข้าใจว่าต้องมีคนค้ำประกัน และต้องเสียดอกเบี้ยด้วย ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ผู้หนึ่งรับเป็นผู้ค้ำประกันหนี้ให้แก่เพื่อน หากเพื่อนหนีหรือตายให้ผู้ค้ำประกันเป็นผู้ชดใช้แทน” (ถิ่น 1973 c : 30)

“หากลูกหนี้ตายในราชการของเจ้าหนี้ ให้แบ่งเงินหนี้เป็น 3 ส่วน ทั้งเสียหนึ่งส่วน อีก 2 ส่วน ให้ผู้ค้ำประกันเป็นผู้ชดใช้ (ถิ่น 1973 c : 30)

การกู้ยืมเงินนั้นต้องมีการเสียดอกเบี้ย แต่บทบัญญัติที่ว่า “ผู้หนึ่งกู้เงินท่านมา 500 หรือ 1000 กัตี โดยสัญญาว่าจะคิดดอกเบี้ยให้ แต่ไม่ต้องมีผู้ค้ำประกัน” (ถิ่น 1973 c : 31) กัตี “ระหว่างที่มีการเสียดอกเบี้ยฟ้องร้องหรือทำโทษลูกหนี้ไม่ได้” (ถิ่น 1973 c : 31) กัตี “ถ้าดอกเบี้ยมากจนท่วมต้นเงินก็เอาแต่เพียงต้นเงิน” (ถิ่น 1973 c : 32) กัตี ล้วนแต่เป็นบทบัญญัติที่ป้องกันไม่ให้ลูกหนี้ต้องมีภาระมากเกินไป นอกจากนั้นยังมีบทบัญญัติที่ว่า “ผู้กู้แต่เมียไม่รู้ ต่อมาผู้กู้ตายเสียเจ้าหนี้มาทวงถามลูกเมียไม่ได้” (ถิ่น 1973 c : 32) อันเป็นบทบัญญัติที่ไม่ให้ลูกเมียต้องพลอยเดือดร้อน แต่อย่างไรก็ตามหากไม่ยอมใช้แทนเอาเสียเลย “เจ้าหนี้สวดแข่งเอาไว้ ทำให้ลูกหรือเมียกลัวพ่อหรือพ่อของเขาที่ตายไปจะได้รับทุกขเวทนาในโลกหน้า เขาจึงยอมชำระแทนให้แต่เพียงต้นเงินให้เจ้าหนี้” (ถิ่น 1973 c : 32)

ในกฎหมายโคศาราชฎรยังมีบทบัญญัติที่ว่าด้วยข้อพิพาทระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ ในกรณีเกิดชกต่อยกันขึ้น

“ถือว่าเป็นหนี้เขา เจ้าหนี้ทวงถามกลับตีเจ้าหนี้ ให้ใช้หนี้ เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเท่า และให้ไหมผู้กู้ ฝ่าน้อยแล้วแต่ความเสียหาย ตรงกันข้าม ฝิวาเจ้าหนี้ตีลูกหนี้บาดเจ็บถึงตาย ให้ใช้หนี้เพียงครั้งเดียว” (ถีน 1973 a : 19)

ส่วนการกู้ยืมที่เป็นคนนั้น มีบทบัญญัติไว้ว่า ถือเป็นการว่าจ้าง ผู้ถูกว่าจ้างจะจำกัดเฉพาะช้อยกับเด็กเท่านั้น ค่าจ้างจะตกเป็นของเจ้าช้อยหรือพ่อแม่เด็ก ส่วนในการใช้แรงงานผู้ใหญ่ นั้นถือว่าเป็นแรงงานชเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่มีระบบเกี่ยวกับการจ้างงานเป็นรายบุคคลก็ได้

งานที่ต้องป็นต้นไม้สูง ๆ เพื่อไปเก็บผลไม้ นั้น บางครั้งก็จ้างวานคนช่วยทำทำให้ซึ่งเป็นงานที่เสี่ยงมาก จึงมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจ้างวานลักษณะนี้โดยเฉพาะ

“ฝิวาผู้ใดก็ตาม ว่าจ้างลูกหรือช้อยท่านช่วยขึ้นเอาหมากก็ดี เอามะพร้าว เอาตาล เอาลูกส้ม ลูกหวานก็ดี โดยพ่อแม่หรือเจ้าช้อยผู้นั้นไม่รู้ หากตกลงมาตาย ให้ผู้จ้างใช้ค่าจ้างให้แก่พ่อแม่หรือเจ้าช้อยผู้นั้น หากพ่อแม่หรือเจ้าช้อยรู้ และยินยอมให้ลูกหรือช้อยของตนรับจ้างก่อนแล้ว ถ้าตกลงมาตาย จะเอาโทษผู้จ้างไม่ได้ เพียงแต่ให้ผู้จ้างช่วยค่าทำพิธีฌาปนกิจศพผู้ตาย เป็นเงิน 5 บาทเท่านั้น หากตกลงกันไม่ได้ นำความไปถึงเจ้าขุน ให้ช่วยค่าทำพิธีศพ 100” (ถีน 1973 c : 7-8) “อนึ่ง จ้างวานถึงเจ้าช้อยไปขึ้นหมาก ช้อยตกต้นหมากตาย ค่าตัวช้อยเท่าใด ให้เจ้าของหมากใช้ครั้งหนึ่ง กับให้ไก่ 2 ตัว เทียน 2 เล่ม แก่เจ้ามัน” (ถีน 1973 a : 32-33) “ในกรณีให้ช้อยขึ้น

หมากให้ตนถ้าช้อยตกตันหมากตาย ต้องชดใช้ทั้งหมด” (ถิ่น 1973 a : 34) “อนึ่ง เอาช้อยท่านไปค้าต่างเมือง เจ้าช้อยไม่รู้ ช้อยของท่านตายเสียก็ดี หนีไปเสียก็ดี ให้ใช้ช้อยท่าน ผิว่าจ้างไป ค่าจ้างก็ให้แล้ว ต่อมามันจึงตาย เช่นนี้อ่าเอาผิดแก่ผู้จ้างเกิด เพียงแต่ให้ผู้จ้างจัดวัวที่ตายแล้วมาทำพิธีฌาปนกิจศพมันเท่านั้นก็พอ” (ถิ่น 1973 a : 35)

8. การรับมรดก

ในกรณีที่พ่อแม่เสียชีวิต มรดกจะตกทอดถึงบุตรอย่างไรนั้น มีทบัญญัติ 2 ข้อ ที่มีลักษณะแตกต่างกัน

“อันหนึ่ง มีลูกชาย 3 คน ไปทำกับขุนผู้หนึ่ง บวชผู้หนึ่ง ไปค้ายังเรือนผู้หนึ่ง พ่อแม่ตายเสียแบ่งของออกเป็น 10 ส่วน 2 ส่วนให้แก่ผู้ไปทำอยู่กับขุน 2 ส่วนให้แก่ผู้ไปบวช 3 ส่วนให้แก่ผู้ไปค้า เหตุว่าพ่อแม่ยังได้พึงอยู่ 2 ส่วน จัดไว้สำหรับทำบุญทำทานไปให้พ่อแม่ 2 ส่วนให้แก่ลูกผู้หญิง เหตุว่ามันเลี้ยงพ่อแม่ ช่วยพ่อแม่เก็บหอมรอมริบเข้าของไว้ไม่ให้สูญหาย” (ถิ่น 1973 a : 22)

ในกรณีนี้รวมส่วนแบ่งของแต่ละฝ่ายเข้าด้วยกันแล้วจะได้ 11 ส่วน ซึ่งแบ่งไม่ลงตัว จึงต้องมีตัวเรือนเข้ามาเกี่ยวข้อง

“อันหนึ่งผู้มีลูกหลายคน พ่อแม่ตายแล้ว เขาทะเลาะแย่งเอาเรือน เช่นนี้ให้พิเคราะห์หลักฐานว่าผู้ใดได้ทำบุญคุณไว้แก่พ่อแม่มากกว่ากันเกิด” (ถิ่น 1973 a : 21)

ส่วนบทบัญญัติเกี่ยวกับการรับมรดกนั้นมีว่าดังนี้

“ยังมีลูกชาย 3 คนดังนี้ พ่อแม่เขาทั้งสามตาย เขาจึงเกิด
วิวาททะเลาะเบาะแว้ง เพื่อชิงกันเอาเข้าของในเรือน ต่าง
ก็ว่าตนเป็นผู้สมควรที่สุด ทั้งสามก็อยากได้เหมือนกัน
ผู้เป็นพี่ใหญ่มันเกิดก่อนย่อมดีกว่าวิเศษกว่าน้องทั้งสองคน
ที่ว่าวิเศษกว่านั้น เพราะเขาเปรียบได้ดังแก้วของพระยา
อันพระยานั้นเกิดที่เมืองใด ย่อมมีจักรแก้วเกิดขึ้นด้วย
บุญสมภารแห่งพระยาจักรพรรดิราชนั้นแล อันหนึ่งเหมือน
ดังโชตกมหาเศรษฐี ย่อมมีนางแก้วเกิดขึ้นแต่อดมชมพู
ทวีปมาเป็นเมีย สิ่งของอันมีในเรือนควรแบ่งเป็นทกส่วน
สามส่วนให้แก่ลูกชายคนโต สองส่วนให้แก่น้องถดลงมา
ส่วนหนึ่งให้แก่น้องชายสุดท้อง เช่นนี้ชื่อว่าพิจารณาตัดสิน
อย่างสุคติแล ผู้จักพิจารณาควรปฏิบัติให้เป็นไปตามคลอง
แห่งราชศาสตร์ อย่ามีความโลภก็จะมันคงสืบไปภายหน้า
แล” (ถีน 1973 a: 47)

ในกรณีหลังที่เป็นการแบ่งที่ให้ความสำคัญกับลูกชายคนโตนั้น
เป็นไปตามลำดับอาวุโส ใครเกิดก่อนจะได้ส่วนแบ่งมากกว่า ที่เป็นเช่นนี้
คงให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบรรดาศักดิ์ของพระยาเจ้าและเจ้าเมือง
ที่เป็นผู้ปกครองด้วย

บทส่งท้าย

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นผลของความพยายามในการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ โดยใช้กฎหมายโคสธาราษฎร์เป็นหลัก โดยได้ใช้บทบัญญัติและเนื้อหาต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อนและหลากหลายจัดให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งใช้เวลามากในการวิเคราะห์ อนึ่งเนื่องจากไม่ค่อยคุ้นกับภาษาโบราณของลาว บางจุดก็มีความเข้าใจที่เลื่อนลาง ยังมีความยากลำบากที่จะทำความเข้าใจได้อย่างถ่องแท้ ผู้ทำวิจัยไม่ได้เชี่ยวชาญทางนิติศาสตร์ ซึ่งก็เป็นอุปสรรคในการวิเคราะห์อยู่บ้าง แต่ขณะศึกษาค้นคว้า และจัดลำดับกับแยกประเภทเนื้อหาในกฎหมายโคสธาราษฎร์นั้น ทำให้เห็นภาพว่าอีสานของไทยและลาวในสมัยนั้น มีการปกครองที่ค่อนข้างเป็นระบบ อีกทั้งเห็นภาพของผู้คนที่ใช้ชีวิตอย่างสบาย ๆ ไม่เร่งรีบในรูปแบบสังคมสมัยนั้นได้อย่างลาง ๆ ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของกฎหมายโคสธาราษฎร์คือ มีเรื่องเล่าที่เต็มไปด้วยความโอบอ้อมอารีของมนุษย์ปรากฏตามบทบัญญัติต่าง ๆ บางเรื่องอาจดูขัดแย้งกันเอง แต่ก็ยกยอตีความว่านั่นเป็นเพราะความเป็นคนใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของผู้คนที่อาศัยอยู่ในดินแดนที่กว้างใหญ่ไพศาลในภูมิภาคนี้

กฎหมายโคสธาราษฎร์ที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็น 3 เล่มแรกใน 5 เล่มของกฎหมายนี้ และที่ศึกษาค้นคว้าและเขียนออกมาเป็นงานวิจัยเรื่องนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น หากเปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษาและมุมมองใหม่ ก็คงต้องคัดความรู้ที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการอีกมากมาย หากมีการนำข้อมูลของไทยตอนเหนือและตอนกลางมาเปรียบเทียบกันแล้ว ก็คงจะเห็นภาพของระบบการปกครองระบบสังคมอย่างเป็นรูปเป็นร่างมากยิ่งขึ้น อีกทั้งสามารถเห็นโลกทัศน์ของผู้คนร่วมสมัยในสมัยนั้นได้ชัดเจนขึ้น งานวิจัยที่ทำมานี้ตั้งใจจะให้เป็นการก้าวแรกของการศึกษาค้นคว้าในแนวนั้น

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร (บรรณานิการ)

1936 *ประชุมกฎหมายไทยโบราณ ภาคที่ 1 ว่าด้วยธรรมศาสตร์ปกรณ. กฎหมายพิจารณาอาณาจักรและธรรมเนียมกัน*, กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ, พ.ศ. 2482.

มหาศาล วีรวงศ์ (บรรณานิการ)

1959 *คัมภีร์พระธรรมศาสตร์บุฮาน* (กฎหมายเก่าของลาว) กมวรรณคดี, ลาว, พ.ศ. 2499.

สมหมาย เปรมจิตต์

1977 *กฎหมายโคสธาราษฎร์* ภาคปริวรรต ลำดับที่ 16, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่ พ.ศ. 2520. (โรเนียว)

หนังสืออนุสรณ์สดุดีผลงานของดร. ทากาคุสุ

1970 “พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี” เล่มที่ 1 จัดพิมพ์โดยชมรมส่งเสริมแปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลี.

ถิ่น รัตติกน

1973a *กฎหมายโคสธาราษฎร์* (1) คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่, พ.ศ. 2516.

1973 b *กฎหมายโคสธาราษฎร์* (2) คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่, พ.ศ. 2516.

1973 c *กฎหมายโคสธาราษฎร์* (3) คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่, พ.ศ. 2516.

โยชิกาว่า โทชิฮารุ

1977 “ระบบการปกครองตามธรรมเนียมปฏิบัติของลาว” (ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) 7 : 63-97.

1981 “ศิลปะทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในกฎหมายโบราณในอีสานของไทยและลาว” (การศึกษาค้นคว้าปรัชญาเกี่ยวกับศิลปะ) เฮรากุจิโชเท็น, หน้า 265-305.

แหล่งกำเนิดและการแพร่กระจายของข้าว
ที่ปลูกในทวีปเอเชีย

โดย
วาทาเบะ ทาดาโยะ

แปลโดย
สมศรี พิทยากร

ข้าวเป็นธัญพืชที่สำคัญยิ่งของเอเชีย ทฤษฎีที่ว่าถิ่นกำเนิดของข้าวอยู่ในเขตร้อนและที่ลุ่มชื้นนั้นยังมีอิทธิพลอยู่มาก แต่จากผลการวิจัยในการสืบหาเส้นทางในการแพร่ขยายของข้าวที่ปลูก ได้พบแถบข้าวที่ปะปนอยู่ในแผ่นอิฐโบราณและกลายเป็นหลักฐานสำคัญ ทำให้เกิดทฤษฎีใหม่ว่า ถิ่นกำเนิดของข้าวนั้น อยู่ในแถบภูเขาเขตละติจูดสูง เชื่อมระหว่างมณฑลยูนนานและรัฐอัสสัม

ทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องแหล่งกำเนิดของข้าวที่ปลูกในเอเชียและการแพร่ขยายมีมากมายมาตั้งแต่ในอดีต ทฤษฎีหนึ่งที่ชื่อยกมาเป็นตัวอย่างคือ ข้าวนั้นถือกำเนิดขึ้นมาในที่เขตร้อนชื้นของเอเชีย หลังจากนั้นจึงได้แพร่พันธุ์ไปยังบริเวณอื่น แต่ทฤษฎีดังกล่าวเป็นเช่นนั้นจริงหรือ

เมื่อปี ค.ศ. 1965 (เมื่อประมาณ 20 ปีก่อน) ข้าพเจ้าได้อุทิศตนสำรวจศึกษาข้าวเหนียวที่หมู่บ้านทางภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าบางส่วนของภาคเหนือของประเทศไทยได้มีการปลูกข้าวเจ้าชนิดที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมมาจนกระทั่งปัจจุบัน แต่ข้าวส่วนใหญ่ที่ปลูกกันนั้นคือพันธุ์ที่เรียกว่า จาปอนิกาอย่างแน่นอน ซึ่งข้าพเจ้าประหลาดใจกับเรื่องนี้มาก คิดไม่ถึงว่าข้าวพันธุ์จาปอนิกามีการปลูกแพร่หลายอยู่ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ข้าพเจ้าต้องทบทวนศึกษาเกี่ยวกับการแพร่ขยายและแหล่งกำเนิดของการปลูกข้าวในเอเชียใหม่

บัดนี้เวลาได้ล่วงเลยมา 20 ปีแล้ว ข้าพเจ้าขอเสนอทฤษฎีว่าแหล่งกำเนิดของการปลูกข้าวในเอเชียนั้นคือ พื้นที่ในเขตภูเขา ในเขตละติจูดสูงที่เชื่อมระหว่างมณฑลยูนนานและรัฐอัสสัม แต่ก่อนอื่นข้าพเจ้าใคร่ขอแนะนำผลงานการวิจัยเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของข้าวที่มีผู้ศึกษาไว้อย่างคร่าวๆ ก่อนที่จะอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีนี้อย่างละเอียดต่อไป

วิธีการวิจัยแหล่งกำเนิดการเพาะปลูก

การค้นคว้าวิจัยจำนวนมากเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดการเพาะปลูกของโลกนั้นมีความละเอียดมากขึ้นในระยะหลังนี้ ทำให้ส่วนใหญ่สามารถหาข้อสรุปได้อย่างแน่นอน เช่น ในกรณีของการวิจัยเกี่ยวกับข้าวสาลี ข้าวโพดหรือมันฝรั่ง แต่สำหรับกรณีของข้าวในเอเชีย นั้น ยังมีอีกหลายเรื่องที่ยังไม่สู้กระจ่างนัก เมื่อครั้งศตวรรษก่อน เอ็น.ไอ. วาวิลอฟ (N.I. Vavilov) นักพันธุกรรมศาสตร์ชาวโซเวียต ซึ่งได้ทิ้งผลงานชิ้นบุกเบิกที่ได้ทำการศึกษาอย่างกว้างขวางในการสืบหาเขตการเริ่มการเพาะปลูกพืชที่แน่ชัดของโลก ก็ยังคงกล่าวไว้ว่า ไม่สามารถหาข้อสรุปที่แน่นอนเกี่ยวกับพื้นที่ที่เริ่มทำการเพาะปลูกข้าวได้ เนื่องจากข้อมูลทั้งหลายเกี่ยวกับการเพาะปลูกในเขตร้อนของเอเชียนั้นยังไม่เพียงพอ

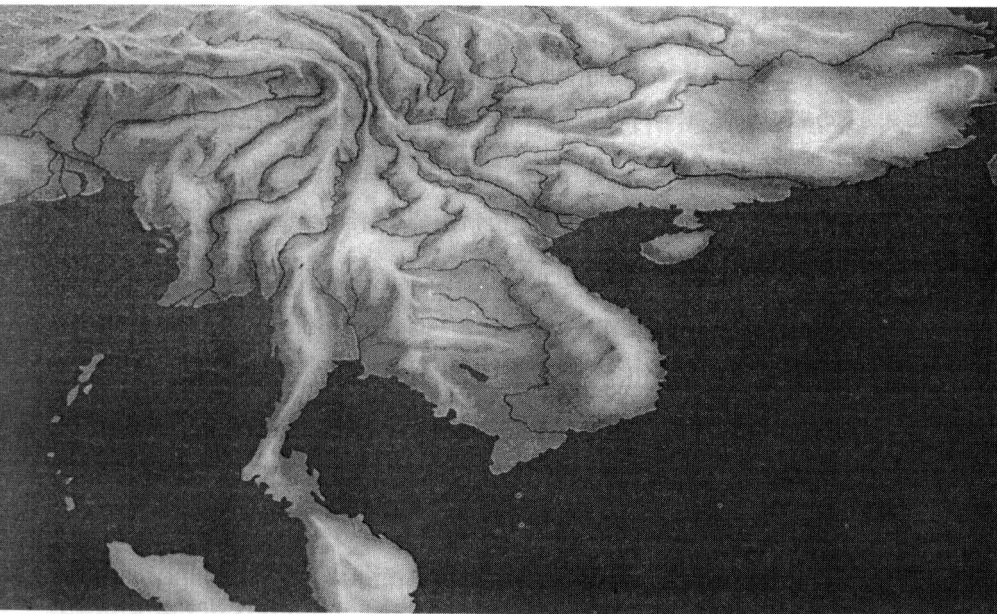
การค้นคว้าวิจัยสมัยใหม่เกี่ยวกับพื้นที่ที่เริ่มทำการเพาะปลูกพืชที่เริ่มจริงจังมากขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่าเริ่มจากหนังสือชื่อ **ต้นกำเนิดของพันธุ์พืช (Origine des plantes cultivées)** ที่พิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ. 1883 เขียนโดย เอ. เดอ แคนดอลล์ (A. de Candolle) นักพฤกษศาสตร์ชาวสวิส หลังจากนั้นก็เป็นผลงานของวาวิลอฟดังที่ได้กล่าวไว้เมื่อข้างต้น และผลงานชิ้นอื่น ๆ ทางด้านนี้ ก็ได้ออกมาสู่สายตาชาวโลกตั้งแต่ปี ค.ศ. 1928 เป็นต้นมา กระบวนความคิดพื้นฐานวิธีวิจัยของวาวิลอฟนั้นได้ให้อิทธิพลต่อนักวิจัยจำนวนมาก และนักวิจัยเหล่านี้ได้เจริญรอยตามในการทำการวิจัยทางด้านนี้มาจนกระทั่งปัจจุบัน

วิธีการวิจัยของวาวิลอฟนั้นเป็นวิธีการแบ่งแยกพันธุ์พืชตามลักษณะภูมิประเทศ อธิบายอย่างง่าย ๆ เริ่มจากแบ่งชนิดของพืชผลที่มีคุณลักษณะตรงตามสายพันธุ์ใดสายพันธุ์หนึ่งอย่างละเอียด และดูว่าแต่ละชนิดมีสายพันธุ์เป็นมาอย่างไร กระจายพันธุ์อย่างไร เป็นต้น ต่อจากนั้นสืบหาเขตพื้นที่ที่มีการแพร่กระจายของพืชผลเหล่านั้นให้กระจ่างชัดแล้วจะเรียกพื้นที่ที่มีการแพร่กระจายอย่างมากของต้นสายพันธุ์หรือ

กลายเป็นพื้นที่ศูนย์รวมแห่งความหลากหลายของพืชพันธุ์เหล่านี้ การกลายพันธุ์หรือสายพันธุ์ที่เปลี่ยนไปนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของยีน (gene) ก็อาจจะคิดได้ว่า พื้นที่ศูนย์รวมของความหลากหลายก็คือพื้นที่ศูนย์กลางทางพันธุกรรมนั่นเอง ดังนั้นจึงอาจจะสรุปได้ว่าพื้นที่ศูนย์รวมของความหลากหลายทางพันธุกรรมนั้นก็คือ ถิ่นกำเนิดของพืชพันธุ์นั้นนั่นเอง วิธีการคิดเช่นนี้ในปัจจุบันยังมีการวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่บ้าง แต่ในเรื่องการพิจารณาตัดสินถึงถิ่นกำเนิดพืชพันธุ์ถือได้ว่าวิธีการของวาริออปนั้นมีเหตุผลดีทีเดียว

การค้นคว้าวิจัยที่ยึดวิธีการคิดของวาริออปเป็นหลักไม่ว่าจะมากหรือน้อยนั้น ถ้ามองว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องในการค้นคว้าวิจัยหาถิ่นกำเนิดของพืชพันธุ์แล้วก็คงจะกล่าวได้ว่า วิธีการค้นคว้าวิจัยของข้าพเจ้านั้น “นอกรีต” ได้กระมัง การค้นคว้าวิจัยของข้าพเจ้านั้นเริ่มจากการค้นหาเส้นทางการแพร่กระจายของข้าวซึ่งจะอธิบายโดยละเอียดต่อไป ผลจากการสืบเสาะหาเส้นทางการแพร่กระจายของข้าวหลายเส้นทางบนทวีปเอเชีย พบว่าเส้นทางแต่ละเส้นทางนั้นจะอยู่รอบ ๆ พื้นที่ในเขตภูเขาในเขตละติจูดสูง แม้แต่ในเอเชียภูมิภาคร้อนชื้นก็ตาม ก็จะมีอยู่ในบริเวณที่กล่าวนี้ บริเวณที่ตัดกันของเส้นทางแต่ละเส้นทางนั้นซึ่งก็คือบริเวณรัฐอัสสัมรวมถึงมณฑลยูนนาน ซึ่งอาจถือเป็นแหล่งกำเนิดของข้าว และนี่คือจุดสำคัญในงานค้นคว้าวิจัยของข้าพเจ้า

วิธีการวิจัยตามที่ข้าพเจ้าได้ใช้ในการสืบหาถิ่นกำเนิดของข้าวนั้น ยังไม่เคยมีผู้ใดทำมาก่อน ถ้าจะเรียกให้เหมาะสมก็อาจเรียกได้ว่าเป็นวิธีการอุปนัย (induction) วิธีการของข้าพเจ้าไม่ได้หมายความว่าสามารถไขข้อสงสัยทั้งหมดในเรื่องการถือกำเนิดของข้าวได้ ยังมีข้อที่น่าศึกษาหลงเหลืออยู่อีกมากมาย ข้าพเจ้าปรารถนาและหวังที่จะเห็นเป็นอย่างยิ่งว่าจะมีการค้นคว้าต่อไป

ประเทศไทย 1978 1979 1980 1981 1982 1983 1984 1985 1986 1987 1988 1989 1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025

ลักษณะของผืนดินในเอเชียภูมิภาคร้อนชื้น เอเชียภูมิภาคร้อนชื้นนั้นคือพื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาลที่รวมประเทศอินเดีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และส่วนหนึ่งของประเทศจีนไว้ด้วยกัน เมื่อพูดถึงเอเชียภูมิภาคร้อนชื้นส่วนใหญ่แล้วจะนึกไปถึงผืนแผ่นดินซึ่งเป็นที่ราบที่มีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมขนาดใหญ่ (สามเหลี่ยมปากแม่น้ำ) แต่แท้จริงแล้วนั้นโดยส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ของเขาค้างคาว เนินเขาหรือที่ราบสูงเป็นต้น และที่ว่างระหว่างหุบเขานั้นจะมีแม่น้ำสายใหญ่ลักษณะคล้ายรอยย่นลึกไหลผ่าน แม่น้ำซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของอาณาบริเวณนี้เช่น แมงซีเกียง แม่น้ำซีเจียง (ซีเกียง) แมโขง เจ้าพระยา อิระวดี สาละวิน พรหมบุตร ซึ่งถึงแม้แม่น้ำเหล่านี้จะมีความยาวมาก คือไหลห่างจากปากแม่น้ำไปมาก แต่ก็เป็นที่ราบกันคิดว่าต้นน้ำของแม่น้ำเหล่านี้นั้นไหลผ่านบริเวณหุบเขาซึ่งตั้งอยู่ใกล้ ๆ กัน และบริเวณที่เป็นจุดศูนย์รวมแม่น้ำเหล่านี้ก็คือ มณฑลยูนนานนั่นเอง ภาพโดยนายเอนโดะ

การแบ่งชนิดข้าว

ในการทำความเข้าใจวิธีการคิดแบบใหม่ในเรื่องถิ่นกำเนิดของข้าว นั้น ควรที่จะทำความเข้าใจเรื่องโครงสร้างพื้นฐานในการแยกชนิดข้าว ที่ปลูกกันเสียก่อน ดังนั้นข้าพเจ้าใคร่จะเสนออย่างคร่าวๆ เกี่ยวกับ ลักษณะทางชีวภาพและการแยกชนิดข้าวที่ปลูกดังต่อไปนี้

ข้าวที่ปลูกกันในเอเชียอาจแบ่งออกตามลักษณะแบบนิเวศ (eco-type) หรือลักษณะทางพันธุนิเวศ (eco-species) วิธีการแบ่งนั้นมีหลาย ๆ ลักษณะและมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป แต่ที่ใช้กันทั่วไปนั้น จะแบ่งออกได้ 3 ชนิดใหญ่ ๆ นั่นคือ อินдика (indica) จาปอนิกา (japonica) และจาวานิกา (javanica) นักวิจัยบางท่านอาจเรียกข้าวทั้ง 3 ชนิดนี้ว่า ซับสปีชีส์ (sub-species)

ข้าวที่เจริญเติบโตขึ้นภายใต้ลักษณะภูมิประเทศที่จำกัดบางอย่าง ภายหลังก็จะแพร่พันธุ์ขยายออกไปเป็นบริเวณกว้างขวาง ซึ่งมีสภาวะแวดล้อมแตกต่างกันออกไป หลังจากนั้นไม่ช้าไม่นานก็จะปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่นั้น แล้วกำเนิดสายพันธุ์ที่มีคุณลักษณะในการปรับตัวไปในทิศทางเดียวกัน สายพันธุ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปนั้นเมื่อนำไปปลูกในที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศต่างออกไปเป็นเวลานาน คุณสมบัติในการผสมข้ามสายพันธุ์ระหว่างกันก็จะลดลง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ถึงแม้จะมีการผสมพันธุ์กันเอง ลูกผสมชั่วที่ 1 (F_1) นั้นก็จะมีความเป็นไปได้สูงในการเป็นหมัน จึงได้มีการเรียกสายพันธุ์ที่มีลักษณะแบบนิเวศ (eco-type) หรือลักษณะพันธุนิเวศ (eco-species) เช่นนี้ว่า ซับสปีชีส์ (sub-species)

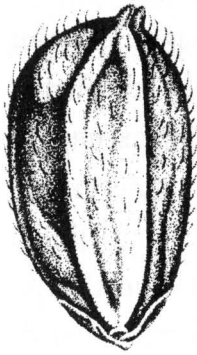
จากการวิเคราะห์ในเรื่องคุณสมบัติในการผสมข้ามสายพันธุ์ ผลงานค้นคว้าวิจัยชิ้นแรกที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่ามีข้าว 2 ชนิดที่ปลูกในเอเชีย คือพันธุ์อินдикаและจาปอนิกานั้น เป็นผลงานของนายคาโตะ ชิเงะคาเนะ (Kato Shigekane) ในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ ปี ค.ศ.

1920 ต่อมาประมาณปี ค.ศ. 1940 นายมัทสึโอะ ทะคาเนะ (Matsuo Takane) แห่งมหาวิทยาลัยโตเกียวก็ได้รวมข้าวพันธุ์จาวานิกาขึ้นไว้ด้วย และได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของข้าว 3 ชนิดนี้ในด้านลักษณะพิเศษทางชีวภาพหรือลักษณะรูปร่างของข้าวเปลือกของข้าวแต่ละชนิด

ข้าวพันธุ์อินดิกาส่วนใหญ่ปลูกกันอยู่ทั่วไปในทางตอนใต้ของจีน และในเขตร้อนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้ เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าศูนย์กลางการปลูกข้าวพันธุ์จาปอนิกานั้นคือประเทศญี่ปุ่น คาบสมุทรเกาหลี ประเทศจีนตอนกลางและตอนเหนือ ส่วนจาวานิกานั้นพบมากในหมู่เกาะชวาของประเทศอินโดนีเซีย นอกจากนี้ยังมีปลูกกระจายอยู่ทั่วไปในเขตอื่นๆ ของเอเชีย ในหนังสือโบราณของประเทศจีนมักพบคำว่าเซิน (sen) ซึ่งคือข้าวพันธุ์อินดิกา และคำว่าโค (Ko) ซึ่งคือข้าวพันธุ์จาปอนิกาอยู่เสมอ ๆ บรรดานักวิชาการชาวจีนจึงมีแนวโน้มที่ยืนยันว่าควรจะเรียก Subsp. hsien Ting แทนอินดิกา และ Subsp. Kong Ting แทนจาปอนิกา

กระแสความคิดที่ว่าจาปอนิกากลายพันธุ์มาจากอินดิกานั้นมีมากมายทีเดียว และแม้ว่าจะยังไม่มีหลักฐานที่เป็นที่ยอมรับก็ตาม มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในการมองว่าจาวานิกาก็มีต้นตอมาจากอินดิกาเช่นกัน เนื่องจากคุณสมบัติของจาวานิกานั้นมีความใกล้เคียงกับจาปอนิกามาก บางครั้งได้มีการเรียกจาวานิกานี้ว่า เซมิ จาปอนิกา (semi-Japonica) วิทยานิพนธ์ของนายหิวซิวหลิง แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มณฑลเจ้อเจียง ซึ่งได้ใช้เมล็ดข้าวที่ขุดค้นจากซากปรักหักพังเหอหมู่ตั๋อันมีชื่อเสียงซึ่งตั้งอยู่ที่เมืองหฺยิเหยา ในมณฑลเจ้อเจียงของประเทศจีนมาเป็นข้ออภิปราย ก็ได้ยึดถือความคิดนี้เช่นกัน เขาได้กล่าวว่า ข้าวที่มีชื่อว่า เซินนี้ได้แพร่กระจายจากทางใต้ขึ้นมาทางเหนือ และได้เกิดการกลายพันธุ์มาเป็นข้าวพันธุ์ที่ชื่อว่าโค ทางจีนตอนกลางซึ่งมีที่ตั้งหันหน้าสู่อ่าวห่งโจว ด้วยเหตุนี้ทั้งอินดิกาและจาปอนิกาก็น่าจะมีความสัมพันธ์สายตรงดังนี้เช่นกัน

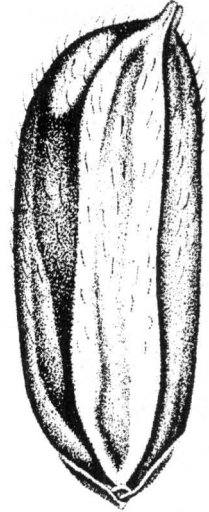
จาปอนิกา

อินดิกา

จาวานิกา

ลักษณะแบบนิเวศ (Eco-type) ของพันธุ์ข้าวทั้ง 3 ชนิด ในบรรดาข้าวพันธุ์ที่ปลูกกันนั้นมีมากมายหลายพันธุ์แต่สามารถแบ่งตามลักษณะของ Eco-type ได้เป็น 3 พันธุ์ใหญ่ ๆ ซึ่งคือจาปอนิกา อินดิกา และจาวานิกา นักวิชาการบางท่านอาจเรียกชื่อแตกต่างกันไปจากนี้ ลักษณะทางชีวภาพของข้าวทั้ง 3 ชนิดนี้ ไม่เพียงแตกต่างกันแต่เพียงลักษณะของข้าวเปลือก แต่ลักษณะการงอกของลำต้น ลักษณะของใบ ลักษณะทางกายภาพ หรือแม้แต่วงจรชีวิตก็ต่างกันด้วยเช่นกัน ข้าวที่ชาวญี่ปุ่นรับประทานกันอยู่ทุกวันนี้คือ พันธุ์จาปอนิกา และข้าวที่มาจากต่างประเทศก็คืออินดิกานั้นเอง ภาพโดยอิมามโมริ โยสุเกะ

จากการสำรวจของข้าพเจ้าในดินแดนโกลีฟ้านในแต่ละเขตของมหาทวีปเอเชีย หลายครั้งพบว่ามิใช่ชาวที่ไม่อาจสามารถระบุพันธุ์ได้อย่างชัดเจนว่าเป็นชาวชนิดใด ซึ่งไม่ใช่ทั้งพันธุ์อินดิกาและพันธุ์จาปอนิกาด้วย แม้แต่ในปัจจุบัน ได้มีการยืนยันแล้วว่ามิใช่ชาวบางพันธุ์ในเขตเขาสูงของมณฑลยูนนานในจีนที่ชาวเปลือกมีปฏิกิริยาฟีนอล (phenol reaction) เป็นทั้งบวกและลบ เกือบจะเป็นจำนวนครึ่งต่อครึ่ง [ปฏิกิริยาฟีนอล (phenol reaction) คือ วิธีการหนึ่งที่ใช้ในการแบ่งชนิดของพันธุ์ข้าว และโดยทั่วไปนั้น อินดิกาจะมีปฏิกิริยาเป็นบวก จापอนิกาเป็นลบ ส่วนจาวานิกาก็เป็นลบเช่นกัน]

หากเมื่อมองข้ามข้อแตกต่างในเรื่องปฏิกิริยาฟีนอลของข้าวเปลือกแล้วมาดูกันถึงลักษณะรูปร่างภายนอกอื่น ๆ ของข้าวเหล่านี้ จะพบว่า เป็นพันธุ์เดียวกัน ดังนั้นถ้าจะมีการยอมรับว่าข้าวเหล่านี้คือหนึ่งพันธุ์ก็ไม่น่าจะมีปัญหาอะไร ชื่อที่เรียกกันในท้องถิ่นคือ check หรือเหลียงชันกู่ นักวิจัยชาวจีนได้รายงานว่าข้าวพันธุ์นี้ได้แพร่ขยายตามพื้นที่ในเขตภูเขาของมณฑลยูนนานมานานแล้ว

ข้าพเจ้าเกิดข้อสงสัยว่า ชาวที่ปลูกขึ้นในช่วงแรกนั้นเป็นข้าวที่มีคุณสมบัติเป็นทั้งอินดิกาและจาปอนิกาอยู่ในตัวเดียวกัน หรือยังไม่มีคุณสมบัติแบ่งแยกชัดเจน ซึ่งถ้าหากเป็นชนิดหลังคือ ยังไม่มีคุณสมบัติแบ่งแยกชัดเจน ข้าพเจ้าอยากจะสันนิษฐานว่าการแบ่งแยกทางคุณลักษณะเฉพาะตัวนั้นนั้นได้เกิดขึ้นทีละน้อยหลังจากชาวชนิดนี้ได้แพร่กระจายออกไป นายแจ๊ค อาร์. ฮาร์ลาน (Jack R. Harlan) ผู้เชี่ยวชาญในด้านการวิวัฒนาการของพันธุ์พืชแห่งมหาวิทยาลัยฮิลลินอยส์ ได้กล่าวอย่างกว้าง ๆ ว่า “พืชพันธุ์ต่าง ๆ ที่ปลูกกันอยู่นั้นไม่ได้มีลักษณะเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้มาตั้งแต่ต้น” ซึ่งจากคำกล่าวโดยทั่วไปนี้นั้นก็สามารถนำมาใช้ได้กับกรณีของข้าวเช่นกัน

ข้าวพันธุ์ที่เรียกว่าเช็ดหรือเหลียงชันกูนนั้นมีคุณสมบัติพิเศษอันหนึ่งที่น่าสนใจมากซ่อนอยู่ เมล็ดของข้าวชนิดนี้สามารถเพาะปลูกได้ทั้งในนาที่มีน้ำท่วมขังและในไร่เลื่อนลอย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นได้ทั้ง ข้าวนาดอน¹ และ ข้าวนาลุ่ม² ซึ่งทำให้คิดได้เพียงประการเดียวว่า ข้าวชนิดโบราณเช่นเช็ดนี้ในอดีตไม่มีการแบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่างข้าวนาดอนและข้าวนาลุ่มเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นในกรณีของทั้งอินดีคาและจAPONIKA ที่กล่าวไว้แต่ข้างต้นก็น่าจะเป็นเช่นเดียวกัน ครั้งหนึ่งนั้นเคยคิดกันว่าข้าวนาดอนนั้นวิวัฒนาการมาจากข้าวนาลุ่ม แต่หากเมื่อหันไปพิจารณาจากความจริงข้างต้นก็จะพบว่าการแบ่งแยกคุณลักษณะทางชีวภาพนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายเลย และเรื่องนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะคาดเดาในเรื่องแหล่งกำเนิดของข้าว

การตรวจสอบแลกเปลี่ยนข้าวที่ปะปนในแผ่นอิฐโบราณ

เป็นที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่าแต่ดั้งเดิมข้าวที่ปลูกกันในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมถึงภาคเหนือของประเทศไทยและประเทศอินเดียนั้นเป็นพันธุ์อินดีคาทั้งหมด แต่เมื่อ 20 ปีก่อนข้าพเจ้าเคยกล่าวไว้ว่า ได้ค้นพบว่าข้าวชนิดที่ปลูกกันมาแต่ดั้งเดิมในภาคเหนือของประเทศไทยนั้นคือ พันธุ์จAPONIKA และเมื่อตรวจสอบอย่างละเอียดแล้วเป็นที่ชัดเจนว่า ในสมัยโบราณนั้นแต่ละพื้นที่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนถึงประเทศอินเดียมีการแพร่กระจายอย่างกว้างขวางของข้าวพันธุ์จAPONIKA (หรืออย่างน้อยก็เป็นข้าวพันธุ์ที่มีความคล้ายคลึงกับจAPONIKA มาก)

---

¹ ข้าวนาดอน (Upland Rice Plant) คือข้าวที่ปลูกตามที่ราบสูงหรือเนินเขา ไม่ต้องการน้ำมาก

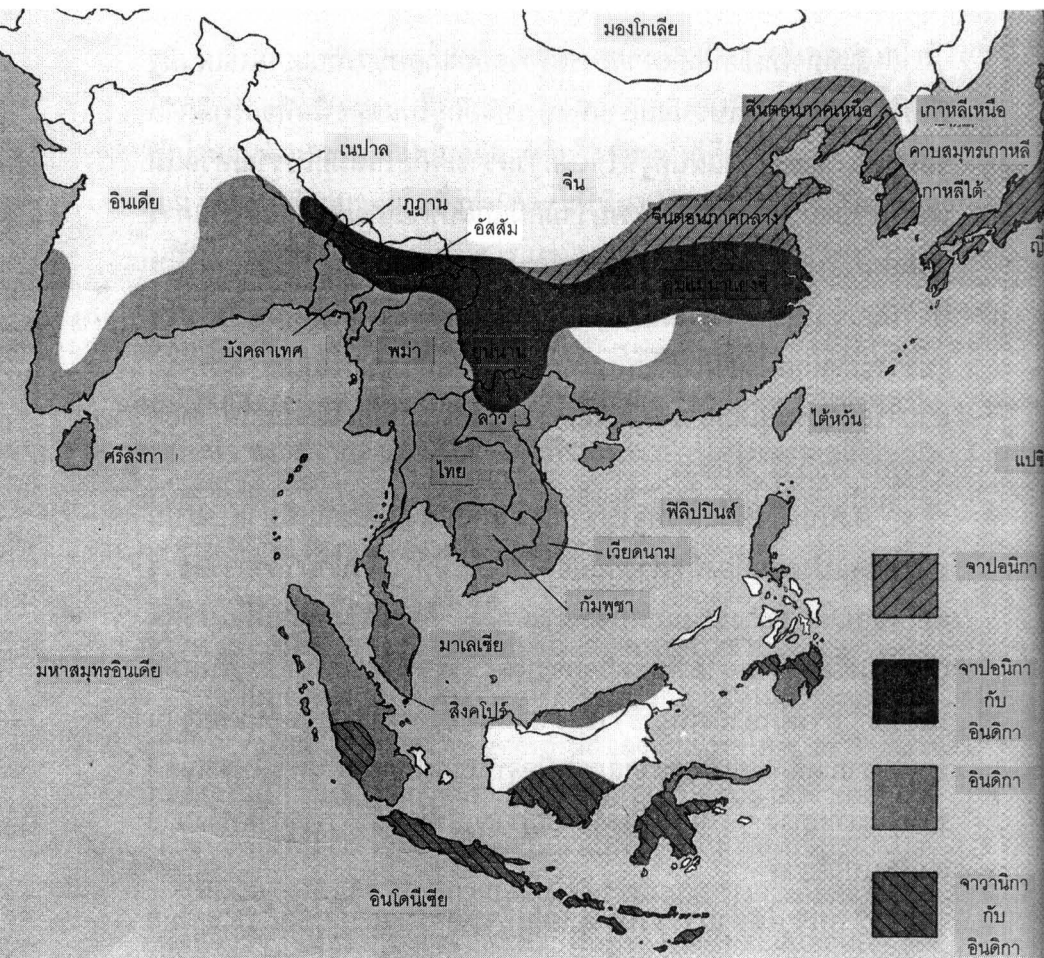
² ข้าวนาลุ่ม (Paddy Rice) คือข้าวที่ปลูกในนามีน้ำท่วมขัง รสอร่อยกว่าข้าวนาดอน

สิ่งที่ทำให้เชื่อนี้ก็คือจากการตรวจสอบแถบข้าวที่ปะปนในแผ่นอิฐที่ใช้ในการก่อสร้างโบราณสถานที่หลงเหลืออยู่ในแต่ละพื้นที่ของภูมิภาคร้อนชื้นในเอเชีย ในแผ่นอิฐที่ใช้ในการสร้างเจดีย์ในสมัยโบราณหรือแม้แต่ผนังของปราสาทนั้น จะพบว่ามักมีแถบข้าวรวมอยู่ด้วย เป็นการนวดเคล้าดินเหนียวโดยผสมแถบข้าวลงไปจำนวนมาก ซึ่งวิธีการนี้ในปัจจุบันนาน ๆ จะเห็นสักครั้ง แผ่นอิฐนี้แม้จะนำไปฝังแดดหรือเผาไฟรูปร่างของแถบข้าวภายในนั้นแทบจะไม่ได้แปรสภาพไปเลย จึงทำให้สามารถที่จะระบุได้อย่างชัดเจนถึงชนิดของข้าวเปลือกในสมัยนั้น โดยดูจากรูปร่างของแถบข้าว

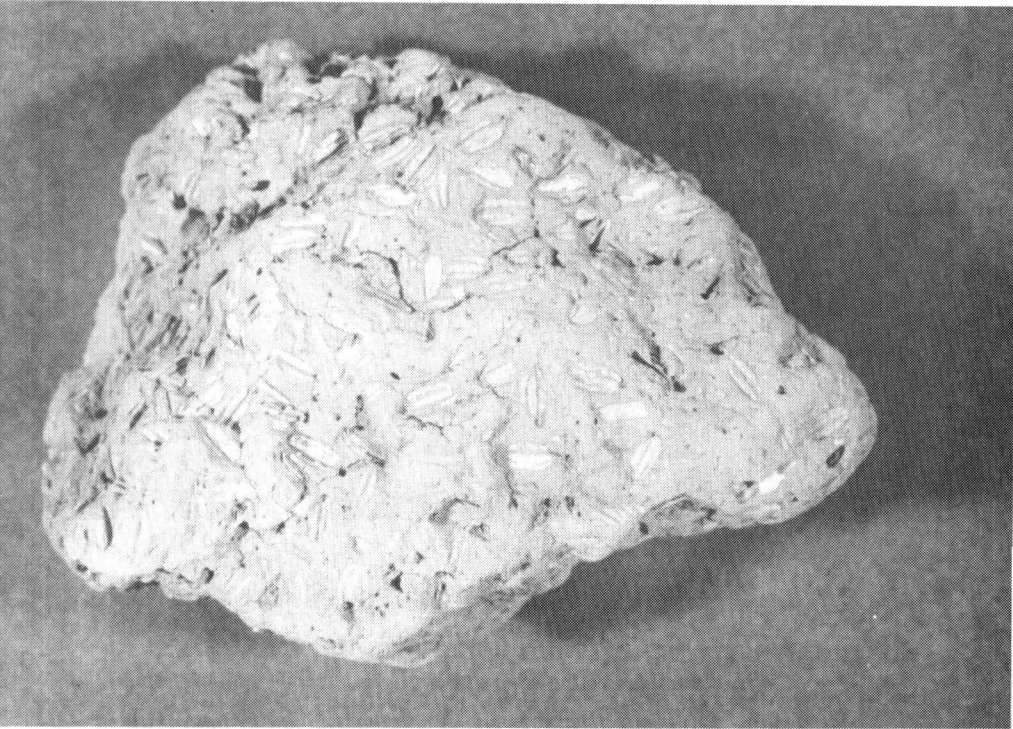
ดังนั้นเมื่อนำแผ่นอิฐโบราณที่มีแถบข้าวผสมอยู่นี้มาแบ่งเป็นสมัยหรือแบ่งตามท้องที่ที่ต่างกันอย่างเป็นระบบ แล้วนำมาทำการตรวจสอบลักษณะรูปร่างของแถบข้าวเหล่านั้น ก็จะได้ข้อพิสูจน์ที่แน่ชัดทีเดียวในเรื่องการกลายพันธุ์หรือการแพร่กระจายของพันธุ์ข้าวในสมัยโบราณ การศึกษาถึงพันธุ์ข้าวโบราณนั้นต้องอาศัยการขุดค้นหลักฐานทางโบราณคดี แต่เมื่อดูจากสภาพปัจจุบันของการขุดค้นทางโบราณคดีของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคร้อนชื้นของเอเชียแล้ว การคาดหวังมากคงเป็นไปได้ยาก

ข้าพเจ้าได้ทำการรวบรวมแผ่นอิฐที่สามารถระบุชัดถึงอายุสมัย โดยรวบรวมจากคาบสมุทรมอินโดจีน ประมาณ 200 แห่ง (ไทย, กัมพูชา, ลาว, เวียดนาม, พม่า) และจากอนุทวีปอินเดียประมาณ 80 แห่ง (อินเดีย, เนปาล, ศรีลังกา) ชั้นที่เก่าที่สุดนั้นอยู่ในสมัยศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล นอกนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ในสมัยหลังคริสต์ศตวรรษ

แถบข้าวที่พบในแผ่นอิฐเราจะเลือกเอาแต่ที่มีรูปร่างสมบูรณ์แล้วนำมาวัดถึงความยาวหรือความกว้างอย่างละเอียด ผลที่ได้นั้นทำให้ทราบว่าในแต่ละพื้นที่ของเอเชียภูมิภาคร้อนชื้นมีการแพร่กระจายของข้าว 3 ชนิด คือ ข้าวเมล็ดป้อม (round type) ซึ่งคือจาปอนิกา หรือพันธุ์ที่

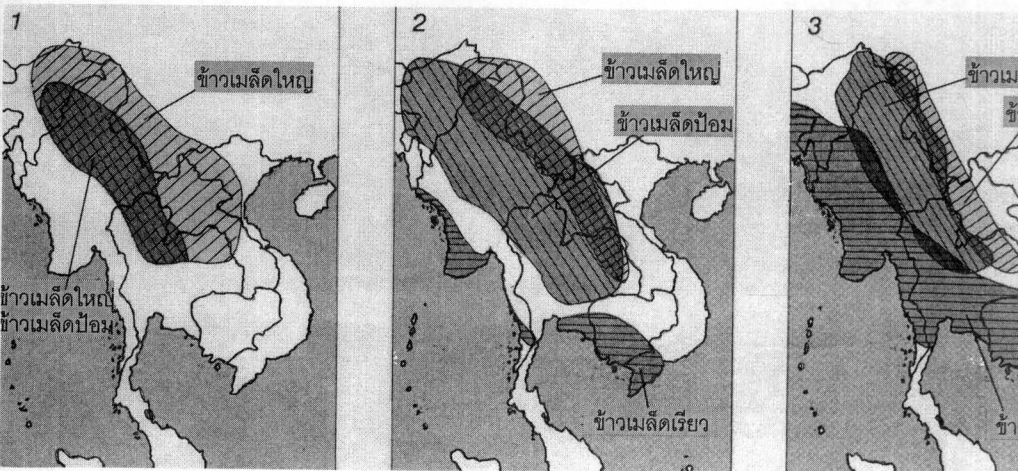

การแพร่กระจายของข้าวแต่ละพันธุ์ จาпонิกานั้นจะปลูกอยู่ตามประเทศญี่ปุ่น คาบสมุทรมณฑลจีนตอนเหนือ จีนตอนกลางและจีนตอนเหนือ มณฑลยูนนาน และในบางส่วนของรัฐอัสสัม ส่วนอินดิกาจะพบแพร่กระจายอยู่ที่อนุทวีปอินเดียและคาบสมุทรมณฑลอินโดจีน และจาวานิกานั้นจะพบมากที่เกาะชวาและหมู่เกาะสุมาตรา เมื่อ 20 ปีก่อน ในขณะที่ผู้เขียนทำการสำรวจศึกษาข้าวเหนียวทางภาคเหนือของประเทศไทย ผู้เขียนได้ค้นพบว่ามีการปลูกข้าวจาпонิกามาตั้งแต่โบราณ ซึ่งก่อนหน้านั้นเกือบจะไม่มีใครรู้ว่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีการปลูกข้าวจาпонิกาด้วย การค้นพบนี้เป็นสิ่งหนึ่งที่จุดประกายให้ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังเกี่ยวกับข้อสงสัยในเรื่องแหล่งกำเนิดและการแพร่ขยายของข้าวที่ปลูกในทวีปเอเชีย

ข้าวเปลือกที่ปะปนในแผ่นอิฐโบราณ ในแผ่นอิฐโบราณของกำแพงปราสาท หรือวัดโบราณในประเทศจีน เอเซียตะวันออกเฉียงใต้หรือในอินเดียนั้น ส่วนใหญ่จะพบว่าข้าวเปลือกผสมอยู่เป็นจำนวนมาก ขั้นตอนการทำแผ่นอิฐเหล่านี้ก็คือหลังจากปั้นดินเหนียวให้เป็นรูปแล้วก็จะนำไปฝังแดดหรือไม่ก็นำไปเผาที่อุณหภูมิไม่สูง ผู้เขียนได้ทราบว่าในแผ่นอิฐโบราณของไทยนั้นมีข้าวเปลือกผสมอยู่ จึงได้ใช้ข้าวเปลือกเหล่านั้นเป็นร่องรอยในการสืบหาพันธุ์ข้าวที่ปลูกกันในสมัยโบราณ พบว่าข้าวเปลือกที่ปะปนในแผ่นอิฐนั้นบางชนิดมีอายุตั้งแต่ก่อนคริสตกาล ส่วนใหญ่แล้วรูปลักษณ์ของมันจะถูกเก็บรักษา มีสภาพที่เกือบสมบูรณ์พอ ๆ กับในยุคอดีต ผู้เขียนได้รวบรวมแผ่นอิฐที่สามารถระบุยุคสมัยได้อย่างชัดเจนจาก 80 แห่งในอนุทวีปอินเดีย และ 200 แห่งจากคาบสมุทรอินโดจีน

การเปลี่ยนชนิดข้าวที่ปลูกในคาบสมุทรอินโดจีน จากข้าวเปลือกที่ปะปนอยู่ในแผ่นอิฐโบราณนั้น ทำให้ทราบถึงการแพร่ขยายของข้าวที่ปลูกกันในอดีตในคาบสมุทรอินโดจีน นั้นคือ (1) เมื่อประมาณ 2000 ปีก่อนต้นคริสตกาลจะนิยมปลูกข้าวเมล็ดใหญ่ (large type) (จาวานิกาหรือข้าวนาดอน) และข้าวเมล็ดป้อม (round type) (จาปอนิกาหรือพันธุ์ที่คล้ายจาปอนิกา) ตามเขตภูเขาหรือที่ราบสูง (2) หลังจากช่วงระหว่างต้นคริสต์ศตวรรษถึงศตวรรษที่ 10 ข้าวเมล็ดใหญ่จะนิยมปลูกกันน้อยลง และจะมีการปลูกข้าวเมล็ดป้อมมากขึ้นในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา หรือทางตอนกลางและทางต้นน้ำของแม่น้ำอิรวดี และพบข้าวเมล็ดเรียวยาว (slender type) (อินดิกา) ในเขตที่ลุ่มชื้นของประเทศกัมพูชา (3) เมื่อมาถึงศตวรรษที่ 15 ข้าวเมล็ดเรียวยาวนั้นจะนิยมปลูกกันอย่างกว้างขวางในบริเวณที่ราบ

คล้ายคลึงจาปอนิกา, ชาวเมล็ดเรียว (slender type) ซึ่งเป็นอินดิกา และชาวเมล็ดใหญ่ (large type) ซึ่งเป็นจาวานิกาหรือชวานาดอน

เมื่อแบ่งลักษณะของแกลบข้าวเหล่านี้เป็นสมัยต่าง ๆ และแบ่งตามท้องที่ที่ต่างกัน แล้วทำการลากเส้นลงบนแผนที่ตามเขตต่าง ๆ ก็เห็นอย่างชัดเจนว่าข้าวพันธุ์เดียวกันนั้นจะมีบริเวณเชื่อมต่อกัน เมื่อเวลาผ่านไปข้าวแต่ละชนิดก็จะกลายเป็นพันธุ์ และเมื่อถึงช่วงเวลาหนึ่งก็จะมี การแพร่ขยายไปเป็นบริเวณกว้าง แน่จนวิธีการนี้มีขีดจำกัดในเรื่อง การย้อนอดีต และแผ่นอิฐที่มีแกลบข้าวปะปนนี้ก็ไม่ได้มีในทุกพื้นที่ ข้อจำกัดเหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้าต้องใช้วิธีการที่อาศัยข้อมูลอื่นประกอบใน การอธิบายให้สมบูรณ์

ปัญหาเรื่องความไม่ชัดเจนของชนิดของข้าวในอดีตนั้น ข้าพเจ้า มั่นใจว่าข้าพเจ้าได้เสนอข้อมูลที่สามารถพิสูจน์ได้ในระดับหนึ่ง

การแพร่กระจายเข้าสู่คาบสมุทรอินโดจีน

ก่อนอื่นลองมาดูกันถึงการกลายเป็นพันธุ์ของพันธุ์ข้าวในคาบสมุทร อินโดจีน (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ในราว ๆ สมัยต้นคริสตกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบัน จะพบว่ามีสิ่งที่น่าสนใจหลายประการทีเดียว

เมื่อพูดถึงพันธุ์ข้าวสมัยโบราณในคาบสมุทรอินโดจีน (ประเทศ กัมพูชาตอนข้างจะอยู่ในช้อยกเว้นสักหน่อยจึงอยากจะขออธิบายในภายหลัง) คือไทยและพม่า นั้นจะมีปรากฏการณ์ที่เหมือนกันอยู่หลายอย่าง

อันดับแรกจากข้อมูลของข้าพเจ้า พบว่าในช่วงสมัยเก่าแก่ราวๆ ต้นคริสต์ศตวรรษ ข้าวจะเป็นเมล็ดใหญ่ (large type) หรือจาวานิกา หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ชวานาดอนนั้นจะปลูกกันอย่างกว้างขวางในประเทศไทยและประเทศพม่า แพร่กระจายอยู่ตามเขตภูเขาหรือที่ราบสูง และแทบจะไม่พบเลยในส่วนที่เป็นที่ราบ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็อาจมองได้ว่า ข้าวชนิดนี้เป็นข้าวที่ใช้ปลูกกันในที่ราบสูง (ชวานาดอน) เท่านั้น

หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงหรือเนินเขา ข้าวที่ปลูกในคาบสมุทรอินโดจีนจึงเริ่มจากการปลูกแบบข้าวนาดอนตามไร่เลื่อนลอย ข้าวที่ปลูกในคาบสมุทรอินโดจีนในสมัยโบราณนั้นอาจปลูกในลักษณะพืชไร่โดยปลูกรวมกับพวกมันต่างๆ และธัญพืชอื่นๆ โดยปลูกแบบพืชในไร่เลื่อนลอยมาเป็นระยะเวลาานานทีเดียว

จากราวศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมาข้าวที่ปลูกนั้นจะพบว่าเป็นข้าวพันธุ์หนึ่ง ซึ่งมีลักษณะของข้าวเปลือกแตกต่างออกไป โดยจะมีมากบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำอิระวดีตอนต้นและตอนกลาง และแควน้ำของแม่น้ำสายใหญ่เหล่านี้ ข้าวพันธุ์ดังกล่าวคือ ข้าวเมล็ดป้อม (round type) หรือก็คือข้าวจาปอนิกาที่ชาวญี่ปุ่นรับประทานกันทุกวันนี้เอง หากพิจารณาจากสภาพของภูมิศาสตร์ ที่ชาวชนิदनี้ขยายพันธุ์ก็อาจสรุปได้ว่าเป็นข้าวที่ปลูกกันในนาข้าว (ข้าวนาลุ่ม) โดยใช้น้ำจากแม่น้ำตามหุบเขาหรือน้ำฝน

ส่วนข้าวเมล็ดใหญ่ (large type) ซึ่งเป็นข้าวนาดอน และข้าวเมล็ดป้อมซึ่งเป็นข้าวนาลุ่มนั้น จนกระทั่งถึงประมาณศตวรรษที่ 12 พบแพร่กระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณตั้งแต่ต้นน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำอิระวดีจนกระทั่งถึงทางตอนกลางของแม่น้ำทั้งสอง แต่ในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมตอนปลายแม่น้ำกลับไม่พบเลย แต่อย่างไรก็ดี ข้าวทั้ง 2 ชนิดนี้หลังจากนั้นก็นิยมปลูกกันน้อยลง จนกระทั่งในปัจจุบันเหลือเพาะปลูกอยู่เพียงในพื้นที่แถบชายแดนบางส่วนเท่านั้น

ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาวก็มีข้าวพันธุ์ที่คล้ายกับข้าวทั้ง 2 ชนิด แพร่กระจายอยู่ จากลักษณะของข้าวเปลือกที่พบในแผ่นอิฐในแต่ละสมัยที่รวบรวมจากประเทศลาวนั้น จะพบว่ามีความเหมือนกัปลักษณะของข้าวเปลือกที่พบในสมัยเดียวกันโดยเฉพาะทางตอนเหนือ

ของประเทศไทยอย่างไม่น่าเชื่อ กล่าวคือในประเทศไทยตอนเหนือ ประเทศลาว ประเทศพม่าแถบต้นแม่น้ำและตอนกลางของแม่น้ำอิรวดี ที่อยู่ในเขตละติจูดสูงในคาบสมุทรอินโดจีน รวมทั้งมณฑลยูนนาน ได้มีการแพร่กระจายของข้าวที่มีลักษณะเดียวกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ

ถ้ามองให้กว้างครอบคลุมถึงคาบสมุทรอินโดจีนแล้ว ข้าวที่อาจ จะเรียกว่าข้าวนาดอน หรือข้าวพันธุ์จาปอนิกา จะมีลักษณะเหมือนกับ ข้าวที่ปลูกในมณฑลยูนนานในอดีต ซึ่งแม้ในปัจจุบันก็ยังมิปลุกอยู่นอกจากนี้แม้แต่งานวิจัยของกลุ่ม Nakagawa Masahiro แห่งกระทรวง เกษตรซึ่งได้ทำการทดลอง Isozyme ของ Esterase (คือแม้จะทำหน้าที่ เหมือนกันแต่เนื่องจากมีความแตกต่างทางด้านยีน จึงมีเอนไซม์บางกลุ่ม ที่มีโครงสร้างของกรดอะมิโนแตกต่างออกไป) ก็ได้ยอมรับว่ามีการแพร่ กระจายของข้าวที่มีรูปแบบไซโมแกรมที่เป็นชนิดเดียวกัน (แถบลายที่ เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์เอนไซม์ด้วยวิธี isozyme) ตรงบริเวณมณฑล ยูนนาน ลาว ไทยภาคเหนือและตามลุ่มแม่น้ำโขง และยังได้ยืนยันอีก ด้วยว่าข้าวในมณฑลยูนนานและในคาบสมุทรอินโดจีนนั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาก

จากผลดังกล่าวทำให้ทราบแน่ชัดว่าข้าวกลุ่มหนึ่งที่เป็นสายพันธุ์ เดียวกันในประเทศลาว พม่า ไทยนั้น ในมณฑลยูนนานก็มีเช่นเดียวกัน เนื่องจากข้าวจำพวกนี้มีปฏิกริยาต่อการรับแสง (คือการออกรวงนั้นจะ ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของความยาวนานในช่วงเวลากลางวัน) จึง อาจทำให้คิดได้ว่า เส้นทางการแพร่พันธุ์ของข้าวกลุ่มนี้ น่าจะเริ่มต้น จากทางเหนือลงมาทางใต้ หรือเริ่มจากมณฑลยูนนานนั่นเอง แล้วจึงลง มาทางประเทศลาว ไทย และพม่า มากกว่าที่จะเริ่มจากทางใต้ขึ้นไป ทางเหนือ

สายพันธุ์แม่น้ำโขงและสายพันธุ์เบงกอล

เส้นทางที่มีการแพร่ขยายของข้าวจากมณฑลยูนนานเข้ามาในคาบสมุทรอินโดจีนโดยส่วนใหญ่ นั่นก็คือ ทางแม่น้ำโขง แม่น้ำอิระวดี แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำเจ้าพระยา และส่วนหนึ่งก็ได้แพร่ขยายไปตามแม่น้ำแดง แม่น้ำเหล่านี้ถึงแม้ว่าปากแม่น้ำจะอยู่ห่างกันมาก แต่ตรงบริเวณยูนนานนั้น แม่น้ำเหล่านี้จะไหลผ่านเข้ามาใกล้หุบเขาและไหลลงทางใต้ ด้วยเหตุนี้จึงอยากจะขอเรียกข้าวนาดอนและข้าวจาวปอนิกาที่มีการแพร่ขยายจากมณฑลยูนนาน เข้ามาสู่พื้นที่ต่างๆ ของคาบสมุทรอินโดจีนว่า สายพันธุ์แม่น้ำโขง เนื่องจากแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่ใหญ่และยาวที่สุดจึงขอใช้ชื่อแม่น้ำนี้เป็นชื่อสายพันธุ์

ส่วนข้าวพันธุ์ที่แตกต่างจากสายพันธุ์แม่น้ำโขงได้ปลูกกันแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและประเทศพม่า ก็คือพันธุ์อินดิกาที่มีลักษณะข้าวเปลือกเมล็ดเรียวยาว (slender type) ข้าวที่มีเมล็ดเรียวยาวนี้ปัจจุบันชาวญี่ปุ่นเรียกว่า “ข้าวต่างประเทศ” ข้าวพันธุ์นี้แพร่หลายช้ากว่าข้าว “สายพันธุ์แม่น้ำโขง” ที่เพิ่งกล่าวถึงเมื่อสักครู่และดูเหมือนว่าจะเริ่มแพร่ขยายจากที่ลุ่มชื้นในคาบสมุทรอินโดจีน ในประเทศไทยนั้นก่อนศตวรรษที่ 10 พบว่ามีการปลูกกันน้อยมาก ส่วนในประเทศพม่านั้น ถึงแม้จะมีการเพาะปลูกมาตั้งแต่สมัยโบราณนานกว่าประเทศไทยแต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีการปลูกกันก่อนหน้าที่จะปลูก “พันธุ์ลุ่มแม่น้ำโขง”

ลำดับต่อไปลองมาดูกันถึงที่ที่มีการปลูกข้าวพันธุ์อินดิกานี้ในสมัยก่อนศตวรรษที่ 10 นั่นก็คือ เริ่มตั้งแต่ทางตะวันตกในเขตเมืองแปรของพม่า ตะนาวศรี แคว้นอุทองของไทยและส่วนหนึ่งทางตะวันออกเฉียงเหนือของไทย บริเวณทะเลสาบ (Tonle sap) ของประเทศกัมพูชาเรื่อยมาจนถึงที่เป็นลุ่มแม่น้ำแดงของเวียดนาม ในประเทศพม่านั้นพบว่านอกจากเมืองแปรแล้วมีการเพาะปลูกเช่นกันแต่ก็นิยมปลูกข้าวพันธุ์จาวปอนิกามากกว่า

ที่น่าสนใจก็คือในประเทศกัมพูชาตั้งแต่ก่อนศตวรรษที่ 10 ในบริเวณที่ราบลุ่มทะเลสาบนิยมปลูกกันแต่เพียงข้าวพันธุ์อินดิกาเท่านั้น การที่ในกัมพูชาไม่มีการแพร่พันธุ์ของข้าวสายพันธุ์แม่น้ำโขงอาจเป็นเพราะว่ากัมพูชามีสภาพบางประการที่แตกต่างจากไทยและพม่า ข้อมูลหลักฐานที่ได้จากประเทศกัมพูชานั้นมีน้อยมาก ทำให้ไม่สามารถทำการค้นคว้าไปถึงสมัยที่เก่าแก่ไปกว่านี้ให้กระจ่างชัดได้

เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มองได้ว่าการแพร่หลายของข้าวพันธุ์อินดิกานี้พื้นที่ทั้งหมด (ยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือในไทย) จะอยู่ใกล้กับชายฝั่งทะเลหรือไม้ก็ในที่ลุ่มขึ้นตามทะเลสาบ หนองบึง เมื่อมองจากประวัติศาสตร์จะพบว่า ในคาบสมุทรอินโดจีนพื้นที่เหล่านี้ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียมาตั้งแต่สมัยโบราณดั้งเดิมซึ่งเป็นผลสอดคล้องทางด้านประวัติศาสตร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยในสมัยนั้นได้รับอิทธิพลจากเขมร จึงอาจเป็นไปได้ว่าข้าวที่ปลูกแถบทะเลสาบส่วนหนึ่งได้แพร่ขยายเข้ามาถึงในเขตประเทศไทย

ขอกล่าวซ้ำอีกครั้งคือข้าวพันธุ์อินดิกานี้พื้นที่ที่มีการเริ่มเพาะปลูกก็คือเขตที่ลุ่มขึ้นตามทะเลสาบ หนองบึง หรือตามชายฝั่งทะเลของคาบสมุทรอินโดจีน และเมื่อดูจากลักษณะที่ต่อเนื่องกันของภูมิภาคในการแพร่กระจายจะพบว่าชาวชนิณีได้แพร่ขยายเข้าไปในประเทศพม่าตั้งแต่ครั้งโบราณกาล ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ข้าวพันธุ์นี้ได้แพร่ขยายจากทางตะวันตกไปทางตะวันออก พุดให้ชัดก็คือ อาจจะแพร่ขยายมาตามอ่าวเบงกอลหรือไม้ก็ตั้งแต่จากบริเวณชายฝั่งโคโรมานเดล (Coromandel) แล้วข้ามอ่าวเบงกอลมา แต่ไม่ว่าจะเป็นเช่นไรก็ตามสามารถสรุปได้ว่า เป็นข้าวพันธุ์หนึ่งที่แพร่ขยายมาจากอินเดียโดยตรง ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงอยากจะขอเรียกกลุ่มพันธุ์อินดิกากลุ่มนี้ว่า “สายพันธุ์เบงกอล” ซึ่งแตกต่างไปจาก “สายพันธุ์แม่น้ำโขง” ที่กล่าวไว้เมื่อข้างต้น

เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้ทราบว่ามีเส้นทางของการแพร่กระจาย 2 เส้นทางในคาบสมุทรอินโดจีน ข้าวที่แพร่กระจายมาทาง “สายพันธุ์แม่น้ำโขง” นั้นเก่าแก่กว่า “สายพันธุ์เบงกอล” ต่อมาภายหลังเส้นทาง การแพร่กระจายของสายพันธุ์แม่น้ำโขงก็ได้จบลง เหลือไว้แต่เพียงข้าว พันธุ์ที่แพร่กระจายมาตามเส้นทางของสายพันธุ์เบงกอลที่ปลูกในคาบ สมุทรอินโดจีนมาจนถึงทุกวันนี้

กระแสความคิดที่ว่า ข้าวที่ปลูกในคาบสมุทรอินโดจีนนั้น ปลูก ในพื้นที่ลุ่มชื้น เช่น บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำตั้งแต่สมัยก่อนเรื่อย มาจนถึงทุกวันนี้มีมากทีเดียว แต่เมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ ชาวเจ้าได้กล่าวมาทั้งหมด ทำให้ชาวเจ้าเริ่มสงสัยและไม่แน่ใจต่อ กระแสความคิดดังกล่าว

ดังนั้นถ้าเชื่อตามกระแสความคิดดังกล่าว ก็จะไม่สามารถเข้าถึง ประเด็นเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดการปลูกข้าวได้อย่างถูกต้อง

ข้าวในอินเดียสมัยโบราณ

ปัจจุบันมีหลายทฤษฎีที่เดียวที่สนับสนุนความคิดที่ว่าถิ่นกำเนิด ของข้าวที่คนปลูกนั้นคือประเทศอินเดีย ถ้าหากยึดความคิดนี้เป็นหลัก ก็จะต้องถือว่า ข้าว “สายพันธุ์เบงกอล” ซึ่งคืออินดิกา ได้ถือกำเนิดขึ้นที่ ประเทศอินเดีย แล้วแพร่ขยายไปทางตะวันออก แต่เป็นจริงอย่างนี้ หรือไม่ว่า ชาวเจ้าใคร่ขออธิบายผลจากการสำรวจข้าวเปลือกที่พบในแผ่น อิฐโบราณอีกสักครั้ง เพื่อที่จะดูพันธุ์ข้าวในอินเดียสมัยโบราณ โดยที่ ชาวเจ้าจะยังไม่ใส่ใจกับทฤษฎีที่มีการตั้งขึ้นมาทั้งหมดก่อนหน้านี้

งานสำรวจของชาวเจ้าในประเทศอินเดียนั้นอยู่ในบริเวณแม่น้ำ คงคา ตั้งแต่อ่าวเบงกอลตะวันตกถึงรัฐพิหารในแคว้นอุตตรประเทศ ลง มาได้มาทางแคว้นมคธประเทศ รัฐโอริสสา รวมถึงทุกเขตของรัฐทมิฬ- นากู ที่เน้นมากเป็นพิเศษก็คือ ข้าวเปลือกในสมัยโบราณที่ปลูกในบริเวณ

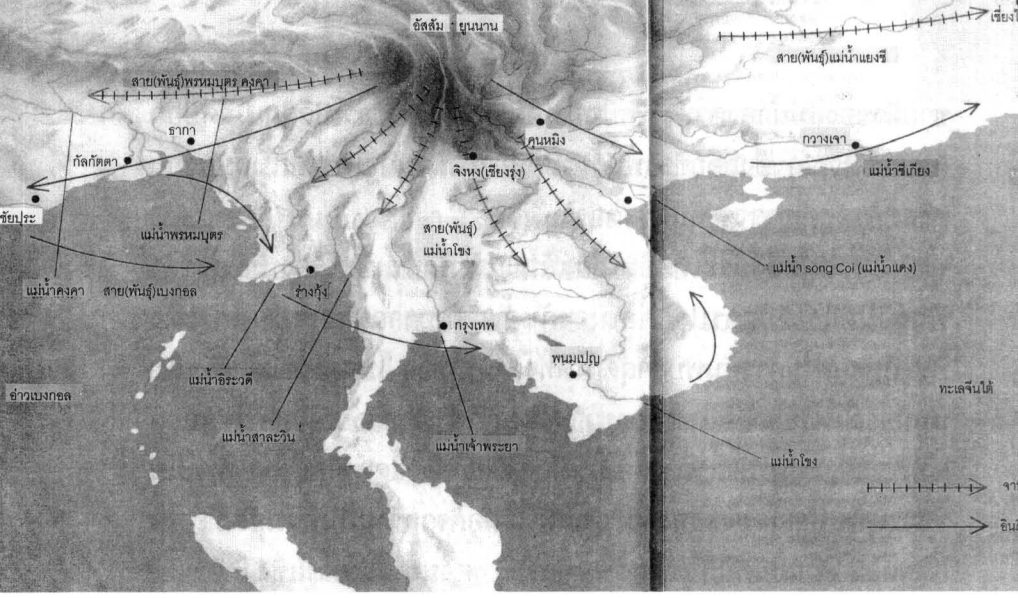
ชายฝั่งของแม่น้ำคงคาทางเหนือซึ่งได้มีการค้นพบข้าวเปลือกเมล็ดป้อม (round type) ซึ่งก็คือข้าวพันธุ์จาปอนิกาในแผ่นอิฐโบราณในสมัยก่อน คริสตกาล หรือราวๆ ต้นคริสตกาล

หากพูดถึงประเทศอินเดียแล้วมักจะคิดกันเป็นเรื่องปกติว่าข้าวพันธุ์อินดีกาได้มีการปลูกต่อเนื่องกันตั้งแต่โบราณเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน แต่ในการค้นพบล่าสุดก็ทำให้ทราบว่า ในสมัยโบราณดั้งเดิมนั้นมีการแพร่ขยายอย่างกว้างขวางของข้าวจำพวกจาปอนิกา โดยปลูกตามชายฝั่งแม่น้ำคงคาทางตอนเหนือ ข้าวชนิดนี้ดูเหมือนว่าแทบจะไม่มีการเพาะปลูกเลยในอินเดียตอนใต้ นอกจากนั้นเป็นที่แน่ชัดว่า ในสมัยต่อมาข้าวชนิดนี้ก็ได้อพยพไปจากประเทศอินเดียโดยสิ้นเชิง

โดยส่วนใหญ่แล้ว ลักษณะของพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวจาปอนิกาในสมัยโบราณนั้นก็เช่น ที่ลาดเชิงเขาตอนกลางของลุ่มแม่น้ำคงคา (เป็นที่ลาดเชิงเขาซึ่งสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 10 เมตร ซึ่งก่อตัวขึ้นราว ๆ เมื่อ 50,000 ปีก่อน) หรือ พื้นที่บริเวณที่เกิดการทับถมของดินซึ่งถูกน้ำพัดพามา และมีลักษณะแผ่ออกเป็นรูปพัด (alluvial fan) จากลักษณะภูมิประเทศเช่นนี้ทำให้สามารถตั้งสมมติฐานได้ว่า ข้าวชนิดนี้เป็นข้าวที่ปลูกโดยอาศัยน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาลเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อพิจารณาจากสภาพภูมิประเทศและวิธีการเพาะปลูกแล้วก็น่าจะเป็นว่าข้าวพันธุ์จาปอนิกาของอินเดียโบราณนั้นเป็นชนิดที่คล้ายคลึงกับข้าว “สายพันธุ์แม่น้ำโขง” ซึ่งมีการแพร่ขยายจากมณฑลยูนนานเรื่อยลงมาทางใต้ตามคาบสมุทรอินโดจีน

ข้าวพันธุ์จาปอนิกาที่ปลูกโดยอาศัยน้ำฝนนั้น ด้วยลักษณะทางชีวภาพเป็นข้าวเบา (ข้าวที่ออกรวงเร็วจึงสามารถเก็บเกี่ยวได้เร็ว) ดังนั้นจึงเป็นพันธุ์ที่ไม่ต้องการแสงอาทิตย์มาก นั่นก็คือ อาจพูดได้ว่าพื้นที่ที่ใช้ปลูกข้าวชนิดนี้จึงไม่น่าจะเป็นพื้นที่ลุ่มชื้นในเขตละติจูดต่ำ จริงๆ แล้วในปัจจุบัน พื้นที่ที่ยังคงมีการปลูกข้าวชนิดนี้ในอินเดียจำกัดอยู่

เส้นทางการแพร่กระจายของชาวที่ปลูก เพื่อทำให้เรื่องเส้นทางการแพร่ขยายของพันธุ์ชาวต่างๆ ชัดเจน ผู้เขียนจึงได้เสนอทฤษฎีที่ว่า "ถิ่นกำเนิดของชาวที่ปลูกกันในเอเชีย นั้นคือพื้นที่ในเขตภูเขาในเขตละติจูดสูง ที่ครอบคลุมมณฑลยูนนานและอัสสัม" อาจสรุปได้ว่า ชาวที่มีกำเนิดในแถบรัฐอัสสัมและมณฑลยูนนานนั้นได้เริ่มแพร่กระจายจากบริเวณต้นน้ำแต่ละสายที่มารวมกันที่นี่ แล้วเรื่อยลงไปทางบริเวณตอนปลายน้ำของแม่น้ำแต่ละสาย ผู้เขียนขอเรียกชาวพันธุ์จาปอนิกา ที่แพร่ขยายเข้ามาในบริเวณแม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำอิระวดีและแม่น้ำเจ้าพระยาว่า "สายพันธุ์แม่น้ำโขง" ส่วนอีกด้านหนึ่งได้มีการแพร่ขยายของชาวพันธุ์อินดิกาและจาปอนิกา เข้าไปในประเทศอินเดียทางแม่น้ำพรหมบุตร ผู้เขียนได้ค้นพบว่าชาวพันธุ์จาปอนิกาได้มีการแพร่ขยายอย่างกว้างขวางตามชายฝั่งแม่น้ำคงคาทางเหนือมาตั้งแต่ดั้งเดิม อาจสรุปได้ว่า ชาวพันธุ์นี้ได้แพร่ขยายจากตอนปลายแม่น้ำพรหมบุตร ขึ้นไปสู่แม่น้ำคงคา จึงเรียกกลุ่มชาวนิดินี้ว่า "สายพันธุ์พรหมบุตร-คงคา" นอกจากนี้ก็ยังสรุปได้อีกว่าชาวพันธุ์อินดิกาได้แพร่กระจายจากชายฝั่งตะวันออกของประเทศอินเดียข้ามอ่าวเบงกอลมา หรือไม่กี่แพร่ขยายมาตามอ่าวเบงกอลแล้วไปทางตะวันออก ด้วยเหตุนี้จึงขอเรียกชาวลุ่มนี้ว่า "สายพันธุ์เบงกอล" และตามเส้นทางของแม่น้ำแยงซีเกียง ตั้งแต่มณฑลยูนนานเข้าไปจนถึงได้ลุ่มแม่น้ำแยงซีนั้นก็มีการแพร่ขยายของชาวพันธุ์จาปอนิกาเป็นส่วนใหญ่ จึงขอเรียกชื่อว่า "สายพันธุ์แยงซีเกียง" นอกจากนี้ยังมีชาวพันธุ์อินดิกาที่แพร่ขยายมาทางแม่น้ำซีเกียงเข้าสู่จีนตอนใต้และการแพร่ขยาย เข้าสู่หมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ันั้นได้รับจากทั้งทางอินเดียและคาบสมุทรมลายู

เพียงบริเวณที่ราบสูงของแคว้นอัสสัมเท่านั้น

ในระยะหลายปีที่ผ่านมาการสำรวจข้าวในรัฐอัสสัมได้ตื่นตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ผลจากการสำรวจทำให้เกิดความชัดเจนว่ารัฐแห่งนี้มีลักษณะภูมิประเทศซับซ้อน พื้นที่เป็นทั้งหุบเขา ที่ราบสูง และที่ที่มีดินทรายมากองทับถมกันโดยน้ำพัดพามา และที่ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้มีการปลูกทั้งข้าวจาปอนิกา อินดิกา ข้าวนาดอน ข้าวนาลอย หรือข้าวพันธุ์อื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน รวมทั้งข้าวที่ขึ้นตามป่าด้วยซึ่งเป็นที่น่าประหลาดมาก เพราะเมื่อดูทั่วทั้งเอเชียแล้วจะมีรัฐอัสสัมแห่งเดียวที่มีข้าวมากมายหลายพันธุ์มารวมกันในที่แห่งเดียว จึงเป็นเหตุที่น่าจะเรียกรัฐอัสสัมว่าเป็นบ้านหลอมของข้าวพันธุ์ต่างๆ

อาศัยความรู้ใหม่นี้ ได้มีนักวิชาการชาวอินเดียหลายท่าน เริ่มเสนอทฤษฎีว่า บริเวณรัฐอัสสัม คือ ถิ่นกำเนิดของข้าว อย่างน้อยความคิดที่ว่าข้าวพันธุ์อินดิกาหรือจาปอนิกาได้แพร่กระจายจากดินแดนแถบนี้ไปตามแม่น้ำพรหมบุตรเข้าไปในผืนแผ่นดินใหญ่ของอินเดีย แล้วขยายไปถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำคงคานั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นสมมติฐานที่เป็นไปได้ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงได้เรียกกลุ่มพันธุ์ข้าวที่มีการแพร่ขยายจากรัฐอัสสัมเข้ามาในผืนแผ่นดินใหญ่ของอินเดียว่า “สายพันธุ์พรหมบุตร-คงคา”

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าข้าวกลุ่มนี้ได้รวมทั้งข้าวพันธุ์จาปอนิกา และข้าวพันธุ์อินดิกาไว้ด้วย แต่ที่น่าสนใจคือ ข้าวพันธุ์อินดิกาได้เริ่มอยู่ตัวขึ้นในบริเวณที่ลุ่มชื้นของอินเดีย หลังจากนั้นอาจมีการขยายพันธุ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่บริเวณแถบนี้กลายเป็นแหล่งกำเนิดข้าวแหล่งที่สอง ดังนั้นข้าว “สายพันธุ์เบงกอล” ซึ่งในภายหลังได้แพร่ขยายเข้าไปในทุกพื้นที่ของคาบสมุทรอินโดจีน ถือได้ว่าเป็นลูกหลานของข้าวพันธุ์อินดิกาในกลุ่ม “สายพันธุ์พรหมบุตร-คงคา”

เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เกิดความกระจ่างขึ้นว่า ทั้งข้าวในคาบสมุทรอินโดจีนและข้าวในทวีปอินเดียในสมัยโบราณนั้นถือกำเนิดในบริเวณที่

ไร่เลื่อนลอยทางต้นแม่น้ำโขง เมื่อลองย้อนทวนแม่น้ำโขง (ล้นข้าง) ตั้งแต่ใจตูของ
สิบสองปันนาและเชียงรุ่ง ทางใต้สุดของมณฑลยูนนานจะพบไร่เลื่อนลอยอยู่เป็นบริเวณกว้าง
ทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำ (ล้นข้าง) มีความกว้างประมาณ 500 เมตร พืชที่ปลูกในไร่เลื่อนลอยนั้น
มักเป็นข้าวนาดอนหรือพวกข้าวโพด แต่ในปัจจุบันได้เริ่มมีการส่งเสริมให้ปลูกต้นยางเป็นพืช
หลัก ภาพโดยผู้เขียน

ราบสูงในเขตละติจูดสูงที่อยู่ระหว่างมณฑลยูนนานและรัฐฮัสสัม แต่อย่างไรก็ตามในขั้นนี้ยังไม่มีหลักฐานพอที่จะยืนยันได้เฉพาะเจาะจงให้ละเอียดว่า พื้นที่ที่เริ่มทำการเพาะปลูกข้าวบริเวณมณฑลยูนนานและรัฐฮัสสัมนั้นคือบริเวณใด

เงื่อนไขทางธรรมชาติของทั้งแคว้นยูนนานและรัฐฮัสสัมนั้นคล้ายคลึงกันมาก โดยมีแม่น้ำพรหมบุตรเชื่อมอยู่ หากมองจากแผนที่จะพบว่าแม่น้ำใหญ่สายนี้เมื่อถึงบริเวณมั่วทัวจะไหลเลี้ยวไปทางตะวันตกและแคว้นของแม่น้ำสายนี้จะยาวไปถึงเขตแดนของมณฑลยูนนาน อาจจะสรุปได้ว่า คุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันของข้าวในรัฐฮัสสัมและมณฑลยูนนานนั้น ได้ถือกำเนิดมาตั้งแต่โบราณโดยมีแม่น้ำพรหมบุตรเป็นเส้นเลือดใหญ่ในการแพร่กระจาย

ทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องต้นกำเนิดของข้าวที่คนปลูก

คำถามเรื่องต้นกำเนิดทางด้านพฤกษศาสตร์ของข้าวที่คนปลูก (*Oryza sativa* L.) ในเอเชียยังไม่สามารถหาคำตอบที่ชัดเจนได้ แม้จะมีการคิดว่าข้าวที่คนปลูกนั้น มีต้นกำเนิดจากสายพันธุ์ไตสายพันธุ์หนึ่งของข้าวป่าก็ตาม แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าจะสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนในเรื่องของความสัมพันธ์ทางพันธุกรรม หรือสายพันธุ์ระหว่างข้าวที่คนปลูกกับข้าวป่ามานานชนิด

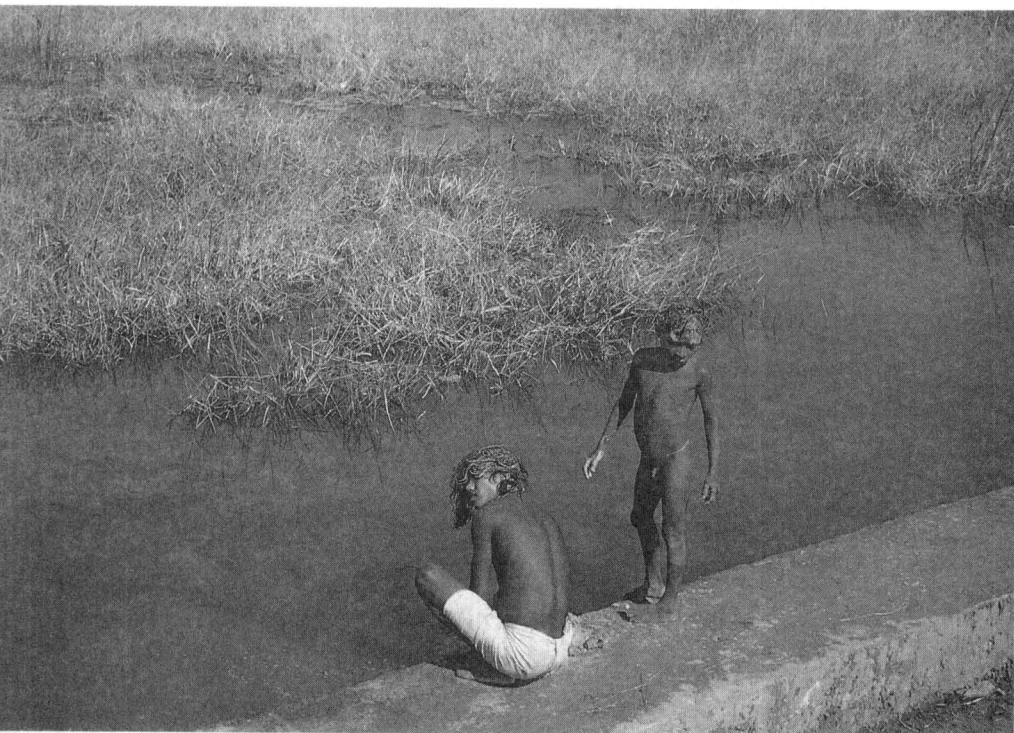
ชื่อพันธุ์ข้าวที่ถูกตั้งให้กับตระกูลข้าวต่างๆ นั้น จากการรวบรวมข้อมูลต่างๆ จนถึงปัจจุบันนี้พบว่ามากกว่า 80 ชนิด และเมื่อลองจัดให้เป็นหมวดหมู่แล้ว (เนื่องจากมีทั้งที่เป็นพันธุ์เดียวกันแต่ชื่อต่างกันหรือไม่ก็เป็นคนละชนิดแต่มีชื่อเดียวกัน) ก็จะทำให้ทราบว่ามืออยู่ประมาณ 20-30 ชนิดที่มีการเพาะปลูกอยู่ทั่วไปในโลก ซึ่งในบรรดาข้าวเหล่านี้พันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับต้นตระกูลของข้าวที่ปลูกในเอเชียนั้น เช่น *O. perennis* Moench, *O. sativa* L. นอกจากนี้ยังมี *O. spontanea* Rochev.

เป็นต้น ซึ่งรวมเรียกว่า *Perennis complex* แต่ถึงแม้ว่าจะมีทฤษฎี 2-3 ทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับขบวนการวิวัฒนาการโดยละเอียดระหว่าง ชาวที่คนปลุกกับ *Perennis complex* ก็ตาม ก็ยังมีประเด็นปัญหาที่ต้องนำมาถกเถียงกันอีก

ในขณะที่ยังมีปัญหาที่ยังไม่มีข้อสรุป ในหลายปีที่ผ่านมา ก็ได้มีทฤษฎีที่น่าจับตามองทฤษฎีหนึ่ง คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดในอินเดียที่เป็นตัวแทนของความคิดเห็นของนักวิชาการชาวอินเดียกลุ่มนี้ ได้กล่าวยืนยันว่า ชาวที่คนปลุกนั้นถือกำเนิดขึ้นบริเวณเจปอร์ (ชัยปุระ) ของรัฐโอริสสา เนื่องจากแถบบริเวณ เจปอร์ (ชัยปุระ) นั้นถูกล้อมด้วยเนินเขาทำให้มีลักษณะเป็นที่ลุ่มชื้น ชาวกลุ่ม *O. perennis* และกลุ่มสายพันธุ์อินดิกาจึงปลุกกระจายอยู่ในอาณาบริเวณนี้ ลักษณะภูมิประเทศที่คล้ายคลึงกับอาณาบริเวณนี้ ไม่ได้มีเพียงที่ชัยปุระเท่านั้น แต่ยังพบบ่อยๆ ได้ตามแถบที่ลุ่มชื้นตามชายฝั่งทะเลตะวันออกอีกด้วย แต่ชาวไม่ได้ถือกำเนิดมาจากที่นี่ น่าจะคิดว่าได้มีการแพร่ขยายของชาวกลุ่มหนึ่งจากรัฐอัสสัมลงมาทางใต้ ในกลุ่มนี้มีชาวพันธุ์อินดิกาซึ่งเป็นพันธุ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่ลุ่มชื้น และชาวพันธุ์ *O. perennis* ต่อมาชาวทั้ง 2 พันธุ์นี้ได้ขยายและกลายพันธุ์อีกเป็นจำนวนมาก จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่า บริเวณศูนย์กลางแหล่งที่ 2 ของแหล่งกำเนิดของชาวพันธุ์อินดิกา ข้าพเจ้าคิดว่าอาจอยู่ในบริเวณนี้นั่นเอง

นอกจากนี้แม้ว่าจะมีทฤษฎีหลายทฤษฎีที่ได้อธิบายถึงแหล่งกำเนิดของชาว ซึ่งได้รวมพื้นที่บริเวณรัฐทมิฬนาฑู จนถึงอินเดียตะวันตกก็ตาม แต่บรรดานักวิชาการของอินเดียให้การสนับสนุนน้อยมาก

ปัจจุบันได้มีการเสนอทฤษฎีที่ขัดแย้งต่อทฤษฎีที่กล่าวว่า แหล่งกำเนิดของชาวที่คนปลุกนั้น อยู่ในบริเวณพื้นที่ลุ่มชื้นในเขตร้อนของโลก โดยกล่าวว่าชาวนั้นได้ถือกำเนิดขึ้น ณ บริเวณเขตที่ราบสูงของพื้นที่ในเขตละติจูดสูง แล้วได้แพร่ขยายพันธุ์เข้าไปในเขตร้อนหรือใกล้เขตร้อน

ข้าวป่าในประเทศอินเดีย ทฤษฎีที่มีอิทธิพลมาแต่เดิมคือทฤษฎีที่กล่าวว่า แหล่งกำเนิดของข้าวที่คนปลูกนั้นคือบริเวณที่ลุ่มชื้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในอินเดีย จากทฤษฎีดังกล่าวถึงแม้ว่าจะไม่มีข้อยืนยันเป็นที่แน่ชัดว่าเป็นบริเวณใด แต่จากหลักฐานที่ได้ทำการสำรวจกันโดยละเอียด ทำให้เชื่อกันว่าเป็นบริเวณชั้ปุระของประเทศอินเดียนี้เอง ซึ่งบริเวณดังกล่าวอยู่ห่างจากเมือง Bhubaneswar ในรัฐโอริสสาทางตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 200 กิโลเมตร เป็นบริเวณที่ลุ่มชื้น ถูกล้อมรอบด้วยเนินเขา มีการแพร่กระจายอย่างอุดมสมบูรณ์ของข้าวป่า หรือข้าวที่คนปลูกที่กลายพันธุ์ ซึ่งบรรดานักวิชาการด้านการเกษตรชาวอินเดียได้ให้การสนับสนุนว่า ข้าวที่คนปลูกได้ถือกำเนิดขึ้น ณ บริเวณนี้ แต่ในปัจจุบันได้มีแนวโน้มของความคิดใหม่่ว่าบริเวณนี้จะเป็นแหล่งศูนย์กลางแหล่งที่ 2 ที่ได้ก่อให้เกิดการกลายพันธุ์อย่างหลากหลายของข้าวพันธุ์อินดิกา ภาพนี้คือข้าวป่าพันธุ์ *Oryzaperennis* ของ Jeypore ภาพโดยผู้เขียน

ของโลก ซึ่งในนี้ได้รับรวมทฤษฎีที่กล่าวเกี่ยวกับรัฐอัสสัมและมณฑล
ยูนนานของข้าพเจ้าด้วย ในที่นี้ข้าพเจ้าใคร่ขอแนะนำเฉพาะข้อสรุปของ
ทฤษฎีดังกล่าวสัก 2-3 ทฤษฎี

เมื่อพิจารณาเรื่องคุณสมบัติการผสมพันธุ์ข้าวระหว่างสายพันธุ์
กับสายพันธุ์ในแต่ละพื้นที่ของเอเชีย จะพบว่าพันธุ์ข้าวที่มีการปลูกมา
ตั้งแต่ดั้งเดิมในบริเวณรัฐสิกขิมและดาจีลิง (พันธุ์หิมาลัย) แม้ในปัจจุบัน
ก็ยังคงมีการคงอยู่ของลักษณะพันธุ์ผสมของยีนที่ไม่ได้เกิดการกลายพันธุ์ไป
ซึ่งข้อสมมติฐานที่ว่าศูนย์กลางของแหล่งกำเนิดพันธุ์หิมาลัยอยู่ที่บริเวณ
หิมาลัยตะวันออกนั้นเป็นผลงานวิจัยของนายโมรินางะ ชุนทาโร (ถึงแก่
กรรม) แห่งสถาบันวิจัยเทคโนโลยีเกษตรกรรมของกระทรวงเกษตรและ
ป่าไม้ จากการพิจารณาสำรวจซากโบราณของข้าวและการแพร่กระจาย
ของข้าวป่าในมณฑลกุ้ยโจว และมณฑลยูนนาน นายหลิวจื่อหมิง แห่ง
บัณฑิตวิทยาลัยเกษตรกรรมมณฑลหูหนานของประเทศจีน ได้เสนอ
ทฤษฎีว่าการปลูกข้าวในเอเชียนั้นได้ถือกำเนิดขึ้น ณ บริเวณที่ราบสูง
“ยูนนานกุ้ยโจว”

นอกจากนี้ในปัจจุบัน นายชาง (T.T. Chang) แห่งสถาบันวิจัยข้าว
นานาชาติ (IRRI) ก็ได้สรุปจากทฤษฎีทั้งหลายเหล่านี้ว่าเส้นทางของ
ข้าวที่คนปลูกเป็นเหมือนสายเข็มขัดอันกินบริเวณกว้างตั้งแต่ชายฝั่ง
แม่น้ำคงคาตรงเชิงเขาหิมาลัยผ่านประเทศพม่าตอนบน ภาคเหนือของ
ประเทศไทยและลาว ไปถึงตอนเหนือของเวียดนาม รวมทั้งจีนตอนใต้ด้วย

ทั้งผลการวิจัยของข้าพเจ้าและผลการค้นคว้าวิจัยทั้งหลายใน
ปัจจุบันปฏิเสธทฤษฎีที่ว่า แหล่งกำเนิดของข้าวนั้นคือบริเวณที่ลุ่มชื้นใน
เขตร้อน และเห็นสอดคล้องกันที่ว่าแหล่งกำเนิดของข้าวน่าจะอยู่บริเวณ
ที่ราบสูงในเขตละติจูดสูงภูมิภาคร้อนชื้นของเอเชีย อาจกล่าวได้ว่าเป็น
กระแสดความคิดใหม่ อันเกิดจากผลของการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการก่อ
กำเนิดของข้าวที่คนปลูกในเอเชียได้

แหล่งเพาะปลูกข้าวในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมของไทย บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำทั้งหลายในเอเชียร้อนชื้น เช่น ในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำคงคา แม่น้ำพรหมบุตร แม่น้ำอิรวดี แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำโขง แม่น้ำ song Coi (แม่น้ำแดง) ในปัจจุบันได้เป็นบริเวณศูนย์กลางการเพาะปลูกข้าวพันธุ์ต่างๆ ในเอเชีย เมื่อพูดถึงแหล่งเพาะปลูกข้าวในเอเชียภูมิภาคร้อนชื้นแล้ว โดยทั่วไปก็จะคิดถึงไปถึงบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ แต่เมื่อพิจารณาถึงประวัติศาสตร์การเพาะปลูกข้าวของเอเชียแล้วก็จะพบว่า บริเวณพื้นที่เหล่านี้เพิ่งจะเป็นบริเวณที่เริ่มทำการเพาะปลูกข้าวมาได้ไม่นาน ได้มีหลักฐานยืนยันว่าได้มีการเริ่มทำการเพาะปลูกข้าวในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำอิรวดี เมื่อประมาณศตวรรษที่ 18 มีที่ยกเว้นคือบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำของคอย (แม่น้ำแดง) ในประเทศเวียดนามซึ่งมีการเพาะปลูกข้าวเมื่อประมาณมากกว่า 1,000 ปีก่อน ภาพนี้คือบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นเขตที่มีการปลูกข้าวขึ้นน้ำ เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ เมื่อดึงดูฝุนนาข้าวก็จะจมอยู่ใต้น้ำประมาณ 3-5 เมตร ภาพโดยผู้เขียน

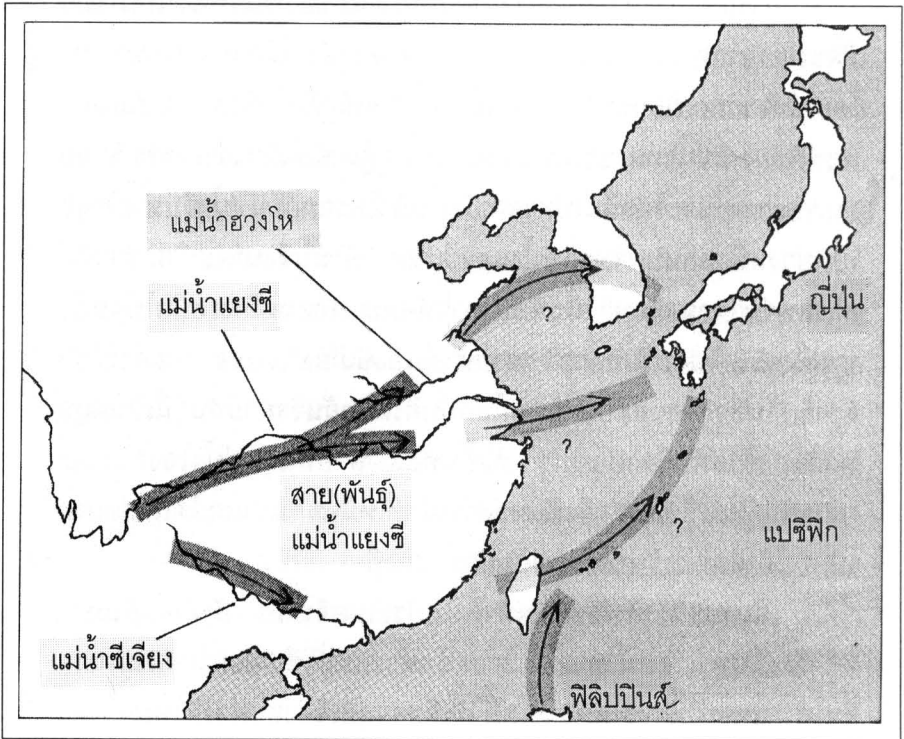
จากประเทศจีนสู่ประเทศญี่ปุ่น

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องการแพร่กระจายของข้าวเข้าสู่ประเทศจีน และประเทศญี่ปุ่นนั้น ข้าพเจ้าใคร่ขออธิบายเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของภูมิประเทศอันซับซ้อนในรัฐอัสสัมและมณฑลยูนนานเสียก่อน เกี่ยวกับรัฐอัสสัมนั้นตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ จะมีที่ราบลุ่มและที่ราบน้ำท่วมในบริเวณลุ่มน้ำพรหมบุตร ที่ตรงบริเวณนี้จะมีการปลูกข้าวพันธุ์อินดิกาหรือข้าวขึ้นน้ำเป็นส่วนใหญ่ ส่วน ณ บริเวณภูเขาสิกของที่ราบสูงอัสสัมทางปลายสุดด้านตะวันออกของเทือกเขาหิมาลัยจะมีการปลูกข้าวพันธุ์จาปอนิกาหรือข้าวนาดอน และระหว่างเขาลูกหนึ่งกับอีกลูกหนึ่งนั้น จะมีที่ราบหุบเขาซึ่งมีแควน้ำต่างๆ ไหลผ่านหรือไม่ก็เป็นที่ราบอุดมสมบูรณ์รูปใบพัด (alluvial fan) ซึ่งจะมีการปลูกข้าวพันธุ์จาปอนิกาเป็นส่วนใหญ่ ในมณฑลยูนนานโดยเฉพาะทางตอนใต้หรือตะวันตกนั้น มีลักษณะภูมิประเทศที่สลับซับซ้อนคล้ายกับรัฐอัสสัมมาก แม่น้ำสายต่างๆ เช่น อิระวดี สาละวิน แม่น้ำโขง (แม่น้ำล้านช้าง) ซึ่งได้ไหลผ่านอาณาบริเวณมณฑลยูนนานนั้นได้ก่อให้เกิดที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ขึ้นตรงบริเวณของลุ่มแม่น้ำ และได้มีการปลูกข้าวพันธุ์อินดิกา ณ บริเวณนี้มาตั้งแต่สมัยโบราณ ส่วนบริเวณพื้นที่ที่เป็นลักษณะที่ติดกันกระตาะใหญ่้อยตามหุบเขาสิกหรือที่ราบอุดมสมบูรณ์รูปใบพัดหรือบริเวณที่ราบสูง จะมีการแพร่กระจายของข้าวพันธุ์จาปอนิกาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนบริเวณระหว่างที่ราบลุ่มกับที่ราบสูงนั้นจะมีการแพร่กระจายของข้าวที่ยังไม่ได้เกิดการกลายพันธุ์ไปของทั้งข้าวพันธุ์อินดิกาและจาปอนิกาตามบริเวณเขตภูเขาทั้งหมดนั้นจะปลูกแต่ข้าวนาดอน ข้าวที่ปลูกกันมากมายแต่ละชนิดก็จะแพร่กระจายไปทั่วทุกทิศ และข้าวที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่นั้น ก็จะมีการปลูกมากเป็นพิเศษ ซึ่งความคิดนี้ก็เหมือนกับที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้วนั่นเอง

การแพร่กระจายของข้าวไปสู่แต่ละพื้นที่ของประเทศจีนนั้น เมื่อพิจารณาจากทางด้านภูมิประเทศแล้วอาจจะกล่าวได้ว่า คงจะแพร่มาโดยตรงจากมณฑลยูนนาน ซึ่งเส้นทางสายหลักคือ เส้นทางตามแม่น้ำแยงซีเกียง แม่น้ำหลงชวหนอ และแม่น้ำผู้ตูเหอ ที่มีต้นกำเนิดที่บริเวณมณฑลยูนนานจะไหลขึ้นไปทางเหนือ แล้วไปรวมกับแม่น้ำจินซาเจียงที่เป็นช่วงหนึ่งตอนบนของแม่น้ำแยงซีเกียง ดังนั้นจึงน่าจะเรียกข้าวที่มีการแพร่มาตามเส้นทางนี้แล้วไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปจนถึงชายฝั่งทะเลจีนตะวันออกว่า “สายพันธุ์แยงซีเกียง” และจากผลการวิจัยต่างๆ ในช่วงก่อนสมัยสงครามโลกนั้นก็ได้ยืนยันว่าสายพันธุ์นี้เป็นกลุ่มหลักของข้าวพันธุ์จาปอนิกา ดังนั้นทั้ง “สายพันธุ์แม่น้ำโขง” และ “สายพันธุ์แยงซีเกียง” จึงมีแหล่งกำเนิดที่เหมือนกัน และได้แพร่ขยายไปทางใต้ และตะวันออกตามแม่น้ำทั้งสองนี้

เส้นทางการแพร่ขยายเข้าไปในประเทศจีนนั้น ยังมีอีกเส้นทางหนึ่งคือเส้นทางที่ลงมาทางใต้ ตามเส้นทางแม่น้ำซีเจียงที่ไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ แคว้นทั้งหลายของแม่น้ำซีเกียง (ซีเจียง) ต่างก็ไหลมาจากมณฑลยูนนานทั้งสิ้น หลังจากนั้นจึงไหลไปสู่ทางมณฑลกวางไสและมณฑลกวางตุ้ง ข้าวที่แพร่มาที่บริเวณนี้ดูเหมือนว่า ส่วนใหญ่จะเป็นพันธุ์อินดิกาในที่ราบลุ่มยูนนาน แต่เนื่องจากประเทศจีนมีพื้นแผ่นดินกว้างใหญ่ไพศาล ลักษณะภูมิประเทศสลับซับซ้อน จึงเป็นไปได้สูงว่าต้องมีพื้นที่ที่ข้าวพันธุ์อินดิกาและจาปอนิกาสามารถกระจายพันธุ์แบบคละคล้ากันไป

เมื่อสิ้นสุดการแพร่ขยายเข้าไปในประเทศจีนเช่นนี้แล้ว จึงได้แพร่ขยายเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น เมื่อประมาณ 2,000 ปีก่อน โดยข้าวส่วนใหญ่ที่แพร่เข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นนั้น เป็นพันธุ์จาปอนิกา “สายพันธุ์แยงซีเกียง” แต่สำหรับในเรื่องเส้นทางการแพร่เข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่นนั้น ได้มีทฤษฎีต่างๆ เช่น ผ่านเข้ามาทางคาบสมุทรเกาหลี หรือไม่กี่แพร่

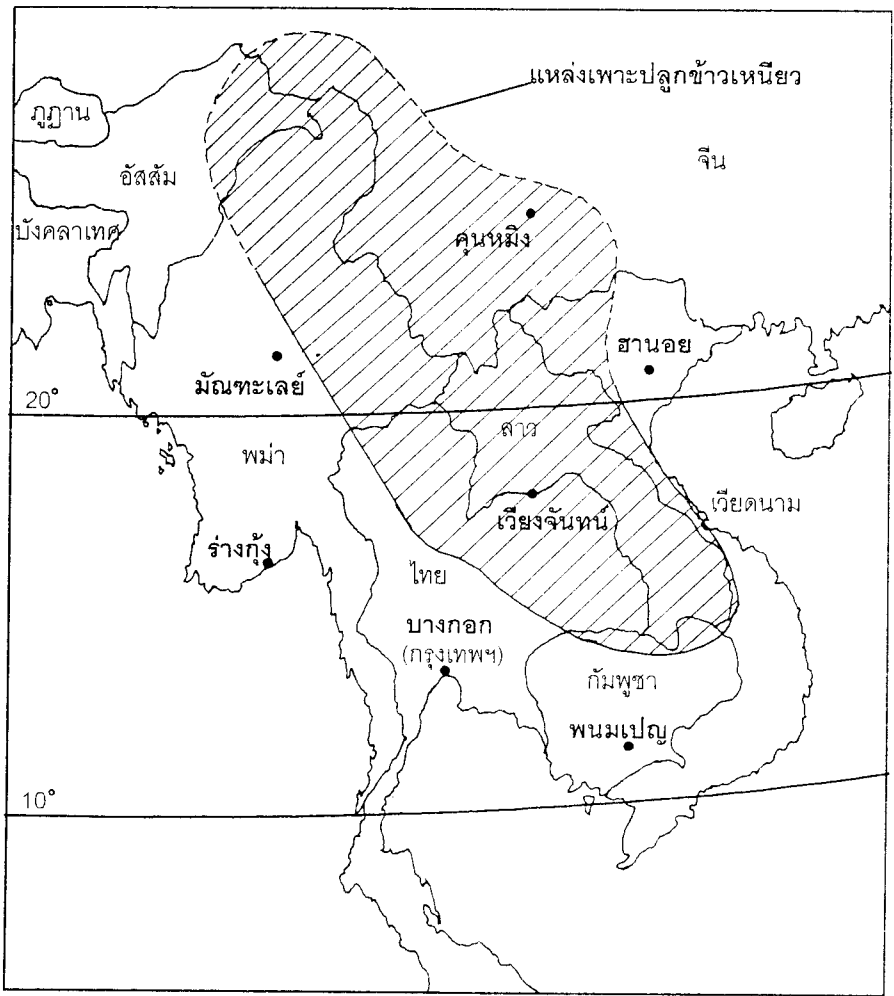
เส้นทางการแพร่กระจายเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น ชาวที่ได้มีการแพร่ขยายเข้าไปในประเทศจีน ก็ได้ผ่านเข้ามาในประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกเมื่อสมัยยาโยอิ ประมาณเมื่อ 2,000 ปีก่อน นักวิชาการด้านการเกษตรหลายท่านได้สรุปว่า ชาวที่ได้แพร่ขยายเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นส่วนใหญ่ นั้น มีต้นกำเนิดจาก พันธุ์จากปอนิก้า “สายพันธุ์แยงซีเกียง” สำหรับในเรื่องเส้นทางการแพร่กระจายนี้ นอกจากจะมีทฤษฎีที่ว่า ได้มีการเริ่มจากบริเวณปากแม่น้ำแยงซีเกียงเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นโดยตรงแล้ว ยังมีทฤษฎีที่ว่า ได้ผ่านมาทางคาบสมุทรเกาหลีหรือเข้ามาตามทางเกาะทางด้านใต้ ซึ่งในเรื่องนี้ในปัจจุบันยังไม่อาจหาข้อสรุปที่แน่นอนได้ สำหรับผู้เขียนแล้ว คิดว่าแม้จะกล่าวได้ว่าโดยหลักแล้วชาวญี่ปุ่นแพร่มาจาก “สายพันธุ์แยงซีเกียง” โดยแพร่มาทางภาคใต้ของกลุ่มแม่น้ำแยงซี แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีเส้นทางสายอื่นได้อีก จะอย่างไรก็ตามชาวได้ขึ้นบกครั้งแรกที่เกาะคิวชู หลังจากนั้นค่อยๆ แพร่มาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่ญี่ปุ่น ในเรื่องการค้นหาเส้นทางการแพร่พันธุ์และชนิดของข้าวเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น อาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวข้อที่ต้องทำการค้นคว้าวิจัยต่อไป ซึ่งจะนำความชัดเจนมาสู่วัฒนธรรมการปลูกข้าวของประเทศญี่ปุ่น

ขยายมาตามหมู่เกาะทางด้านใต้ขึ้นมา แต่ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางใดก็ตาม
สรุปได้ว่า แรกเริ่มเดิมทีนั้นได้เข้ามาทางด้านเกาะคิวชูก่อน ต่อมาจึง
ค่อยๆ แพร่ไปทางตะวันออกตามหมู่เกาะของประเทศญี่ปุ่น

ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า ชาวพันธุหลักๆ ของญี่ปุ่นนั้นเป็น
รุ่นสุดท้ายของ “สายพันธุแองซีเกียง” ที่แพร่มาจากกังหนำ (คือใต้แม่น้ำ
แองซีเกียง) แต่อาจมีการแพร่เข้ามาจากบริเวณอื่นอีกก็เป็นได้ เมื่อลอง
พิจารณาดูแล้วข้าพเจ้าไม่คิดว่าเส้นทางการแพร่ขยายของชาวเข้าสู่
ญี่ปุ่นที่เป็นแหล่งรับการแพร่กระจายแหล่งสุดท้ายของเอเชีย นั้นจะมีแค่
เพียงเส้นทางเดียว เนื่องจากปลายสมัยโจมงจนถึงต้นสมัยยาโยอิของ
ญี่ปุ่นทุกพื้นที่ของทวีปเอเชียได้มีการปลูกข้าวมาตั้งแต่หลายพันปีก่อน
เรียบร้อยแล้ว ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า อาจมีการแพร่เข้ามาของชาวเข้าสู่
ประเทศญี่ปุ่นจากทางใดก็ได้ และคงจะเป็นหัวข้อที่จะต้องทำการศึกษาค้น
คว้ากันต่อไปในการสืบหาชนิดของข้าวที่แพร่เข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น
โดยเริ่มจากเส้นทาง 3 เส้นทางดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

เรื่องเกี่ยวกับข้าวเหนียว

สุดท้ายนี้มาลองพิจารณากันถึงพันธุข้าวที่ได้แพร่พันธุเข้ามาสู่
ประเทศญี่ปุ่นในสมัยโบราณ ข้าวเปลือกที่พบจากการขุดค้นทางโบราณ
คดีนั้นทำให้ทราบว่า ข้าวที่ได้ขำมน้ำขำมทะเล เข้ามาในขณะนั้น ส่วน
ใหญ่แล้วเป็นพันธุจาปอนิกา ยิ่งไปกว่านั้นเป็นข้าวชนิดที่สามารถเก็บ
เกี่ยวได้เร็วเป็นส่วนใหญ่ (ข้าวเบา) เนื่องด้วยปัจจัยทางด้านสภาพภูมิ-
อากาศของประเทศญี่ปุ่นและกรรมวิธีการผลิตสู่ตลาดที่ยังล้าสมัย ข้าว
ที่สามารถให้ผลผลิตเร็วสม่ำเสมอ เก็บเกี่ยวได้ภายในระยะเวลาไม่นาน
เช่นนี้ จึงเป็นที่ต้องการอย่างมาก ส่วนชาวพันธุอินดิคาที่ปลูกตามพื้นที่
ต่ำบริเวณชายฝั่งของประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ ได้แพร่เข้ามาสู่ประเทศ
ญี่ปุ่นในสมัยโบราณหรือไม่นั้น ยังไม่มีหลักฐานยืนยัน แต่ชาวพันธุ

อาณาบริเวณที่ปลูกข้าวเหนียว ได้มีการคิดกันว่า พันธุ์ข้าวที่ได้แพร่เข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกส่วนใหญ่นั้นคือ จาปอนิกา แต่ยังไม่อาจยืนยันได้ว่า เป็นพันธุ์ข้าวเหนียวหรือไม่ใช้พันธุ์ข้าวเหนียว ผู้เขียนมีความคิดว่า เนื่องจากได้มีการใช้ข้าวเหนียวประกอบในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ จึงอาจเป็นไปได้ว่า ข้าวเหนียนั้นน่าจะปลูกกันอย่างกว้างขวางในสมัยโบราณมากกว่าในปัจจุบัน อนึ่งในอาณาบริเวณ เช่น ในประเทศไทย ประเทศพม่า รัฐอินโดจีน ประเทศลาว และมณฑลยูนนานนั้น แม้กระทั่งในปัจจุบันก็ยังรับประทาน (รวมทั้งปลูก) ข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักอยู่ และผู้เขียนก็ได้ตั้งชื่อบริเวณทั้งหมดนี้ว่า (อาณาบริเวณที่ปลูกข้าวเหนียว) **อาณาบริเวณที่ปลูกข้าวเหนียว**นี้ ผู้เขียนคิดว่าในสมัยโบราณมีอาณาบริเวณที่กว้างขวางกว่าในปัจจุบันมาก

อินดิกาที่ใช้ชื่อว่า Daitomai หรือ Toboshi นั้นได้เริ่มปลูกในญี่ปุ่นเมื่อหลังศตวรรษที่ 11 ไปแล้ว

ข้าวที่ข้ามมาประเทศญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกนั้นเป็นพันธุ์ข้าวเหนียว (glutinous rice) หรือไม่ใช่พันธุ์ข้าวเหนียว (non-glutinous rice) นั้นยังเป็นที่สงสัยกันอยู่ ในปัจจุบันก็ยังไม่มีความชัดเจนเป็นที่แน่ชัดสำหรับข้อสรุปว่าเป็นชนิดใด เกี่ยวกับเรื่องนี้ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือของประเทศไทย ประเทศลาว ส่วนหนึ่งของรัฐกะฉิน และฉานในประเทศพม่า ส่วนหนึ่งของรัฐอัสสัม มณฑลยูนนานของประเทศจีน และส่วนหนึ่งของเขตปกครองตนเองกวางไส นั้นรับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก กล่าวคืออาณาบริเวณที่ปลูกข้าวเหนียวเป็นผลผลิตหลักนั้นได้มีการแพร่ขยายเป็นบริเวณกว้างมาตั้งแต่โบราณ มีงานบางชิ้นกล่าวว่า แม้แต่ในประเทศจีน ข้าวที่ปลูกพันธุ์แรกสุดคือข้าวเหนียว อย่างไรก็ตามในสมัยก่อนที่ข้าวจะข้ามน้ำข้ามทะเลเข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่นนั้น ในประเทศจีนได้มีการปลูกข้าวทั้งที่เป็นพันธุ์ข้าวเหนียวและไม่ใช่พันธุ์ข้าวเหนียวแล้ว ดังนั้นจึงไม่น่าเป็นไปได้ว่า ข้าวที่เข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่นนั้น จะมีแต่พันธุ์ข้าวเหนียวเท่านั้น

ท้ายที่สุดนี้การที่จะกล่าวว่าในสมัยโบราณนั้นข้าวเหนียวมีมากกว่าหรือข้าวที่ไม่ใช่พันธุ์ข้าวเหนียวมีมากกว่านั้น ในปัจจุบันยังเป็นเรื่องยากอยู่ อย่างไรก็ตาม ตามความคิดของข้าพเจ้าแล้ว ยุคสมัยของข้าวที่แพร่กระจายเข้าสู่ญี่ปุ่นนั้น ยังเป็นสมัยโบราณมากเท่าไรความเป็นไปได้ที่จะเป็นพันธุ์ข้าวเหนียวก็มีมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งข้าพเจ้าได้ตั้งสมมติฐานข้อนี้จากพิธีบวงสรวงในสมัยโบราณมักจะใช้ข้าวเหนียว บรรพบุรุษของพวกเขา ก่อนที่จะอพยพเข้ามาสู่หมู่เกาะญี่ปุ่น หรือในช่วงที่เพิ่งจะมีการตั้งรกรากใหม่ ๆ นั้น รับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักในชีวิตประจำวัน จึงได้ใช้ข้าวเหนียวประกอบในพิธีการอันศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ

สัมพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นกับชาวจีน
ในประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง*

โดย
เออีจิ มุราชิม่า**

แปลโดย
นครินทร์ เมฆไตรรัตน์
เออีจิ มุราชิม่า

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างทหารญี่ปุ่นกับชาวจีนในประเทศไทย มีความแตกต่างจากเขตพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งทหารญี่ปุ่นยึดครองในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองอย่างมาก เพราะในกรณีของไทย ประเทศญี่ปุ่นได้ทำสัญญาพันธมิตรกับรัฐบาลไทย ฉะนั้นจึงมีรัฐบาลไทยเป็นตัวกลางอยู่ในสมัยสงครามนี้ รัฐบาลไทยได้พยายามรักษาเอกราชและอำนาจอธิปไตยไว้อย่างที่สุด และไม่ยินยอมให้ทหารญี่ปุ่นดำเนินการกับชาวจีนโดยพลการ ฝ่ายญี่ปุ่นเองก็ต้องพยายามระมัดระวังไม่ให้ฝ่ายไทยขัดเคืองโดยหวังที่จะได้รับความร่วมมือจากฝ่ายรัฐบาลไทยอย่างเต็มที่ และในอันที่จริงแล้ว ในช่วงที่ทหารญี่ปุ่นตั้งกองกำลังอยู่ในเมืองไทย แนวนโยบายต่อชาวจีนล้วนมาจากรัฐบาลไทยเกือบทั้งสิ้น โดยที่ฝ่ายรัฐบาลไทยไม่ได้มีการปรึกษารือกับฝ่ายญี่ปุ่นแต่ประการใด มีพักต้องกล่าวถึงแนวนโยบายต่อชาวจีนของไทยบางส่วน ซึ่งไม่ตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ทางการทหารของฝ่ายญี่ปุ่น รวมทั้งการปราบปรามชาวจีนของรัฐบาลไทยซึ่งมีมาก่อนสงคราม ซึ่งดำเนินสืบต่อมาจนถึงช่วงเวลาก่อนที่ฝ่ายสัมพันธมิตรได้เปรียบฝ่ายอักษะในสถานการณ์สงครามเรื่องนี้ส่งผลให้ผู้นำชาวจีนบางคนหันมาพึ่งพิงฝ่ายญี่ปุ่น กล่าวโดยรวมแล้ว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น ชาวจีน และรัฐบาลไทยในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา เป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง

---

* บทความนี้แปลจากบทความภาษาญี่ปุ่นชื่อ "The Thai-Japanese Alliance and Overseas Chinese in Thailand" *Review of Asian and Pacific Studies* no. 13 January 1996 โดยเออิจิ มูราชิม่า (Eiji Murashima) และ

** ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติของประเทศไทย ที่ให้การสนับสนุนการทำงานวิจัยของผู้เขียน

ปัจจัยซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น ชาวจีนและรัฐบาลไทย ได้แก่ สถานการณ์โลกอย่างหนึ่ง กับความคาดหวังและผลที่ฝ่ายไทยได้รับจากญี่ปุ่นอีกอย่างหนึ่ง คงเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า รัฐบาลไทยกับฝ่ายญี่ปุ่นได้ลงนามใน “กติกาสัญญาพันธมิตร” เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และโดยกติกาสัญญานี้ ก็ได้มีการทำข้อตกลงฉบับย่อยๆ ด้านทหาร ด้านเศรษฐกิจ ฯลฯ ซึ่งทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นได้รับความร่วมมือจากฝ่ายไทยตลอดมาจนสิ้นสุดสงคราม แต่เรื่องนี้มีได้หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจะเป็นไปโดยราบรื่น ในที่นี้ เราจะแบ่งยุคสมัยของความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นอย่างกว้าง ๆ ออกได้เป็นสองสมัย สมัยแรกเป็นช่วงเวลาซึ่งฝ่ายอักษะได้เปรียบในสถานการณ์สงคราม กับอีกสมัยหนึ่งเป็นช่วงเวลาซึ่งสถานการณ์แปรผันไปเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรได้เปรียบในสถานการณ์สงคราม การเปลี่ยนแปลงนี้ในการรับรู้ของผู้นำไทยเกิดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคมและมิถุนายน พ.ศ. 2486 และในกรอบของยุคสมัยกว้างๆ ดังกล่าวข้างต้น เราจะพิจารณาในรายละเอียดแบ่งเป็นยุคละสองช่วงเวลา รวมแล้วแบ่งเป็นสี่ช่วงเวลา ช่วงที่หนึ่ง เริ่มตั้งแต่มีความตกลงกติกาสัญญาพันธมิตรจนถึงกลางปี พ.ศ. 2485 ในช่วงนี้ ฝ่ายไทยมีความหวังว่าจะได้รับสิ่งตอบแทนจากสัมพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่น โดยเฉพาะในเรื่องการได้รับดินแดน และการสร้างประเทศไทยให้เป็นมหาอำนาจในเขตพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงที่สอง เริ่มจากกลางปี พ.ศ. 2485 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2486 เป็นช่วงเวลาซึ่งฝ่ายผู้นำไทยมีความผิดหวังไม่ได้รับการตอบสนองคือไม่ได้เป็นมหาอำนาจ และเผชิญหน้ากับการขยายอำนาจของฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทย อันเป็นสิ่งที่ฝ่ายผู้นำไทยไม่มีความปรารถนาให้เป็นเช่นนั้นเลย ช่วงที่สาม ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2486 จนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 อันเป็นช่วงเวลาซึ่งฝ่ายอักษะได้เสียเปรียบทั้งในยุโรปและเขตแปซิฟิก และนับตั้งแต่เดือน

มิถุนายน พ.ศ. 2486 เป็นต้นไป จอมพล ป. พิบูลสงครามได้วางแผนป้องกันประเทศไทยโดยอิสระ ต่อมาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2486 การทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรในเขตกรุงเทพฯ ได้ทวีความรุนแรงขึ้น ความไม่ร่วมมือของฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นที่ประจักษ์ชัด ความสัมพันธ์เลวร้ายลง ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เริ่มติดต่อกับรัฐบาลจุงกิง คิดวางแผนทางการทหารร่วมกับรัฐบาลจุงกิงเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น และในช่วงสุดท้าย เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 จนถึงสิ้นสุดสงครามในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 ในสมัยนั้นคณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามถูกบังคับให้ลาออก เนื่องมาจากการปฏิบัติในลักษณะอำนาจนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้ฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผลทางไปสร้างกลุ่มการเมืองขึ้นโดยมีนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้นำ ในขณะเดียวกันฝ่ายทหารญี่ปุ่น ซึ่งไม่มีความหวังจากคณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ปรามไม่ให้จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้กำลังทหารกลับเข้ามามีอำนาจอีกครั้งหนึ่ง และในสมัยนี้ นายควง อภัยวงศ์ได้ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อรักษาเอกราชและให้ประเทศไทยประสบภัยจากสงครามน้อยที่สุด ในการนี้ รัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ได้ปฏิบัติอย่างเป็นทางการเป็นมิตรในทางที่เปิดเผยมิตรกับฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งตรงกันข้ามกับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยที่ในทางลับ ได้มีขบวนการเสรีไทยดำเนินงานติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร ในช่วงนี้ แนวนโยบายต่อต้านชาวจีนอย่างรุนแรงในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ถูกยกเลิกไปเกือบทั้งหมดด้วย

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์สามฝ่ายระหว่างญี่ปุ่น ชาวจีนและรัฐบาลไทยในกรอบของเวลาที่ได้จัดแบ่งไว้ เป็นสี่ยุคดังกล่าว รวมทั้งจะกล่าวถึงขบวนการใต้ดินของก๊กมินตั๋งและคอมมิวนิสต์ ซึ่งขยายตัวในช่วงครึ่งหลังของสงครามมหาเอเชียบูรพา

ตอนที่ 1 สัญญาพันธไมตรีไทย-ญี่ปุ่นกับความร่วมมือของ ชาวเอเชียในประเทศไทย-จากการถูกบังคับสู่การแสวงผล ประโยชน์

วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กรมที่ 4 กับกรมที่ 5 ของ กองพลรักษาพระองค์เคลื่อนพลจากกัมพูชาเข้ามาในเขตภาคกลาง ของประเทศไทย ในการนี้ กองพันที่ 1 กรมทหารที่ 5 ซึ่งทำหน้าที่เป็น ทหารส่วนหน้าอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของพันเอกอิวาคุโระ มีภาระ หน้าที่เข้ายึดสนามบินดอนเมือง โดยเข้ายึดสนามบินดอนเมืองได้ ในตอนเช้าของวันที่ 9 ธันวาคม และในเวลา 11 น. ของวันเดียวกัน ได้เคลื่อนกำลังจากดอนเมืองเข้ามาในกรุงเทพฯ กองกำลังส่วนหน้าของ พันเอกอิวาคุโระนี้ ได้รับคำสั่งให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นกองกำลังรักษา กรุงเทพฯ ตามคำสั่งที่ 308 ของกองพลรักษาพระองค์ ซึ่งออกคำสั่ง ที่กรุงเทพฯ เมื่อเวลา 19 น. ของวันที่ 9 ธันวาคม คำสั่งดังกล่าวได้ กำหนดหน้าที่ต่าง ๆ ประการหนึ่งคือการเข้าควบคุมสมาคมพาณิชย์จีน อีกประการหนึ่งคือสนับสนุนและช่วยเหลือสถานทูตญี่ปุ่น เพื่อควบคุม แกะไขหนังสือพิมพ์จีนฝ่ายจุงกิง (สมัยนั้นมีหนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยเพียงฉบับเดียวเท่านั้น ได้แก่ หนังสือพิมพ์ดวงจวัน) ในขณะเดียวกัน กองกำลังในสังกัดกองพลรักษาพระองค์กรมอื่น ๆ ได้กระจายกำลังกัน ไปยึดจังหวัดลพบุรี สระบุรี ปราจีนบุรีในช่วงเวลาบ่ายของวันที่ 9 ธันวาคม นั้นหมายความว่ากองทหารญี่ปุ่นได้เข้ายึดเขตภาคกลางของ ประเทศไทยได้ทั้งหมดในวันที่ 10 ธันวาคม¹ ในขณะที่ในเขตของ ภาคใต้ของไไทยนั้น กองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกตั้งแต่ตอนเช้าของ วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 โดยไม่มีกองกำลังของฝ่ายอังกฤษบุก เข้ามาต้านทานตามความคาดหวังของผู้นำไทยบางคน และจนถึงวันที่ 10 ธันวาคม กล่าวได้ว่า กองทัพญี่ปุ่นเข้ายึดเข้าครองประเทศไทยเป็น ผลสำเร็จ

ตั้งแต่ 22.30 น. ของวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (เวลาประเทศไทย) สถานทูตญี่ปุ่นได้เริ่มการเจรจาเกี่ยวกับการยกพลเข้ามาในเขตประเทศไทยอย่างสันติ แต่ในขณะนั้น นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้ปรากฏตัว จึงเกิดมีการสู้รบกันขึ้นตั้งแต่เวลาประมาณ 2 นาฬิกาของวันที่ 8 ธันวาคม ในบริเวณ 6 จังหวัดในเขตภาคใต้ และการสู้รบระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่ภาคใต้นั้น นายทหารไทยรวมทั้งตำรวจได้เสียชีวิต 9 คนและบาดเจ็บ 9 คน ระเบิดประทวนและพลทหารเสียชีวิต 140 คนและบาดเจ็บ 119 คน พลเรือนไทยเสียชีวิต 34 คนและบาดเจ็บ 30 คน ในส่วนของฝ่ายญี่ปุ่นนั้น ปรากฏว่ากองพลที่ 5 ซึ่งยกพลขึ้นบกที่จังหวัดสงขลาและปัตตานี ได้เสียชีวิต 33 คน ในจำนวนนี้เป็นนายทหาร 3 คน บาดเจ็บ 45 คน และในส่วนของกรมทหารราบที่ 143 ซึ่งยกพลขึ้นบกที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้เสียชีวิต 6 คน ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เสียชีวิต 2 คน ที่จังหวัดชุมพรเสียชีวิต 12 คน และที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ฝ่ายญี่ปุ่นเสียชีวิต 88 คน²

จนถึงเวลา 7 น. ของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เดินทางกลับถึงกรุงเทพฯ และในเวลา 7.30 น. จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้มีคำสั่งยุติการต่อสู้ไว้ชั่วคราวโดยลำพัง ซึ่งเป็นผลจากการที่ในขณะนั้นฝ่ายญี่ปุ่นได้บีบบังคับต่อตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามในรายงานโทรเลขฉบับที่ 932 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ของเอกอัครราชทูตทสึโบกามิกกล่าวว่าในขั้นสุดท้ายจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้ “ยอมจำนน” และยอมรับข้อตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่น โดยอนุญาตให้กองทหารญี่ปุ่นผ่านดินแดนไทยในเวลา 10.30 ของวันเดียวกันภายหลังจากมีการประชุมคณะรัฐมนตรี ต่อมาในเวลา 15.00 น. ของวันที่ 9 ธันวาคม ผู้บัญชาการกองทัพที่ 15 ชื่อพลโท โชจิโร อิดา (Shojiro Iida) ได้เดินทางมาถึงสนามบินดอนเมืองกองทัพที่ 15 นี้ มีหน้าที่หลักทำให้ประเทศไทยมีเสถียรภาพ เพื่อให้

การต่อสู้ในเขตมลายูมีความคล่องตัว ในอีกประการหนึ่ง คือการเตรียมการในประเทศไทยเพื่อการบุกรุกเข้าไปในเขตประเทศพม่า พลโทอิดาได้พบกับจอมพล ป. พิบูลสงครามในวันเดียวกัน ซึ่งน่าจะมีผลต่อการตัดสินใจของจอมพล ป. พิบูลสงครามในวันต่อ ๆ มาอยู่ไม่น้อย³ ในเวลาหลังเที่ยงของวันที่ 10 ธันวาคม กองกำลังนาวีจะวันออกไกลของอังกฤษได้ถูกโจมตีและถูกทำลายลงโดยเครื่องบินของฝ่ายญี่ปุ่นเกือบทั้งหมด ข่าวสารเรื่องนี้มาถึงกรุงเทพฯ ทันที และในเวลา 19 น. ของวันเดียวกัน นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ติดต่อกับเอกอัครราชทูตสหโซเวียต โดยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นศัตรูกับญี่ปุ่นอย่างที่ใดเคยสัญญาไว้ และคิดว่าถึงเวลาแล้ว ที่ฝ่ายไทยสมควรตกลงปลงใจประกาศสงครามกับอังกฤษ แต่ว่าประชาชนมีความนิยมอังกฤษมานาน จึงจะนำมติมหาชนให้คล้อยตามการประกาศสงครามกับฝ่ายอังกฤษโดยทันทีทันใดได้ยาก ต้องมีการเตรียมการหลายขั้นตอนก่อนประกาศสงคราม ในระยะนี้ ได้ประกาศกฎอัยการศึกตั้งแต่เวลา 21.00 น. ของคืนนี้ เพื่อป้องกันจารกรรมและการปฏิบัติงานใต้ดินของฝ่ายอังกฤษและรัฐบาลจุงกิง รวมทั้งจะมีการปรับคณะรัฐมนตรีภายในไม่ช้า หลังจากนั้น จะมีการทำสัญญาพันธมิตรกันได้” แต่เรื่องนี้เอกอัครราชทูตสหโซเวียตได้ตอบว่า “ข้าพเจ้ารู้สึกขอบพระคุณและเชื่อในการตัดสินใจของท่าน แต่ถ้าไม่มีหลักฐานที่เป็นรูปธรรมแล้ว ก็เป็นเรื่องยากที่จะให้ประชาชนญี่ปุ่นหรือกองทหารญี่ปุ่น ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศไทยเชื่อใจท่านได้ จึงใคร่ขอให้มีการลงนามคำสัญญากันเดี๋ยวนี้” หลังจากนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้อ่านร่างสัญญาข้อตกลงแล้วตอบตกลงพร้อมลงนาม แต่ฝ่ายเอกอัครราชทูตสหโซเวียต มิได้จัดเตรียมสัญญาข้อตกลงมาสองฉบับ การลงนามในหนังสือสัญญาข้อตกลงจึงได้กระทำในวันถัดไป⁴ เนื้อหาของสัญญานี้ ตรงกับหัวข้อนโยบายต่อประเทศไทย ซึ่งการประชุมระหว่างรัฐบาลญี่ปุ่นกับกรม

สนธิการของญี่ปุ่นได้ตกลงกันเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 กล่าวโดยสรุปเนื้อหาของสัญญาคือการที่ประเทศทั้งสองร่วมรุกและป้องกัน ประเทศไทยร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นในการทหาร ฝ่ายญี่ปุ่นเองเคารพเอกราช อธิปไตยและเกียรติศักดิ์ของประเทศไทย และร่วมมือเพื่อให้ไทยได้ดินแดนที่เสียไปกลับคืน ครั้นถึงเวลา 11.20 น. ของวันที่ 11 ธันวาคม นายกฯ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ลงนามในสัญญา “ความตกลง...ไทยกับญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรกันทั้งการรุกและการป้องกัน โดยจะให้ความร่วมมือทางทหารแก่ญี่ปุ่นตามที่จำเป็น...”⁵ และในวันที่ 12 ธันวาคม นายกฯ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีแถลงการณ์ทางวิทยุกระจายเสียง กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นว่า

“รัฐบาลขอแจ้งให้ประชาชนทราบว่า การที่ได้ตกลงกับรัฐบาลญี่ปุ่นดังกล่าวนี้ ก็โดยได้พิจารณาแล้วอย่างรอบคอบ และเห็นว่าเป็นทางดีที่สุดที่จะปฏิบัติให้เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติในสถานการณ์เช่นนี้ ฉะนั้น แต่บัดนี้เป็นต้นไปขอให้ตระหนักแน่ว่า ญี่ปุ่นเป็นมิตรกับไทย เพื่อร่วมกันเชิดชูเกียรติศักดิ์ให้รุ่งโรจน์ยิ่งขึ้นไป”⁶ และเรื่องการประกาศนี้ นายโยชิมิ นิดตะ ประธานสาขาบริษัทมิตซูบิชิโซจิ ประจำกรุงเทพฯ ผู้มีความกว้างขวาง มีความสัมพันธ์ทั้งกับฝ่ายสถานทูตและกองทหารญี่ปุ่นอย่างลึกซึ้ง ได้ฟังแถลงการณ์ของรัฐบาลไทยดังกล่าวแล้ว ได้เขียนความรู้สึกในบันทึกของเขาว่า ฝ่ายไทยถูกบีบบังคับให้ลงนามความตกลง ฝ่ายไทยมีความรู้สึกเคืองแค้น จะยาวนานถึงสองร้อยปีหรือไม่นั้นขึ้นกับวิธปฏิบัติของฝ่ายญี่ปุ่นนับจากนี้เป็นต้นไป และเป็นเรื่องที่น่าหวาดวิตกอย่างแท้จริง⁷

วันที่ 13 ธันวาคม กองทัพที่ 15 ของฝ่ายญี่ปุ่นกับฝ่ายทหารไทยได้ตกลง “หลักการร่วมยุทธระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” ซึ่งลงนามอย่างเป็นทางการต่อมาในวันที่ 14 ธันวาคม เพื่อโจมตีกองทหารศัตรูในเขตประเทศพม่า และในตอนค่ำของวันที่ 13 ธันวาคมนั้น ได้มีคำสั่งถึง

กองทหารไทยที่มีประสิทธิภาพสูงสุดซึ่งเตรียมพร้อมอยู่ที่จังหวัด
ปราจีนบุรี ให้ย้ายกำลังพลขึ้นไปประจำในเขตภาคเหนือ⁸ กองกำลัง
ส่วนนี้ในระยะต่อมา คือในวันที่ 24 ธันวาคม ได้ถูกจัดตั้งใหม่เป็น
กองทัพพายัพเพื่อปฏิบัติการกิจในเขตรัฐฉานของประเทศพม่า

วันที่ 14 ธันวาคม มีการประชุมของคณะอนุกรรมการประสาน
งานกับทหารญี่ปุ่น และในที่นี้ พันเอกประยูร ภมรมนตรีได้กล่าวกับ
ที่ประชุม มีความตอนหนึ่งว่า

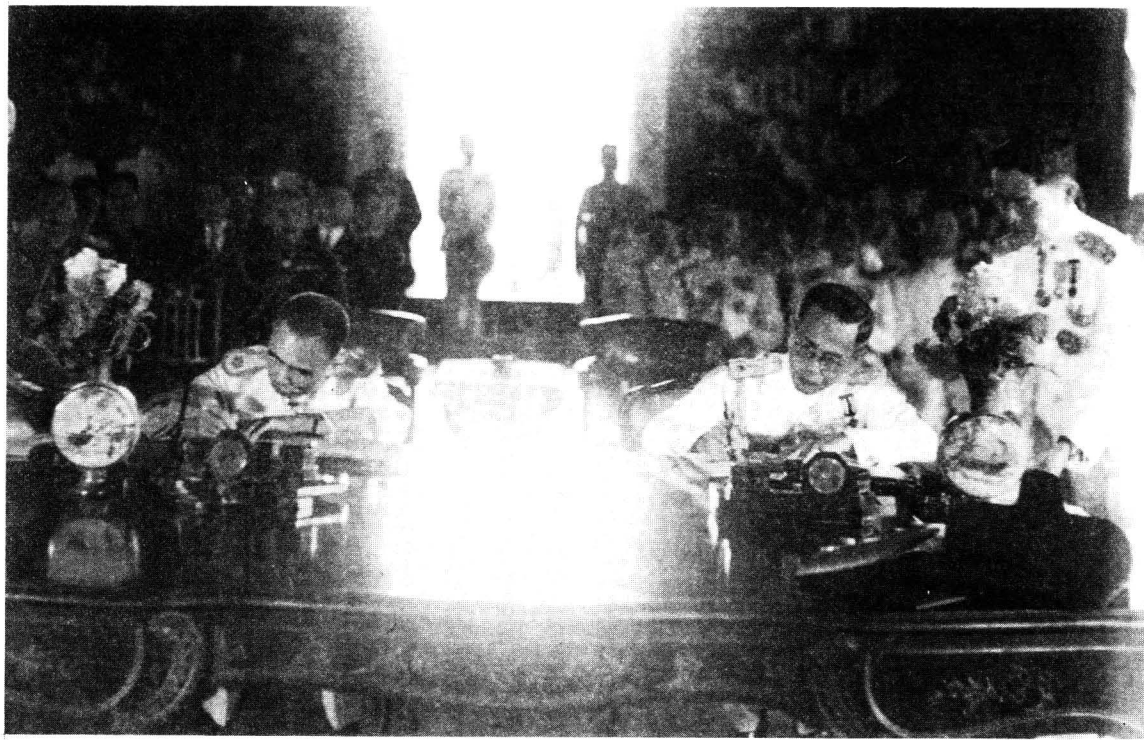
“ญี่ปุ่นเขาถือว่าเขาใหญ่กว่าเรา เขาถือว่า
เราเป็นเพียงสาขาของเขา เหตุนี้การทำการรบ
ครั้งนี้ ญี่ปุ่นก็จะเป็นผู้ออกหน้า ฝ่ายเราตามหลัง
และให้ความช่วยเหลือเขาทุกวิถีทาง พฤติการณ์
ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าในขณะนี้ เปรียบเหมือนหิน
ตกลงจากเขา เราต้องหลบให้ดีหรือเปรียบเหมือน
น้ำเชี่ยว เราต้องทำทำนบแบ่งน้ำเป็นช่องพอให้
น้ำไหลไปได้ โดยไม่ทำให้เราได้รับความเดือดร้อน
ฉะนั้นขออย่าให้ถือข้อบังคับและกฎหมายของเรา
ให้มากนัก... ถ้าเกิดขัดข้องขึ้น เขาเกิดไม่ไว้ใจเรา
ขึ้นมาเขาอาจยึดหรือทำสิ่งใดขึ้น เราก็จะลำบาก...”⁹

ถัดมาในวันที่ 15 ธันวาคม จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สั่งการ
ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจัดประชุมผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ
ในที่ประชุมนี้ ได้มีการแจ้งให้ผู้แทนกระทรวงทราบถึงกติกาสัญญา
พันธมิตร โดยอธิบายว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นสมควรให้ข้า-
ราชการปฏิญาณตนว่าจะปฏิบัติหน้าที่ราชการตามแนวนโยบายใหม่
อย่างเคร่งครัด ซึ่งรัฐบาลไทยได้ร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น โดยที่ให้

ข้าราชการทุกกระทรวงลงนามในเอกสารปฏิญาณตน และส่งรายงานตามกระทรวงขึ้นมามาตามลำดับ เรื่องนี้สอดคล้องกับคำพูดของพันเอก ประยูร ภมรมนตรีซึ่งย้าว่าประเทศไทยไม่มีทางเลือก การปฏิญาณตนก็เป็นเช่นเดียวกัน ความรู้สึกในขณะนั้นคือ ฝ่ายไทยถูกบังคับให้เข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากรายงานของกรมโฆษณาการซึ่งกล่าวว่า มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งได้ลงข่าวว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามมีข้อตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่นอยู่ก่อนหน้านี้อแล้ว เจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการพิจารณาว่า คำกล่าวในลักษณะนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดคิดว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้ทรยศต่อชาติ เห็นควรสั่งปิดหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าว¹⁰ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แสดงความรู้สึกของฝ่ายไทยในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดีว่าถูกบีบบังคับโดยสถานการณ์อย่างไม่มีทางเลือกเสี่ยงให้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับฝ่ายญี่ปุ่น

หลังจากนั้นไม่ถึงหนึ่งสัปดาห์ ความคิดเห็นของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ในวันที่ 21 ธันวาคม ได้มีการลงนามใน “กติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น” อย่างเป็นทางการโดยมีผลบังคับใช้นับตั้งแต่ลงนาม ในสัญญาฉบับดังกล่าว ระบุว่าประเทศไทย “จะให้ความช่วยเหลือแก่ภาคีนั้นด้วย บันดาปัจจัยของตนในทางการเมือง การเศรษฐกิจ และการทหาร” รวมทั้งมีข้อกำหนดความเข้าใจกันเป็นความลับ จัดทำเป็นภาคผนวกของกติกาสัญญาพันธมิตรฉบับดังกล่าวด้วย ข้อหนึ่งของข้อกำหนดดังกล่าวว่า “ประเทศญี่ปุ่นจะร่วมมือกับประเทศไทยเพื่อประสิทธิภาพการเรียกคืนดินแดนแดนของประเทศไทย” หลังจากนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งโทรเลขที่ 196/2484 ถึงทูตพระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น, 1894-1949) ประจำประเทศเยอรมัน กล่าวว่า “สัญญาพันธมิตรได้ตกลงโดยรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยความสมัครใจ รัฐบาลของ

พิธีลงนามใน “กติกาสัญญาพันธมิตร” ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พุทธศักราช 2484 (ภาพจากห้องสมุดโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้รับความเอื้อเฟื้อสไลด์จากสำนักพิมพ์สารคดี)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กำลังคิดจะเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะ ฉะนั้นโปรดติดต่อกับวงการเมืองของเยอรมันเพื่อตรวจสอบว่า เยอรมันมีความรู้สึกอย่างไร ในเรื่องดังกล่าวนี้”¹¹ ต่อมา วันที่ 30 ธันวาคม พระประศาสน์พิทยายุทธได้โทรเลขตอบกลับมีใจความว่า “เยอรมันก็อยากให้เราเข้า Axis (หมายถึงฝ่ายอักษะ-ผู้เขียน) แต่เกรงใจญี่ปุ่น จึงแนะนำให้รอไว้อีกหน่อย และให้ญี่ปุ่นเขาแนะนำเอง” ซึ่งเรื่องนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามมีคำบันทึก แนบท้ายหนังสือรายงาน ลงวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2485 มีความว่า “ทราบแล้ว ให้ตอบรับว่าทราบแล้ว ขอขอบคุณ และว่าเรากับญี่ปุ่นเป็นคนเดียวกัน”¹² และในระยะถัดมา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ คือ หลวงวิจิตรวาทการ ได้มีคำสั่ง โดยโทรเลขที่ 24/2485 ถึงเอกอัครราชทูตตติเรก ชัยนาม มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“หลังจากได้ประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาแล้ว ประเทศไทยมีความประสงค์เข้าร่วมสัญญาสามประเทศเยอรมัน อิตาลีและญี่ปุ่น (สัญญานี้ลงนามเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2483 และหลังจากนั้นก็ยังมีประเทศฮังการี รูมาเนีย และสโลวาเกียเข้าร่วมตามลำดับ-ผู้เขียน) เพื่อถูกนับเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มประเทศอักษะ เหตุผลของเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ท่านทราบอยู่แล้ว...”¹³ หลักฐานเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ความคิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เปลี่ยนแปลงไปจากการมีความรู้สึกว่าคุณบีบบังคับมาเป็นความสมัครใจ รวมทั้งมีความประสงค์เข้าร่วมในกลุ่มประเทศของฝ่ายอักษะด้วย

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งอยู่ในระหว่างกลางของสงครามระหว่างฝ่ายญี่ปุ่นกับอังกฤษ โดยไม่ได้เข้าร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างแท้จริง เมื่อมาถึงบัดนี้ กล่าวได้ว่า ได้เปลี่ยนท่าทีมาเป็นฝ่ายนิยมลัทธินิยมเอเซียอย่างเต็มตัว โดยพิจารณาว่าผลประโยชน์ของประเทศไทยนั้นตรงกับผลประโยชน์ของชาวเอเซียทั้งหมด ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นทำการ

โฆษณาอยู่ รวมทั้งได้คิดจะทำการฉวยโอกาสจากสถานการณ์ซึ่งฝ่าย
อักษะกำลังได้เปรียบอยู่นั้น ทำการขยายผลประโยชน์ของประเทศไทย
ด้วย ซึ่งเห็นได้จากการที่ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ส่งโทรเลขลงวันที่
22 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ถึงจอมพลเซียงไคเช็ค มีใจความว่า

“...ขอให้ พณฯ ท่าน แน่ใจว่า ข้อความซึ่ง
ข้าพเจ้าเรียนมาโดยโทรเลขฉบับนี้ ได้เกิดจากน้ำใจ
อันบริสุทธิ์ของข้าพเจ้า โดยมีได้มีอำนาจหรือ
อิทธิพลใด ๆ มาบังคับ หรือจูงใจให้ข้าพเจ้าทำเช่นนั้น
เลย

ประเทศไทยได้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด
กับจีนมาตั้งแต่โบราณกาลจนกระทั่งถึงบัดนี้ ความ
ทุกข์สุขอันใดที่ชาวจีนได้รับ ชาวไทยย่อมมี
ส่วนเสมอ การสงครามในระหว่างจีนกับญี่ปุ่น
ได้กระทำกัน ได้แลเห็นผลมาแล้วก็คือ การเสื่อม
ที่โทรมระทมทุกข์ของประชาชนชาวเอเชีย โดยทั่ว ๆ
ไป และชาวจีนโดยเฉพาะ เมื่อคำนึงถึงว่าเวลานี้
เป็นโอกาสที่ชาวเอเชียจะร่วมใจกันเพื่อผดุงฐานะ
ของชาวเอเชียแล้ว ทุกคนย่อมคิดเห็นว่า การ
สงครามระหว่างญี่ปุ่นกับจีนนั้นควรจะระงับลง
โดยเร็วที่สุดที่จะเป็นได้... สำหรับตัวข้าพเจ้ากับ
คณะรัฐบาล พร้อมทั้งประชาชนของไทย เมื่อได้
ตกลงดำเนินการร่วมมือกับญี่ปุ่นแล้วก็แลเห็นชัดเจน
ทุกวันนี้ว่า ชาตินีญี่ปุ่นเป็นชาติที่มีคุณธรรมสูง และ
มีเจตนาดีต่อชาวเอเชียด้วยกัน โดยบริสุทธิ์ใจ สิ่งใด
อื่นนอกจากนี้ย่อมมาจากโฆษณาชวนเชื่อเพื่อ

ประโยชน์แก่ชาติอังกฤษทั้งสิ้น บัดนี้ ชาวพม่าและชาวอินเดียกำลังตื่นตัว คำว่า 'เอเชียสำหรับชาวเอเชีย' กำลังเป็นคำขวัญ และเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตและความหวังของพวกเราในเวลานี้ ข้าพเจ้าขอเชิญชวนให้ท่านเข้ามาร่วมงานกู้เกียรติของเอเชียพร้อมกับพวกเรา...."¹⁴

โทรเลขนี้ ในอันที่จริงถูกส่งไปยังประเทศจีนไม่ได้ ฉะนั้น จึงมีการประกาศทางวิทยุกระจายเสียงคลื่นสั้นแทน

วันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2484 คณะกัฏิสรภาพอินเดีย (Indian Independence League) ซึ่งมีสวามี ลัตยานนท ปูรี เป็นประธานได้จัดประชุมชาวอินเดียในกรุงเทพฯ มีการหาสมาชิกได้ 300 คนในวันเดียวกันนั้น¹⁵ ถัดมาในวันที่ 24 ธันวาคม ชาวพม่าในกรุงเทพฯ ก็ได้จัดประชุมขึ้นที่โรงละคร กรมศิลปากร การประชุมคราวนี้ มีหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้จัดการประชุม มีคนพม่าเข้าร่วมประมาณ 100 คน ได้มีการจัดตั้งคณะพม่าอิสระในประเทศไทยขึ้น โดยมีหม่องลุนเผ่เป็นหัวหน้าคณะ ทำการรวบรวมชาวพม่าทั้งในเขตกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดได้ประมาณ 300-400 คน และจัดตั้งกองทหารพม่าอิสระขึ้น¹⁶ ในการประชุมทั้งของชาวอินเดียกับชาวพม่าในครั้งนี จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ส่งสาส์นแสดงความยินดีไปร่วมด้วย¹⁷

พันโทไชย ประทีปะเสน (1906-1961) ในฐานะกรรมการคนหนึ่งของกรรมการผสมไทย-ญี่ปุ่น ได้จัดการประชุมขึ้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2485 และเขาได้กล่าวกับที่ประชุมมีความตอนหนึ่งว่า

“กองทัพญี่ปุ่นต้องเข้ารบหลายด้าน ฉะนั้น เมื่อทางการทหารมุ่งหมายแล้ว เขาจะต้องดำเนินการตามแผนทันที เมื่อเขาต้องการอะไรจากเราก็ควรให้เขา แต่ต้องไม่ลืมว่า อย่าให้เสียประโยชน์ของเราด้วยในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้โปรดอย่าเข้าใจว่าที่เราช่วยเหลือเขานั้น เป็นไปในฐานะผู้รับใช้หรือทาสในเรือนเบี้ย สมมุติว่าเราจะใช้ใครไปทำกิจธุระอย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็คงต้องให้เครื่องมือแก่เขาเพื่อประโยชน์ในกิจการของเราเอง เราทำให้ญี่ปุ่นญี่ปุ่นก็อาจตอบแทนเราได้ในภายหน้า”¹⁸

จากคำกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคำกล่าวของพันเอก ประยูร ภมรมนตรีเมื่อสองสัปดาห์ก่อน แสดงให้เห็นว่า ฝ่ายไทยได้เปลี่ยนแปลงท่าทีไปแล้ว ในช่วงนี้ ฝ่ายไทยได้มุ่งหวังสิ่งตอบแทนจากฝ่ายญี่ปุ่นเป็นสำคัญ วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งคณะกรรมการผสมไทย-ญี่ปุ่น เกิดขึ้นเพราะฝ่ายญี่ปุ่นต้องการติดต่อกับหน่วยราชการไทยหลายหน่วย ฝ่ายไทยจึงคิดจัดตั้งหน่วยงานเป็นศูนย์กลางในการติดต่อและประสานงานกับฝ่ายญี่ปุ่น

วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับอังกฤษกับสหรัฐอเมริกา และจากการประกาศนี้ ประเทศไทยสามารถบุกรุกเข้าไปในเขตแดนของประเทศพม่าได้ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเรื่องนี้เป็นสาเหตุหนึ่งของการประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีความประสงค์ต้องการยึดดินแดนในประเทศพม่า หลักฐานเรื่องนี้เราพิจารณาได้จากการระดมพลชาวพม่าและไทยใหญ่ในประเทศไทยขึ้นโดยพลการของฝ่ายทหารญี่ปุ่น เพื่อจัดตั้งกองกำลังคณะพม่าอิสระขึ้นในเขตภาคเหนือของไทย การกระทำของฝ่ายญี่ปุ่นดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในระหว่างเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นไทยกับฝ่ายทหารญี่ปุ่น

และเมื่อมีรายงานถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้มีบันทึกลงวันที่ 29 มกราคม ถึงพันโทไชย ประทีปะเสน กล่าวว่ “ให้หาทางระงับการกระทำเช่นนี้ ถ้าต้องการก็บอกเราได้ เอาทหาร (ไทย-ผู้เขียน) ไปดีกว่า”¹⁹

การเปลี่ยนแปลงนโยบายของฝ่ายรัฐบาลไทย ส่งผลให้การดำเนินการต่อชาวจีนของฝ่ายทหารญี่ปุ่นมีความสะดวกมากขึ้น กล่าวคือ ฝ่ายทหารญี่ปุ่นนั้นมีนโยบายหลักต่อชาวจีนอยู่แล้ว ซึ่งพิจารณาได้จากบันทึกของหัวหน้าเสนาธิการฝ่ายยุทธการชื่อ พลโทชินอิจิ ทานากะ แห่งกรมเสนาธิการทหารบกญี่ปุ่น (คนนี้เป็นผู้วางแผนทางยุทธศาสตร์ของทหารบกญี่ปุ่นในช่วงต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา) ได้เขียนบันทึกประจำวันลงวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2484 มีความว่า องค์กรของชาวจีนที่มีอยู่แล้ว ให้ดำเนินงานต่อไปโดยอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายญี่ปุ่นจากระดับเบื้องบน และทำให้องค์กรเหล่านั้นหันมาสนับสนุนรัฐบาล汪精衛 ที่นานกิง ในอีกประการหนึ่ง ชาวจีนนั้นมีพฤติกรรมเกาะตัวกันเป็นกลุ่ม มีความสามารถในทางการค้า และมุ่งสะสมทรัพย์สินสมบัติ ฝ่ายญี่ปุ่นจึงควรเอานิสัยของชาวจีนเหล่านี้ มาใช้เป็นเครื่องมือดำเนินงานเพื่อประโยชน์สูงสุดของชาติญี่ปุ่น วิธีการรับเอาชาวจีนมาเป็นพวกควรยึดหลักแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และในประการสุดท้าย การปฏิบัติของฝ่ายญี่ปุ่นต่อชาวจีนในอินโดจีนฝรั่งเศสและในประเทศไทยจะเป็นตัวอย่างของความสำเร็จของการจัดการกับชาวจีนในเขตอื่น ๆ ต่อไป²⁰

การปฏิบัติต่อชาวจีนในประเทศไทย มีฝ่ายชาวจีนในสถานทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยเป็นผู้รับผิดชอบ มีทูตทหารบกเป็นหัวหน้ากำกับชี้นำด้านการเมือง เศรษฐกิจและการโฆษณาในทุกด้าน²¹ ฉะนั้น ทูตทหารบก พันเอกทามูระ จึงเป็นผู้รับผิดชอบ มีกองกำลังรักษากรุงเทพฯ ซึ่งเข้ามาตั้งแต่วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 มีหน้าที่ช่วยเหลือพันเอกทามูระ

ในการดำเนินการเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย ในบันทึกของพันเอก
ทามูระ ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กล่าวว่า ฝ่ายญี่ปุ่นต้องปราบ
ปรามองค์กร ซึ่งมีลักษณะเป็นศัตรู ตัวอย่างเช่น องค์กรกิจกรรมการ
เมืองของชาวจีนชื่อ ซานหมินจู้ซึ่งเหนียนถวน (คณะเยาวชนลัทธิ
ไตรราษฎร์) องค์กรหลานอีเซ่อ ซึ่งเป็นองค์กรสืบข่าวของฝ่ายจุงกิง
ของพลเอกไต้ลี้²² เรื่องนี้เป็นธรรมดา ที่ฝ่ายทหารสารวัตรญี่ปุ่นจะ
ทำการปราบปรามองค์กรชาวจีนที่ต่อต้านญี่ปุ่น แต่ในขณะเดียวกัน
ฝ่ายญี่ปุ่นก็พยายามชักชวนล่อใจให้ชาวจีนเข้ามาเป็นสมัครพรรคพวก
ตามหลักการ ซึ่งพลโททานากะได้วางแผนไว้ อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่เห็นด้วย ที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะดำเนินการกับ
ฝ่ายชาวจีนโดยพลการ ซึ่งในบันทึกของพันเอกทามูระกล่าวว่า จอมพล
ป. พิบูลสงคราม ได้ฝากข้อความผ่านพันเอกทามูระในวันที่ 9 มกราคม
พ.ศ. 2485 ถึงนายกฯ โตโจมีความว่า ฝ่ายไทยนั้นมีแนวนโยบายต่อ
ชาวจีนอยู่แล้ว จึงขอให้ฝ่ายญี่ปุ่นดำเนินการโดยการประสานงานกับ
ฝ่ายไทยด้วย และเป็นการแน่นอนว่า ฝ่ายไทยไม่ยินยอมให้ชาวจีนดำเนิน
งานในทางที่เสียหายต่อฝ่ายญี่ปุ่นโดยเด็ดขาด²³ และเนื่องด้วยในช่วง
ต้นสงครามนี้ ฝ่ายไทยกับญี่ปุ่นยังไม่มีช่องว่างกันมากนัก การดำเนิน
การต่อชาวจีนจึงสามารถดำเนินการร่วมมือกันได้โดยราบรื่น

ผู้นำชาวจีนในประเทศไทย ในสมัยช่วงต้นสงครามมหาเอเชียบูรพาต่างพากันเก็บตัวอย่างเงียบเชียบ บางคนได้พยายามหนีออกจาก
ประเทศไทยทางชายแดนภาคเหนือ แต่กองกำลังญี่ปุ่นนั้นยึดครองเขต
ภาคกลางได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลเป็นการสกัดกั้นการเคลื่อนย้าย
ของชาวจีนโดยตรง และตามหลักการของพลโททานากะ ฝ่ายญี่ปุ่นจึง
ได้ฟื้นฟูองค์กรของชาวจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมาคมพาณิชย์จีน แต่
นายกสมาคมพาณิชย์จีน คือ เตี้ยลั้งซั้ง (สัทท มหาคุณ) นั้นไม่ยอม
ออกหน้า ฝ่ายญี่ปุ่นจึงเชื้อชวนตันซิวเม้ง (หวังหลี่) ให้ขึ้นมาเป็นนายกฯ

สมาคมพาณิชย์จีนแทน แต่ต้นชีวเม้งปฏิเสธ โดยอ้างว่าตนเองไม่ได้เป็น
กรรมการบริหารของสมาคมพาณิชย์จีนอยู่ในขณะนั้น สุดท้าย ผู้อำนวยการ
การสำนักงานข่าวสารการค้าของญี่ปุ่น ชื่อทานากะ ได้แนะนำจูเตี้ยชัว
ให้กับฝ่ายทหารญี่ปุ่น ซึ่งจูเตี้ยชัวได้ยอมรับเป็นผู้ทำการแทนนายกฯ
สมาคมพาณิชย์จีน²⁴ และต่อมาในวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2484
จูเตี้ยชัว พร้อมกับคณะซึ่งประกอบด้วย ฮุนกิมฮวด (โกศล ฮุนตระกูล)
นายเคยต่าย (หลวงสิทธิโรปรกรณ์) ต้นจินแก่ง ต้นเอ็กยู (เอ็กยู ชันชือ)
และตันย่งซัน ได้เดินทางไปเข้าพบจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ทำเนียบ
วังสวนกุหลาบ โดยมีนายวนิช ปานะนนท์ รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวง
คลัง และอธิบดีกรมพาณิชย์ เป็นผู้แนะนำ และในครั้งนี้ คณะผู้นำ
ชาวจีนได้กล่าวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความสำคัญว่า

“ตามที่รัฐบาลแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
แห่งประเทศไทย อันมีพญา ทานนายกรัฐมนตรีย
เป็นผู้นำ ได้มีนโยบายเพื่อสถาปนาระเบียบใหม่
ในเอเชียตะวันออก จนได้ร่วมทำกติกาสัญญาพันธ
ไมตรีทางการเมืองทางเศรษฐกิจ และทางทหาร
กับรัฐบาลสมเด็จพระจักรพรรดิแห่งประเทศญี่ปุ่น เพื่อ
นโยบายอันนี้ ซึ่งเป็นทางเดียวในการร่วมวงไพบูลย์
เพื่อกำจัดบันดาอิทธิพลร้ายแรงของอังกฤษ และ
อเมริกาให้สูญสิ้นไปจากเอเชียตะวันออกนั้น เป็น
ที่ขอบขึ้นแก่บันดาชนชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทย
อย่างจริงใจทุกคน

‘เอเชียสำหรับเอเชีย’ นี้เป็นอุดมคติที่ชาว
เอเชียทั่วไปประสงค์อย่างยิ่ง สมาคมนี้เป็นคณะ
ซึ่งเป็นผู้นำชนชาวจีนทั่วไปในประเทศไทย มีความ

รู้สึกว่าการที่รัฐบาลแห่งประเทศไทยได้ร่วมกับรัฐบาลแห่งประเทศญี่ปุ่นเพื่อสถาปนาระเบียบใหม่นี้ได้กระทำไปเพื่อประโยชน์แห่งชาวเอเชียโดยแท้ชนชาวจีนในประเทศไทยก็ย่อมได้รับผลประโยชน์ด้วย... ในนามแห่งชนชาวจีนในประเทศไทยสมาคม จึงขอแสดงความขอบคุณรัฐบาลไทย มาณะที่นี้ ด้วย ชนชาวจีนทุกคนในประเทศไทยได้พร้อมกันตั้งใจที่จะสนับสนุนและร่วมนโยบายกับรัฐบาลไทยทุกประการ ส่วนพฤติกรรมที่จะร่วมมือสนับสนุนกับรัฐบาลไทยอย่างใดนั้น จะได้จัดการต่อไปจนเต็มความสามารถ โดยจะเรียกประชุมชนชาวจีนทั่วไปในประเทศไทยแล้วจะได้รายงานต่อพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรีเพื่อทราบต่อไป...”²⁵

ต่อมา การประชุมใหญ่ของชาวจีนในประเทศไทยก็ได้จัดขึ้นที่สมาคมพาณิชย์จีน เวลา 14 น. ของวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2484 มีคนจีนเข้าร่วมประมาณหนึ่งหมื่นคน โดยมีเจ้าหน้าที่สถานทูตญี่ปุ่นทหารญี่ปุ่น และตัวแทนคณะกู้อิสรภาพอินเดียนเข้าร่วมสังเกตการณ์ด้วยในครั้งนี้ นายกสมาคมพาณิชย์จีน คือนายสัท มหาคุณก็ได้ปรากฏตัวเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม หลังจากนั้น นายนิช ปานะนนท์ได้อ่านสาส์นจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายกสมาคม คือนายสัท มหาคุณ พร้อมด้วยตัวแทนสมาคมภาษาหกภาษา [ได้แก่ แต่จิ๋ว แคะ ไทหล่า กว๋องสิ่ว (หมายถึงกวางตุ้ง) ฮกเกี้ยน และก้งจิก (คือเชียงไฮ้)] ก็ได้แสดงเจตนารมณ์ร่วมมือกับรัฐบาลไทย และญี่ปุ่น ในการสถาปนาระเบียบใหม่แห่งเอเชีย เพื่อสร้างสันติสุขและความสวัสดิแก่ชาวชาติเอเชียทั้งมวล²⁶ และที่ประชุมก็ได้ลงมติสนับสนุนนโยบายรัฐบาลไทย

อย่างหนึ่ง เข้าร่วมสถาปนาระเบียบใหม่ในเอเชียอีกอย่างหนึ่ง รวมทั้ง การที่สมาคมพาณิชย์จีนและสมาคมภาษาทกสมาคมแสดงความจำนง ร่วมกันจัดการเรียโรเงินจากชาวจีน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของ รัฐบาลไทย การเรียโรเงินนี้ ปรากฏว่าเมื่อถึงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 ได้เงินรวม 131,128.50 บาท เงินนี้ได้บริจาคผ่านนายวนิช ปานะนนท์ส่งถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม²⁷

สมาคมพาณิชย์จีนและสมาคมภาษาทกสมาคมมีฐานะเป็น สมาคมตัวแทนของชาวจีนในประเทศไทย ดังนั้น การจัดการประชุม ใหญ่ของชาวจีนจึงเป็นไปอย่างสมฐานะ ต่อมาในวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2485 สมาคมพาณิชย์จีนและสมาคมภาษาทกสมาคมก็ได้ส่ง โทรเลข (ในอันที่จริงเป็นการส่งผ่านการกระจายเสียงโดยวิทยุคลื่นสั้น) ไปยังนายกรัฐมนตรีวังจิงไว แห่งรัฐบาลนานกิง มีความตอนหนึ่งกล่าวว่

“กองทัพญี่ปุ่นที่ผ่านเข้าไปในประเทศไทย มิได้ทำอันตรายหรือเบียดเบียนข่มเหงผู้ใดเลย จึง เป็นเหตุให้ชาวจีนรู้สึกขอบคุณ แล้วจึงได้ประชุมกัน ลงมติให้สนับสนุนนโยบายรัฐบาลในการร่วมมือ กับรัฐบาลญี่ปุ่น เพื่อการสร้างระเบียบใหม่ในเอเชีย พณฯ ท่านได้เล็งเห็นเหตุการณ์ไกล ในการช่วย ประเทศชาติจึงได้ร่วมมือกับรัฐบาลญี่ปุ่นก่อน ทั้งนี้ ย่อมเป็นเหตุให้ชาวจีนเป็นอันมากได้รับความ ปลอดภัย สมควรที่พณฯ จะได้รับความเคารพ และ ขอบคุณมิรู้ลืม ฉะนั้นขอพณฯ โปรดมั่นใจว่าจะได้รับ สนับสนุนจากชาวจีนทั้งปวง...”²⁸

ในขณะเดียวกัน ก็ได้ส่งโทรเลขไปยังรัฐบาล เชียงไคเซ็คด้วย มีใจความสำคัญกล่าวว่า

“ในการที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้ดำเนินการก่อกู้อิสรภาพให้แก่ชาวเอเชีย ในยามซึ่งทั่วโลกกำลังถูกบีบคั้นอยู่เช่นนี้ เห็นควรว่าประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นชนเชื้อชาติอันเดียวกัน จะเลิกการทำศึกสงครามกันเสีย แล้วเข้าร่วมมือกันทำลายอิทธิพลของชาติแองโกลแซกซัน เพื่อการตั้งระเบียบใหม่ของเอเชียตะวันออก แล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความสันติสุขแก่โลกด้วย...”²⁹

ถัดมาในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นวันที่กองทัพญี่ปุ่นทำพิธีสวนสนามฉลองชัยชนะเหนือประเทศสิงคโปร์ สมาคมพาณิชย์จีนในประเทศไทยได้มีประกาศให้ติดธงชาติของสามชาติ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่นและไทย (ธงชาติจีนที่ใช้เป็นธงชาติของรัฐบาลนานกิง) เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งเคยต่อต้านญี่ปุ่นมาก่อนสงครามนั้น ตกอยู่ในภาวะไม่มีทางเลือก นอกจากต้องให้การสนับสนุนรัฐบาลนานกิง ซึ่งเป็นรัฐบาลหุ่นของญี่ปุ่น

เมื่อความร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเรียบร้อยลง ชาวจีนในประเทศไทยซึ่งมีแนวโน้มทำตามนโยบายของรัฐบาลไทยมาก่อนหน้านั้นแล้ว มาบัดนี้รัฐบาลไทยได้ร่วมมือกับญี่ปุ่น เพื่อสร้างระเบียบใหม่ในเอเชีย ชาวจีนเองก็แสดงท่าทีสนับสนุนแนวนโยบายของรัฐบาลไทยดังกล่าว ฉะนั้น ฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์รักชาติของชาวจีน และชักชวนล่อใจให้ชาวจีนหันมานิยมฝ่ายญี่ปุ่น ก็สามารถบรรลุผลที่ต้องการได้ไม่ยากนัก และในกรณีของการแก้ไขความหนังสือพิมพ์จีนตงจ้วนนั้นฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้ดำเนินการดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

หนังสือพิมพ์ตงจ้วนนั้น ได้ก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2482 โดยกลุ่มสมาคมแต้จิ๋ว ซึ่งมีเหี้ยมกวางเอี้ยม (เหี้ยมสุรีย) ตันกงชวง (ชวง

ตันธนะ) เลี้ยววงโพ้ว (ขุนเศรษฐภักดี) อ้อจือเหลียง (เอื้อวัฒน์สกุล) เป็นผู้ก่อตั้ง วัตถุประสงค์ของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนคือเพื่อดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่น ดังนั้น เมื่อกองทหารญี่ปุ่นเข้ามากรุงเทพฯ พนักงานของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนจึงพาหลบหนีกันไปหมด หนังสือพิมพ์จึงหยุดดำเนินงานลงไปโดยปริยาย สถานทูตญี่ปุ่น ผ่านทนายความได้ติดต่อกับอ้อจือเหลียง ซึ่งหลบหนีอยู่³⁰ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมทั้งได้รับความร่วมมือจากเหี้ยมเยกา ซึ่งเป็นหลานชายของเหี้ยกวงเอี่ยม (เหี้ยกวงเอี่ยมเสียชีวิตไปแล้วในปี พ.ศ. 2482) ทั้งสองทางรวมกันนับเป็นผลสำเร็จ คือได้มีการซื้อกิจการของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วน³¹ และฝ่ายญี่ปุ่นได้บีบบังคับตันเกงชวง นายกสมาคมแต่จีว กับนายเคยต่าย ซึ่งมีฐานะและอิทธิพลในหมู่สมาคมนักชาวจีน ชักจูงให้พนักงานและนักข่าวของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนกลับมาทำงานเหมือนเดิม³² ในเวลาเดียวกันนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้ให้นายสัท มหาคุณ นายกสมาคมพาณิชย์จีน ดำรงตำแหน่งประธานบริษัทหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง (ดำรงตำแหน่งจนถึงสิ้นเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2485) โดยที่ฝ่ายสถานทูตญี่ปุ่นได้จัดส่งนายเคนอิจิ พุจิชิมาเข้ามาเป็นผู้รับผิดชอบ คือเป็นบรรณาธิการและบริหารธุรกิจของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วน ควรกล่าวด้วยว่า หอสุมุดแห่งชาติของไทยได้เก็บรักษาต้นฉบับของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนตั้งแต่วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2485 ฉะนั้น น่าจะสันนิษฐานได้ว่าการออกพิมพ์เผยแพร่ครั้งใหม่ของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนคงเริ่มขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น และเป็นอันว่า ฝ่ายญี่ปุ่นได้เข้าครอบครองหนังสือพิมพ์ภาษาจีน ซึ่งมีอยู่เพียงฉบับเดียวในประเทศไทยในสมัยนั้นเป็นผลสำเร็จ และได้ใช้หนังสือพิมพ์ตั้งง่วนนี้เป็นเครื่องมือโฆษณาชักชวนชาวจีนให้ร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นในตลอดระยะเวลาของการทำสงครามมหาเอเซียบูรพา

การปฏิบัติต่อชาวจีนของฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทย กล่าวได้ว่า ไม่ได้มีปฏิกิริยาจากชาวจีนมากนัก สารวัตรทหารญี่ปุ่น ได้จับกุมชาวจีน โดยรวมในจำนวนไม่มาก วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2485 สารวัตรทหารญี่ปุ่น สารวัตรทหารไทย และตำรวจไทยได้มี “ข้อตกลงเกี่ยวกับการประชุมประสานงานตำรวจไทย-ญี่ปุ่น” ซึ่งมีใจความสำคัญกล่าวว่า “เนื่องมาจากข้อสัญญาพันธไมตรีไทย-ญี่ปุ่น และเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างประเทศไทยกับกองทัพญี่ปุ่นในงานการตำรวจ ดังจะกล่าวต่อไปนี้ หลักสำคัญต่างฝ่ายจะติดต่อปรึกษาหารือปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อ บรรลุความสำเร็จให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน...” นั้นหมายความว่า ในการดำเนินคดีของบุคคลที่อยู่ในบังคับกฎหมายไทยโดยฝ่ายญี่ปุ่น ต้องมีการปรึกษาหารือกันก่อนเสมอ ฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่น ไม่สามารถ ดำเนินการโดยลำพังของตนเองได้ ถัดมาในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2485 ได้มีข้อตกลงระหว่างเจ้าหน้าที่กองอำนวยการคณะกรรมการผสมกับ พันเอกฮายาชิ หัวหน้าสารวัตรทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ความ ในข้อที่สาม ระบุว่า “การจับกุมบุคคลที่กระทำความผิดต่อกองทัพญี่ปุ่น นั้น ฝ่ายญี่ปุ่นจะไม่กระทำโดยพลการ แต่หากจะร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ ฝ่ายไทยอาทิ สารวัตรทหารไทย ตำรวจไทย หรือเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นทุกครั้ง แม้จะเป็นกรณีรีบด่วน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันความเข้าใจผิด อันอาจเป็นเหตุให้เกิดการต่อสู้ขัดขวางขึ้น”³³ โดยข้อตกลงในลักษณะนี้ กล่าวได้ว่า เป็นหลักการซึ่งฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่นต้องปฏิบัติ และ แม้แต่สารวัตรทหารญี่ปุ่นได้จับกุมชาวจีนฝ่ายจุงกิง หรือไม่กี่แขกอินเดีย ต่อต้านญี่ปุ่นโดยพลการนั้น ฝ่ายไทยก็ได้ทำการประท้วงทุกครั้ง

กล่าวคือได้มีเอกสารไทยบันทึกการจับกุมชาวจีนที่ก่อการจลาจล และลักขโมยวัตถุสิ่งของของฝ่ายญี่ปุ่นอยู่พอสมควร เช่น กระทรวง การต่างประเทศไทยได้เตรียมเอกสารเพื่อประท้วงสถานทูตญี่ปุ่นใน กรุงเทพฯ ในกรณีสารวัตรทหารญี่ปุ่นจับกุมคนไทยและชาวต่างประเทศ

ที่อยู่ภายใต้กฎหมายไทย แล้วทำการทารุณกรรมด้วยประการต่าง ๆ ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์จนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2485 บันทึกนี้ให้รายละเอียดไว้ว่ามีทั้งหมด 48 กรณี ซึ่งเกิดขึ้นในเขตกรุงเทพฯ 22 กรณี และที่เหลือเกิดขึ้นในเขตต่างจังหวัด กล่าวเฉพาะ 22 กรณีในเขตกรุงเทพฯ มี 8 กรณี ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นร่วมจับกุมกับฝ่ายไทย และเป็น การปฏิบัติโดยพลการของฝ่ายญี่ปุ่น 14 กรณี มีการตั้งข้อหาการเป็น สายลับทำจารกรรมจากฝ่ายจุงกิง 6 กรณี ผู้ถูกจับกุมแบ่งเป็นชาวจีน 14 คน โดยมีคนสัญชาติไทยเพียงหนึ่งคน มีการตั้งข้อหาลักขโมย เช่น น้ำมัน เป็นต้น มีทั้งหมด 11 กรณี มีชาวจีนถูกจับ 5 คน คนไทยถูกจับ 27 คน และมีกรณีทำร้ายร่างกายทหารญี่ปุ่นหนึ่งกรณี โดยมีผู้ถูกจับกุม เป็นชาวจีน 7 คน คนไทย 2 คน ที่เหลืออีก 4 กรณีไม่ปรากฏชื่อกล่าวหา โดยมีผู้ถูกจับกุมเป็นชาวจีน 4 คน คนไทย 2 คน³⁴

ในส่วนของชาวจีนที่ถูกจับกุมข้อหาทำจารกรรม ส่วนใหญ่เป็น สมาชิกกลุ่มปฏิวัติงานในเมืองไทย สังกัดหน่วยงานของพลเอกได้ลี กลุ่มปฏิวัติงานนี้มีนายเซียวซงซิม เป็นหัวหน้า คนนี้เป็นบุตรชายของ นายเซียวซุดเส็ง อดีตหัวหน้าสาขาใหญ่ของก๊กมินตั๋งประจำประเทศไทย นอกจากนี้ มีนางจิวลิ่วลั้ง ภรรยาของนายเซียวซงซิม กับหลานตงไห่ (สมุทร เลิศบุรพา) เป็นหัวหน้าระดับรอง นายเซียวซงซิมได้เดินทาง ออกจากประเทศไทยวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ไปจุงกิง³⁵ แต่หลานตงไห่เดินทางเข้ามากรุงเทพฯ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484 และได้มีการติดต่อทางวิทยุกับฝ่ายจุงกิงกันขึ้น ซึ่งทำให้สารวัตรทหารญี่ปุ่น จับคลื่นวิทยุได้ จึงได้มีการบุกเข้าจับกุมฝ่ายส่งวิทยุเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2485 หลังจากนั้นอีกไม่กี่วัน ก็ได้มีการจับกุมบุตรชายของนายเซียวซงเซียน (เป็นพี่ชายของนายเซียวซงซิม) ชื่อนายसानิติ สีบุญเรือง (เดิมชื่อเปา) แต่นางจิวลิ่วลั้ง กับนายหลานตงไห่ หลบหนีการจับกุมไปได้³⁶ เจ้าหน้าที่ส่งวิทยุที่ถูกฝ่ายญี่ปุ่นจับกุมในครั้งนี้ เป็นนายทหารจุงกิงยศ

นายร้อยโท และฝ่ายญี่ปุ่นได้ใช้คนนี้เป็นสายลับ “สองหน้า” ทำการติดต่อกับจุงกิง ซึ่งเป็นเหตุให้ฝ่ายญี่ปุ่นได้รับข้อมูลลับจากจุงกิงจนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2488³⁷

หน่วยงานเกี่ยวกับเมืองไทยของรัฐบาลจุงกิง นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังมีหน่วยรับผิดชอบประจำประเทศไทย สำนักงานอยู่ที่จุงกิง สังกัดกรมวิเทศสัมพันธ์ของก๊กมินตั๋ง (ไห่ไวกู๋ เซียนหลอ เทอไฟหยวน) มีนายพลโทเฮียเซียมจิวเป็นหัวหน้า เขาถูกแต่งตั้งโดยคณะกรรมการก๊กมินตั๋งในปี พ.ศ. 2485³⁸ และมีหน่วยงานของทหารถูกจัดตั้งที่เชียงรุ่ง มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการทหารประจำประเทศไทย (สยาม) สังกัดคณะกรรมการทหารของรัฐบาลจุงกิง (จวินซือเหวยหยวนฮู่ย เซียนหลอ จวินซือ จวนหยวนกงสู) หัวหน้าชื่อนายพลเตาเซียงจิว องค์กรนี้ได้ถูกก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2486 เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในเขตความรับผิดชอบของฝ่ายจีน ตามการจัดแบ่งเขตความรับผิดชอบทางการทหารระหว่างอังกฤษกับจีน และในนามของสำนักงานนี้ ได้มีการจัดส่งหน่วยปฏิบัติการใต้ดินมายังประเทศไทย รวมทั้งได้ช่วยให้สมาชิกของเสรีไทยเดินทางเข้ามาประเทศไทยด้วย³⁹

ชาวจีนซึ่งถูกจับกุมโดยสารวัตรทหารญี่ปุ่น ในข้อหาต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทย ในอันที่จริงมีจำนวนไม่มากนักเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับที่อื่น ๆ หลักฐานภายหลังสงครามกล่าวว่า มีจำนวนเพียงประมาณ 300 คนเท่านั้น⁴⁰ ในบรรดาผู้นำชาวจีน ปรากฏว่ามีผู้นำชาวจีน เช่น ตัน-กงชวง นายกลสมาคมแต้จิว ชุนเศรษฐภักดี นายเลี้ยวฮึงโพ้ว (น้องชายของชุนเศรษฐภักดี) นายอังกำเท็ง นายอังก์เทียงลิว (เทียน อังสะนันท์) รวมห้าคนถูกจับกุมร่วมกับนักข่าวคนไทยโดยตำรวจไทย เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2485 คดีนี้เป็นที่รับรู้กันในภายหลังในนามของ “คดีไทยอิสระ” อย่างไรก็ตาม ในกรณีของผู้นำชาวจีนทั้งห้าคนดังกล่าว ได้ถูกลงโทษจำคุกตลอดชีวิต โดยได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระภายหลังสิ้นสุด

สงคราม และคดีไทยอิสระนี้มีการเข้าใจกันว่าเป็นการปราบปรามชาวจีนของฝ่ายทหารญี่ปุ่น เช่น สมาคมแต่จิวได้จัดประชุมใหญ่ เพื่อรับขวัญผู้นำชาวจีนเมื่อถูกปล่อยเป็นอิสระ ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 นั้น หนังสือพิมพ์ตงจวันก็ได้ลงข่าวว่า เป็นเพราะผู้นำชาวจีนรับผิดชอบงานใต้ดินกู้ชาติต่อต้านญี่ปุ่น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็น “ลูกน้อง” ของ “โจร” ญี่ปุ่นจึงได้ทำการจับกุมผู้นำชาวจีน และเรื่องนี้ถูกนับเป็นหน้าประวัติศาสตร์ดีเด่นที่สุดของขบวนการกู้ชาติต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีนในประเทศไทย⁴¹ กระนั้นก็ตาม เมื่อพิจารณาจากหลักฐานของรัฐบาลไทยอย่างละเอียดแล้ว ก็คงเห็นได้ว่าฝ่ายทหารญี่ปุ่นไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจับกุมผู้นำชาวจีนทั้งห้าคนนั้น แต่ประการใด⁴² และดังได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้วว่า ฝ่ายญี่ปุ่นกำลังใช้ต้นกงชวงเป็นประโยชน์ในทางการเมืองอยู่ เช่น การจัดส่งโทรเลขในนามสมาคมภาษาทกสมาคมไปแสดงความยินดีกับรัฐบาลวังจิงไว และการที่ต้นกงชวงได้ช่วยชักชวนพนักงานของหนังสือพิมพ์ตงจวันให้กลับมาทำงานดังเดิม เป็นต้น⁴³

เบื้องหลังการจับกุมไทยอิสระนั้น น่าจะเกิดจากความจำเป็นทางการเมืองภายในประเทศ ซึ่งต้องปราบปรามกลุ่มต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงครามมากกว่า และคนหนึ่งในคณะไทยอิสระ ซึ่งหลบหนีการจับกุมไปได้ เป็นอดีตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ตงจวัน ชื่อลี่คี่ยง (ยงเลิศบรรณพงษ์) ซึ่งตำรวจไทยได้ตั้งรางวัลนำจับด้วยเงิน 200 บาท ในข้อหาเป็นกบฏภายในประเทศ⁴⁴ แต่กระนั้นก็ตาม เขาได้หลบหนีการจับกุมไปได้ในตลอดช่วงสงคราม และเมื่อเขาปรากฏตัวภายหลังสงครามพร้อมกับนางจิวสัวลั้งแล้ว เขาก็มีฐานะเป็นผู้นำคนหนึ่งของการวิจารณ์คนขายชาติในหมู่ชาวจีนด้วยตนเอง⁴⁵

ฝ่ายญี่ปุ่นเองมีความต้องการให้ต้นชิวเม้ง ซึ่งเป็นตัวแทนของเชียงไคเซ็คในประเทศไทย และมีตำแหน่งในรัฐบาลจุงกิงด้วยนั้น กลับ

ไปเป็นนายกสมาคมพาณิชย์จีนอีกครั้งหนึ่ง ต้นชีวเม้งได้รับเลือกเป็นกรรมการบริหาร และได้รับเลือกจากกรรมการบริหารด้วยกันให้เป็นนายกสมาคมพาณิชย์จีนในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2485 แต่ต้นชีวเม้งเองไม่ยอมรับตำแหน่งดังกล่าว ครอบงำกระทั่งกรรมการบริหารได้ขอร้องให้ต้นชีวเม้งรับตำแหน่ง สุดท้ายเขาเองก็ยอมรับตำแหน่งนี้⁴⁶ เรื่องชีวิตของต้นชีวเม้งนี้ ต่อมาเขาได้ถูกฆ่าตายวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ซึ่งเป็นเหตุการณ์เมื่อสงครามยุติลงพอดี กลุ่มที่ลอบสังหารต้นชีวเม้งนั้น เป็นกลุ่มที่โดยังไม่มีความแน่ชัดครอบงำกระทั่งปัจจุบันนี้ แต่ตามรายงานของพานจื่อหมิง (เป็นชาวจีนที่เกิดในเมืองไทย ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยในประเทศจีน และทำงานต่อต้านญี่ปุ่นปัจจุบันคือ พ.ต.อ. ประสิทธิ์ รักประชา-ผู้เขียน) ถึงนายพลได้ลี อธิบดี กรมประมงล่าวกลาง คณะกรรมการทหารสาธารณสุขจีน ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2488 ระบุว่า ก่อนที่จะถูกลอบสังหาร นายต้นชีวเม้งได้รับจดหมายขู่กรรโชกโดยประทับตราของพรรคก๊กมินตั๋ง ซึ่งกล่าวว่าหากนายต้นชีวเม้งไม่มอบเงินให้ห้าหมื่นบาท จะถูกประจานว่าเป็นคนทรยศต่อชาติรวมทั้งจะถูกลงโทษสถานหนักด้วย จากข้อความในรายงานนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า กลุ่มสมาชิกก๊กมินตั๋งบางส่วนในกรุงเทพฯ น่าจะเป็นกลุ่มที่ลงมือสังหารนายต้นชีวเม้ง⁴⁷ และในส่วนของ การรับตำแหน่งนายกสมาคมพาณิชย์จีนครั้งใหม่ของต้นชีวเม้งในครั้งนั้น หนังสืออนุสรณ์งานศพของเขากล่าวบรรยายว่า

“...ทางกองบัญชาการญี่ปุ่นได้เล็งเห็นความสำคัญในอันที่จะต้องได้รับความร่วมมือของบรรดาพ่อค้าจีนในประเทศไทย และเมื่อได้พิจารณาแล้วก็เห็นว่า นายต้นชีวเม้งเป็นผู้ที่พอจะเจรจากับพ่อค้าจีนได้ ระหว่างนั้นพอดีถึงเวลาที่จะเลือกตั้งนายก

สมาคมพาณิชย์จีนกันใหม่ กองทัพญี่ปุ่นจึงพยายามที่จะให้นายตันซิวเม้งรับเป็นนายกอีกวาระหนึ่ง นายตันซิวเม้งได้ปฏิเสธโดยอ้างข้อขัดข้องต่าง ๆ หลายประการ และได้เถียงกันอยู่หลายวัน ในที่สุดผู้แทนกองทัพญี่ปุ่นกล่าวว่าถ้านายตันซิวเม้งไม่ยอมรับตำแหน่งนี้ ญี่ปุ่นจะถือว่าชาวจีนในประเทศไทยไม่ร่วมมือด้วย และญี่ปุ่นจะจัดการไปตามที่เห็นสมควร ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความกระทบกระเทือนแก่ชาวจีนอย่างมาก ด้วยความจำเป็นบังคับเช่นนี้ และโดยที่เห็นแก่ประโยชน์ของชาวจีนทั่ว ๆ ไป นายตันซิวเม้งจึงสนใจรับหน้าที่นายกสมาคมพาณิชย์จีนอีกครั้งหนึ่ง...”⁴⁸

กล่าวได้ว่า ผู้นำชาวจีนได้พิจารณาสภาพการณ์ ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นเข้ามามีอำนาจเหนือรัฐบาลไทย ด้วยความรอบคอบ ชาวจีนซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกรัฐบาลไทยปราบปรามมาก่อน ได้คิดหันมาพึ่งพิงฝ่ายญี่ปุ่น ดังเช่นปรากฏมีรายงานของหลวงวิจิตรวาทการ ในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กับพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2485 เรื่อง “การควบคุมชาวจีนในประเทศไทย” ได้กล่าวถึง “ภัยที่ชาวจีนจะหันเข้าพึ่งอิทธิพลของญี่ปุ่น” และในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2485 นายวิสูตร อรรถยุกติ (1904-1974) อธิบดีกรมการเมืองตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศ ไทย และตัวแทนของกระทรวงการต่างประเทศในคณะกรรมการผสม ได้รายงานต่อรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ ปรากฏหลักฐานเป็นบันทึกการสนทนากับพันโท หม่อมเจ้าพิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุล (1905-1966) โอรสองค์ที่ 20 ในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในบันทึก

รายงานดังกล่าว หม่อมเจ้าฟิลิซดิตพงษ์ทรงกล่าวว่า

“พฤติกรรมของญี่ปุ่นเหล่านี้ ต้องการเอาใจจีน แต่จะเอาหน้าต่อจีนโดยเหยียบศีรษะเรา คือให้จีนเห็นว่าเราเป็นปฏิปักษ์แล้วให้หันไปขอความช่วยเหลือต่อญี่ปุ่น นายกสภาคมหการค้าจีน (หมายถึงสมาคมพาณิชย์จีนคือ ต้นชีวมัง-ผู้เขียน) ประจบญี่ปุ่นอย่างที่สุด และว่าเท่าที่ทราบ เขาไม่แสดงทีท่าถือเราเป็นที่พึ่งแต่อย่างใดเลย” ท่านฟิลิซฯ เห็นว่า “เราควรจะไปใกล้ชิดติดต่อเอาใจเชื้อเชิญนายกสภาคนี้ไว้บ้าง เพื่อให้เขาเห็นว่าไทยไม่ได้มุ่งร้ายต่อจีน เป็นพิเศษ...”⁴⁹ และถัดมาสมัยที่ของข้าหลวงประจำกรุงเทพฯ และธนบุรี กล่าวรายงานต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อ้างว่านายอำเภอสัมพันธวงศ์ได้รายงานขึ้นมาจากพ่อค้าชาวจีนด้วยกัน” กล่าวขวัญเป็นเชิงติเตียนว่ารัฐบาลไทยอยู่ในอำนาจของรัฐบาลญี่ปุ่น ต่อไปจะต้องเคารพบนอบและพึ่งญี่ปุ่น ทั้งแสดงท่าทีว่าไม่เคารพราชการของรัฐบาลไทย...”⁵⁰

ในช่วงระยะแรกของสงครามมหาเอเชียบูรพา ฝ่ายญี่ปุ่นยึดครองเอเซียทั้งหมด เช่นเดียวกับที่ฝ่ายอักษะได้เปรียบในยุโรป ผู้นำไทยเองน่าจะเข้าใจว่าความได้เปรียบของฝ่ายญี่ปุ่นในเอเซียตะวันออกเฉียงใต้นั้นน่าจะดำรงอยู่ได้นานพอสมควร เป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของผู้นำไทยในขณะนี้ จึงเป็นการป้องกันการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในเมืองไทย และในขณะเดียวกัน ก็อาศัยอำนาจของญี่ปุ่นทำการขยายดินแดน สร้างอิทธิพลด้านวัฒนธรรมของไทยในเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ และทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ทวีปเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ ความคิดเหล่านี้ เราพิจารณาได้จากคำพูดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และของหลวงวิจิตรวาทการ ดังต่อไปนี้ เช่น ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2485 นายเคน ยานากิซาวา ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเดินทางมาประเทศไทย เพื่อหยั่งท่าทีฝ่ายไทยในเรื่องการทำ “ความตกลงทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น” เขาได้พบหลวงวิจิตร

วาทกรรม โดยที่หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวกับฝ่ายญี่ปุ่นว่า การที่ไทยเข้าร่วมวงศ์ไพบูลย์มหาเอเซียบูรพานี้ ฝ่ายญี่ปุ่นกับไทยมีภาระกิจสร้างระเบียบใหม่ในโลกร่วมกัน ในโอกาสนี้เราต้องชำระวัฒนธรรมตะวันตก พื้นฟูวัฒนธรรมของศาสนาพุทธอันเป็นแบบธรรมนิยมของตะวันออกมาช้านาน ไม่เพียงแต่ พม่า กัมพูชา ซึ่งนับถือศาสนาพุทธเท่านั้น แม้แต่มาลายุกับชวา ในอดีตก็นับถือศาสนาพุทธด้วย เรื่องนี้ประเทศไทยมีความประสงค์เป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรมของเอเซียตะวันออกเฉียงใต้⁵¹ ฝ่ายหลวงวิจิตรวาทการเองก็ได้มีรายงานถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2485 ส่วนหนึ่งกล่าวถึง “ปัญหาที่เราต้องการ เช่น เรื่องที่จะยกย่องประเทศเราเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมเอเซียภาคใต้”⁵² ในส่วนของจอมพล ป. พิบูลสงครามในครั้งก่อนเริ่มทำข้อตกลงสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า จอมพล ป. พิบูลสงครามเองได้มีบันทึกแนบท้ายรายงานฉบับหนึ่งลงวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2485 กล่าวว่า “ผมเห็นเป็นปัญหาที่จะไปตีอินเดีย ถ้าเขาสร้างก็ดี เราจะได้ถ่ายวัฒนธรรมตามไปหลังทัพญี่ปุ่น เป็นการช่วยกันอย่างพันธมิตร การตกลงกันนั้นควรทำให้แน่นอนลงไปได้...”⁵³ เรื่องเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความคิดของหลวงวิจิตรวาทการกับของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นสอดคล้องกันอยู่ ในการสร้างประเทศไทยให้เป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรมของเอเซียตะวันออกเฉียงใต้

เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร หลวงสินธุสงครามชัย ได้เสนอรายงานฉบับหนึ่งลงวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 กล่าวว่า มีนักการเกษตรชาวญี่ปุ่นสามคน เดินทางมาเยี่ยมชมแผนกคันควัวเรื่องข้าว กองการข้าว กรมเกษตร จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้มีบันทึกแนบท้ายรายงานฉบับดังกล่าว มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า “ทางญี่ปุ่นต้องการศึกษาการกลีกรวมและอื่น ๆ จากประเทศไทย เพื่อเอาไปเป็นประโยชน์แก่การบำรุงประเทศแถบทะเลใต้ที่เขายึดได้ใหม่... หวังว่างาน

ทางปลูกข้าว ปลูกฝ้าย, ปอ... พวกเราจะได้จัดตั้งนำขึ้นเป็นโรงเรียน
ของชาวเอเชียทั่วไปโดยเร็วว่านที่สุด”⁵⁴

จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น มิได้คิดขยายอำนาจด้านวัฒนธรรม
แต่เพียงประการเดียว หากยังคิดขยายเขตแดนของประเทศไทย เพื่อ
ทำให้ไทยเป็นประเทศมหาอำนาจด้วย ดังนั้น เขาจึงมีความประสงค์
ให้กองทัพไทยบุกเข้าไปในเขตแดนของประเทศพม่า เรื่องนี้ ฝ้ายญี่ปุ่น
ไม่ได้ยอมฝ้ายไทยอย่างง่าย ๆ กล่าวคือ กองทัพภาคใต้ของญี่ปุ่น ซึ่ง
รับผิดชอบเขตแดนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด พิจารณาว่า
จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นยอม “จำนน” และอยู่ในฐานะเป็นผู้แพ้ต่อ
กองทหารญี่ปุ่น จึงมีการเรียกร้องให้ฝ้ายไทยกล่าวคำขอขมาต่อกองทหาร
ญี่ปุ่นในครั้งมีการต่อต้านอันเป็นเหตุให้ฝ้ายญี่ปุ่นเสียชีวิตในเขตภาคใต้
ของไทย⁵⁵ ฝ้ายไทยได้ส่งผู้แทนคือ พลโทภักดี เกษสำลี เสนาธิการ
ทหารสนามเดินทางไปยังกองทัพภาคใต้ของญี่ปุ่นที่ไซ่ง่อนในวันที่ 10
พฤษภาคม พ.ศ. 2485 สุดท้ายฝ้ายญี่ปุ่นยอมรับการบุกเข้าไปในเขต
แดนพม่าของกองทัพไทย เพื่อรักษารัฐธรรมนูญการเมืองของจอมพล
ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นบุคคลที่ฝ้ายญี่ปุ่นใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด
ในขณะนั้น⁵⁶

วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 กองทหารไทยกับญี่ปุ่นได้ทำ “ข้อ
ตกลงเพิ่มเติมเกี่ยวกับการร่วมยุทธระหว่างกองทัพไทยและญี่ปุ่น” ตาม
ข้อตกลงนี้ ฝ้ายญี่ปุ่นยอมรับให้กองทัพไทยยกพลเข้าไปทางด้านตะวันออก
ของแม่น้ำสาละวิน โดยมีข้อความระบุถึง “เรื่องที่เกี่ยวข้องแก่การรวม
ดินแดนที่ (กองทัพไทยยึดได้) ไม่มีการกำหนดไว้ในสัญญาข้อตกลงนี้”
ซึ่งร่างข้อตกลงภาษาญี่ปุ่นเขียนไว้อย่างชัดเจนว่า “กองทัพไทยทำหน้าที่
รักษาป้องกันกองทัพศัตรู ไม่ได้มีหน้าที่ทำการปกครองดินแดนในรูปแบบ
ใด ๆ ทั้งสิ้น” กองทัพของไทยนี้ได้โจมตีกองทัพพุกกิง และได้เข้ายึดครอง
เชียงตุงในวันที่ 26 พฤษภาคม เอกสารฝ้ายญี่ปุ่นรายงานว่าการยุทธ

ร่วมครั้งนี้ ฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งรับผิดชอบด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ได้บุกเข้าไปในทางทิศตะวันตกก่อน ซึ่งทำให้กองทัพจุงกิงต้องถอนตัวออกไป ในขณะที่ฝ่ายไทยเคลื่อนพลขึ้นไปอย่างช้า ๆ ทางด้านตะวันออก⁵⁷ และเรื่องนี้กองทัพภาคใต้ของญี่ปุ่นเองมีความไม่พอใจฝ่ายไทยอยู่ไม่น้อย เพราะฝ่ายไทยมิได้ปฏิบัติตามกรอบอย่างแข็งขันมากนัก ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายไทยเป็นผู้เรียกร้องขอเข้าร่วมในการบุกเข้าไปในเขตพม่าเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อกองทัพไทยยึดรัฐฉานได้แล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นคิดที่จะไม่ให้ดินแดนแก่ประเทศไทยในทันทีทันใด ดังปรากฏหลักฐานเป็นคำสั่งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึงเสนาธิการกองทัพภาคใต้ ลงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2485 กล่าวว่า เรื่องการเรียกบรรดาดินแดนของประเทศไทยนั้น ขอให้มีการพูดถึงเรื่องนี้ และทำให้ฝ่ายไทยเข้าใจว่า ประเทศไทยจะได้ดินแดนหรือไม่ ขึ้นกับระดับของความร่วมมือที่ฝ่ายไทยพึงมีกับฝ่ายญี่ปุ่น⁵⁸ เห็นได้ว่า ฝ่ายไทยพยายามอาศัยญี่ปุ่นสร้างประเทศให้เป็นมหาอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ญี่ปุ่น ซึ่งถือตนว่าเป็นผู้ชนะ ก็ไม่ได้ให้ความสนใจในความคาดหวังของฝ่ายไทยมากนัก

ตอนที่ 2 ความเสื่อมคลายสัมพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นกับชาวจีน

ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นได้เสื่อมคลายลงนับตั้งแต่ช่วงกลางปี พ.ศ. 2485 ดังปรากฏหลักฐานว่า เอกอัครราชทูตทสึโบกามิของญี่ปุ่น ได้มีรายงานโทรเลขที่ 1657 กล่าวว่า เขาได้ให้ทูตทหารเรือชื่อนาโอมุซาซากันยู (N. Sakonju) ติดต่อกับผู้นำฝ่ายไทยหลายคน เช่น หลวงสินธุสงครามชัย หลวงพรหมโยธี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ นายวนิช ปานะนนท์ และพันโทไชย ประทีปะเสน รับฟังความคิดเห็นของฝ่ายไทยต่อญี่ปุ่นแล้ว มีความเห็นสรุปอย่างกระชับได้ว่า “ไม่มีกลุ่มนิยมญี่ปุ่นอยู่ในองค์กรราชการของไทยในเวลานี้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการรุ่นหนุ่มนั้น พวกเขามีความเห็นคัดค้านในการที่ไทยจะพึ่งพิงอาศัยฝ่ายญี่ปุ่น และ

บรรยากาศของการต่อต้านญี่ปุ่นได้เพิ่มระดับมากขึ้น นี่เป็นสภาพการณ์ โดยแท้จริงที่เกิดขึ้น” เอกอัครราชทูตทสึโบกามิยังได้สรุปสาเหตุของ เรื่องดังกล่าวไว้ทำประการดังต่อไปนี้ ในประการที่หนึ่ง บริษัทการค้า ญี่ปุ่นอาศัยกำลังทหารญี่ปุ่นทำการบุกรุกทางเศรษฐกิจ โดยใช้ชาวจีน กับแขกชาวอินเดียนเป็นเครื่องมือ นอกจากนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นได้นำเอาสินค้า จำเป็นของไทยส่งออกไปต่างประเทศ โดยอ้างเพื่อความเป็นพันธมิตร ผลก็คือ ทำให้เศรษฐกิจไทยมีความปั่นป่วน ประการที่สอง กองทหาร ญี่ปุ่นไม่ค่อยเคารพกฎหมายของไทย ดูถูกคนไทยทั้งทางราชการและ ในวงนอกราชการ การลงโทษทหารญี่ปุ่น ซึ่งกระทำผิดระเบียบไม่มีความเด็ดขาดมากพอ ประการที่สาม ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายญี่ปุ่นยอมรับเอกราช ของไทย แต่ก็ได้เข้าแทรกแซงนโยบายภายในของไทย ซึ่งก่อให้เกิด อุปสรรคต่อฝ่ายไทยในการควบคุมการบริหารราชการของไทยเอง ประการ ที่สี่ เกี่ยวข้องกับการจัดการเรื่องทรัพย์สินของชาติศัตรู เอกอัครราชทูต มีความเข้าใจว่าทางรัฐบาลไทยมีความเชื่อมั่นว่าฝ่ายไทยมีสิทธิอำนาจ ในทางกฎหมายโดยสมบูรณ์ เรื่องนี้ฝ่ายเอกอัครราชทูตมีความเห็นว่า ฝ่ายญี่ปุ่นควรมอบเรื่องทรัพย์สินของชาติศัตรูให้ฝ่ายไทยควบคุม ดูแลแต่เพียงฝ่ายเดียว และในประการที่ห้า ประเทศไทยไม่ต้องการให้ ฝ่ายญี่ปุ่นปฏิบัติต่อไทยเหมือนกับเป็นดินแดนที่เป็นเมืองขึ้นของญี่ปุ่น⁵⁹ เรื่องดังกล่าวนี้ แม้ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ของฝ่ายญี่ปุ่น แต่ก็เห็นสภาพ การณ์ที่ผู้เขียนเห็นว่าสอดคล้องกับเอกสารของฝ่ายไทยอยู่พอสมควร

วันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีคำสั่งให้ทุกกระทรวงจัดตั้ง “คณะกรรมการเกี่ยวกับการต่างประเทศ” วัตถุประสงค์หนึ่งของการจัดตั้งคณะกรรมการดังกล่าวคือ “เพื่อให้ ทุกกระทรวงทบวงกรมได้มีโอกาสสอบสวน พิจารณาอยู่เสมอว่ากิจการ ในหน้าที่ของตนนั้น มีอะไรบ้างที่น่าจะห่วงใยว่าต่อไปภายหน้าจะมีต่าง ประเทศเข้ามาแข่งขัน ชัดขวาง เอาเปรียบ หรือทำให้เสียประโยชน์

อย่างหนึ่งอย่างใด และจะได้พิจารณาหาทางป้องกันแก้ไขไว้”⁶⁰ หลังจากนั้น ก็ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเกี่ยวกับการต่างประเทศ ในระดับกรม จังหวัด อำเภอ ตามลำดับ คณะกรรมการในทุกส่วนนี้ ต้องจัดประชุมและทำรายงานเสนอมายังส่วนกลางเป็นประจำอย่างน้อย เดือนละหนึ่งครั้ง เรื่องนี้ พิจารณาได้ว่า ฝ่ายไทยได้พึงเล็งกิจกรรมของ ฝ่ายญี่ปุ่นทั้งในด้านการทหารและการค้าเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในช่วงปี พ.ศ. 2485 นั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงพยายามหลีกเลี่ยง มิให้ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นเกิดความแตกหัก

ในระยะนี้เอง เป็นช่วงเวลาที่ฝ่ายไทยเข้าใจว่าฝ่ายไทยถูกเอาเปรียบโดยไม่ได้รับสิ่งใดตอบแทนจากฝ่ายญี่ปุ่น เหตุการณ์ซึ่งบ่งชี้ ลักษณะความสัมพันธ์ไทย ชาวจีนและญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี ได้แก่กรณี การออกคำสั่ง “ไล่คนต่างประเทศออกจากจังหวัดลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย แพร่ ลำพูน อุตรดิตถ์...” คำสั่งนี้ลงนามโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2486 ในขณะที่เดินทางไปตรวจราชการในเขตภาคเหนือกับรัฐมนตรี เป็นเวลาหนึ่งเดือนในช่วง เดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 คำสั่งนี้ พล.ต.ท. หลวงอดุล เดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ ได้รับมาจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม และได้มีคำสั่งให้ปฏิบัติต่อไปในนาม “คำสั่งอธิบดีกรมตำรวจ เรื่องให้คนต่างด้าวที่อยู่ในเขตท้องที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ อุตรดิตถ์อพยพชั่วคราว” ลงวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2486 โดยอาศัยอำนาจในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พ.ศ. 2484 โดยมีรายละเอียดว่าให้ทำการอพยพคนต่างด้าวออกจากเขตจังหวัดดังกล่าวภายในเวลา 20 วัน นับจากวันที่ อธิบดีกรมตำรวจได้ออกคำสั่งดังกล่าวนี้⁶¹ อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่า การออกคำสั่งตามในพระราชบัญญัติดังกล่าวได้มีมาก่อนหน้านี้แล้ว⁶² แต่ครั้งนี้ มีผลกระทบต่อชาวจีนเป็นอย่างมาก เพราะต้องมีการอพยพ

ชาวจีนออกจากเขต 6 จังหวัดในจำนวนหลายหมื่นคน ชาวจีนกลุ่มนี้ บางส่วนเป็นผู้ประกอบการโรงสี โรงเลื่อยไม้ ฯลฯ เมื่อมีการอพยพ คนพวกนี้ออกไปแล้ว ย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวไทย รวมทั้งต่อทหารกองทัพอาวเอง จอมพล ป. พิบูลสงครามเอง ก็คงทราบเรื่องนี้ จึงสั่งให้จัดประชุมรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง ในวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2486 โดยปรึกษากันให้บริษัทชาวไทยเข้ารับช่วงดำเนินการต่อจากโรงสีของคนต่างด้าว (ตามสถิติแล้วในเขต 6 จังหวัดดังกล่าว มีโรงสี 51 แห่ง เป็นของต่างด้าว 21 แห่ง)⁶³

วัตถุประสงค์ของการออกคำสั่งนี้ มิได้อยู่ที่ชาวจีนแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีการเพ่งเล็งไปที่ชาวญี่ปุ่นด้วย กล่าวคือ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเดินทางกลับจากเขตยึดครองรัฐฉาน (สหรัญไทยเดิม) มาถึงเชียงใหม่ วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีโทรเลขคำสั่งถึง พล.ต.ท. หลวงอดุลเดชจรัส มีความว่า “พวกญี่ปุ่นยังไม่ออก ขอให้ต่างประเทศช่วยพูดกับทูตญี่ปุ่น ขอให้เขาปฏิบัติตามคำสั่งเหมือนคนชาติอื่น ถ้ามาขัดกันเช่นนี้ เป็นการไม่ปฏิบัติตามกฎหมายไทย ทำให้คนทั่วไปเห็นก็เป็นการไม่เคารพอธิปไตยของไทย... เมื่อคนต่างด้าวไป และญี่ปุ่นอยู่ ได้ทราบว่าการกำลังจะมากำชายกันใหญ่ ส่งเงินมาจำนวนมาก จึงเห็นให้เงินกับแขกอยู่แยงการค้าจะดีกว่า...”⁶⁴ และได้มีคำสั่งในลักษณะเดียวกันอีกในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ ให้ชาวญี่ปุ่นเดินทางออกจากเขต 6 จังหวัดในภาคเหนือของไทย⁶⁵ ในอันที่จริงแล้ว มีชาวญี่ปุ่นอยู่ในเขต 6 จังหวัดนี้ จำนวนไม่มากนัก ประมาณไม่กี่สิบคนเท่านั้น ความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงครามแสดงให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามพิจารณาชาวจีน กับพ่อค้าญี่ปุ่น เป็นกลุ่มคนอันเดียวกัน ซึ่งสร้างความเสียหายให้กับไทย

ที่เขตรัฐฉาน ในวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกคำสั่งถึง พล.ท. ภัคดี เกษสำลี เสนาธิการทหารสนาม

มีความว่า ให้ทำประกาศในนามผู้บัญชาการทหารสูงสุด เปลี่ยนชื่อ
แคว้นสหรัฐไทยใหญ่ (Federated Shan States) เป็นสหรัฐไทยเดิม
และการประกาศเปลี่ยนชื่อดินแดนนี้ได้กระทำในวันเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่
ในขณะนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นยังไม่ได้แสดงเจตนาเรื่องดินแดนของไทยแต่อย่างใด
แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้แสดงความเป็นเจ้าของดินแดนดังกล่าว
โดยกล่าวในคำประกาศว่า “กองทัพพายัพได้จัดการปกครองเป็นระเบียบ
เรียบร้อยแล้ว”⁶⁶ ซึ่งทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นทั้งไม่เพียงแปลกใจและไม่พอใจ
การดำเนินการของฝ่ายไทย เพราะการจัดระเบียบปกครองดินแดน
เขตสหรัฐไทยเดิมนั้น ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินการ
โดยพลการ โดยไม่ได้มีการปรึกษากับฝ่ายญี่ปุ่นเลย⁶⁷ นอกจากนี้ จอมพล
ป. พิบูลสงครามยังได้ให้ความสำคัญกับการสร้างถนนในเขตสหรัฐไทยเดิม
นับตั้งแต่ทหารไทยเข้ายึดครองเขตดังกล่าว ดังปรากฏหลักฐานว่าใน
วันที่ 10 มกราคม จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีคำสั่งว่า “การสร้างถนน
เหล่านี้มีระยะยาวมาก และสร้างลำบาก แต่มีความจำเป็นในทางการ
เมืองอย่างยิ่ง ฉันทเห็นว่าถ้าไทยจะอยู่ได้หรือไม่นั้น อยู่ที่การสร้างถนน
ดังกล่าวนี้เท่านั้น ทั้งในปัจจุบันและอนาคต”⁶⁸ ถัดมาในวันที่ 23 มกราคม
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีคำสั่งจัดตั้งกองพลโยธา มีพันเอกอุดม
โยธาภิยุธ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นผู้บัญชาการกองพล เพื่อ
สร้างถนนในเขตสหรัฐไทยเดิมให้แล้วเสร็จภายในเดือนมีนาคมของ
ปีเดียวกัน จอมพล ป. พิบูลสงครามกล่าวว่า “ถ้าทำเสร็จจะให้เป็น
พล.ต. ฐานะช่วยชีวิตทหารในกองทัพพายัพมิให้อดตาย...” และ “ถ้าแล้ง
นี้ไม่เสร็จ เห็นจะต้องเอาขึ้นศาลวันหน้า” และเพื่อการนี้ได้มีการเกณฑ์
แรงงานไทยประมาณ 15,000 คน⁶⁹

การเปลี่ยนชื่อดินแดน และสร้างถนนในเขตสหรัฐไทยเดิม แสดง
ให้เห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความประสงค์ต้องการดินแดนของ

ไทย รวมทั้งได้เริ่มจัดการบริหารปกครองในเขตดังกล่าวด้วย นอกจากนี้เรายังสามารถพิจารณาเรื่องความต้องการดินแดนของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้จาก เอกสารรายงานของนายไพโรจน์ ชัยนาม อธิบดีกรมโฆษณาการถึงนายกรัฐมนตรี ซึ่งนำเสนอรายงานของสายลับข่าวจากเขตพม่า ชื่อ พ.ต.ท. สิงห์ ซึ่งกล่าวว่า “พม่าหวังต่อญี่ปุ่นในเรื่องดินแดนแคว้นไทยใหญ่และเขียงตุงว่าให้ญี่ปุ่นคืนแก่พม่าและในบางส่วนที่ไทยขึ้นไปยึดไว้ ถ้าจำเป็นจะต้องให้แก่ไทยแล้ว ญี่ปุ่นจะต้องหาดินแดนอื่นมาชดใช้แลกเปลี่ยนให้แก่พม่า...” และในเรื่องนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีบันทึกแนบท้ายตอบว่า “ทราบแล้ว ให้ต่างประเทศทราบหากจะแลกเปลี่ยนทางปีกษไต่ก็เอา”⁷⁰ เรื่องดินแดนนี้ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเอเซียบูรพา อาโอกิ เดินทางมาประเทศไทยในเดือนเมษายน พ.ศ. 2486 หลวงวิจิตรวาทการ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้มอบบันทึกความเข้าใจ ลงวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2486 แก่เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นโดยกล่าวว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของไทยมากกว่าเรื่องดินแดน⁷¹ แต่โดยข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามเองก็มีความต้องการได้ดินแดนอยู่มากเช่นกันดังกล่าวข้างต้น

อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งสามารถบ่งชี้ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทย ญี่ปุ่นและชาวจีนได้เป็นอย่างดี ได้แก่ กรณีกรรมกรก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า เรื่องนี้ฝ่ายญี่ปุ่นได้ขอความร่วมมือจากรัฐบาลไทยจัดการกรรมกรไทยและจีน แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ออกคำสั่งให้มีการเกณฑ์กรรมกรจีนเพียงส่วนเดียว โดยในขั้นสุดท้าย สมาคมพาณิชย์จีนเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหากรรมกรจีนให้กับฝ่ายญี่ปุ่นแทนรัฐบาลไทย กล่าวคือ ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2486 ทูตทหารบกญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ชื่อ พลตรียามาดา ได้มีหนังสือถึงประธานกรรมการผสมไทย-ญี่ปุ่น (หนังสือ “ไตรกูปที่ 37”) ขอให้ฝ่ายไทยอำนวยความสะดวก

สะดวกจัดทากรรมกร เพื่อทำงานและเตรียมพัสดุจำนวน 13,000 คน (ในจำนวนนี้เป็นกรรมกรชุดดิน 11,350 คน) ในช่วงนี้ ชื่อกรรมกรผสม ได้เปลี่ยนเป็นกรมประสานงานสัมพันธมิตร เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย ชื่อ พันเอกพระวิสตารดลยรัถกิจ (เชย พันธุ์เจริญ, 1890-1948) ในฐานะ ประธานกรรมกรดำเนินการจัดสร้างรถไฟทหาร ก็ได้เริ่มทำการติดต่อกับผู้ช่วยทูตทหารบกญี่ปุ่น คือพันโทคิชิยามิ

เพื่อดำเนินการเรื่องดังกล่าว ในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2486 พันเอกเชย พันธุ์เจริญ ได้มีหนังสือติดต่อยังอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ขอให้ทำประกาศรับสมัครช่างและกรรมกรโดยเร็ว เพราะฝ่ายญี่ปุ่นต้องการโดยรีบด่วน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เมื่อเรื่องนี้ถูกนำเสนอโดย พลโทภักดี เกษสำลี (พระคิลปลัดตราคม, 1892-1982) ถึงผู้บัญชาการทหารสูงสุด ในรายงานนั้นกล่าวนำเสนอขึ้นมาตามลำดับชั้นว่า “ถ้ากรรมกรไทยไม่พอ จะจ้างคนต่างด้าว (จีน) ให้บ้างก็ไม่ขัดข้อง...” กระนั้นก็ตาม เรื่องนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมีคำสั่งลงมาว่า “ให้เอาจีนหรือต่างด้าวไปทำดีกว่า ไทยไม่ควรให้ไป”⁷² และโดยข้อเท็จจริงนี้ จึงปรากฏเป็นคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุด ลงวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2486 ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหม มีความสำคัญกล่าวว่า

“เนื่องด้วยทางราชการได้เกณฑ์ราษฎร ในท้องที่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ฯลฯ ไปทำงานก่อสร้างทางรถไฟทหารเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการขัดข้องต่อการดำเนินชีพของราษฎร ในท้องที่นั้น ๆ อย่างยิ่ง และได้พิจารณาเห็นว่าชนต่างด้าว โดยเฉพาะชาวจีนได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขได้รับความร่วมมือร่วมกับชาวไทยอย่างสนิทสนมมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เมื่อถึงคราวคับขันเช่นนี้ ก็เป็น

เหตุผลอันสมควรที่จะให้เรียกร้องขอความร่วมมือ
จากชาวจีนในยามนี้บ้าง

ฉะนั้นให้ท่านพิจารณาดำเนินการเรียกเกณฑ์
คนจีนไปทำการก่อสร้างทางรถไฟทหารให้เพียงพอ
ตามจำนวนที่ต้องการ ตั้งแต่บัดนี้ไป”⁷³

ถัดต่อมา ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2486 ได้มีการประชุมระดับ
เจ้าหน้าที่ ณ กรมประสานงานสัมพันธมิตร ฝ่ายไทย คือ พ.ต. หม่อมเจ้า
ประเสริฐศรี ชยางกูร ได้กล่าวว่า ฝ่ายไทยจะเกณฑ์ชาวจีน แต่ฝ่าย
ญี่ปุ่น มีความเห็นว่า ไม่เพียงแต่คนจีนเท่านั้น มีความประสงค์ต้องการ
ชาวไทยด้วย นอกจากนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นเองไม่เห็นด้วยกับวิธีการเกณฑ์
แรงงาน เพราะฝ่ายญี่ปุ่นต้องการแรงงานจำนวนมากอย่างรวดเร็ว โดย
ไม่จำกัดว่าเป็นคนจีนหรือไทย โดยความสมัครใจ หากใช้วิธีเกณฑ์
แรงงานแล้วต้องเสียเวลามาก ฝ่ายญี่ปุ่นจึงได้เสนอให้ฝ่ายไทยติดต่อกับ
สมาคมพาณิชย์จีน แต่เรื่องนี้ฝ่ายไทยตอบปฏิเสธ โดยกล่าวอย่างแข็งขัน
ว่า “เรื่องให้ไปพูดกับสมาคมนี้ ขอตอบเด็ดขาดว่าไม่ยอมทำ แต่ถ้าทาง
ฝ่ายญี่ปุ่นจะไปพูดเอง ทางฝ่ายไทยก็ไม่รังเกียจ”⁷⁴ การที่ฝ่ายไทย
ตอบปฏิเสธแบบนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการปฏิบัติของฝ่ายญี่ปุ่นนั้นมี
ลักษณะเป็นการวิจารณ์การทำงานของระบบราชการไทย ในประการ
สำคัญที่สุด ก็เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีคำสั่งเกณฑ์แรงงาน
ออกประกาศไปแล้ว และในการประชุมครั้งนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นได้พยายาม
ให้ฝ่ายไทยไปเจรจากับสมาคมพาณิชย์จีน เพราะเหตุว่าฝ่ายสารวัตรทหาร
ญี่ปุ่นได้เคยติดต่อกับทางสมาคมพาณิชย์จีนมาก่อนหน้านี้แล้ว โดย
ที่ฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนตอบปฏิเสธฝ่ายญี่ปุ่นว่า สมาคมพาณิชย์จีนอยู่
ภายใต้กฎหมายไทย ควรที่จะมีคำสั่งจากรัฐบาลไทยมาก่อน⁷⁵

วันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2486 อาศัยคำสั่งของจอมพล ป. พิบูล-สงคราม ทางกระทรวงมหาดไทยจึงได้มีการประชุมเพื่อจัดการเกณฑ์แรงงานชาวจีน และในที่ประชุม ผู้บังคับการตำรวจนครบาลคือ พันตำรวจเอกพระพิณจชนคดี (พิณจ อินทรทูต หรือตั้งยกเซ่ง, 1891-1970) ได้ “เสนอข้อสังเกตของอธิบดีกรมตำรวจว่า ถ้าไม่เกณฑ์ได้เป็นดี” สุดท้ายที่ประชุมได้ตกลงกันว่าให้ผู้บังคับการตำรวจนครบาล กับข้าหลวงประจำจังหวัดพระนคร และข้าหลวงประจำจังหวัดธนบุรี ร่วมกันดำเนินการติดต่อกับพ่อค้า และหัวหน้ากรรมกรจีนทางสมาคมเชียงใหม่ (หมายถึงสมาคมพาณิชย์จีน-ผู้เขียน) รวมทั้งได้มีมติให้สมาคมพาณิชย์จีนจัดหากรรมกรชุดดินจำนวน 9,850 คนจากเขตกรุงเทพฯและธนบุรีที่เหลืออีกจำนวน 1,500 คนให้ข้าหลวงประจำจังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี และราชบุรีจัดเกณฑ์แรงงานจังหวัดละ 500 คน

พระพิณจชนคดี กับข้าหลวงจังหวัดพระนครกับธนบุรี ได้ติดต่อกับตันชีวเม้ง นายกสมาคมพาณิชย์จีน ซึ่งฝ่ายหลังได้ตอบว่า “รับปากว่าจะพยายามช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ” และในการพบปะกันครั้งนี้ ตันชีวเม้งก็ได้ขอให้ฝ่ายเจ้าหน้าที่ไทยไปเจรจากับฝ่ายญี่ปุ่นขอปรับปรุงค่าจ้างแรงงานในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งในอันที่จริง สิ่งที่ตันชีวเม้งเรียกร้องนั้น ฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่นได้เคยเจรจากับทางสมาคมพาณิชย์จีนมาก่อนแล้ว ข้อสำคัญเกี่ยวข้องกับอัตราจ้างกุลิชุดดิน ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นเสนอจ่ายในอัตราวันละ 2.70 บาท (รวมค่าอาหารวันละ 50 สตางค์ ซึ่งหมายความว่าได้รับจริงวันละ 2.20 บาท) ถัดมาในวันที่ 5 เมษายน ได้มีการประชุมระดับเจ้าหน้าที่ พ.ต. หม่อมเจ้าประเสริฐศรี ชยางกูร ซึ่งในครั้งก่อนได้เคยปฏิเสธไม่ยอมไปเจรจากับทางสมาคมพาณิชย์จีน ในครั้งนี้ ได้กล่าวกับฝ่ายญี่ปุ่นว่า ฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนได้ตอบตกลงแล้ว และขอเจรจาเงื่อนไขการจ้างแรงงาน โดยที่ฝ่ายไทยเสนอให้จ่ายค่าจ้างกรรมกรชุดดินวันละ 3 บาท โดยที่เรื่องอาหาร ฝ่ายกรรมกร

จะจัดหาไปเอง เรื่องนี้ สามารถตกลงกันได้ในการประชุมครั้งนี้ และในตอนค่ำของวันเดียวกันนั้น ฝ่ายสถานทูตญี่ปุ่นก็ได้เชิญผู้นำชาวจีน ได้แก่ ตันซิวเม้ง โกศล ฮุนตระกูล โฉ่วเต็กชวน บุลสุข แต่เกียฮุ้น และ สหัท มหาคุณ มาพบปะหารือ⁷⁶ สุดท้าย เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับทราบรายงานเรื่องนี้ทั้งหมดแล้วในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2486 เขาได้เขียนบันทึกว่า “ดีแล้ว ให้พูดจ้างตามธรรมดา ก่อน แล้วจึงเกณฑ์”⁷⁷

เจ้ากรมประสานงานพันธมิตร คือ พันเอกไชย ประทีปะเสน ได้มีบันทึกถึงพระพิณิจชนคดี มีความว่า ขอให้ติดต่อกับสมาคมพาณิชย์จีน โดยให้สมาคมฯ จัดส่งตัวแทนไปพบกับเจ้าหน้าที่กรมประสานงานฯ โดยที่กรมประสานงานฯ จะได้แนะนำผู้แทนสมาคมฯ ให้กับฝ่ายญี่ปุ่นต่อไป โดยกระบวนการนี้ ทางสมาคมพาณิชย์จีนได้เลือกนายสหัท มหาคุณ เป็นผู้แทน นายสหัท มหาคุณได้เจรจาเสนอเงื่อนไขเรื่องอัตราจ้างกรรมกรชุดดินใหม่กับฝ่ายญี่ปุ่น โดยขอเพิ่มเป็นวันละ 3.20 บาท⁷⁸ สุดท้าย ปรากฏว่าได้มีข้อตกลงเป็นไปตามที่ได้เคยตกลงกับฝ่ายรัฐบาลไทยแล้ว เมื่อวันที่ 5 เมษายน คืออัตราจ้างกรรมกรชุดดินวันละ 3 บาท เรื่องนี้ หนังสือพิมพ์ตงจ้วนในฉบับที่มีการโฆษณารับสมัครกรรมกร มีความประกาศว่า กรรมกรชุดดินได้รับค่าจ้างวันละ 3 บาท (ค่าอาหารกรรมกรรับผิดชอบเอง) ผู้ใดเกียจคร้านไม่ทำงานเต็มที่ จะถูกตัดเงินลง หัวหน้าควบคุมกรรมกรจำนวน 25 คน ได้รับค่าจ้างวันละ 3.50 บาท หัวหน้ากรรมกร 100 คน ได้รับค่าจ้างวันละ 4 บาท และหัวหน้ากรรมกรไม่ต้องทำงานชุดดิน⁷⁹

คณะกรรมการจัดหากรรมกรทำแทนรัฐบาลไทย ของสมาคมพาณิชย์จีนนั้น เริ่มรับสมัครกรรมกรในเขตกรุงเทพฯ ตั้งแต่วันที่ 12 เมษายน จนถึงเที่ยงวันของวันที่ 14 เมษายน มีผู้สมัครไปทำงาน 1080 คน⁸⁰ สมาคมพาณิชย์จีนได้ส่งมอบกรรมกรชุดแรก 467 คนให้ฝ่ายญี่ปุ่น

ในวันที่ 17 เมษายน จนกระทั่งถึงวันที่ 26 เมษายน ได้ส่งมอบกรรมกรให้ฝ่ายญี่ปุ่นได้ทั้งสิ้น 11,577 คน นอกจากนี้ ข้าหลวงประจำสามจังหวัดก็ได้เกณฑ์แรงงานไปสมทบด้วยจำนวน 1,500 คน โดยทางกระทรวงมหาดไทยเห็นควรให้อยู่ภายใต้การดูแลของสมาคมพาณิชย์จีนอีกทีหนึ่ง⁸¹ ดังนั้นเป้าประสงค์ของการจัดหาคณะกรรมกรของทางสมาคมพาณิชย์จีนก็บรรลุผลได้ เหตุผลสำคัญ เพราะหัวหน้ากรรมกร (ยี่บัวกรรมกร) เป็นผู้จัดการกรรมกรตามแรงจูงใจของการจ่ายค่าจ้างที่ค่อนข้างสูง คณะกรรมการจัดหาคณะกรรมกรของสมาคมพาณิชย์จีนเองก็ได้มีการจัดแบ่งจำนวนการจัดหาคณะกรรมกรไปให้สมาคมภาษาและวิชาชีพของชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ เป็นผู้รับผิดชอบ รวมทั้งได้มีการรับสมัครกรรมกรในเขตภาคเหนือและในเขตภาคใต้ของไทยด้วย ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการรับสมัครกรรมกรครั้งนี้ ประมาณ 2 แสนบาท ซึ่งฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนได้มาจากการรับบริจาคเกมบังคับจากชาวจีนด้วยกันเอง⁸² ควรกล่าวด้วยว่า เรื่องนี้ โดยหลักการแล้วเป็นเรื่องการรับสมัครแรงงานชาวจีนโดยความสมัครใจ แต่ในทางปฏิบัตินั้น ได้มีการบีบบังคับปะปนอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากรายงานการประชุมคณะกรรมการจังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2486 ได้มีรายงานของอัยการจังหวัดกล่าวว่า การรับสมัครแรงงานชาวจีนครั้งนี้ มี “การบังคับอยู่ด้วย และต้องการคนที่มิมีเงินเพื่อจะได้เรียกค่าถ่าย”⁸³

การรับสมัครแรงงานครั้งนี้ ผู้เขียนเห็นควรกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เน้นแต่เฉพาะแรงงานชาวจีนเท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามแนวทางคำสั่งของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นสำคัญ ในส่วนของแรงงานไทยนั้น อาจจะมีปะปนอยู่บ้าง แต่เข้าใจว่าเป็นส่วนน้อยมาก นั่นคือ มิได้มีแรงงานไทยถูกเกณฑ์ไปเป็นกรรมกรทำการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่าแต่อย่างใด

วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2486 ฝ่ายญี่ปุ่นได้ขอแรงงานกรรมกรเพิ่มเติมอีก 23,000 คน (ต่อมาได้ลดคำขอลงเหลือจำนวนเพียง 13,000 คน) จากรัฐบาลไทย และฝ่ายรัฐบาลไทยได้ให้ผู้บังคับการตำรวจนครบาล พระพินิจจนคดี ติดต่อกับสมาคมพาณิชย์จีนอีกครั้งหนึ่งในครั้งนี้ สมาคมพาณิชย์จีนตอบตกลงว่า จะจัดหากรรมกรเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ และธนบุรี แต่ในกรณีของต่างจังหวัด 22 จังหวัด ขอให้ทางกระทรวงมหาดไทยสั่งการให้ข้าหลวงของแต่ละจังหวัด ร่วมกับตัวแทนพ่อค้าจีนในท้องถิ่นนั้น จัดหากรรมกรเอาเอง ในขั้นสุดท้าย ในระหว่างวันที่ 15 กรกฎาคมจนถึง 31 สิงหาคม พ.ศ. 2486 ฝ่ายญี่ปุ่นได้รับแรงงานกรรมกร มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 12,968 คน (ตัวเลขนี้ไม่ตรงกับจำนวนซึ่งฝ่ายไทยจัดส่ง ซึ่งมีจำนวน 13,097 คน โดยมาจากกรุงเทพฯ และธนบุรี 5,320 คน) และในจำนวนนี้ ได้เดินทางไปทำงานก่อสร้างทางรถไฟจริงจำนวนเพียง 43 เปอร์เซ็นต์ โดยมีการหลบหนีไปในช่วงการเดินทางเป็นจำนวนมาก⁸⁴

การรับสมัครกรรมกรครั้งที่สองดังกล่าว เป็นที่น่าสังเกตว่าเน้นเฉพาะแรงงานชาวจีนเช่นเดียวกับครั้งที่หนึ่ง ดังเช่น ในรายงานของคณะกรรมการเกี่ยวกับการต่างประเทศของจังหวัดฉะเชิงเทรา วันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 ประธานในที่ประชุม คือปลัดจังหวัดฉะเชิงเทราได้กล่าวว่า

“ให้ที่ประชุมทราบความมุ่งหมาย และว่าการจัดหากรรมกรจีนนี้ เป็นนโยบายส่วนหนึ่งที่จะไม่ให้คนไทยต้องไปรับความลำบาก เพราะในสงครามกันครั้งนี้ เราต้องไปปฏิบัติการยังชายแดนเพื่อรักษาความเป็นเอกราชของชาติอยู่อย่างเห็นๆ เห็น้อยแล้ว ตรงกันข้าม คนต่างด้าวซึ่งอยู่เบื้องหลังต่างพากันหาความสุข และประกอบอาชีพ

ค้าขายขาดเลือดเนื้อพวกเราเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นถ้าหาก ถูกถามในเรื่องการจัดหากรรมกรจีน เราควรจะ เสแสร้งชี้แจงไปเสียทางหนึ่ง อย่าให้กระทบกระเทือน น้ำใจกันได้... การจัดจ้างกรรมกรคนไทยขอให้ เป็น โดยความสมัครใจของเขาเอง โดยแนใจจริง ๆ...”⁸⁵

ในการรับสมัครกรรมกรครั้งที่สอง ทางฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีน ก็ได้ให้ความร่วมมือเหมือนกับการรับสมัครครั้งแรก ซึ่งพันโท หม่อมเจ้า พิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุล รองเจ้ากรมประสานงานพันธมิตร ได้กล่าวใน ที่ประชุมคณะกรรมการโฆษณา(ฝ่ายไทย) ครั้งที่ 12 วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 มีความตอนหนึ่งว่า

“ในเรื่องนี้ สำหรับชาวจีนซึ่งเป็นคนกลาง ก็นับว่าตกอยู่ในฐานะที่ลำบากสักหน่อย และคงจะ รู้สึกไม่พอใจบ้าง... ตามพฤติการณ์ที่เป็นไปเกี่ยวกับ เรื่องกรรมกรนี้ ปรากฏว่ามีเรื่องต่าง ๆ เกิดขึ้น คือ จีนเองบีบบังคับด้วยกันก็มี ญี่ปุ่นบีบบังคับ และญี่ปุ่น ลุ่มจีนก็มี ที่ว่าจีนเองบีบบังคับคือ ในการจัดหา กรรมกร ซึ่งทางสมาคมเชียงใหม่ (หมายถึงสมาคม พาณิชยจีน-ผู้เขียน) เป็นผู้จัดทำนั้น ถ้าเห็นว่าการใดจะเป็นการสิ้นเปลืองแก่สมาคม ทางสมาคม ก็มักจะผลักไปให้ชาวจีนที่มีชื่อเสียงคนนั้นคนนี้ ออกค่าใช้จ่ายซึ่งนับว่าเป็นการริดรอนพวกจีนด้วยกันเอง ที่ว่าญี่ปุ่นบีบบังคับ ก็คือ ถ้าทางจีนขัดขวางไม่ร่วมมือ ในการจัดหากรรมกร ก็ยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้อง และ ทักท้วงเอาว่าเป็นพวกจุงกิง ซึ่งทำความหวาดเกรง ให้แก่บรรดาชาวจีนมาก ส่วนที่ว่าญี่ปุ่นลุ่มจีนนั้น

ก็คือ มีหนังสือพิมพ์ภาษาจีนตงจ้วน ซึ่งอยู่ในความ
ควบคุมของญี่ปุ่นมักจะแสดงตัวเป็นปากเสียงและ
รักษาผลประโยชน์ให้ชาวจีนเสมอ และโดยที่เขา
มีความประสงค์ที่จะให้ชาวจีนนิยมรักใคร่ญี่ปุ่น
ฉะนั้นในขณะที่เดียวกัน จึงต้องมีเข้มไปในการทำงาน
ยุยงให้ชาวจีนเกลียดอีกฝ่ายหนึ่ง คือไทย เพื่อจะได้
หันไปนิยมรักใคร่ญี่ปุ่นมากขึ้น”⁸⁶

แม้ว่าชาวจีนส่วนใหญ่จะได้รับผลกระทบในทางลบประสพความ
ยากลำบากจากการก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า แต่ก็เป็นความจริง
เช่นกันว่า มีชาวจีนส่วนน้อยบางกลุ่มได้รับประโยชน์จากการก่อสร้าง
ทางรถไฟเช่นกัน อย่างเช่น นายสัทท มหาคุณ ผู้รับเหมาส่งหิน
รายใหญ่ให้ฝ่ายญี่ปุ่น รวมทั้งเป็นผู้สมัครรับเหมาทำระเบิดย่อยหิน⁸⁷
เป็นต้น

ปฏิภิกิริยาตอนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเน้น
ให้ชาวจีนรับเคราะห์กรรมจากสงครามมหาเอเชียบูรพา พิจารณาได้จาก
รายงานของปลัดกระทรวงมหาดไทย ถึงผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่ง
กล่าวถึงรายงานของข้าหลวงประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เกี่ยวกับการจัดงาน
วันชาติประจำปี พ.ศ. 2486 ว่าทางจังหวัดร้อยเอ็ดได้เชื้อเชิญพ่อค้าจีน
มาร่วมงาน แต่ปรากฏว่ามีพ่อค้าจีนมาร่วมงานวันชาติเพียงคนเดียว
โดยอ้างว่ามีความหวั่นเกรงว่าคนไทยจะดูถูกชาวจีนว่าไม่มีวัฒนธรรม
แต่ทางจังหวัดได้สดับตรับฟังเรื่องต่าง ๆ แล้วเห็นว่าข้ออ้างดังกล่าวเป็น
เครื่องบังหน้า โดยที่สาเหตุที่แท้จริงนั้น “จีนส่วนใหญ่ถือว่าไทยและ
ญี่ปุ่นเป็นศัตรูของเขา เหตุที่จีนไม่พอใจไทยมากนั้น เนื่องด้วยเหตุ
การสงวนอาชีพให้คนไทย การให้คนจีนออกจากเขตที่ห้าม การเกณฑ์
จีนไปเป็นกรรมกรของญี่ปุ่น...”⁸⁸

ตอนที่ 3 สภาพการณ์อันเลวร้ายในพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นกับ ชาวจีน

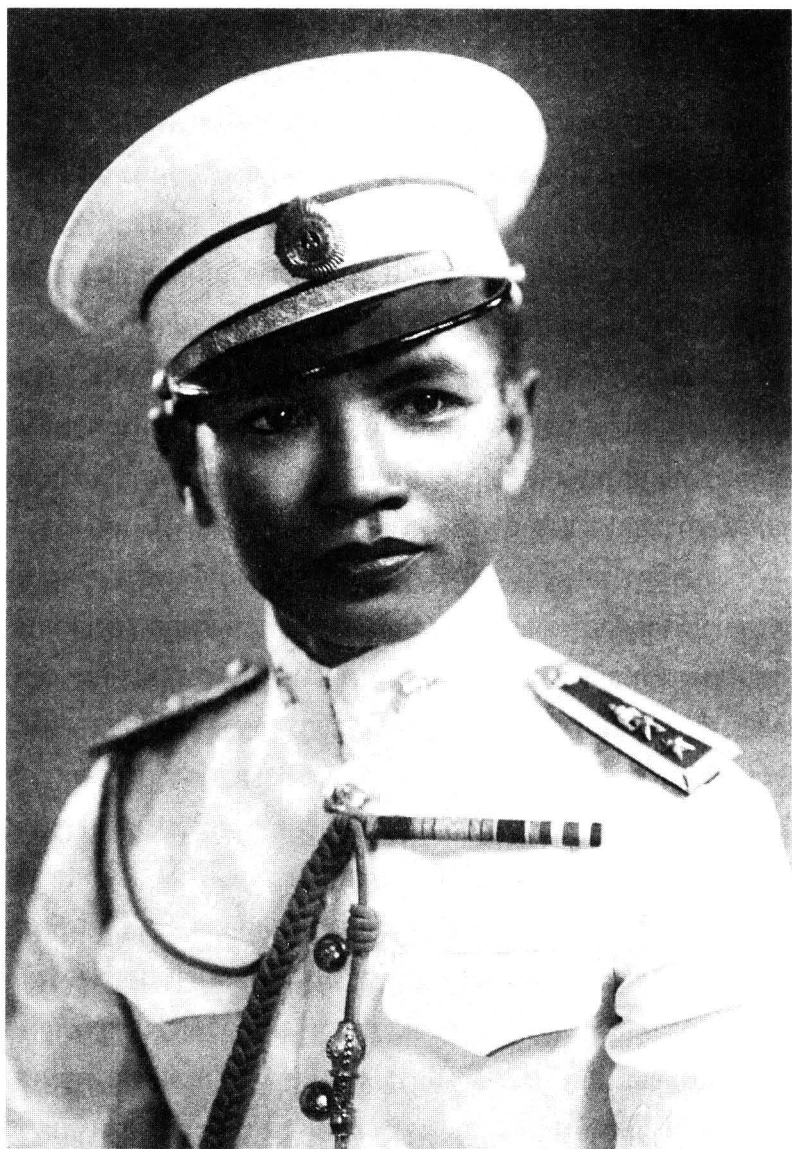
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พิจารณายุทธศาสตร์ทางการทหารแล้ว มีความเห็นว่ากรุงเทพฯ มีใจจุดที่เหมาะสมของการตั้งเป็นเมืองหลวง เขามีความคิดย้ายเมืองหลวงขึ้นไปในเขตภาคกลางตอนเหนือ มาตั้งแต่ช่วงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้ว และเมื่อสงครามได้เริ่มต้นขึ้น ความคิดที่จะย้ายเมืองหลวงยังคงมีอยู่ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2485 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ร่างโครงการย้ายเมืองหลวงขึ้นไปจังหวัดสระบุรีหรืออยุธยา แต่โครงการดังกล่าวมิได้มีการดำเนินการ จนถึงปี พ.ศ. 2486 โครงการย้ายเมืองหลวงถูกรื้อฟื้นกลับมาอีก ในคราวนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีคำสั่งเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 ให้เตรียมย้ายกองบัญชาการทหารสูงสุดไปที่พระราชวังบางปะอิน จังหวัดอยุธยา โดยให้ตัดถนนแยกจากถนนประชาธิปไตย (ปัจจุบันคือถนนพหลโยธิน) ไปยังพระราชวังบางปะอิน⁸⁹

เมื่อถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2486 ความไม่พอใจของจอมพล ป. พิบูลสงครามต่อฝ่ายญี่ปุ่นนั้นทวีเพิ่มขึ้น และพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นนั้นคงเหลือแต่เพียงรูปภายนอก เช่น ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2486 ฝ่ายญี่ปุ่นได้จัดตั้งกองบัญชาการประจำประเทศไทย ในเวลาเดียวกันนี้ ฝ่ายไทยเองก็ได้ปรับปรุงหน่วยงานติดต่อกับฝ่ายญี่ปุ่น จากเดิมเรียกว่า คณะกรรมการผสม เปลี่ยนเป็นกรมประสานงานสัมพันธมิตร โดยคำสั่งทางสนามที่ 36/86 วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2486

การเปลี่ยนชื่อหน่วยงานนี้ โดยชื่อเท็จจริง ฝ่ายเจ้าหน้าที่ได้เสนอร่างขึ้นมาชั้นแรกเปลี่ยนเป็น “กรมการประสานงานไทย-ญี่ปุ่น” แต่ในท้ายที่สุด จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก้ไขใหม่ โดยมีบันทึกสั่งการว่า “ชื่อกรมการประสานงานไทย-ญี่ปุ่นนี้ ดูเป็นจัดสำหรับญี่ปุ่นชนิดจะอยู่

ถาวรตลอดไป และแคบมาก ควรเป็นกรมประสานงานพันธมิตร...” และในการร่างคำสั่งสนามครั้งนี้ ร่างเดิมถูกเสนอขึ้นมาว่าให้กรมนี้ “มีหน้าที่ดำเนินการประสานงานกับฝ่ายทหารญี่ปุ่นในยามสงคราม” อย่างไรก็ตาม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก้ไขในท้ายที่สุดโดยเพิ่มเติมคำว่า “พันธมิตร” ลงไปด้วย สรุปว่ากรมที่เปลี่ยนชื่อใหม่นี้ ชื่อกรมประสานงานพันธมิตร และ “มีหน้าที่ดำเนินการประสานงานกับฝ่ายทหารญี่ปุ่นและพันธมิตร ในยามสงคราม”⁹⁰ ในกรณีนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อ้างถึงในภายหลังสงครามว่าเป็นวิธีการต่อต้านญี่ปุ่นวิธีหนึ่ง⁹¹ แต่ฝ่ายญี่ปุ่นเองได้เรียกชื่อหน่วยงานนี้เป็นภาษาญี่ปุ่นว่า กรมประสานงานพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นตลอดมา จนถึงปี พ.ศ. 2488 จึงเปลี่ยนชื่อตามแบบไทย เป็นกรมประสานงานพันธมิตร

พันธมิตรไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งเมื่อมาถึงเวลานี้คงเหลือแต่รูปร่างนอกพิจารณาได้จากคำอธิบายของหม่อมเจ้าพิสิษฐดิศพงษ์ ดิศกุล รองเจ้ากรมประสานงานพันธมิตร ซึ่งกล่าวในที่ประชุมวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2486 เรื่องพิจารณาจัดตั้งเจ้าหน้าที่โฆษณาประจำกรุงโตเกียว โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นประธานการประชุม การประชุมครั้งนี้เกิดขึ้น เพราะดิเรก ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำประเทศญี่ปุ่นได้มีรายงานเข้ามาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2486 กล่าวว่า “เจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นแห่งกระทรวงมหาเอเซียตะวันออก และหนังสือพิมพ์บางฉบับได้เคยพูดว่า ถ้าประเทศไทยไม่ร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างจริงจัง เพื่อให้สงครามครั้งนี้บรรลุไปสู่ชัยชนะแล้ว เป็นที่น่าวิตกว่าไทยจะรักษาเอกราชและอธิปไตยไว้ไม่ได้” เมื่อรายงานนี้เข้ามาที่กรุงเทพฯ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้บันทึกไว้ว่า “เราช่วยจนจะไม่มีอะไรช่วย เห็นควรให้เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียวจัดแถลงการณ์ในเรื่องการช่วยเหลือของคนไทยไว้เสมอ” ดังนั้น จึงมีการปรึกษาหารือกันว่าควรมีการจัดส่งเจ้าหน้าที่โฆษณาไปปฏิบัติหน้าที่ประจำที่กรุงโตเกียวหรือไม่ และใน

ม.จ. พิสิษฐ์ดิศพงษ์ ดิศกุล (2 สิงหาคม 2484)

(ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ที่ประชุมนี้ หม่อมเจ้าพิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุลทรงกล่าวว่า “เมื่อพิจารณา
ดูแล้ว ฐานะของประเทศไทยและญี่ปุ่นยังติดกันอยู่มาก ฝ่ายเขาไม่เกรง
ใจเรา แต่ฝ่ายเรายังเกรงใจเขาอยู่ นโยบายที่ดีก็คือ เดินสายกลาง
ไม่หนักไปทางใดทั้งสองด้าน คือจะเข้ากับญี่ปุ่นทีเดียวก็ไม่ใช่ เข้ากับอีก
ฝ่ายหนึ่งก็ไม่ใช่ เข้าใจว่าสิ่งนี้เป็นนโยบายแน่ของรัฐบาล จึงเห็นว่
การตั้งเจ้าหน้าที่เป็นโฆษก เป็นการมัดตัวโดยจะต้องพูดเข้ากับญี่ปุ่นโดย
เปิดเผยเสมอไป ซึ่งผิคนโยบาย...”⁹² ผู้เข้าร่วมประชุมครั้งนี้ เช่น หลวง
วิจิตรวาทการ พลโทภักดี เกษสำลี นายไพโรจน์ ชัยนาม เป็นต้น ไม่มี
ใครแสดงความเห็นคัดค้านคำอธิบายของหม่อมเจ้าพิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุล
เลย

สถานการณ์สงคราม ซึ่งฝ่ายอักษะเริ่มเสียเปรียบนั้น เป็นที่
ตระหนักแก่ฝ่ายไทย จึงได้มีการประชุมพิจารณา วิเคราะห์สถานการณ์
สงครามในโลกกันขึ้น ซึ่งมีข้อสรุปว่า ผู้ชนะในสงครามที่ยุโรปจะเป็น
ผู้กำหนดชะตากรรมของเอเชีย และแลเห็นว่าประเทศไทยอาจจะเป็น
สนามรบระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับญี่ปุ่น รวมทั้งได้มีการคาดการณ์
ว่านับตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2486 เป็นต้นไป คงจะมีการทิ้งระเบิดของฝ่าย
สัมพันธมิตรในเขตประเทศไทย⁹³ ถัดต่อมาในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.
2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้ตัดสินใจย้ายเมืองหลวง โดยมี
คำสั่งถึงพลโทภักดี เกษสำลี ให้ร่วมมือกับพล.ต. กมล โชติกเสถียร
(พระสราภัยสฤษฎีกา, 1891-1945) และกับพล.ต. พระประจันปัจจนึก
(1893-1970) รวมทั้งกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของทุกกระทรวง “จัดการ
ทหารกันย้ายเมืองหลวง หรือรัฐบาลไปอยู่บริเวณเพชรบูรณ์ หล่มสัก
ฯลฯ ชั่วคราว ให้เสร็จก่อนฤดูแล้งหน้านี้ ถ้าจำเป็นก็ให้ก่อสร้างตาม
สมควร... การเตรียมนี้เป็นลับที่สุด”⁹⁴ และต่อมาในวันที่ 12 มิถุนายน
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งในเวลานี้มีความคิดต่อต้านญี่ปุ่นเกิดขึ้น
อย่างชัดเจน เราสามารถพิจารณาเพิ่มเติมได้จากบันทึกของเขาเอง ซึ่ง

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ตรวจราชการนครบาลเพชรบูรณ์ กันยายน 2486
(ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

กล่าวว่า

“...ส่วนเราก็มีหน้าที่ทำให้คนไทยรักไทย เชื้อไทยด้วยกัน ส่วนวิธีการของเขาก็คงบังคับให้เราทำอย่างนั้น ทำอย่างนี้ เราจะปฏิบัติตามไหม? จะทำตามก็เมื่อมีผลดีแก่ไทย และมีผลไม่ดีแก่เขา... ถ้าขัดไม่ได้จริง ๆ ก็ก้มหน้ารับกรรมนี้ต่อไป โดยทำตามเขา ส่วนของเราก็คิดทำขึ้นบ้าง เป็นงาน counter กัน...”⁹⁵

ในเดือนมิถุนายนปีเดียวกันนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้มีคำสั่ง ซึ่งปรากฏหลักฐานอยู่ในเอกสารบันทึกของหลวงพรหมโยธี ซึ่งกล่าวว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความประสงค์ให้เตรียมการป้องกันประเทศในยามคับขัน โดยให้คนทั้งชาติร่วมกันป้องกันรักษาบ้านเมืองด้วยวิธีจัดให้มีกลุ่มชนขึ้นทุกแห่งทำการต้านทานข้าศึก⁹⁶

กองบัญชาการทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 มีพลโทอาเคโตะ นากามูระเป็นผู้บัญชาการ ได้พยายามปรับปรุงความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น และแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพย์สินชนชาติศัตรู ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นยึดครองไว้เมื่อเริ่มต้นสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยไม่ยอมโอนทรัพย์สินนั้นให้แก่ฝ่ายไทยตามกฎหมายนานาชาติ ปัญหานี้ ฝ่ายญี่ปุ่นได้ตกลงแก้ไขในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2486 รวมทั้งเรื่องเหตุการณ์บ้านโป่ง ซึ่งได้กล่าวถึงมาแล้วนั้น ฝ่ายญี่ปุ่นในช่วงแรกได้เรียกร้องให้มีการลงโทษผู้กระทำผิดฝ่ายไทยอย่างรุนแรง แต่เมื่อมาถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2486 ฝ่ายไทยก็ได้ยอมเสียค่าทำขวัญ 71,000 บาท และฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้คืนเงินจำนวนนี้ ให้กับฝ่ายรัฐบาลไทย เพื่อจ่ายเป็นสวัสดิการแก่ครอบครัวของคนไทย ซึ่งเสียชีวิตในการสู้รบที่เขตภาคใต้ของไทยในช่วงต้นของสงคราม⁹⁷ และนายกาโตโจ ก็ได้เดินทางมาประเทศไทย ได้พบกับนายกา พิบูลสงคราม ในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 มีการมอบดินแดน 4 รัฐมลายู และ 2 รัฐฉาน ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเป็นสหรัฐไทยเดิม ให้แก่ฝ่ายไทย พร้อมกับ

มอบหนังสือบันทึกช่วยจำให้แก่ฝ่ายไทย มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า “สิ่งที่ญี่ปุ่นคาดหวังจากประเทศไทย ก็คือขอให้พณฯ ภายใต้ความเข้าใจ เจตนา ร่มที่แท้จริงของญี่ปุ่น และมั่นใจว่าฝ่ายญี่ปุ่นจะให้การสนับสนุน อย่างถึงที่สุด ได้โปรดใช้มาตรการทุกวิธีทางเพื่อยกระดับจิตวิญญาณ การต่อสู้ของประชาชาติให้สูงขึ้น และทำให้โครงสร้างสมัยสงคราม มีความเข้มแข็งในการปฏิบัติกรรร่วมกัน”⁹⁸

เรื่องการรับมอบดินแดนนั้น เป็นความคาดหวังของจอมพล ป. พิบูลสงครามมานานแล้ว และการมอบดินแดนอย่างเป็นทางการในครั้งนั้น ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามดีใจเพียงชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การตอบแทนจากฝ่ายญี่ปุ่นในครั้งนั้นมีความล่าช้ามากเกินไป เมื่อคำนึง ถึงความร่วมมือที่ฝ่ายญี่ปุ่นต้องการ นั่นคือไม่มีผลเปลี่ยนแปลงได้ ในเวลานี้ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486 มีการเปลี่ยนแปลงคณะ- รัฐบาลที่ประเทศอิตาลี มุสโสลินีลาออกจากตำแหน่ง และบาโดลิโอ (Badoglio) เข้ารับตำแหน่งแทน สุดท้ายฝ่ายอิตาลีได้ยอมแพ้แก่ฝ่าย สัมพันธมิตร และนับจากช่วงนี้เป็นต้นไป จอมพล ป. พิบูลสงคราม เองก็ได้เปลี่ยนท่าทีต่อชาวจีนไประดับหนึ่ง ในส่วนของฝ่ายญี่ปุ่นนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้ความร่วมมือในระดับที่น้อยที่สุด แต่ไม่ถึง ขนาดทำให้ญี่ปุ่นใช้เป็นเหตุผลในการเข้ายึดประเทศไทยได้

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับรัฐบาลไทยนั้นมีการเปลี่ยนแปลง ไปในทางที่ดีขึ้น เรื่องนี้พิจารณาได้จากการที่รัฐบาลอนุญาตให้ออก หนังสือพิมพ์จีนได้อีกฉบับหนึ่ง ชื่อ **ไทยฮั่วเซียงป้อ** เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2486 หนังสือพิมพ์ฉบับนี้มีการเตรียมการมาตั้งแต่เดือน มีนาคม พ.ศ. 2486 ในระหว่างลีเจ็กชิน (อารีย์ ลีวีระ) กับพระยาปริชา นุสาสน์ (เสริญ ปันยารชุน, 1890-1974) ในส่วนของพระยาปริชา- นุสาสน์นั้น เขาเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์หลายฉบับ รวมทั้งต่อมาเป็น พ่อสามีของบุตรสาวจอมพล ป. พิบูลสงคราม และในประเทศไทยในสมัย

นั้น การออกหนังสือพิมพ์อยู่ในกรอบของกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 กล่าวคือผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นผู้มีอำนาจควบคุมการออกหนังสือพิมพ์ โดยสมบูรณ์⁹⁹ และจอมพล ป. พิบูลสงครามได้อนุญาตให้ออกหนังสือพิมพ์ภาษาจีนฉบับดังกล่าวได้ ผ่านอธิบดีกรมโฆษณาการ คือไพโรจน์ ชัยนาม และความสัมพันธ์ของหนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเซี่ยงป้อกับทางราชการไทยนั้น มิได้หมดสิ้นเพียงแค่การได้ใบอนุญาตให้ออกหนังสือพิมพ์ เพราะปรากฏหลักฐานว่า นายอารีย์ ลีวีระ นั้นเป็น “คนของกรมโฆษณาการ ซึ่งอธิบดีส่งมาเพื่อเป็นหูตาคอยสังเกตการณ์ และให้หนังสือพิมพ์จีนฉบับนี้ดำเนินไปตามนโยบาย...”¹⁰⁰

หนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ พิจารณาจากภายนอกแล้ว เจ้าของคือคนไทย แต่คนในกองบรรณาธิการล้วนแต่เป็นชาวจีนในสายของรัฐบาลจุงกิง เช่น ลี้เจ๊กชิน (อารีย์ ลีวีระ) เทลียนอินเซี้ยว (เลียงจิมเส้า) เม็งโงง (มั่งฮัม) เป็นต้น หนังสือพิมพ์นี้ ในช่วงภายหลังสงคราม ได้ประกาศว่าตนเองเป็นหน่วยงานต่อต้านญี่ปุ่นหน่วยหนึ่ง และมีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไขชาวของหนังสือพิมพ์จีน “ปลอม” คือหนังสือพิมพ์ตงจ้วน รวมทั้งเพื่อการปลุกใจความรักชาติของชาวจีนในประเทศไทย¹⁰¹ อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเซี่ยงป้อสมัยสงครามแล้ว ก็มีการลงข่าวและบทความของคณะบรรณาธิการ ซึ่งประจบฝ่ายญี่ปุ่นและรัฐบาลไทย ซึ่งยังมีสัญญาพันธมิตรกับฝ่ายญี่ปุ่นอยู่ไม่น้อย เช่น เมื่อญี่ปุ่นลงนามสัญญาพันธมิตรกับรัฐบาลวังจิงไวกี๋นานกิง ในวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2486 สมาคมพาณิชยจีนและสมาคมภาษาทกสมาคม และหนังสือพิมพ์ตงจ้วน ร่วมกับหนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ ได้ส่งโทรเลขแสดงความยินดีต่อนายกรัฐมนตรีวังจิงไวกี๋ มีความว่า ความสัมพันธ์จีนกับญี่ปุ่นทวีความใกล้ชิดกันมากขึ้นโดยการลงนามสัญญาฉบับนี้ การสร้างระเบียบใหม่ในเอเซียตะวันออกได้รับการส่งเสริมยิ่งขึ้น ประเทศเราได้รับเอกราช

และอิสระโดยสมบูรณ์แล้ว เรื่องนี้เป็นผลงานของพณฯ ท่านซึ่งอุทิศตนเองเพื่อชาติและประชาชนอย่างที่สุด พวกเราขอแสดงความเคารพอย่างสูงในนามของชาวจีนโพ้นทะเลทั้งหมด¹⁰² และในภายหลังสงครามเปลี่ยนแปลงอันเชี่ยวชาญได้เขียนบันทึกว่า พวกชาวจีนซึ่งออกหนังสือพิมพ์ร่วมกับชาวไทยนั้น ชาวจีนซึ่งไม่ทราบข้อเท็จจริงอาจเข้าใจผิดว่าพวกนี้เป็นคนขายชาติ และการเข้าร่วมส่งโทรเลขไปยังรัฐบาลวังจิงไว อาจเป็นเรื่องที่ชวนให้เข้าใจไปในทางเช่นนั้นได้ แต่ในขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ไทยฮัวเซียงป้อเองก็ได้รายงานข่าวเรื่องการได้รับชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งลงบทความซึ่งชี้ให้เห็นเรื่องราวความแตกแยกระหว่างไทยกับญี่ปุ่น การกระทำเช่นนี้มีความอ่อนไหวหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะสร้างความไม่พึงพอใจให้บังเกิดขึ้นในหมู่สารวัตรทหารญี่ปุ่น ดังนั้นในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2486 สารวัตรทหารญี่ปุ่นจึงขอร้องให้ฝ่ายสารวัตรทหารไทยจับกุมลี้เจ๊กชิน และเมื่อสารวัตรทหารไทยได้บุกขึ้นไปจับกุมแล้ว ก่อนที่จะมอบตัวให้ฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่น ลี้เจ๊กชินก็ได้หลบหนีไปได้ โดยการวางตัวนิ่งเฉยของฝ่ายสารวัตรทหารไทย¹⁰³ ครั้นเรื่องนี้ได้ถูกรายงานจากอธิบดีกรมโฆษณาการ ไพโรจน์ ชัยนาม ถึงนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีบันทึกแนบท้ายลงวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2486 กล่าวว่า “ให้หาหรือกันกับตำรวจ เอาตำรวจไปเฝ้าโรงพิมพ์ของเรา (หมายถึงไทยฮัวเซียงป้อ-ผู้เขียน) แสดงว่าเพื่อป้องกันมิให้จารกรรมดังนี้ ญี่ปุ่นจะไม่กล้ามาทำอะไรได้ เป็นการป้องกันอธิปไตยของเรา ทำไปอย่างไรขอทราบ”¹⁰⁴

ฝ่ายญี่ปุ่นเองก็ได้เอาข่าวที่ลงในหนังสือพิมพ์ไทยฮัวเซียงป้อ มาเป็นข้อปัญหาในการประชุมของกรมประสานงานพันธมิตร หรือไม่ก็ในการประชุมทางการทูต เช่น ในเอกสารของเอกอัครราชทูตทสึโบกามิ ส่งถึงดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย วันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2487 กล่าวว่า

“ฉันรู้สึกเป็นเกียรติที่จะเรียนให้พบๆ ท่านทราบ ว่า ตั้งแต่หนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเซียงป้อได้พิมพ์ออกจำหน่ายมาจนบัดนี้ ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้เคยพิมพ์เผยแพร่บทประพันธ์และภาพซึ่งเป็นการไม่สมควรหลายครั้ง ดังฉบับประจำวันที่ 28 มีนาคม ลงข่าววิทยุโทรเลขโดเมเกี่ยวกับคำปราศรัยของนายเซอร์ซิล นายกรัฐมนตรีอังกฤษ ในหน้าที่ 1 โดยใช้อักษรตัวใหญ่พิเศษพาดหัวว่า ‘เชื่อมั่นในชัยชนะของอังกฤษอย่างแน่นอน’... การที่หนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวโฆษณาเช่นที่ได้ปรากฏแล้วนี้ ทำให้เข้าใจได้ว่าในบริษัทหนังสือพิมพ์นี้ น่าจะมีบุคคลที่เป็นสมัครพรรคพวกของฝ่ายจุงกิงปะปนอยู่ด้วย ซึ่งจะต้องถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งในการดำเนินการสงครามร่วมกันของเรา...”¹⁰⁵

แต่การประท้วงนี้ ฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ส่งเรื่องไปยังกรมโฆษณาการ ซึ่งทางกรมโฆษณาการได้ตอบกลับมาจากฝ่ายหนังสือพิมพ์มิได้มีเจตนาร้ายอยู่เบื้องหลัง ฉะนั้น ทางกระทรวงการต่างประเทศของไทย ก็ได้ตอบฝ่ายญี่ปุ่นไปในทำนองเดียวกัน อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ นายไพโรจน์ ชัยนาม อธิบดีกรมโฆษณาการได้กล่าวในที่ประชุมภายในของราชการไทยเองว่า คนที่ทำงานอยู่ในหนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเซียงป้อนั้น “เกือบจะว่าได้ว่า 80 เปอร์เซ็นต์เป็นผู้ที่นิยมจุงกิง และเขาก็มีเล่ห์เหลี่ยมในการลงข่าว โดยเอาข่าวโทรเลขที่ผ่านการตรวจของคณะกรรมการไทย-ญี่ปุ่นนั่นเองมาลง แต่เสนอไปอีกรูปหนึ่ง...”¹⁰⁶

การเปลี่ยนแปลงที่ของจอมพล ป. พิบูลสงครามต่อชาวจีน พิจารณาเพิ่มเติมได้จากกรณีการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ผู้นำชาวจีน เช่น วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2486 มีการพระราชทานตริตาภรณ์มงกุฏ

ไทยชั้นสาม ให้นายจุลินทร์ ล่ำซำ ผู้จัดการใหญ่ของบริษัทไทยนิคมพาณิชย์ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2487 ให้เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นเดียวกันแก่นายตันซิวเม้ง นายกสมาคมพาณิชย์จีน ซึ่งนับได้ว่าเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงที่มีการพระราชทานให้กับคนจีนในสมัยนั้น หนังสือพิมพ์ดวงแก้ว ลงข่าวเรื่องนี้ว่า ตันซิวเม้งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์คราวนี้ ถือได้ว่าเป็นฉากหนึ่งของประวัติศาสตร์อันดีเด่นของชาวจีนในประเทศไทย การได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์นี้ ถือได้ว่าเป็นเกียรติยศของชาวจีนทั้งหมด¹⁰⁷

ต่อมา ในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2487 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สั่งให้กองทัพพายัพติดต่อกับฝ่ายทหารจีน เรื่องนี้ พล.ท. จิระวิจิตสงคราม แม่ทัพพายัพ ได้สั่งให้พลตรี หลวงหาญสงคราม ซึ่งเป็นผู้บัญชาการกองพลที่ 3 ใช้วิธีส่งเชลยศึกทหารจีน และทำการติดต่อกับกองพลที่ 93 ของจีน ถัดมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487 ตัวแทนของหลวงหาญสงคราม ได้พบกับผู้บัญชาการกองพลที่ 93 ที่เชียงล้อ (ต้าล้อ) ซึ่งเป็นการพบกันครั้งแรก เพื่อการปรับความเข้าใจและเลิกเป็นศัตรูกันของฝ่ายไทยกับจีน ในช่วงกลางเดือนมีนาคม หลวงหาญสงครามได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดให้เตรียมคณะนายทหาร ทำการติดต่อและประชุมร่วมกับฝ่ายจีนเพื่อวางแผนขับไล่กองทัพญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย วันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2487 หลวงหาญสงคราม พร้อมกับพันเอกเนตร เขมะโยธินได้เดินทางไปถึงเชียงล้อ พบเจรจากับผู้บัญชาการกองพลที่ 93 ผลการประชุม คือ พล.ต. ลิ่ววิเอ็งได้ให้คำมั่นแก่ฝ่ายไทยว่า จะนำข้อความทั้งหมดที่มีการเจรจากันนี้ รายงานส่งตรงไปยังจอมพลเสียงโคเช็ค เพื่อดำเนินงานทางด้านการเมืองและแผนการณ์ทางทหารร่วมมือกันต่อไป รวมทั้งได้ขอให้ฝ่ายจีนทำการติดต่อกับทางสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ซึ่งต่อมา ฝ่ายไทยได้มีการจัดตั้งคณะผู้แทนเตรียมการเดินทางไปยังเขตจุงกิง คณะผู้แทนนี้มีหลวงอดุลเดชจรัสเป็น

หัวหน้าคณะ¹⁰⁸ แต่อย่างไรก็ดี ไม่ได้มีคำเชิญจากรัฐบาลเชียงใหม่
มายังฝ่ายรัฐบาลไทย トラบจนกระทั่งสิ้นสุดคณะรัฐบาลของจอมพล
ป. พิบูลสงคราม

การติดต่อกับฝ่ายจีนของทหารไทยดังกล่าว ได้มีการบันทึกไว้ใน
เอกสารปฐมภูมิของฝ่ายจีนด้วย กล่าวคือ มีโทรเลขลงวันที่ 9 มิถุนายน
พ.ศ. 2487 จากเว่ยลี่หวง แม่ทัพฝ่ายปฏิบัติการทางไกลของรัฐบาลจุงกิง
ซึ่งตั้งอยู่ที่เปาซัง มณฑลยูนนาน อ้างถึงรายงานของผู้บัญชาการกองพล
ที่ 93 ถึงแม่ทัพ และแม่ทัพได้ส่งต่อไปยังเสนาธิการทหารทั่วไปที่จุงกิง
กล่าวถึงเรื่องกองทัพไทยมีการเคลื่อนไหวแปรพักตร์ รายงานนั้นได้สรุป
ย่อจดหมายของฝ่ายทหารไทย กล่าวว่า หนึ่งใน ฝ่ายไทยเคยขอเครื่องบิน
ขับไล่ 200 เครื่อง ขอให้รีบติดต่อกับรัฐบาลกลางและรีบตอบกลับมา
โดยด่วน และเมื่อพิจารณาการรุกรกลับของกำลังทหารฝ่ายสัมพันธมิตร
ในอนาคต ฝ่ายสัมพันธมิตรเคยกล่าวว่าต้องการสนามบินในเขตชายแดน
ไทย ฝ่ายไทยต้องการทราบที่ต้องการสร้างสนามบินที่ไหน เมื่อใด
ฝ่ายกองทัพไทยจะสร้างสนามบินตามที่ฝ่ายสัมพันธมิตรแจ้งมา และจะ
ทำการป้องกันรักษาสนามบินนั้นให้ กองทัพบกไทยขอรับรองว่า
ฝ่ายกองทัพบกไทยมีประโยชน์ในการรุกรกลับ สอง ประเทศไทยต้องการ
เข้าร่วมฝ่ายสัมพันธมิตรโดยด่วน ขอให้ช่วยแจ้งฝ่ายอังกฤษและสหรัฐ
อเมริกา ถึงข้อเท็จจริง ซึ่งฝ่ายไทยกับจีนได้เจรจากันแล้ว ฝ่ายไทย
เองกำลังรอผู้แทนของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่จะเข้าร่วมการเจรจากัน
ในครั้งต่อไป สาม พร้อมด้วยจดหมายนี้ ฝ่ายไทยได้ส่งแผนที่กรุงเทพฯ
ลำปาง และเชียงใหม่ ซึ่งระบุสถานที่ค่ายทหารและสถานที่ยุทธศาสตร์
ของฝ่ายศัตรูไว้ ขอให้ทิ้งระเบิดตามจุดที่แผนที่ระบุ¹⁰⁹

จดหมายจากฝ่ายกองทัพไทยถึงฝ่ายกองทัพจีนดังกล่าว กับข้อเขียน
ของพลเอก หลวงหาญสงครามนั้นตรงกันอยู่ ฝ่ายญี่ปุ่นเองก็มีควม
ระแวงสงสัยว่าฝ่ายไทยกำลังติดต่อกับฝ่ายรัฐบาลจุงกิง ฝ่ายญี่ปุ่นจึงได้

ส่งร้อยเอกเคนโซ ไคนูมา เดินทางไปเป็นนายทหารติดต่อกองทัพอากาศ
ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2487 และจากการสัมภาษณ์ บุคคลผู้นี้กล่าวว่า
กรมเสนาธิการทหารบกญี่ปุ่นได้ถอดรหัสโทรเลขระหว่างกองทัพไทยกับ
ฝ่ายจุงกิงได้ และแจ้งให้กองทัพภาคใต้ทราบแล้ว กองทัพภาคใต้จึงได้สั่ง
ให้กองบัญชาการทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ดำเนินการตรวจสอบ
การติดต่อระหว่างกองทัพไทยกับฝ่ายจุงกิง ตัวเขาเองได้รับคำสั่งให้
เดินทางไปดูข้อเท็จจริง แต่ก็ไม่สามารถค้นหาหลักฐานมาผูกมัดฝ่าย
กองทัพไทยได้¹¹⁰

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ปฏิเสธไม่ยอมเดินทางไปร่วมการ
ประชุมวงศ์ไพบูลย์มหาเอเซียบูรพา ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ในช่วง
ต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2486 ในช่วงเวลานี้ จอมพล ป. พิบูล-
สงครามได้ตั้งคณะกรรมการหลายชุด เพื่อปลุกระดมจิตใจรักชาติของ
ชาวไทย เช่น คณะกรรมการปรับปรุงส่งเสริมเกียรติของชาติ กรรมการ
อบรมบ่มนิสัยของชาติ กรรมการปรับปรุงส่งเสริมวินัยของชาติ กรรมการ
ปรับปรุงความกล้าหาญของชาติ เป็นต้น และเมื่อพระองค์เจ้าวรรณ-
ไวทยากร วรวรรณ ในฐานะผู้แทนของนายกรัฐมนตรี จอมพล ป.
พิบูลสงคราม เสด็จกลับมาจากการร่วมประชุมวงศ์ไพบูลย์มหาเอเซีย
บูรพา ฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทยก็ได้จัดงานเลี้ยงรับรองขึ้นเมื่อวันที่ 27
ธันวาคม พ.ศ. 2486 และในงานเลี้ยงนี้ เอกอัครราชทูตทุสโซโบกามิ
ได้กล่าวคำปราศรัยมีความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“โดยการยอมรับร่วมกันในคำประกาศนี้ ทั้ง
ฝ่ายญี่ปุ่นและไทยได้กระชับปณิธานและความตั้งใจ
ต่อไป ในอันที่จะร่วมมือกันเพื่อสรรค์สร้างวงศ์
ไพบูลย์มหาเอเซียบูรพา รวมทั้งการทำสงคราม
เพื่อระเบียบใหม่ของเอเซียตะวันออก โดยพื้นฐาน

ของความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นที่ยิ่งใหญ่กว่า
ข้อตกลงร่วมกันของฝ่ายสัมพันธมิตร...ฐานะผู้บุกเบิก
แห่งระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงซึ่งประเทศไทย
ได้สร้างเมื่อเริ่มต้นสงครามมหาเอเชียบูรพานั้น
เป็นสิ่งที่มีความค่าสูงอย่างยิ่ง ฉะนั้น เราในฐานะ
ประชาชนแห่งประเทศไทยจึงมีความหวังเป็นการ
เฉพาะเจาะจงว่าประเทศไทยจะรักษาฐานะนั้นไว้
ตราบนานที่สุดท้ายแห่งเกียรติยศของการเป็น
ผู้บุกเบิกสร้างวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา"¹¹

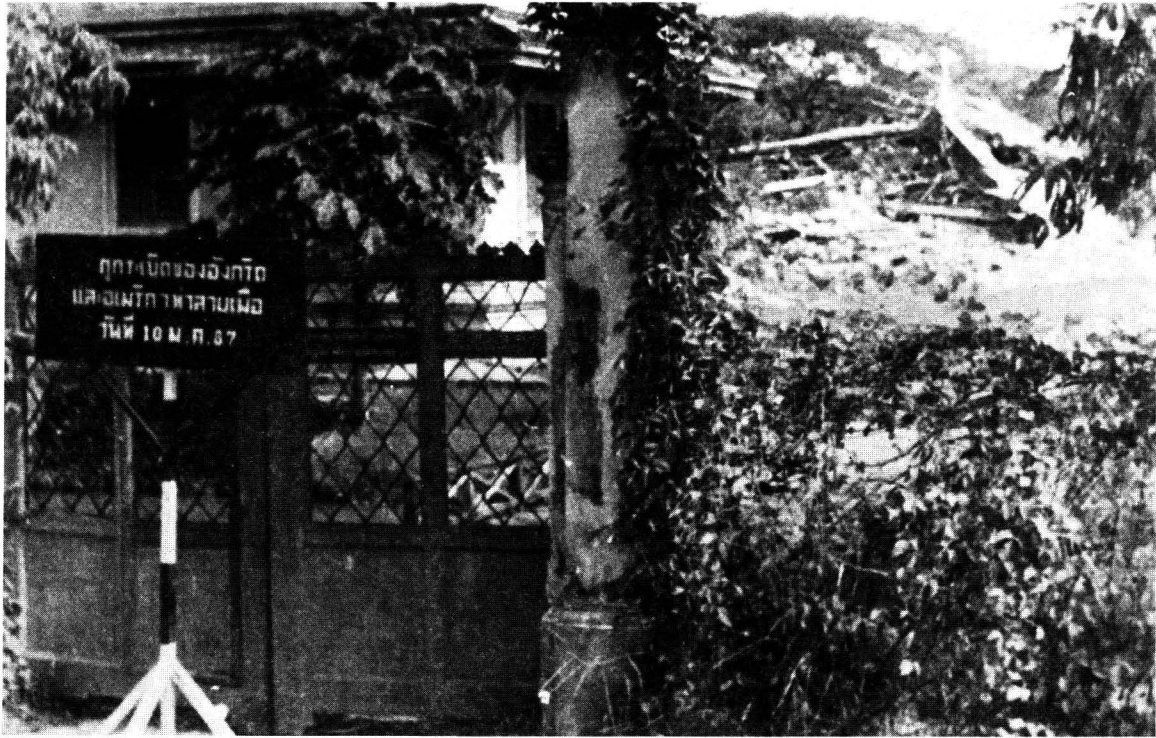
จากคำปราศรัยนี้ เห็นได้ว่าเอกอัครราชทูตได้ยกย่องประเทศไทย
ในฐานะเป็นผู้บุกเบิกของการวางระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียง
ฝ่ายญี่ปุ่นขอให้ประเทศไทยร่วมมืออย่างกระชับมันยิ่งขึ้น แต่ในความ
เป็นจริง ความหวังของญี่ปุ่นกับการปฏิบัติของจอมพล ป. พิบูล-
สงครามนั้นเป็นสิ่งที่สวนทางกัน

นับตั้งแต่เวลากลางคืนของวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2486 ฝ่าย
สัมพันธมิตรได้เริ่มโจมตีกรุงเทพฯ ทางอากาศครั้งใหญ่เป็นครั้งแรก
และมีสืบเนื่องต่อมา ในวันที่ 21 ธันวาคม ซึ่งในอันที่จริงเป็นวันสำคัญ
แห่งการครบรอบปีที่สองของการลงนามกติกาสัญญาพันธมิตร วัน
ดังกล่าวมีพิธีเฉลิมฉลอง แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามมิได้เข้าร่วม การ
เข้าร่วมในงานดังกล่าวนับเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในสายตาของเอก-
อัครราชทูต ทสึโบกามิ และแม้แต่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่าง
ประเทศ ดิเรก ชัยนาม ซึ่งเพิ่งเข้ามารับตำแหน่งใหม่แทนหลวงวิจิตร
วาทการ ซึ่งเดินทางออกไปเป็นเอกอัครราชทูตประจำกรุงโตเกียว ก็ได้
เสนอความเห็นว่าการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามควรเข้าร่วมในพิธีดังกล่าว
ดิเรก ชัยนาม กล่าวเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2486 ว่า

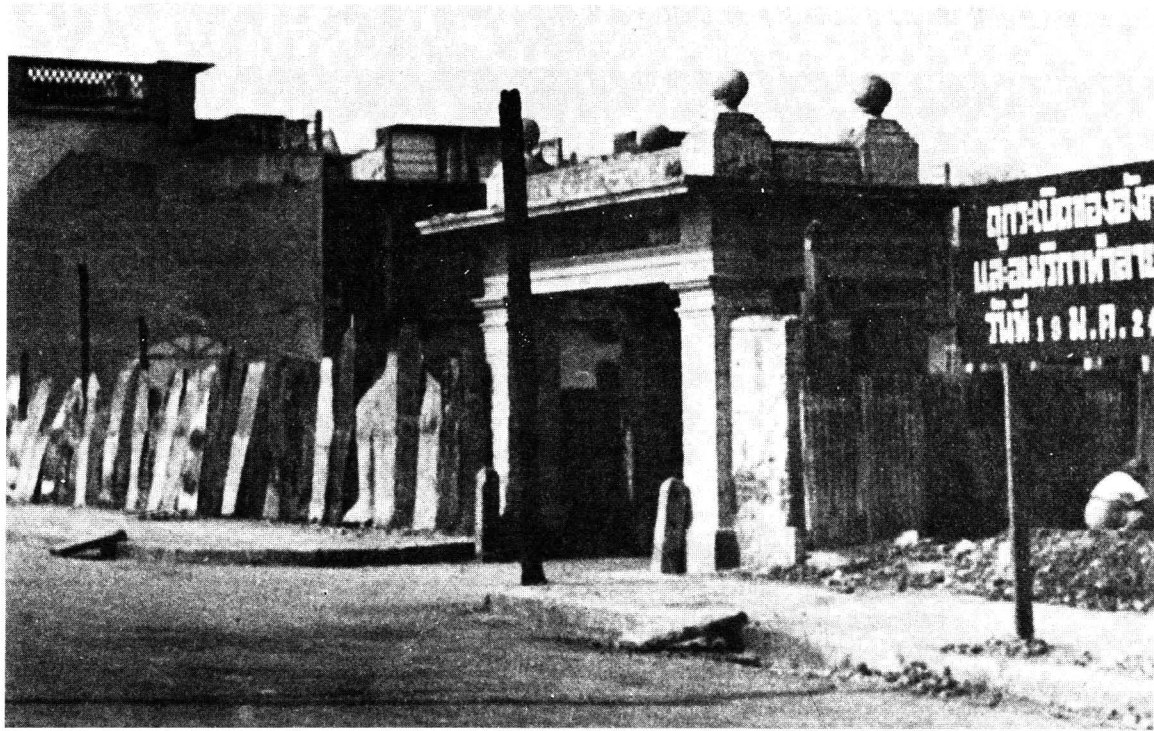
“การสนทนากับเอกอัครราชทูตวันนี้ พอ
กระผมแจ้งกับแกในเรื่องที่บางที่ท่านนายกฯ ไม่
สามารถไปในงานได้ รู้สึกว่าแกหน้าเสียวทันที...
เรื่องญี่ปุ่นนี้ ท่านนายกฯ ก็ทราบแล้วว่า จิตใจของ
กระผมเป็นอย่างไร ตั้งแต่ก่อนเกิดสงครามมหา-
เอเชียบูรพา แต่ในการที่ท่านนายกฯ ไขว่คว้าใจให้
กระผมเข้ามาอยู่กระทรวงนี้อีก ตลอดทั้งพฤติกรรม
ระหว่างการสนทนาวันนี้ ทำให้กระผมเห็นว่า ถ้า
ท่านนายกฯเปลี่ยนแปลงโครงการนี้ไปจากรูปเดิม
(หมายถึงไม่เข้าร่วมพิธีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม-
ผู้เขียน) ญี่ปุ่นคงจะหาเรื่องเป็นแน่ การที่เรียนมานี้
ด้วยความบริสุทธิ์ใจจริง ๆ ไม่ใช่กลัวญี่ปุ่น แต่มอง
ไปในแง่ทั่ว ๆ ไป...”¹¹²

เห็นได้ว่าความแตกแยกระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับ
ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นมีมากกว่า ท่าทีของดิเรก ชัยนาม ซึ่งกล่าวว่าตนเองไม่ได้
เป็นฝ่ายนิยมญี่ปุ่นมาตั้งแต่เริ่มต้น

หลังจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับ
ฝ่ายญี่ปุ่นยิ่งเลวร้ายลง คนใกล้ชิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้ง
ในทางทหารและพลเรือน ซึ่งรู้ถึงจิตใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มี
การปฏิบัติในทางไม่ร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย ในสถานการณ์นี้
พลโทนาทามูระ ได้ส่งข้อเสนอของฝ่ายญี่ปุ่น เรียกร้องความร่วมมือจาก
ฝ่ายไทย ในเรื่องที่ฝ่ายไทยมีการจับกุมตัวรัฐมนตรีวินิช ปานะนนท์
ในข้อหาทุจริต โดยฝ่ายญี่ปุ่นได้ขอร้องให้มีการลงโทษสถานเบา และ
ปล่อยตัวนายวินิช ปานะนนท์ แต่ในท้ายที่สุด นายวินิช ปานะนนท์

การโจมตีทิ้งระเบิดกรุงเทพฯ-ธนบุรี โดยเครื่องบินอังกฤษ-อเมริกา (10-11 มกราคม 2487) โรงเรียน
วชิราวุธวิทยาลัย (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

การโจมตีทิ้งระเบิดกรุงเทพ-ธนบุรี (19-20 มกราคม 2487) บริเวณโรงเรียนสายปัญญาและสถานที่ใกล้เคียง (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ก็เสียชีวิตลงอย่างลึกลับในที่คุมขัง เหตุการณ์นี้ ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ ไทย-ญี่ปุ่นตกต่ำลงอีก ถัดมาคือ การที่ฝ่ายไทยไม่ยอมตกลงให้ยืมเงิน บาทเพื่อใช้จ่ายทางการทหาร และการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเอง มีคำสั่งเรียกเอกอัครราชทูต หลวงวิจิตรวาทการให้เดินทางกลับประเทศ ในวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2487 ซึ่งเป็นวันเดียวกับการเสียชีวิตอย่าง ลึกลับของนายวินิช ปานะนนท์¹¹³ เรื่องเหล่านี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ ที่ใกล้จะแตกหักระหว่างฝ่ายไทยกับญี่ปุ่น หลวงวิจิตรวาทการเองนั้น ได้เตรียมตัวเดินทางกลับตามคำสั่ง แต่เมื่อถึงเวลาจะเดินทางจริง รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้ลาออกจากตำแหน่งเสียก่อน

สาเหตุของการลาออกของคณะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องมาจากรัฐบาลไม่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา ซึ่งเคยสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงครามมาก่อน ในอีกประการหนึ่ง ทางกองบัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย มีความประสงค์อย่างแนชัดที่จะ ไม่ให้เกิดความวุ่นวายคือมีการใช้กำลังทหารเกิดขึ้นในประเทศไทย

ตอนที่ 4 ชาวจีนภายใต้รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์

เมื่อมีความตึงเครียดในระยะเปลี่ยนรัฐบาล ได้มีเหตุการณ์ ระนองเกิดขึ้น กล่าวคือ หน่วยทหารญี่ปุ่น ประจำจังหวัดระนองกับเขต วิคตอเรียพอยต์ในเขตพม่า ได้ร่วมกันเข้ายึดศาลากลาง สถานีตำรวจ และหน่วยทหารไทยภายในเขตตัวเมืองของจังหวัดระนอง ในช่วงเย็น ของวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 การยึดครองนี้ได้ดำเนินไปจนถึง เที่ยงวันของวันที่ 2 สิงหาคม ในเหตุการณ์นี้ ทหารไทยเสียชีวิต 12 คน ตำรวจไทยเสียชีวิต 3 คน พลเรือนเสียชีวิต 4 คน¹¹⁴ เหตุการณ์นี้ เกิดจากความเข้าใจผิดของฝ่ายญี่ปุ่นที่จังหวัดระนอง โดยเข้าใจผิดไปว่า มีการสู้รบเกิดขึ้นระหว่างฝ่ายญี่ปุ่นกับไทยที่เขตกรุงเทพฯ เหตุการณ์นี้ แสดงสภาวะความไม่ไว้วางใจกันเป็นอย่างสูงในระหว่างฝ่ายไทยกับญี่ปุ่น

ในช่วงเวลานี้ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์นี้ฝ่ายรัฐบาลไทย เมื่อพิจารณาความเป็นไปได้ที่ฝ่ายญี่ปุ่นอาจเข้าทำการยึดครองประเทศไทย ก็น่าจะส่งผลให้ฝ่ายไทยปรับตัวไปในทางที่อ่อนตัวมากขึ้น สถานะสงครามที่นับวันเลวร้ายลง มิได้ทำให้ฐานะของไทยในเชิงเปรียบเทียบกับฝ่ายญี่ปุ่นดีขึ้น แต่ประการใด ในทางตรงกันข้าม ความเป็นไปได้ที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะใช้กำลังเข้ายึดประเทศไทยกลับมีสูงขึ้น เหตุนี้ เป้าหมายสูงสุดของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ จึงเน้นไปที่การรักษาเอกราชของประเทศไทย พร้อมกับการทำให้ประเทศไทยเสียหายน้อยที่สุด¹¹⁵

ท่าทีของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ต่อฝ่ายญี่ปุ่น กล่าวได้ว่าเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างมาก ในประการสำคัญของเรื่องนี้ เราพิจารณาได้จากคำอธิบายของหม่อมเจ้าพิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุล ซึ่งทรงกล่าวเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2487 ในการประชุมคณะกรรมการโฆษณา (ฝ่ายไทย) ครั้งที่ 40 มีความตอนหนึ่งว่า “เนื่องจากได้มีการเปลี่ยนรัฐบาลไทยใหม่ และรัฐบาลนี้ได้มีนโยบายปฏิบัติต่อฝ่ายญี่ปุ่นไว้ว่า สิ่งใดที่มีพันธกรณีต่อญี่ปุ่นแล้ว ฝ่ายเราจะปฏิบัติอย่างซื่อสัตย์สุจริตโดยครบถ้วนตามหน้าที่ และเพื่อเป็นการรักษาเกียรติศักดิ์ของเราเอาไว้ สิ่งใดที่เราช่วยไม่ได้ ก็บอกตรง ๆ และขอให้เห็นใจ...”¹¹⁶ ตามนโยบายนี้ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ก็ได้รีบตกลงให้เงินกู้ยืมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายทางการทหารของฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเรื่องที่คาราคาซังมานานแล้ว รวมทั้งได้รับตกลงเรื่องเหตุการณ์ระนอง กล่าวคือ ในวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2487 ได้ยอมรับว่าได้แก้ไขปัญหาแล้วโดยสมบูรณ์ โดยไม่มีสิ่งใดตกค้างเหลืออยู่ นั่นคือฝ่ายไทยรวมทั้งญี่ปุ่น เห็นพ้องต้องกันว่าเหตุการณ์ระนองเป็นเหตุการณ์ในระดับท้องถิ่น มิใช่เป็นปัญหาใหญ่ในระหว่างสองประเทศ¹¹⁷

ในขณะที่เดียวกัน รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ก็ได้เปลี่ยนแนวนโยบายต่อชาวจีน กล่าวคือ ในครั้งหนึ่งเมื่อ วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2484 ได้มีการตราพระราชบัญญัติช่วยอาชีพและวิชาชีพ ซึ่งสงวนอาชีพเฉพาะคนไทย และได้มีประกาศสงวนอาชีพ 27 ประเภทติดตามมาเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2485 กล่าวโดยรวมแล้ว พระราชบัญญัติซึ่งมีผลจำกัดอาชีพชาวจีนอย่างหนึ่ง การจำกัดเขตที่อยู่อาศัยของชาวจีนอย่างหนึ่ง และการรับสมัครกึ่งเกณฑ์แรงงานชาวจีนไปสร้างทางรถไฟอีกอย่างหนึ่ง ทั้งสามประการนี้เป็นลักษณะเด่นของการกีดกันชาวจีนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเรื่องต่างๆ เหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปในสมัยรัฐบาลควง อภัยวงศ์ โดยมีการตั้งคณะกรรมการพิจารณาปัญหาการเศรษฐกิจของชาติขึ้นเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2487 ซึ่งมีนายทองเปลว ชลภูมิ เป็นเลขานุการ ในคณะกรรมการชุดนี้มีการเสนอความคิดเห็นหลายอย่าง เรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง คือข้อเสนอของนายทองเปลว ชลภูมิ เรื่องให้ยกเลิกพระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพและวิชาชีพไว้สำหรับคนไทย พ.ศ. 2485 ด้วยเหตุผลว่า “เป็นการกระทบกระเทือนใจคนต่างด้าวอย่างรุนแรง โดยมีลักษณะไปในทางกีดกันโดยตรง... สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และในภายหน้าอันเป็นระยะใกล้นี้ ก็ยังเพิ่มความคิดขึ้นในทางให้ยกเลิกมากกว่า เป็นการเกลื่อนรอยร้าวให้เลือนลง”¹¹⁸ และต่อมาในวันที่ 24 พฤศจิกายนปีเดียวกันก็ได้มีประกาศยกเลิกพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว โดยยกเว้นสงวนอาชีพไว้ 4 ประเภทได้แก่ การปั้นพระพุทธรูป เครื่องเขิน เครื่องถม และทนายความ อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่าเมื่อครั้งมีพระราชกฤษฎีกาออกมาบังคับใช้จำกัดอาชีพทนายความนั้น ปรากฏว่าโดยข้อเท็จจริง มีชาวจีนที่ได้รับผลกระทบโดยกฎหมายนี้ในเรื่องการประกอบอาชีพทนายความนั้นมีเพียงคนเดียว คือนายเอ็กยู ชันช้อ¹¹⁹

ในส่วนของการจำกัดเขตที่อยู่อาศัยของคนต่างด้าว ซึ่งประกาศในเขตจังหวัดกาญจนบุรี อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และในเขต 6 จังหวัดภาคเหนือ ก็ได้มีการพิจารณายกเลิกในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488 อย่างไรก็ตาม ฝ่ายรัฐบาลไทยด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเข้าใจผิดกับฝ่ายญี่ปุ่น และคำนึงถึงความรู้สึกของชาวไทยซึ่งมีความหวาดกลัวคนต่างด้าวอยู่ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์จึงไม่ได้มีประกาศอย่างเป็นทางการในเรื่องดังกล่าวนี้ ได้กระทำโดยการอนุโลมให้คนต่างด้าวเดินทางกลับเข้าไปพำนักอาศัยในเขตพื้นที่เดิมได้¹²⁰

สำหรับเรื่องกรรมกรชาวจีน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างทางรถไฟไทย-พม่า ทูตทหารญี่ปุ่นได้ส่งหนังสือถึงเจ้ากรมประสานงานพันธมิตรเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2487 ขอความช่วยเหลือจัดหากรรมกรเพิ่มอีกจำนวน 5,000 คน โดยมีเงื่อนไขว่า กุสิธรรมดาค่าจ้างวันละ 1 บาท อาหารฝ่ายญี่ปุ่นจัดหาให้ นับเป็นการจัดหากรรมกรจีนครั้งที่สาม แต่ในช่วงเวลานี้ กรรมกรที่ทำงานอยู่เดิมได้รับค่าจ้างวันละ 3 บาท โดยที่ฝ่ายกรรมกรจัดหาอาหารเอง ข้อเสนอของฝ่ายญี่ปุ่นในครั้งนี้นี้จึงต่างจากที่เป็นมาแต่เดิมมาก ฝ่ายไทยจึงตอบว่าในเงื่อนไขนี้ คงจัดหากรรมกรได้ลำบาก ถัดมาในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2487 ทูตทหารญี่ปุ่นได้ขอให้ฝ่ายไทยติดต่อกับสมาคมพาณิชย์จีน ให้สมาคมฯ เป็นผู้รับผิดชอบจัดหากรรมกรส่งมาทุกเดือน ๆ ละ 100 คนเป็นเวลา 18 เดือน รวมเป็นกรรมกรทั้งสิ้น 1,800 คน ถัดต่อมาในปลายเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลไทยจึงได้ทำการติดต่อกับทางสมาคมพาณิชย์จีนจัดหากรรมกรรวม 6,800 คน โดยมีผู้บังคับการตำรวจนครบาล พระพินิจชนคดีเป็นผู้ประสานงานเช่นเดิม จนกระทั่งถึงวันที่ 2 สิงหาคม ต้นชีวเม้ง นายกสมาคมพาณิชย์จีนได้มีหนังสือตอบรับ แต่มีเงื่อนไขว่าขอให้ทางกระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งถึงพ่อค้าชาวจีนผ่านข้าหลวงจังหวัดให้ความร่วมมือ และค่าจ้างกรรมกร ทางฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนขอเพิ่ม

เป็นวันละ 6.50 บาท โดยที่กรรมกรจะจัดหาอาหารไปเอง

จากที่กล่าวมา คงเห็นได้ว่ามีปัญหาความแตกต่างในเรื่องค่าจ้างที่ฝ่ายญี่ปุ่นเสนอกับข้อเรียกร้องของทางสมาคมพาณิชย์จีนอยู่มาก นอกจากนี้ ทางสมาคมพาณิชย์จีนเอง ก็ไม่ได้กระตือรือร้นที่จะจัดการในเรื่องนี้ ฉะนั้น จึงมีการเจรจาอย่างยืดเยื้อ สุดท้าย ฝ่ายทหารญี่ปุ่นได้ขอร้องกับกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีอำนาจในการควบคุมสมาคมต่าง ๆ ให้ออกคำสั่งให้สมาคมพาณิชย์จีนรีบทำข้อตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่นโดยเร็ว¹²¹ ถัดมาในปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2487 จึงมีข้อตกลงเกิดขึ้น ในอัตราค่าจ้างวันละ 6 บาท โดยที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะหัก 1.50 บาทเป็นค่าอาหารและให้ทางฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนจัดหากรรมกร 4,800 คนเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ธนบุรี¹²² ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจัดหากรรมกรคราวนี้ได้มาจากการรับบริจาคจากชาวจีนด้วยกันเหมือนเดิม โดยที่สมาคมพาณิชย์จีนได้ขอร้องให้นายอำเภอในเขตกรุงเทพฯ เรียกประชุมพ่อค้าชาวจีน และกำหนดยอดเงินการรับบริจาคแบ่งไปตามเขตต่าง ๆ¹²³

ทางสมาคมพาณิชย์จีนได้มอบกรรมกรให้ฝ่ายทหารญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ ในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2487 จำนวน 400 คน วันที่ 17 ธันวาคม จำนวน 509 คน วันที่ 22 ธันวาคม จำนวน 718 คน วันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2488 ส่งมอบ 405 คน รวม 4 ครั้งจำนวน 2,032 คน (ตามสถิติของฝ่ายทหารญี่ปุ่นได้รับกรรมกรไปในจำนวน 2,001 คน) แต่กรรมกรเกือบทั้งหมดได้หลบหนีไปในเขตกรุงเทพฯ หลังจากได้รับเงินค่าจ้างล่วงหน้าเป็นเงินคนละ 10 บาท เช่น ในการส่งมอบกรรมกรครั้งที่สามปรากฏว่ามีกรรมกรเงินเดินทางไปกาญจนบุรีเพียง 61 คน และครั้งที่สี่ได้หลบหนีไปทั้งหมดในเขตกรุงเทพฯ ดังนั้น จำนวนกรรมกรที่ทำงานจริง ๆ ในวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2488 จึงมีจำนวนอยู่เพียง 170 คน จากจำนวนที่รับมอบมาทั้งสิ้น 2,001 คน เรื่องนี้น่าจะถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมต่อต้านญี่ปุ่นในทางอ้อมในลักษณะหนึ่ง

เมื่อประสบเหตุการณ์ดังกล่าว ฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้หยุดการรับมอบ
กรรมกรจากรัฐบาลสมัชชาประชาชนไต้หวันชั่วคราว และได้ขอร้องให้รัฐบาล
ไทยพิจารณาลงโทษกรรมกรที่หลบหนีไป เรื่องนี้ ต่อมาได้มีการยกเลิก
การรับมอบกรรมกรจากฝ่ายสมัชชาประชาชนไต้หวันอย่างเป็นทางการในช่วง
ต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2488¹²⁴ สรุปว่า การจัดหากรรมกรจีนครั้งที่
สามของสมัชชาประชาชนไต้หวัน เป็นเรื่องที่ล้มเหลว ไม่ได้บรรลุผลตามที่
ฝ่ายทหารญี่ปุ่นต้องการแต่อย่างใด

ในช่วงสุดท้ายของสงครามมหาเอเชียบูรพา การต่อต้านญี่ปุ่น
ของฝ่ายก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายจีนนั้นมีความคึกคักมากขึ้น
ในเวลา 23 น. ของวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2487 ได้มีนายทหารจุงกิงห้า
คน ซึ่งเป็นชาวจีนเกิดที่เมืองไทย แต่เดินทางไปศึกษาที่โรงเรียนนายร้อย
หวังฝู ได้โดดร่มจากเครื่องบินของอังกฤษที่บริเวณจังหวัดนครปฐม
เหตุการณ์นี้นับเป็นครั้งแรกที่ฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถใช้เครื่องบินส่งหน่วย
จารกรรมเข้ามาในเขตประเทศไทยได้ ในจำนวนห้าคนนี้ สองคนได้ถูก
ยิงเสียชีวิต อีกสองคนถูกจับกุม ในขณะที่อีกหนึ่งคนหลบหนีการจับกุม
ไปได้¹²⁵ (หน่วยจารกรรมของเสรีไทยชุดแรก นำโดยนายปวย อึ้งภากรณ์
ได้โดดร่มลงที่บริเวณจังหวัดชัยนาท ในเวลาหนึ่งนาฬิกาของวันที่ 15
มีนาคม พ.ศ. 2487) ถัดมาในเวลาหนึ่งนาฬิกาของวันที่ 3 พฤษภาคม
พ.ศ. 2487 ได้มีนายทหารชาวจีน 4 คน เดินทางโดยเครื่องบินน้ำ
มาลงที่บริเวณหาดทรายของจังหวัดพังงา ปรากฏว่าสองคนได้ถูกยิงเสียชีวิต
อีกสองคนถูกจับ¹²⁶ หนึ่งในจำนวนสี่คนนี้ เป็นหัวหน้าชาวจีนจาก
มาลายู อีกสามคนเป็นชาวจีนเกิดในประเทศไทยและสำเร็จการศึกษา
จากโรงเรียนนายร้อยหวังฝู และหน่วยงานสืบราชการลับ (SOE หรือ
Special Operations Executive) ของอังกฤษได้ยืมตัวคนกลุ่มนี้จาก
นายพลโลดี มาเป็นผู้ปฏิบัติงานหลังจากผ่านการอบรมมาแล้วที่ประเทศ
อินเดีย¹²⁷

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนที่ 1 ว่าในเขตกรุงเทพฯ มีหน่วยงาน
จารกรรมของฝ่ายก๊กมินตั๋ง ซึ่งนายพลไต้ลี้จัดส่งเข้ามา เช่น หลานตงไห่
เป็นต้น ในวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2487 สารวัตรทหารญี่ปุ่นได้
ติดต่อกับสารวัตรทหารไทย ระดมกำลัง 104 คนเพื่อไปจับกุมศูนย์วิทยุ
ซึ่งตั้งอยู่ในเขตธนบุรีของกลุ่มหลานตงไห่ ได้จับกุมผู้ส่งวิทยุชื่อลีซิม
(หลี่เซิน) และเข้าใจว่าจากคำสารภาพของเจ้าหน้าที่ชาวจีนคนนี้ จนถึง
วันที่ 6 กันยายน ฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่น สามารถจับกุมชาวจีนได้อีก
45 คน ในกระบวนการไต่สวนของสารวัตรทหารญี่ปุ่น ปรากฏว่ามี
ชาวจีนสัญชาติไทยคนหนึ่ง ชื่อจิ่วซิม ซึ่งเป็นนักจารกรรมที่รักษา
ความลับไว้อย่างถึงที่สุด ได้เสียชีวิตลงไปในขณะสอบสวน¹²⁸ อย่างไรก็ดี
หลานตงไห่ซึ่งเป็นหัวหน้าของหน่วยนี้ ได้หลบหนีการจับกุมไปได้ ถัดมา
ได้เดินทางกลับไปจู่กิงระยะหนึ่ง หลานตงไห่ผู้นี้ ในขณะนั้นได้เริ่มออก
หนังสือพิมพ์ใต้ดิน ชื่อ **ตงก๊กนั้ง** เริ่มออกเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ.
2487 แต่ว่าเมื่อมีการจับกุมเกิดขึ้นในช่วงปลายเดือนสิงหาคม การ
ดำเนินงานของหนังสือพิมพ์จึงชะงักลง ต่อมา หลานตงไห่ได้เดินทาง
กลับมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ได้ฟื้นฟูหนังสือพิมพ์**ตงก๊กนั้ง** และออก
พิมพ์เผยแพร่ใหม่ในวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2488 โดยได้ออกพิมพ์
รวมทั้งสิ้น 4 ฉบับ จนกระทั่งยุติสงคราม¹²⁹

ภายหลังสงครามยุติลงแล้ว หลานตงไห่ได้ปรากฏตัวต่อสาธารณชน
เขามีฐานะเป็นผู้ซึ่งนำพรรคก๊กมินตั๋งประจำประเทศไทย และโดยฐานะนี้
เขามีอำนาจมากคนหนึ่ง ได้เป็นผู้นำจัดตั้งสำนักงานประสานงานชั่วคราว
เพื่อการรวมตัวของสมาคมภาษาทกสมาคม องค์กรนี้เป็นศูนย์กลางของ
ชาวจีนภายหลังสงคราม ในขณะที่ผู้นำชาวจีนส่วนใหญ่ได้หลบหนีหนี
ไปจากสาธารณชน¹³⁰

วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2488 สำนักงานรับผิดชอบประเทศไทย
สังกัดกรมวิเทศสัมพันธ์ของก๊กมินตั๋ง ได้ถูกจัดตั้งขึ้นในเขตกรุงเทพฯ

แต่หัวหน้าสำนักงานนี้ ชื่อนายพลเฮี้ยเซียมจิว ในขณะนั้นยังอยู่นอกเขตประเทศไทย ดังนั้น หน่วยงานนี้ จึงมีต้นเอ็งกิง (นามสกุล วัฒนวิฑกุล) ในฐานะหัวหน้าเลขานุการเป็นผู้รับผิดชอบสำนักงานทั้งหมด หลานตงไท่เองก็มีฐานะเป็นหัวหน้าแผนกหนึ่งของสำนักงานนี้¹³¹ ในส่วนของต้นเอ็งกิง ผู้นี้สังกัดกรมวิเทศสัมพันธ์ของก๊กมินตั๋ง ได้รับมอบหมายจากกรมสถิติทหาร (มีหน้าที่สืบราชการลับ ภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลไต้ลี่) ได้เดินทางเข้ามาประเทศไทยก่อนสงครามยุติ กลุ่มของต้นเอ็งกิงได้ออกหนังสือพิมพ์ใต้ดิน ชื่อ **ผ่านกงเป้า** (แปลว่าหนังสือพิมพ์รูกกลับ) ในช่วงสมัยสงครามสักประมาณ 7 ครั้ง ๆ ละ 200-300 ฉบับ หนังสือพิมพ์นี้เข้าใจว่าได้มีการแพร่กระจายอ่านกันต่อ ๆ ไปพอสมควร¹³²

กรมสถิติทหารของฝ่ายจุงกิง ได้ส่งหน่วยปฏิบัติการน้อย ๆ หลายหน่วยเข้ามาในเขตประเทศไทย ในทางปฏิบัติหน่วยงานเหล่านี้ไม่ได้รู้จักกัน มีหน่วยหนึ่งซึ่งมีพันตรีตั้งโห่งยเป็นหัวหน้า หน่วยนี้ประกอบด้วยนายทหารจุงกิง 5 นาย ทุกคนเกิดที่เมืองไทยและสำเร็จจากโรงเรียนนายร้อยหวังฝู หน่วยนี้เดินทางเข้ามาประเทศไทยปี พ.ศ. 2487 ทำการสืบข่าวการเคลื่อนไหวของทหารญี่ปุ่น และส่งรายงานทางวิทยุไปยังกรมสถิติทหารที่จุงกิง หน่วยนี้ใช้กุสึเป็นสายสืบเข้าไปในเขตทหารญี่ปุ่น รวมทั้งรับข่าวจากคนเกาหลีและไต้หวัน ซึ่งทำงานอยู่ในกองทัพญี่ปุ่น หน่วยนี้ทำหน้าที่สืบข่าวเพียงอย่างเดียว ไม่มีหน้าที่ปลุกระดมมวลชนก็เลยไม่ได้ออกหนังสือพิมพ์ใต้ดิน กลุ่มนี้ปฏิบัติงานรวมสองปี และไม่เคยถูกทหารญี่ปุ่นจับกุมเลย¹³³

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มเยาวชนลัทธิไตรราษฎร์ ซึ่งมีอึ้งเล็กองเป็นหัวหน้า เขาได้รับคำสั่งจากศูนย์กลางที่จุงกิงเดินทางเข้ามาเมืองไทยพร้อมกับทหารหน่วยของนายพลเตอะเหียงจือ กลุ่มนี้นอกจากปฏิบัติหน้าที่ของตนแล้ว ยังได้ก่อตั้งกองกำลังบุกทำลาย และได้ออกหนังสือ

พิมพ์ไต้ดิน ชื่อจิ้งเป่า¹³⁴ ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์จิ้งเป่า คนหนึ่งชื่ออึ้งลิบมิ่ง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า จิ้งเป่าออกพิมพ์ในป่าบริเวณจังหวัดนครปฐม สัปดาห์ละสองครั้ง¹³⁵

ทางด้านฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีหลี่ฉีซัน (ลี่ชี่ซิง) เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยชิวจี้ (คูบิ) หลีหัว เป็นระดับนำ ได้ออกหนังสือพิมพ์ไต้ดินชื่อ **เจวินฮว่าเป่า (Zhen Xua Bao)** ตั้งแต่วันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2485¹³⁶ พรรคคอมมิวนิสต์นี้ได้จัดตั้งสหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่น (ผ่าน ยีต้าถงเหมิง) ขึ้นในวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2487 โดยมีผู้ร่วมก่อตั้ง สหสมาคมฯ มาจาก 7 องค์กร ได้แก่ หนังสือพิมพ์เจวินฮว่าเป่า หนังสือพิมพ์เหยินหมินเป่า หนังสือพิมพ์มหาชน (เป็นหนังสือพิมพ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ออกพิมพ์เป็นภาษาไทย) คณะไทยอิสระ สมาคมต่อต้านญี่ปุ่นภาคใต้ สมาพันธ์สหภาพแรงงานในกรุงเทพฯ และชมรมศึกษามวลชน สหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่นนี้ ได้จัดประชุมผู้แทนจากทั่วประเทศครั้งที่หนึ่งในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2487¹³⁷ ทางสหสมาคมฯ มีสมาชิกสองประเภท คือประเภทสมาคมกับประเภทบุคคล โดยมีจำนวนสมาชิกรวม 11,000 คน¹³⁸ อย่างไรก็ดี ในภายหลังสงครามคือเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2488 ได้มีการประชุมใหญ่ครั้งที่สองของสหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ ในครั้งนี้มีสมาชิกเข้าร่วม ประชุม 53 องค์กร และเป็นบุคคลเข้าร่วมประชุมเพียง 142 คน เท่านั้น¹³⁹

เกี่ยวกับกิจกรรมการต่อต้านญี่ปุ่นของพรรคคอมมิวนิสต์นี้ ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ และภาษาไทยได้จัดการสนทนาขึ้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2488 ในโอกาสนี้ คูบิได้กล่าวว่า “เมื่อทหารญี่ปุ่นยกกำลังมาเขตใต้ ประชาชาติจีนกับไทยได้ร่วมกันปฏิบัติการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งเกิดขึ้นทุกหนทุกแห่งและทุกเวลาในประเทศไทย สาเหตุของการร่วมมือกันเกิดขึ้นเพราะชนชาติจีนกับไทยมีความต้องการเอกราช

และอิสรภาพของประชาชนชาติตนเอง รวมทั้งต้องการปลดแอกจากสภาพเป็นทาส ดังนั้นชนชาติไทยและจีนจึงได้ลุกขึ้น... เหตุการณ์และข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ เช่นเหตุการณ์ระนอง ทหารและตำรวจไทยได้ทำการต่อต้านญี่ปุ่น โดยมีชาวจีนเข้าร่วมสนับสนุนอย่างแข็งขัน สหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่นและกองกำลังอาสาสมัครฯ เมื่อดำเนินสงครามต่อต้านญี่ปุ่นที่เขตภาคใต้ นั้น ได้รับความร่วมมือจากทหารและพลเรือนของไทยอย่างไม่ขาดสาย กรรมกรไทยจีนเองก็ได้ลุกขึ้นเข้าร่วมขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในทุกหนทุกแห่ง ได้ทำลายโกดังกองทัพญี่ปุ่น เป็นต้น..."¹⁴⁰ พิจารณาจากคำกล่าวนี้แล้ว ก็คงเห็นได้ว่าเป็นการอธิบายเหตุการณ์ที่เกินความจริงอยู่มาก เช่น เหตุการณ์ที่จังหวัดระนองนั้น พวกคอมมิวนิสต์ไม่น่าจะมีบทบาทเกี่ยวข้องแต่ประการใด ในอันที่จริงแล้ว กิจกรรมของพรรคคอมมิวนิสต์ เกี่ยวข้องโดยตรงกับการออกหนังสือพิมพ์ **เจวินฮว่าเป่า** เพื่อการโฆษณา ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า รวมทั้งมีการจ้องบ่อนทำลายโรงงานทหารญี่ปุ่นเท่านั้น

กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายจีนกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งองค์กรหลังถูกก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2485 โดยมีเลขาธิการพรรคชื่อทรวง นพคุณ (ชื่อภาษาจีนคือ อ้อซัง) แล้ว พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนี้ โดยประวัติแล้ว กล่าวว่าได้แยกตัวออกจากพรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายชาวจีน แต่เมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริง และกิจกรรมของหนังสือพิมพ์มหาชนแล้ว ก็เห็นได้ว่า พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังคงมีการเคลื่อนไหวเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการของชาวจีนในสมัยนั้นมากกว่า และในเรื่องกิจกรรมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในสมัยสงคราม นายอุดม สีสุวรรณ ซึ่งในสมัยนั้นพำนักอยู่ในเขตหยานอัน ประเทศจีน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การบ่อนทำลายโรงงานของกองทัพญี่ปุ่นนั้น เข้าใจว่ามีได้มีลักษณะเป็นขบวนการเลย แต่เป็นความคิดเห็นของกลุ่มคนย่อย ๆ มากกว่า

อย่างไรก็ดี เมื่อมาถึงช่วงปลายของสงคราม พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้จัดตั้งกองกำลังติดอาวุธขึ้นที่หาดใหญ่ โดยมีเลขาธิการพรรค คือนายทรง นพคุณเป็นผู้บัญชาการ กระนั้นก็ตามกำลังของหน่วยติดอาวุธนี้มีเพียง 20-30 คนเท่านั้น และหน่วยนี้ยังไม่ได้ลงมือปฏิบัติการใด ๆ สงครามมหาเอเชียบูรพาก็ได้ยุติลงเสียก่อน¹⁴¹

ทางพรรคคอมมิวนิสต์ รวมทั้งพรรคก๊กมินตั๋งให้ความสำคัญกับการโจมตีพวกขายชาติ เรื่องนี้เป็นสาเหตุหนึ่ง ทำให้ผู้นำชาวจีนร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นลดน้อยลงมาก โดยหันไปบริจาคเงินสนับสนุนฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นแทน เช่น หนังสือพิมพ์**เจวินฮว่าเป่า** ของพรรคคอมมิวนิสต์ มีบทนำตักเตือนพ่อค้าชาวจีนขายชาติทำตัวเหมือนเสือ บทนำนี้เขียนโดยหลี่ฉีซิน ซึ่งมีความบางตอนกล่าวว่า “เราก็กฎีเสกไม่ได้ว่า ประเทศไทยเป็นลูกน้องของโจรญี่ปุ่น พวกโจรญี่ปุ่นนั้นสามารถกอบโกยทรัพยากรในเมืองไทยไปได้เป็นเรื่องธรรมดา แต่ถ้าหากว่า พ่อค้าชาวจีนขายชาติไม่ได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพวกโจรญี่ปุ่นในการจัดซื้อและประดิษฐ์ พวกโจรญี่ปุ่นก็คงจะทำการกอบโกยไปมากไม่ได้...เราขอร้องกรรมกรและพนักงานทุกคน ขอให้มีส่วนที่จะไม่ช่วยพวกพ่อค้าขายชาติในการหาสมบัติใส่ตัวและทำลายชาติบ้านเมือง และขอให้ใช้มาตรการทุกวิถีทางระงับและโจมตีกิจกรรมของพวกขายชาติดังกล่าว”¹⁴² ในบทความเดียวกันนี้ หลี่ฉีซินได้ยกตัวอย่างโจมตีกิจการค้าของยิบอินซอย ซึ่งได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นในสมัยนั้น

หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้ ยังมีหัวข้อเรื่อง “ต้นชีวเม้ง และ สหัท มหาคุณ ผู้ทรยศสองคน ไม่ให้ความสนใจในกฎหมายของบ้านเมือง และดูหมิ่นมวลชนชาวจีน ในเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ในที่ประชุมสมัชชาผืนธงจีนปลอม โดยที่ทั้งสองคนได้กล่าวอย่างแข็งขันว่าจะจัดหากรรมกรจีน 5,000 คนแทนโจรญี่ปุ่น” ในหัวข้อนี้ กล่าวว่า ในวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 สถานีวิทยุจุงกิงได้เตือนต้นชีวเม้ง

สัทท มหาคุณ จุลินทร์ ลำซำ โกศล ฮุนตระกูล อย่างไรก็ตาม ในกรณี ฝ่ายญี่ปุ่นขอให้จัดทหารมกรจีนไปทำงานก่อสร้างทางรถไฟนั้น “ต้น-ชีวเม้งผู้ทรยศได้จัดประชุมขึ้นทันที และในที่ประชุมนั้น คนส่วนใหญ่ เห็นควรว่าให้ตอบปฏิเสธ แต่ต้นชีวเม้งกับสัทท มหาคุณผู้ทรยศทั้งสอง เห็นตรงข้าม เขากล่าวเน้นว่าต้องให้ความร่วมมือ” บทความฉบับเดียวกันนี้ กล่าวต่อไปอีกว่า ต้นชีวเม้งพูดว่า “ศูนย์กลางถ้าอยากจะดักเตือน ก็ให้เตือนมาได้เลย สังคมชาวจีนถ้าจะกล่าวโจมตี ก็ให้ทำได้เลย แต่ความต้องการของฝ่ายญี่ปุ่นนั้น เราไม่สามารถปฏิเสธได้”¹⁴³ ข้อเขียนนี้แสดงให้เห็นการตกอยู่ในฐานะที่ลำบากของผู้นำชาวจีน ในขณะเดียวกัน ก็แสดงอิทธิพลของฝ่ายคอมมิวนิสต์ว่าได้มีอยู่ในหมู่ที่ประชุมของผู้นำชาวจีนระดับสูง

ทางฝ่ายก๊กมินตั๋ง หนังสือพิมพ์ภายใต้การควบคุมของหลานตงไห่ ชื่อ **ตงก๊กนั้ง** ได้พาดหัวข่าวว่า “การกำจัดผู้ทรยศใหญ่ ครั้งประวัติศาสตร์ สะเทือนทั้งเมืองไทยเกิดขึ้นแล้ว” ผู้ทรยศคนนี้ชื่อเสี่ยวซีฟง(เสี่ยวเจี๋ยฮง) เขาถูกแทงและบาดเจ็บสาหัส เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อเวลา 13 น. ของวันที่ 5 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2488 ที่หน้าโรงแรมแหลมทอง สี่ก๊กพระยาศรี เหตุการณ์นี้เป็นการกำจัดผู้ทรยศ อันเป็นการกระทำที่ คักดีสิทธิ์และสันสะเทือน ผู้รักชาติคนหนึ่งหลังจากสำเร็จภารกิจอันกล้าหาญแล้ว ได้ค่อย ๆ เดินออกจากสถานที่ดังกล่าว รวมทั้งมีความภูมิใจพอใจในการกระทำครั้งนี้ด้วย¹⁴⁴ เสี่ยวซีฟงซึ่งถูกแทงบาดเจ็บนี้ เป็นสมาชิกคนสำคัญของกลุ่ม “โอเคียวชิว” ซึ่งหัวหน้ากลุ่มเป็นนายแพทย์ชาวไต้หวัน ทำการกรรมสืบข่าวกิจกรรมของชาวจีนต่อต้านญี่ปุ่น โอเคียวชิวเองต่อมาถูกฆ่าตายเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2488¹⁴⁵

บทสรุป

กล่าวโดยสรุป ในบทความนี้เราได้แบ่งยุคสมัยของความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นออกเป็นสี่ช่วง ช่วงที่หนึ่งเป็นสมัยซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความคาดหวังจะสร้างประเทศไทยให้เป็นมหาอำนาจ ภายใต้กรอบระเบียบใหม่เอเซียตะวันออกของญี่ปุ่น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สนับสนุนแนวคิดเอเซียเพื่อเอเซีย เมื่อไทยกับญี่ปุ่นได้เป็นพันธมิตรอย่างใกล้ชิดกันแล้ว ผู้นำชาวจีน ซึ่งเคยนิยมฝ่ายจุงกิง และต่อต้านญี่ปุ่นมาก่อนสงครามก็ไม่มีทางเลือกมากนัก ดังนั้นจึงได้หันเหมาสนับสนุนฝ่ายรัฐบาลวังจิงไวที่นานกิง และในช่วงก่อนสงคราม ผู้นำชาวจีนในประเทศไทยได้มีแนวโน้มปรับตัวตามแนวนโยบายของรัฐบาลไทยมาก่อนแล้ว เรื่องนี้มีผลต่อการกำหนดท่าทีอย่างอ่อนน้อมของฝ่ายผู้นำจีนในระยะเริ่มต้นของสงครามมหาเอเซียบูรพาด้วย และเมื่อกองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาในประเทศไทย นโยบายต่อชาวจีนของฝ่ายญี่ปุ่นจึงบรรลุผลได้ด้วยการสนับสนุนของฝ่ายรัฐบาลไทย กล่าวได้ว่าในสมัยแรกนี้ ไม่มีปฏิกิริยาต่อต้านจากชาวจีนในประเทศไทย ฝ่ายกองทัพญี่ปุ่นเองก็ไม่มี ความจำเป็นต้องทำการปราบปรามฝ่ายชาวจีนขนาดใหญ่ ฝ่ายญี่ปุ่นได้ใช้สมาคมพาณิชย์จีนกับหนังสือพิมพ์จีนชื่อ **ตงจวัน** เป็นประโยชน์ ซึ่งก็ทำให้ฝ่ายรัฐบาลไทยมีความหวาดระแวงว่าฝ่ายจีนจะหันไปพึ่งพิงฝ่ายญี่ปุ่นเป็นหลัก

ในสมัยที่สอง เป็นช่วงที่ความคาดหวังของฝ่ายไทยต่อญี่ปุ่นไม่ได้ปรากฏเป็นจริง ในสมัยนี้ ในสายตาของผู้นำไทย พิจารณาฝ่ายญี่ปุ่นกับชาวจีนเป็น “คนต่างดาวที่ไม่พึงปรารถนา” เหมือน ๆ กัน ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2485 จนถึงช่วงต้นปี พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประกาศไล่คนต่างดาวออกจากพื้นที่บางจังหวัด ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่กว้างขวางพอควร จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2486 ฝ่ายญี่ปุ่นได้ขอร้องให้จัดทหารกรมกรไทยไปทำงานก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า จอมพล

ป. พิบูลสงครามได้ตอบปฏิเสธ ไม่ยอมให้กรรมกรไทยไปทำงานกับฝ่ายญี่ปุ่น ในการนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ผลักรถไปให้ฝ่ายชาวจีนรับผิดชอบ สมาคมพาณิชย์จีนจึงได้รับคำสั่งให้เข้ามาเป็นตัวกลางจัดการกรรมกรในลักษณะของรับสมัครแรงงานแถมบังคับ รวมทั้งฝ่ายชาวจีนเองก็ต้องรับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายในการจัดหาแรงงานให้กับฝ่ายญี่ปุ่นด้วย นอกจากนี้ ฝ่ายรัฐบาลไทยยังมีประกาศใช้กฎหมายบางฉบับจำกัดอาชีพของชาวจีน มาตรการทั้งสามประการดังกล่าว มีผลทำให้ความรู้สึกไม่พอใจเกิดขึ้นในหมู่ชาวจีนเป็นอย่างมาก

ในช่วงที่สามของบทความนี้ ได้วิเคราะห์การปรับตัวของฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งพยายามติดต่อเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งตกอยู่ในสภาพการณ์ที่เลวร้ายถึงขั้นเกือบจะแตกหัก ในสมัยนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้ให้ความสนใจปรับปรุงความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นเลย ในทางตรงกันข้าม ท่าทีของฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามต่อชาวจีนได้มีการเปลี่ยนแปลงไปทางที่ดีขึ้น มีการเอาอกเอาใจชาวจีนเพิ่มขึ้น เช่นการให้ออกหนังสือพิมพ์จีนฝ่ายจุงกิง เป็นต้น

สุดท้ายของการศึกษานี้ คือสมัยของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ สมัยนี้อากาศของสงครามเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม กำลังทหารของฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และมีความเป็นไปได้ที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะใช้กำลังเข้ายึดครองประเทศไทย ดังนั้น รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ได้ปรับปรุงแก้ไขความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น และในขณะเดียวกัน ก็ได้แก้ไขนโยบายต่อชาวจีน ซึ่งเคยปฏิบัติในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามไปเกือบทั้งหมด ความร่วมมือของชาวจีนกับฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งเคยเป็นไปอย่างดีในช่วงต้นสงครามก็ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้าม มีการต่อต้านฝ่ายญี่ปุ่นโดยการนำของฝ่ายก๊กมินตั๋งและฝ่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงปลายของสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

เชิงอรรถ

- ¹ “รายงานโดยละเอียดในการยุทธวิธีเข้ามาประเทศไทยของกรมปืนใหญ่ กองพลรักษาพระองค์ในระหว่างวันที่ 8 ถึง 15 ธันวาคม พ.ศ. 2484” เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกลาโหมกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (เอกสารภาษาญี่ปุ่น)
- ² หจช. บ.ก. สูงสุด 1.10/2: “รายงานโดยละเอียดในการยุทธวิธีขึ้นบกแหลมมาลาญู” เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกลาโหมกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (เอกสารภาษาญี่ปุ่น); Hiroshi Katayama *การสู้รบไทยญี่ปุ่นที่ถูกลืมน* (1986) (ภาษาญี่ปุ่น) และบันทึกของ ร้อยตรี Katsuo Iizuka (ภาษาญี่ปุ่น)
- ³ “บันทึกประจำวันของพลโทไซจิโร อิดา” เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกลาโหมกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (เอกสารภาษาญี่ปุ่น)
- ⁴ โทรเลขฉบับที่ 951 ส่งวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จากเอกอัครราชทูตทสึโบกามิ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)
- ⁵ เอกสารความตกลงชั้นนี้ ไม่มีเก็บรักษาในประเทศไทย การอ้างอิงทั้งหมดได้จากเอกสารของหอจดหมายเหตุกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น เลขที่ TH-10 ซึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้

“As a result of to-day’s conversation, we have fully agreed upon regarding the following points:

1. Japan and Thailand shall enter into the offensive and defensive alliance.
2. Thailand shall give to Japan the military co-operation necessary for that purpose (including the permission of passage by the Japanese forces through the Thai territory and giving of all necessary facilities for the said passage as well as immediate execution of measures to avoid every possible conflict which may arise between the Japanese and the Thai forces.)

3. The particulars for the execution of the paragraphs 1, and 2, above shall be agreed upon between the competent authorities of the two countries.

4. Japan shall guarantee that the independence, sovereignty and honour of Thailand be respected and she shall co-operate with Thailand in the recovery of the latter's lost territories.

5. The present agreement shall be confirmed at a later date by the formal documents between our two Governments.

December 11th, 2601

T. Tsubokami

December 11th, B. E. 2484

P. Pibulasonggram

N. Sakonju

Col. H. Tamura

S. Asada

T. Yoshioka

Vanich Pananonda”

⁶ WW.2/2:16/5 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

⁷ บันทึกส่วนตัวประจำวันของโยชิมิ นิตตะ (Yoshimi Nitta) วันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ภาษาญี่ปุ่น) บริษัทมิตซึบิชิไซจี้ เป็นบริษัทการค้าญี่ปุ่นซึ่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทยในสมัยนี้ และในบริษัทนี้ มีพนักงานของบริษัทบางคนเป็นนายทหารญี่ปุ่น เข้ามาทำงานในบริษัทก่อนเกิดสงครามประมาณครึ่งปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พันตรีฮารุ ท้วหน้าพลธิการ ของกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย เป็นผู้มีส่วนเสี่ยงในฐานะเป็นนายทหารที่ปลอมตัวเป็นพลเรือนมาทำงานในประเทศไทยก่อนสงคราม

⁸ หจข. บ.ก.สูงสุด 1.5/13

⁹ หจข. (2) สร. 0201.98.1/2

¹⁰ ตามเอกสารของฝ่ายญี่ปุ่น กล่าวว่า เอกอัครราชทูตทสึโบกามิ ได้พบกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน และทูตทหารบกทามูระ ได้พบกับจอมพล ป. พิบูลสงครามในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และในอีกทางหนึ่ง ทูตทหารเรือญี่ปุ่น ได้ใช้ T. Yoshioka ซึ่งอยู่ในสำนักงานทูต

ทหารเรือ ทำการติดต่อกับหลวงสินธุสงครามชัย ผู้บัญชาการทหารเรือ
ของไทย ทำข้อตกลงระหว่างฝ่ายญี่ปุ่นกับไทยล่วงหน้า

¹¹ คำแปลดังกล่าวเป็นของผู้เขียน เอกสารต้นฉบับจริงเป็นภาษาอังกฤษ เขียนว่า
This pact has been concluded by His Majesty's Government of
its own accord. His Majesty's Government is now about to join
the Axis. Please get in touch with German political quarters and
find out what they really feel and think concerning us. ดู WW.2/
1:2/3 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

¹² WW.2/1:8/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

¹³ "Following her declaration of war against Great Britain and the
United States of America, Thailand now wishes to adhere to
Tripartite Pact in order to be counted among the group of Axis
Powers. The reason for this wish has already been known to
you." ดู WW.2/1:8/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

สำหรับเรื่องนี้ เอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม มิได้ตอบกลับมา ในอีกสอง
เดือนถัดมา คือวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2485 หลวงวิจิตรวาทการได้เรียน
สอบถามกับจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าควรมีการเดือนสอบถามไปยังเอกอัคร-
ราชทูตดิเรก ชัยนามหรือไม่ กระนั้นก็ตาม หลวงวิจิตรวาทการมีข้อสงสัยว่า
ดิเรก ชัยนามอาจตอบกลับมาแล้วโดยไม่ผ่านกระทรวงการต่างประเทศไทย
ก็เป็นไปได้ โดยที่ในท้ายที่สุด หลวงวิจิตรวาทการมีบันทึกว่า ได้รับคำสั่งจาก
จอมพล ป. พิบูลสงครามแล้วระบุว่า "ให้เก็บเป็นลับที่สุด..." เรื่องนี้ก็สิ้นสุด
ลงแค่นั้น มิได้มีการหยิบยกเรื่องนี้ขึ้นมาพูดถึงกันอีกเลย ดู เอกสารเพ็ญอ่าง
และดูเพิ่มเติม ดิเรก ชัยนาม *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง* หน้า 155-157.

¹⁴ "ท่านนายกชักชวนจอมพลเจียงไคเช็คให้เลิกรบกับญี่ปุ่น: มาร่วมมือด้วยกัน"
ประชาชาติ วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2484

¹⁵ หจช.(2)สร. 0201.10/50 ทูตทหารบกญี่ปุ่นได้ขอความร่วมมือจากฝ่ายไทย
ให้นายอำมารสิงห์ ผู้แทนของคณะกัวอิสรภาพอินเดีย พุดทางวิทยุกระจาย
เสียง ให้ชาวอินเดียทั้งที่อยู่ในประเทศไทย อินเดีย และมาลาโยทราบ เรื่อง
การโฆษณาของขบวนการกัวอิสรภาพอินเดียนี้ ฝ่ายไทยได้ตกลงยินยอมให้ความ

- สะดวกนับตั้งแต่วันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2485 เป็นต้นไป สัปดาห์ละสองครั้ง
ในวันพุธกับวันอาทิตย์ โดยกระจายเสียงในช่วงเช้าเวลา 8.00-8.30 น.
ดู หจช. บ.ก. สูงสุด 1/50
- ¹⁶ หจช. บ.ก. สูงสุด 1/238 เอกสารบันทึกกลับตำรวจสันติบาล เสนอกองบัญชา
การทหารสูงสุด ลงวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2485 สำหรับหม่องลุนเผ่คนนี้
มีฐานะเป็นนายพันตรีของกองทหารพม่าอิสระ ได้ทำการสู้รบในเขตพม่า และ
เมื่อกลับจากพม่าแล้ว เขาได้ช่วยเหลือองค์กรสายลับญี่ปุ่น ชื่อ คุสุโมโตคิคัน
(Kusumoto kikan) ซึ่งถูกจัดตั้งในเมืองไทย เอกสารกล่าวว่า “หม่องลุนเผ่
หมอรักษาตಾಯู่ที่ปากคลองตลาด เป็นผู้สืบเหตุการณ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย
ตามที่ญี่ปุ่นต้องการโดยให้เงินเดือน ๆ ละ 200 บาท” [รายงานวันที่ 3 เมษายน
พ.ศ. 2486 บันทึกของอธิบดีกรมโฆษณาการ ไพโรจน์ ชัยนาม ถึงนายก-
รัฐมนตรี ดู (2) สร.0201.98.1/10 และสัมภาษณ์กับหัวหน้าคุสุโมโตคิคัน ชื่อ
ไซชิน โอตะ วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2533 ที่จังหวัดมิเอ ประเทศญี่ปุ่น]
- ¹⁷ หจช.(2)สร. 0201.10/50
- ¹⁸ WW.2/2:2/2 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ¹⁹ หจช. บ.ก. สูงสุด 1.12/69
- ²⁰ บันทึกประจำวันของพลโทชินอิจิ ทานากะ เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของ
กระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)
- ²¹ กองพิเศษทหารเรือญี่ปุ่นประจำไหหลำ *เฮงฮวดกงซี* (องค์กรการปฏิบัติการ
เกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเลในไทย) 1942 (ภาษาญี่ปุ่น)
- ²² บันทึกทูตทหารบกทามูระ ภาคหนึ่ง เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของ
กระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)
- ²³ เอกสารเพ็งอ้าง ภาคสาม (ภาษาญี่ปุ่น)
- ²⁴ *ตงจวัน* วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2485 (ภาษาจีน)
- ²⁵ *ประชาชาติ* 27 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และ *ประชามิตร* 28 ธันวาคม พ.ศ.
2484
- ²⁶ “ผลการประชุมของชาวจีน ท่านนายกฯ มีสาส์นไปถึงด้วย” *ไทยใหม่* 30
ธันวาคม พ.ศ. 2484
- ²⁷ *ตงจวัน* 5 และ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485

- ²⁸ “จีนในไทยมีสาส์นถึงนายกรัฐมนตรีวังจิงไว ชมเชยกองทหารญี่ปุ่น: ขอ
สนับสนุนนานกิง” *ประชาชาติ* 5 มกราคม พ.ศ. 2485
- ²⁹ “ชาวจีนในไทยวิ่งวอนจูงให้เลิกรบ” *ประชาชาติ* 5 มกราคม พ.ศ. 2485
- ³⁰ เคนอิจิ ฟุจิซึมา *เรื่องเบื้องหลังสมัยสงครามอันรุนแรง* (ความทรงจำของ
ข้าพเจ้า) พิมพ์ที่กรุงเทพฯ, 2520 หน้า 126-127. (ภาษาญี่ปุ่น)
- ³¹ เทียมูเยกาได้หลบหนีสารวัตรทหารญี่ปุ่นอยู่ โดยหลบหนีไปพำนักอาศัยอยู่กับ
ผู้อำนวยการสาขากรุงเทพฯ ของการรถไฟแมนจูเรียของญี่ปุ่น ชื่ออิจิโร
อินามิเนะ ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่บ้านรัตนากา บางซื่อ (บ้านรัตนากานี้ ใน
อันที่จริงคือวังของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา) ที่บ้านพักนี้เป็นสำนักงาน
ใหญ่ทำการวิจัยและเก็บข้อมูล มิใช่เป็นสำนักงานเพื่อการค้าแต่เพียงอย่างเดียว
ในช่วงก่อนสงคราม มีพวกชาวญี่ปุ่นหนุ่ม ๆ ซึ่งมีความรู้ภาษาไทย ได้เข้า
มาทำงานกับองค์กรนี้ เพื่อการจัดเก็บข้อมูลบางเรื่องด้วย ดู อิจิโร อินามิเนะ
ความทรงจำ กิจกรรมในเวทีระดับโลก พิมพ์โดยสำนักพิมพ์โอกินาวาโทมัส,
2531, หน้า 189-191. (ภาษาญี่ปุ่น)
- ในส่วนของเทียมูเยกานั้น ภายหลังสงครามได้เดินทางกลับไปประเทศจีน
มีฐานะเป็นรองประธานสภาชาวจีนโพ้นทะเลทั่วประเทศ
- ³² ซินจงเหวิน (ตงจ้วน) ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปีของหนังสือ
พิมพ์ ค.ศ. 1938-1988 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ซินจงเหวิน, 1988, หน้า 5.
(ภาษาจีน)
- ³³ WW.2/2:11/20 และ WW.2/2:2/5 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่าง
ประเทศไทย
- ³⁴ WW.2/2:11/20; และ WW.2/2:2/5 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่าง
ประเทศไทย
- ³⁵ *ไทยฮั่วเซียงป้อ* 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2488
- ³⁶ หจข. (2) สร. 0201.98.1/1 และสัมภาษณ์หลานตงไห่ วันที่ 9 กรกฎาคม
พ.ศ. 2535 การจับกุมกรณีนี้ นายพลอาเคโตะ นากามูระ *ผู้บัญชาการชาว
พุทธ* แปลโดยเออิจิ มูราซึมา และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ หน้า 127 ได้
กล่าวถึงเรื่องนี้อยู่ด้วย หลานตงไห่ได้อ่านฉบับแปลภาษาไทยแล้ว และได้

เขียนบันทึกความจำเกี่ยวกับเหตุการณ์การจับกุมนี้เพิ่มเติม ลงพิมพ์ในหนังสือ
จีน สากล 26 สิงหาคม พ.ศ. 2535

³⁷ ดู อาเคโตะ นากามูระ อ้างแล้ว และดู หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/86

³⁸ ตงจวัน 8 มกราคม พ.ศ. 2489; ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2488

³⁹ ข้อมูลนี้ ดูได้จากหลายแห่งในหนังสือของ สมาคมนักเรียนเก่าจีนในไทย
· *วีรกรรมเลือดกับเหล็ก (เถี้ยเสี้ยสงพง): บันทึกข้อเท็จจริงการต่อต้านญี่ปุ่น
ของชาวจีนโพ้นทะเลในไทย* กรุงเทพฯ: สโมสรนักเรียนเก่าหวังฟูในไทย,
2534. (ภาษาจีน) อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงในเรื่องวันเวลาที่ปรากฏใน
หนังสือเล่มนี้ มีความขัดแย้งกันอยู่ด้วย

⁴⁰ ตงจวัน 10,16,18 ตุลาคม พ.ศ. 2488; ในวันที่ 9 กับ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2488
นางจิวลิ่วลิ่ง ผู้นำก๊กมินตั๋งในประเทศไทย ได้พาชาวจีนมาชี้ตัวสารวัตร
ทหารญี่ปุ่นกับคนที่เกี่ยวข้องรวม 800 คนว่าคนใดได้ทำการทรمانชาวจีน
ปรากฏว่ามีเพียง 11 คนที่ถูกระบุว่ากระทำการดังกล่าว

⁴¹ ตงจวัน 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489

⁴² หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.2/2; 2.10/10 และดูเอกสารโทรเลขที่ 1173 ซึ่งเอกอัคร-
ราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยส่งถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
ของญี่ปุ่น ซึ่งฝ่ายสหรัฐอเมริกาจับรหัสและถอดโค้ดได้นั้น ได้กล่าวถึงการ
จับกุมไทยอิสระ เนื้อหาแสดงให้เห็นว่าฝ่ายญี่ปุ่นเองก็ไม่เข้าใจสาเหตุของการ
จับกุมคณะไทยอิสระ ดู หจจดหมายเหตุแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา (NA) SRDJ
Box28 หน้า 23868

⁴³ ในภายหลังสงคราม ในหมู่ชาวจีนในประเทศไทยได้มีการโต้เถียงเรื่องการ
ลงโทษชาวจีนขายชาติ ซึ่งร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างรุนแรง เมื่อนั้นตันกงชวง
ได้รับการพิจารณาว่าเป็นตัวแทนของฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นที่โดดเด่น แต่มีคน
วิจารณ์ตันกงชวงว่า ในสมัยที่เขาดำรงตำแหน่งนายกสมาคมแต้จิ๋ว ได้
มีการส่งโทรเลขไปยังรัฐบาลเซียงไคเช็กและรัฐบาลหุ่นที่นานกิง ซึ่งแสดง
ให้เห็นว่าในหมู่ผู้นำชาวจีนเอง หากคนที่ไม่มี ความต่างพรอยนั้นยากมาก ดู
ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2488

⁴⁴ ประชาชาติ 12 เมษายน พ.ศ. 2485

- 45 เช่นทั้งสองคนได้วิจารณ์สมาคมภาษาทกสมาคมว่าเป็นองค์กรหุ่นของญี่ปุ่น ดู *ฉวนหมินเป่า* 17 ตุลาคม พ.ศ. 2488 อนึ่ง หนังสือพิมพ์จีนหลังสงคราม ได้กล่าวว่า จำนวนผู้นำชาวจีนซึ่งหลบภัยจากการถูกโจมตีว่าเป็นพวกขายชาติ ภายหลังจากสงครามนั้น มีจำนวนร้อยเท่ามากกว่าผู้นำชาวจีน ซึ่งหนีภัยจาก ทหารญี่ปุ่นในระยะที่ทหารญี่ปุ่นเพิ่งเข้ามาประเทศไทยเสียอีก ดู *ไทยฮั่ว เชียงป้อ* 12 ตุลาคม พ.ศ. 2488 นี้แสดงให้เห็นในอีกทางหนึ่ง ว่าจำนวนชาวจีนที่ร่วมมือกับญี่ปุ่นในช่วงสงครามนั้นมีจำนวนมาก
- 46 *ตงจ้วน* 24 มีนาคม กับ 4 เมษายน พ.ศ. 2485
- 47 *ไทยฮั่ว เชียงป้อ* 18 สิงหาคม 2488 กล่าวว่า มีเยาวชนใส่แว่นตาดำ 6-7 คน มาข้างหลังตัวตันชีวเม้ง และระดมยิงตันชีวเม้งจนถึงแก่ความตาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นการสังหารในลักษณะขององค์กร มากกว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคล และสำหรับรายงานดังกล่าว ผู้เขียนได้รับการอนุเคราะห์จากคุณหญิง จ้านงศรี รัตนิน
- 48 อนุสรณ์งานศพนายตันชีวเม้ง หัวังหลี 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 หน้า ฉ.
- 49 WW.2/2:2/2 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- 50 หจช. บ.ก.สูงสุด 1/143
- 51 เคน ยานากิซาวา *บันทึกความจำเรื่องงานด้านวัฒนธรรมต่อประเทศไทย* เอกสารรายงานถึงกระทรวงการต่างประเทศ ไม่ปรากฏวันเดือนปี (ภาษาญี่ปุ่น)
- 52 WW.2/2:4/1 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- 53 หจช. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/1
- 54 หจช.(2) สร.0201.98/9
- 55 โอเก็คัทสึ อาราโอะ *บันทึกการบัญชาของกองทัพภาคใต้สมัยเริ่มสงคราม เอเชียมหาบูรพา* เอกสารท้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)
- 56 โทรเลขจากรองเสนาธิการทหารบกถึงทูตทหารบกประจำประเทศไทย วันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 เอกสารท้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)

57 พลโทอิดา ผู้บัญชาการกองทัพบกที่ 15 ผู้รับผิดชอบการยุทธในเขตพม่า ได้เขียนบันทึกไว้ว่า “การบุกเข้าไปในเขตรัฐฉานของทหารไทยเป็นเรื่องรบกวนมากกว่าจะได้ประโยชน์สำหรับฝ่ายญี่ปุ่นในพม่า เรื่องการบุกกรรัฐฉานของทหารไทยนี้ ฝ่ายไทยเสนอมาตั้งแต่ข้าพเจ้ายังอยู่ในประเทศไทย รู้สึกเสียใจที่ฝ่ายญี่ปุ่นยอมรับข้อเสนอในระยะหลัง... ข้าพเจ้าได้สั่งต่อผู้บัญชาการกองพลที่ 18 ผู้รับผิดชอบการโจมตีกองทหารจีนทางด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวินว่า อย่าให้ฝ่ายกองทหารญี่ปุ่นจัดการกับทหารจีนโดยลำพัง ต้องให้ทหารไทยประสพกับความยากลำบากด้วย แต่ผลปรากฏว่า กองพลที่ 18 ของฝ่ายญี่ปุ่นได้ลุกล้ำฝ่ายทหารจีนไปมากก่อนที่ทหารไทยจะเข้ายังรัฐฉาน ฝ่ายไทยจึงสามารถไล่ทหารจีนออกจากเขตแดนรัฐฉานได้โดยง่าย ปราศจากความยากลำบาก...” ดู “บันทึกการยุทธวิธีการปราบปรามในพม่าของพลโทอิดา” เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกลาโหมกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)

อย่างไรก็ตาม เอกสารของฝ่ายญี่ปุ่นในเรื่องนี้ ไม่ตรงกับเอกสารของฝ่ายไทย ซึ่งเขียนเป็นตรงกันข้าม โดยกล่าวว่า ฝ่ายญี่ปุ่นเป็นผู้บังคับให้ไทยบุกเข้าไปในเขตรัฐฉาน แต่ฝ่ายญี่ปุ่นบันทึกไว้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ขอร้องที่จะเข้าทำการรบ ฝ่ายญี่ปุ่นจึงจำใจยอมให้ทหารไทยบุกเข้าไปในเขตรัฐฉานดังกล่าว

58 ชุดเอกสารเกี่ยวกับการปกครองดินแดนที่ยึดครอง ห้องสมุดสถาบันวิจัย กระทรวงกลาโหมกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)

59 ชุดเอกสารโทรเลขรหัสลับสำหรับหัวหน้าสถานทูต A700,9-63 หอจดหมายเหตุการทูต กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น

60 หจข.(2) สร. 0201.21.3/1

61 หจข. บ.ก.สูงสุด 1/309

62 กล่าวคือ ในวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ได้มีคำสั่งให้ชาวจีนออกจากเขตจังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี คำสั่งนี้สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์บ้านโป่ง ซึ่งกรรมกรรถไฟและตำรวจไทยปะทะกับทหารญี่ปุ่น มีทหารญี่ปุ่นเสียชีวิต 6 คน ในช่วงกลางคืนของวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ในครั้งนี้ พล.ต.ท. หลวงอดุลเดชจรัสได้อธิบายความจำเป็นต้องออกคำสั่งว่า “มีจีนที่ทำงานอยู่กับทหารญี่ปุ่น ยุแหงญี่ปุ่นว่า ทหารไทย

ไม่มีเจตนาดีต่อเขา จึงเกิดมีความเข้าใจผิดกันขึ้น...” ผลคือ มีการอพยพ
ชาวจีนออกจากเขตดังกล่าว 7,000 คน ดู WW.2/2:2/5 กองบรรณสารฯ
กระทรวงการต่างประเทศไทย

63 หจช. บ.ก.สูงสุด 1/339; 1/341

64 หจช. บ.ก.สูงสุด 1.16/84

65 หจช. (2) สร. 0201.76/14

66 หจช. บ.ก.สูงสุด 1/332

67 บันทึกประจำวันของกรมเสนาธิการทหารบกญี่ปุ่น วันที่ 1 กุมภาพันธ์
พ.ศ. 2486 เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง
ประเทศญี่ปุ่น (เอกสารภาษาญี่ปุ่น)

68 หจช. บ.ก.สูงสุด 1.7/14

69 เพิ่งอ้าง และ บ.ก.สูงสุด 1/330, 331, 335, 345

70 หจช.(2) สร. 0201.98.1/10

71 WW. 2/2:6/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

72 หจช. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

73 หจช. บ.ก.สูงสุด 1.1/121

74 หจช. บ.ก.สูงสุด 1.2/12

75 เพิ่งอ้าง

76 หจช. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

77 หจช. บ.ก.สูงสุด 1.1/121

78 หจช. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

79 ดงวัน 21 เมษายน พ.ศ. 2486

80 ดงวัน 14 เมษายน พ.ศ. 2486

81 ดงวัน; หจช. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

82 ดงวัน 21, 26, 29 เมษายน และ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2486

83 WW.2/1:21/21 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

84 หจช. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

85 WW.2/1:21/13 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

- 86 WW.2/2:2/10 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- 87 หจช. บ.ก.สูงสุด 2.9/8:2.4.1.2/7 สหัท มหาคุณ ในภายหลังสงครามต้องหลบหนีภัยจากชาวจีนหัวรุนแรง ซึ่งมุ่งจัดการกับเขาในข้อหา “ขายชาติ”
- 88 หจช. บ.ก.สูงสุด 1.13/60 เอกสารรายงานของตำรวจกล่าวว่า ที่จังหวัดร้อยเอ็ดมีสมาคมกู้อิสรภาพทางลับของจุงกิงดำเนินงานอยู่ ดู WW.2/1:21/12 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- 89 หจช. บ.ก.สูงสุด 1.7/20
- 90 WW.2/2:2/13 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย และ หจช. บ.ก.สูงสุด 2/67
- 91 อนันต์ พิบูลสงคราม *จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2* (พ.ศ.2518) หน้า 359-362.
- 92 WW.2/2:2/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- 93 WW.2/1:1/18 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- 94 หจช. บ.ก.สูงสุด 1.9/1
- 95 หจช. บ.ก.สูงสุด 2.3/32
- 96 หจช. บ.ก.สูงสุด 1.16/94
- 97 WW.2/2:11/45
- 98 คำแปลดังกล่าวเป็นของผู้เขียน ข้อความภาษาอังกฤษเขียนว่า “What Japan expects from Thailand is that Your Excellency, understanding the true intention of Japan and assured of her full support, will vigorously *execute all sorts of measures necessary for the heightening of the nation’s fighting spirit, strengthening of the wartime structure and for the prosecution of the common war*” ดู WW.2/2:17/1 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- 99 หจช.(2) สร. 0201.98.2/2
- 100 หจช. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/24 ในหนังสือเรื่อง*สังคมนิยมในประเทศไทย* หน้า 281 วิลเลียม จี. สกินเนอร์กล่าวว่า หนังสือพิมพ์*ไทยอิ้วเชียงบ่อ* เป็นหนังสือพิมพ์ลับ ไม่ได้รับอนุมัติจากทางราชการไทย ซึ่งเป็นเรื่องโดยตรงข้ามกับข้อเท็จจริง
- 101 *ไทยอิ้วเชียงบ่อ* 10 ตุลาคม พ.ศ. 2488

- ¹⁰² ไทยฮั่วเชียงป้อ 2 พศจิกายน พ.ศ. 2486
- ¹⁰³ หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/24
- ¹⁰⁴ หจข.(2) สร. 0201.98.1/14
- ¹⁰⁵ WW.2/2:12/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย ในอันที่จริง ต้นฉบับเดิมเป็นภาษาญี่ปุ่น และคำแปลที่อ้างอิงมานี้แปลโดยสถานทูตญี่ปุ่น ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า เนื้อหาในฉบับภาษาญี่ปุ่นนั้นมีความรุนแรงมากกว่า ฉบับแปลภาษาไทยมาก เช่น ในช่วงเริ่มต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นกล่าวว่าหนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเชียงป้อได้ลงพิมพ์บทความที่ “ออกนอกกลุ่มออกทางอย่างผิดปกติ” และลงภาพซึ่ง “น่าช้อนอย่างเปรียบเทียบได้” แต่ในฉบับแปลภาษาไทยกล่าวแต่เพียงว่าเป็นการ “ไม่สมควรหลายครั้ง”
- ¹⁰⁶ WW.2/21:12/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ¹⁰⁷ ดงจวัน 27 มกราคม พ.ศ. 2487
- ¹⁰⁸ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหลวงหาญสงคราม พ.ศ. 2512 หน้า 122-127.
- ¹⁰⁹ เอกสารประวัติศาสตร์สำคัญของประเทศสาธารณรัฐจีน ฉบับรวบรวมขึ้นเบื้องต้น สมัยสงครามต่อต้านญี่ปุ่น บรรพที่ 2 เรื่องกระบวนการทางยุทธวิธี (3) บรรณานุกรมโดย คณะกรรมกลางประวัติศาสตร์พรรคก๊กมินตั๋ง พิมพ์ที่ไทเป พ.ศ. 2524 หน้า 492. (ภาษาจีน)
- ¹¹⁰ สัมภาษณ์เคนโซ ไคคุมะ วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2533 ที่เมืองโยโกฮาม่า ประเทศญี่ปุ่น เรื่องฝ่ายญี่ปุ่นถอดรหัสโทรเลขของฝ่ายจุงกิงได้นั้น กระทำมานานแล้ว เช่น ทูตทหารบกญี่ปุ่นเคยแจ้งให้หัวหน้าเสนาธิการทหารบก 2 ของไทยทราบ ว่า “จากข่าวที่เชื่อถือได้แน่นอนทราบว่า นายเอริโกะ (ชื่อนี้อ่านแบบญี่ปุ่น และเป็นคนเดียวกันกับเว่ยสีหวง ซึ่งเป็นการอ่านแบบจีนกลาง) แม่ทัพฝ่ายปราบปรามทางไกลได้สั่งผู้บัญชาการกองพลที่ 93 เมื่อปลายเดือน มีนาคมให้รวมกำลังกับจารบุรุษที่กองทัพอุงกิงส่งไปดังต่อไปนี้คือ (1) จารบุรุษ 3 หมู่ ซึ่งอยู่ในความควบคุมโดยตรงของแม่ทัพฝ่ายปราบปรามทางไกล จะเล็ดลอดเข้าในแนวหลังของกองทัพญี่ปุ่นในเร็วๆ นี้ โดยผ่านดินแดนที่กองพลที่ 93 รักษาการณ์อยู่ (2) ให้ผู้บัญชาการกองพลที่ 93 รวมกำลังเกี่ยวกับโครงการที่ส่งจารบุรุษเข้าไป ดังข้างบนนี้ด้วย” ดู หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/

41 ไทริกุบุที่ 194 ข้อมูลนี้เข้าใจได้ว่าเป็นผลงานการถอดรหัสโทรเลขของฝ่ายญี่ปุ่น และการที่หนังสือแจ้งเรื่องราวดังกล่าวถูกส่งในช่วงวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2487 ซึ่งเป็นช่วงที่ฝ่ายไทยกำลังติดต่อกับฝ่ายจีนอยู่พอดี อาจสันนิษฐานได้ว่า ฝ่ายญี่ปุ่นต้องการเตือนให้ไทยทราบว่า การติดต่อของฝ่ายรัฐบาลจุงกิงนั้นเป็นสิ่งที่ฝ่ายญี่ปุ่นสามารถค้นพบได้ รวมทั้งสามารถถอดรหัสลับทางทหารของไทยได้ด้วย ดังจะเห็นได้ว่า ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2487 มีรายงานจากผู้บัญชาการกองบินผสมที่ 25 ถึงแม่ทัพอากาศกล่าวถึงรองสารวัตรทหารญี่ปุ่นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งพูดกับนาวาโทของไทย มีความว่ามีนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เชียงใหม่ได้ติดต่อกับแนวที่ห้าอย่างใกล้ชิด มีการส่งข่าวการเคลื่อนไหวของญี่ปุ่น และส่งข่าวสนามบินให้ฝ่ายศัตรูทราบ เรื่องดังกล่าวนี้ตรงกับข้อเท็จจริงอยู่ ดังนั้น เมื่อพลโท หลวงสินาดโยธารักษ์ รองแม่ทัพใหญ่ ได้รับรายงานจากแม่ทัพอากาศแล้ว จึงมีคำสั่งว่า “เรื่องรหัสลับเรารั้วนั้น ได้ข่าวมานานแล้ว ได้บอกกับรองเสนาธิการทหารบกแล้ว ให้คิดเปลี่ยน ระเบียบจัดการได้เป็นที่ มิฉะนั้นเวลาติดต่อกันทางรหัสลับจะปิดบังความลับไม่ได้เลย” ดู หจข. บ.ก.สูงสุด 2.9/20

¹¹¹ คำปราศรัยของเอกอัครราชทูตสุโงยามิในตอนนี มีความในภาษาอังกฤษซึ่งสละสลวยมาก ความนั้นกล่าวว่า “With the adoption of this joint declaration, both Japan and Thailand have strengthened further their pledge and determination for cooperation in the construction of Greater East Asia as well as the War of Greater East Asia on a basis of strength and gravity greater than the Pact of Alliance... The position as an East Asiatic pioneer which Thailand established at the outbreak of the war was indeed very invaluable, therefore, we, as the people of Japan, particularly hope that Thailand will preserve to the end the glory as a pioneer of East Asia” ดู WW.2/2:5/1 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

¹¹² WW.2/2:3/6 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

¹¹³ โทรเลขจากหัวหน้าเสนาธิการ กองบัญชาการทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ถึงรองเสนาธิการทหาร กองทัพบกญี่ปุ่น วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2487

เอกสารห้องสมุด สถาบันวิจัยของกระทรวงกลาโหมกำลังป้องกันตนเอง ประเทศ
ญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น) และ WW.2/2:4/25 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่าง
ประเทศไทย

- 114 หจข.(2) สร. 0201.98/44
- 115 หจข. บ.ก.สูงสุด 1.4/38
- 116 WW.2/2:2/10 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- 117 หจข. (2) สร. 0201.98/44
- 118 หจข.(2) สร. 0201.22.4/2
- 119 ดงจวัน 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489
- 120 หจข.(2) สร. 0201.76/14
- 121 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.9/28
- 122 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12
- 123 ดงจวัน 4 มกราคม พ.ศ. 2488
- 124 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.9/28;2.6.8/1
- 125 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/34
- 126 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/44 และดู สมาคมนักเรียนเก่าจีนในไทย *วีรกรรมเลือด
กับเหล็ก (เถี่ยเสี่ยสงพง): บันทึกข้อเท็จจริงการต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีน
โพ้นทะเลในไทย* กรุงเทพฯ: สโมสรนักเรียนเก่าหวังผู้ในไทย, พ.ศ. 2534
(ภาษาจีน)
- 127 Cruickshank, Charles *SOE in the Far East* Oxford: Oxford University
Press, 1983, p. 13.
- 128 WW (เบ็ดเตล็ด) 18.5 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย; หจข.
บ.ก.สูงสุด 2.7.4/60, 67, 68, 75
- 129 คำสัมภาษณ์หลานตงไต้ วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2535 ที่จังหวัดชลบุรี
หลานตงไต้ยังเก็บรักษาหนังสือพิมพ์*ตงก๊กนั้ง* ซึ่งออกพิมพ์ใต้ดินในสมัยนี้ไว้
ทั้งหมด
- 130 ดงจวัน 22 สิงหาคม พ.ศ. 2488
- 131 *ไทยฮั่วเซียงป้อ* 6 กันยายน พ.ศ. 2488

- 132 สัมภาษณ์ต้นเอ็งกิง วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2537 ที่กรุงเทพมหานคร
ต้นเอ็งกิงผู้นี้ เป็นผู้นำการสั่งปิดและเปิดร้านค้าในเขตเยาวราช ซึ่งเรียกว่า
เหตุการณ์เยาวราชในเดือนกันยายน พ.ศ. 2488 และเป็นผู้ช่วยเหลือให้
พันเอกทสุจิเสนาธิการทหารของกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย (กองทัพภาค
ที่ 18) หลบหนีอังกฤษออกจากเขตประเทศไทย โดยเดินทางเข้าไปในเขต
จุงกิงได้เป็นเรียบร้อย
- 133 สัมภาษณ์ตั้งโห่งย วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2536 ที่กรุงเทพมหานคร
- 134 สมาคมนักเรียนเก่าจีนในไทย, *อ้างแล้ว*, หน้า 323-324
- 135 สัมภาษณ์อึ้งลิบมิ่ง วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2537 ที่กรุงเทพมหานคร
- 136 ตูอิง “हनร่าลิกเมื่อครั้งเข้าร่วมขบวนการของชาวจีนโพ้นทะเลต่อต้านญี่ปุ่น
และกัซชาติในประเทศไทย” *เหวินสื่อจือเสียงเสวียนจี* ฉบับที่ 105 ตุลาคม
1986: 90 (ภาษาจีน)
- 137 หนังสือพิมพ์มหานชน 26 ธันวาคม พ.ศ. 2487
- 138 หลี่ฉีซัน *จาริกไ่ว้ที่แม่น้ำเจ้าพระยา* พิมพ์ที่ปักกิ่ง, พ.ศ. 2533 หน้า 107-108.
(ภาษาจีน)
- 139 ฉวนหมินเป้า 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2488
- 140 *ไทยฮั่วเซียงป้อ* 13 กันยายน พ.ศ. 2488 และเมื่อฝ่ายชายชาวจีนได้เตรียม
จัดการประชุมใหญ่เพื่อฉลองชัยชนะและสันติภาพหลังสงคราม ฝ่ายคอม-
มิวนิสต์ได้เสนอที่จะระดมสมาชิกกองกำลังอาสาสมัครต่อต้านญี่ปุ่น 1,000
คนเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของการประชุม ดู *ไทยฮั่วเซียงป้อ* 13
พฤศจิกายน พ.ศ. 2488
- 141 สัมภาษณ์อูตม สีสุวรรณ วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ที่กรุงเทพมหานคร
- 142 *เจวินฮว่าเป้า* ฉบับที่ 34 วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2487
- 143 *เจวินฮว่าเป้า* ฉบับที่ 44 วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2487
- 144 *ตงก๊กนั้ง* 20 มิถุนายน พ.ศ. 2488
- 145 *ไทยฮั่วเซียงป้อ* 14 สิงหาคม พ.ศ. 2488

นตฤติ ปญญาสมา อาภา แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี

ทนึ่งสิอรรวมบพทความเล่มนี่เป็นผลของความร่วมืออันยาวนานของนักวิชาการไทยและญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการร่วมือที่เรียกว่า Thammasat-Kyoto Core University Program ที่มีหน่วยงานหลักทั้ง 4 คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกียวโต (โดยมี Center for Southeast Asian Studies เป็นตัวแทน) กับหน่วยราชการของทั้ง 2 ประเทศ คือ สภาวิจัยแห่งชาติ (The National Research Council of Thailand) และ The Japan Society for Promotion of Sciences (JSPS) ทำหน้าที่ประสานงานให้เกิดการวิจัย ค้นคว้า ประชุม สัมมนา และจัดพิมพ์เผยแพร่งานวิชาการของทั้งสองประเทศ และในบางครั้งก็ดิ่งนักวิชาการจาก “อุษาคเนย์” ด้วยกันเข้ามาร่วม

SOUTHEAST ASIA

อุษาคเนย์

ISBN 974-89608-9-7